

7, 2c (collina).
15
DĚJE

VYSOKÝCH ŠKOL PRAŽSKÝCH

OD SECESSÍ CIZÍCH NÁRODŮ

PO DOBU BITVY BĚLOHORSKÉ

(1409 — 1622)

SEPSAL

ZIKMUND WINTER.



ZVLÁŠTNÍ VÝTISK PRO MATICI ČESKOU.

M. U. DR. JAR. JOUZA,
nemocniční a obvodní lékař
V KOLÍNĚ
V PRAZE.

NÁKLADEM ČESKÉ AKADEMIE CÍSAŘE FRANTIŠKA JOSEFA
PRO VĚDY, SLOVESNOST A UMĚNÍ.

1897.

PŘEDMLUVA.

Obrav sobě za hlavní cíl literární činnosti vyličití zevrubně život v našich městech století XV. a XVI., dospěl jsem na té literární cestě k poměrům školským, a to na předním místě k věcem školy vysoké, o nichž slavný náš historik V. V. Tomek, učitel můj, psal již před léty mnohými s důkladností sobě zvláštní a s patrným zalíbením. Psal o vysokých školách Pražských ve svých Dějích university Pražské (1849), v Geschichte der Prager Universität (1849), v Časopise Č. Musea v článku: Paměti kollegiátů kolleje Karlovy (1847) a v jiném článku přezvaném: Výpisy z paměti kolleje Jesuitské sv. Klimenta, a konečně v některých částech svého velikolepého Dějepisů Prahy.

Tyto práce byly mně žulový základ a budou pevnou půdou každému, kdož by chtěl po některé stránce bádati do zevrubnosti drobnějších nežli snášelo se s vědeckými úmysly Tomkovými.

Kterouž knihu tuto předkládám, tu zovu vlastně jen historickým úvodem k dílu jinému, následujícímu. Tato kniha obsahuje pouze vnější dějiny obou universit v Praze, university Otce Karla IV. a kolleje Klementske až do sloučení obou (1622). O vnitřním životě, jaký byl v těch školách, v této knize mnoho položeno není; o vnitřní organizaci těch škol, o učení, o professorech, studentech, kollegiích a o všem všudy, co týká se života vnitřního, podepsaný pojedná v díle jiném, obšírnějším; potom by došlo na líčení městských škol latinských. Pohodlný čas k skutečnému vykonání těch literárních úmyslů propůjčen jest tím, že veleslavná c. k. zemská školní rada a vysoké c. k. ministerium kultu a vyučování podepsanému ze školní služby dovolenou poskytnouti ráčilo munificentně.

Zase při této knize podepsaný povinen děkovati professoru Antonínu Truhlářovi za mnohé a nebcenitelné pomoci; srdečně děkuje podepsaný též všem správcům a úředníkům archivů a bibliothek,

kterým děkováno za laskavou pomoc již při publikaci „Života církevního.“ K těm příznivcům a podporovatelům nově přistupuje pan dr. Scherer, ředitel kanceláře německé university a správce archivu, náležitěho oběma nynějším vysokým školám.

Věda, že většina těch, jimž toto dílko do rukou se dostane, mají knihu o „Životě církevním“, podepsaný auktor na konci této knížky dodává ke knize Života církevního několik nejdůležitějších oprav, jež se v kritikách i v soukromých dopisech vyskytly, za omluvu si bera, že na druhé opravené vydání oné knihy přes všechno její valné rozebírání není naděje.

Na Vinohradech, 10. listopadu 1897.

Zikmund Winter.

O B S A H.

	Strana
Hlava I. Universi husitská	1
<p>Studium particulare a university 1; založení Pražské akademie 2; organisace její, fakulty 3; kolleje 4; tři hlasy 7; odchod cizích národů 8; universita v pohnutí náboženském 9; universi hlava církve české 10; škody z války 12; nový vzrůst 13; katolíci v universitě Pražské 14; nová kollej 16; theologie na smutné mife, právo, medicína 17; astronomie 18.</p>	
Hlava II. Universi a humanism	19
<p>Petrarka a začátky humanismu, scholastika 19; ráz humanismu 20; humanism v Čechách 22; university netečné 23; mistr Řehoř Pražský 24; Konrád Pickel-Celtes, Balbus 25; Bohuslav Lobkovic a Kornel 26; Václav Písecký 27; akademie se vzpírá humanismu 29; humanism v Němcích, Erasmus 30; reformace 31; Pražská universi a protestantismus 32; directores saeculares, úpadek university 33; vlivy z Vittenberka 35; universita ožila zase, řecká lekci založena 36; mistr Kolín 38; Jan Hordějovský a jeho sodalitas 39; Mystopoi a jeho útok 41.</p>	
Hlava III. Zápas dvou akademií Pražských	43
<p>Začátek Klementske školy 43; snahy jesuitů 46; podpory škole jesuitské 47; učení u jesuitů, filosofie, theologie 49; vzrůst škol jesuitských, počet žáků 51; jesuitů šumné vystupování 53; valné podpory jesuitům odevšad 54; Karolinum odstrkováno 55; mistři z konsistoře vylončeni; ztráta řecké lektury 55; mistr Kolín v Andělské zahradě 56; výborní mistři v Karolinum 57; čemu učeno v Karolinum; filosofie, právo 58; medicína, theologie 59; chudoba professorů 60; coelibát 61; snahy o zlepšení hmotného stavu 62; strach z katolíků mocných 63; spor o kollej Všeoh svatých 65; spor o Betlém 66; nadace Walterova; dar Bartoloměje Vodňanského universitě 68; výborní professorové Petr Codicillus, Martin Bacháček 69; vědy a učení v Karolinum 70; římské právo, medicína 71; nové nesnáze a útoky na protestantskou universitu 74; universi zove se katolickou 75; nový tužší spor o kollej Všeoh svatých 76; mandát o processí Božího těla; catechism falcký; školská činnost professorů 77; klasí akademické; Kepler, host professorův; noví professorové čili; první sekci lidského těla 78; posměch universitě učiněný od Pavla Jizbického 79; žáci jesuitští směli proti universitě Karlově; vzrůst Klementina 81; šumné promoce; dary jesuitům; akademie Olomoucká 82.</p>	

Hlava IV. Oprava Karlovy univerzity

Obrat v protestantských dějinách českých 63; majestát 85; změny po něm; konsistoř a mistři 86; první kroky k opravě university; návrhy doktora Zalužanského 87; mistři odporní těm návrhům 91; Betlém stane se bratrským 92; klasí universitní s němcinou; defensorové 94; autonomie školy pokleslá; Jakuba Krupského Plutarch přeložený 95; řeč Jana Smila z Michalovic o reformaci university 96; návrh o čtyřech fakultách 97; reformace vážne 98; coelibát professorský zrušen 99; činnost v universitě 100; boulivý rok 1611; gratulace universitní novému králi 103; hádky p ofessorů; manželství mistra Troila 104; spor Alberta z Kaménka, professora hebrejštiny 105; rozdělení předmětů rozkazem defensorů 106; tři hlasy národa Českého 108; německá škola u sv. Salvatora 109; smrt Bacháčkova; nové zápasy 111; notarius, kvestor, nové hádky s mistrem Skálou o statky 112; společnost kolegiátů zrušena 113; jiné opravy a změny v universitě 114; soupis reform dosavadních 115; constituenda, co jest ještě zreformovati 116; defensorů netečnost 117; velikonoční pobožnost professorů; náklonnost kalvínská 118; univerzita v zápase náboženském 119; nové a hojnější přednášky r. 1612 120; sbírka na universitu 122; lutherská škola německá; mor; smrt Huberova 123; šlechtický student rektorem 124; nekalé hospodářství dočasných proboštů; nové spory mezi professory 126; spor fakulty filosofické se Sudetem 129; reformace universitní která pokračuje; kolegiáti sami sebe odsuzují 132; hlasy reformaci pochvalující 134; mistři prosí stavy důtklivě o reformy 136; studentský rektorát 137; smrt Vavřince Nudožerského škoda 138; novi professorové 138; Jesenský z Jesennu 139; málo studentů 139; německá škola u sv. Salvatora jakoby akademie 140; nové útoky 141; jesuitská akademie a její vzrůst 142; rozdíl od akademie Karlovy 143; akademie jesuitská pozdvižena k universitě 144; nové nadace Klementinské universitě 145.

Hlava V. Konec samostatné university Karlovy

147

Stav školy 147; spor o Betlém 148; defenestrace, vyhánění jesuitů 149; universitní classes 150; rektor Jessenius v službách stavovských; modlitba v revoluci 151; vojsko akademické 152; vojenské příběhy na universitních statech 153; Jessenius zajat 154; práce o vysvobození jeho 154; učení za bouře 155; práce v universitě, konfirmace 156; druhý rok bouře; Jesenský se vrátí; vojenské příběhy, školský život 157; klasí v universitě 158; činnost Jesseniova; koleje jesuitská 159; vojna, korunování Fridricha z Falce 160; korunovační dar králi 161; přednášky v akademii 161; snaha o rozmnožení studentů; kyselosti s rektorem Jesseniem 162; činnost mistrů ve škole; starost o živobytí 163; Jan z Kaménka úhání mistry pro dluh; vydání velika, hospodářství špatné 164; činnost rektora Jessenia politická 165; žádost mistrů za darování Klementina, přednášky 166; studentů ubývá; činnost mistrů ve škole 167; neznáse s německými školami 168; jednání o kolej jesuitskou 169; vojna, pobožnosti 171; šlechtický rektor; armády se blíží ku Praze 171; bitva na Bílé hoře 172; první následky; jesuité se vrátí 173; ztráta Počernic; vícevikiř milosrdných bratří uchvátil ves a dvůr 174; rektor Jessenius zajat 175; mistři ho podporují peněží; jednání stran jesuitské biblioteky 176; Kampanus prosí veršem universitě milosti 177; vojáci a vojačky v kolejích 179; marné jednání s milosrdným bratrem Janem Romanem, špitálníkem 180; ponižná prosba k císaři 182; výčitky kancelářovy vyslaným z university 183; nebezpečné vyslání do Sas ke kurfiřtovi 184; výtky Michnovy 185; nový list kurfiřtu saskému od university vynucený 187; nouze o peníze; vojáci činí

škody ve všech universitních 188; popravy pokutné; konec rektora university Pražské doktora Jessenia 190; jeho kšaft; odchod a konec jiných professorů 191; shánka po penězích k berni; nouze 192; práce v universitě 193; práce s poddanými 194; Michle ves má propadnouti pro zadržalou berni 195; mistři se dluží, aby vesnice zachránili; jednají s kupcem de Vitte 196; napominání pražských oficiálů školních; shánka po penězích a tiseň finanční 197; mistři jedou prosit do Slaného; kupec de Vitte hartuší 198; mistři zastavují přikrov filosofické fakulty; pobožnost v kapli Betlémské 200; tuhé obmezení Karlovy školy 201; uloženo o konec university; rady a žaloby jesuity Lamormaina Flandera 202; ustanoveno sloučiti obě Pražské akademie 203; dekret Lichtenštejnův stran soupisu universitních věcí 204; soupis vykonán 205; nové prosby a naděje; shánka o peníze 207; mistři prosí o dovolení nových voleb v universitě 208; poslední schůze professorův; mistři skládají své úřady 209; generální pardon; professorové se přiznávají k vinám a omlouvají se 210; professorové ze školy vypuzeni 211; veliká slavnost jesuitská 212; Kampanus víru proměňuje; akademie Karlova odevzdána jesuitům 213; nová universita Carolo-Ferdinandea 214; osudy posledních professorů Karlovy školy vysoké 215.

Hlava I.

Universi husitská.

Starodávne vyšší školy biskupské (*studium particulare*), jež učily latině, filosofii a theologii, pokrokem doby konečně nestačily, dosavadní vědy braly na se dokonalejší formy a nově tlačily se do školy právo, ba i medické nauky, působením orientu v jakou takou vědu sformované. Takž od XII. věku university vznikaly, studia „*generalia*“, v nichž církevní škola středověká došla na vrchol svého rozvoje.

Latinské jméno takovému „vysokému, obecnému, svobodnému učení“ bylo *universitas*, *universalis schola*; pozdější humanismus jim dal jméno *academia*, *lycaum*, *gymnasium*¹⁾, *archigymnasium*.

Rozdíl mezi universitou a školou katedrálnou či biskupskou prvotně nebyl co do předmětů vědeckých tak valný, neboť na škole biskupské učeno leckterému předmětu stejným rozsahem i způsobem jako na universi; podstatný rozdíl mezi oběma školami byl právní. Universi byla samosprávná korporace s právem udíleti hodnost doktorskou čili misterskou a bakalářskou čili akademické grady po všem světě křesťanském platné. Mistr graduovaný měl plné právo přednášeti, bakalář měl právo omezené. Která škola neměla práva gradů, ať v ní učeno čemukoli, universi nebyla.

Vysoké školy měly ráz mezinárodní stejně jako církev; řeč jejich byla církevní, latinská, tedy také mezinárodní; panovníci a města je zakládali, papežové stvrzovali. Do r. 1400 bylo zřízeno málem do čtyřiceti vysokých škol.²⁾ Od našeho Karla IV. samého devět vysokých škol založeno, z nichž Pražská nejprvnější, nejdůležitější.

¹⁾ Lib. decanor. (pražs. univ.) II. 222. 422.

²⁾ Die Deniflea (Die Univ. d. Mittelalt. Die Entsteh. d. Univ.) bylo do té doby zamýšleno zříditi 55 universit; k některým vydány jen zakládací listiny, jiné zašly brzy po svém vzniku.

V Praze bývalo od starodávna vyšší studium particulare u sv. Víta, na něž se za Přemysla II. hrnuli i žáci z ciziny. Učeno na něm grammatice a všem uměním svobodným, čten Aristoteles, a žáci vychovávaní od doktora theologie k úřadu kněžskému.¹⁾ Někjaká vyšší škola byla i na Vyšehradě.

Pro širší vzdělání a pro grady však studenti musili do ciziny. Aby Čechům v té věci stalo se pohodlí, aby nemusili hledati vědy po vzdálených zemích, ba spíš aby cizí přicházeli pro vědy do Čech, Karel IV. listem 7. dubna r. 1348 založil v Praze universitu, obdržev v lednu roku předchozího od papeže Klimenta VI. povolení, aby v Praze bylo vysoké učení se všemi právy, jako jiná učení mají.²⁾ Byloť dle Beneše z Veitmile takové učení v městě Pražském, kterému nebylo podobného po všech německých krajinách; přicházeli k němu z cizích zemí, z Anglie, z Francouz, z Uher, z Polska a ze všech okolních zemí studenti i z rodů knížecích a vysocí praelati.³⁾

Není úlohou této knihy opakovati známé věci o založení Pražské školy Karlovy a jejích osudech v XIV. věku. Pro vyrozumění pozdějších poměrů stačíc jen něco podstatného tu položiti.

Řád organizační asi nebyl vysoké škole hned při založení nařízen; bylo jen dotčeno jakoby na vzor, že mistři a scholárové mají užívati svobod, jako zvyk v učení Pařížském a Bononském. Tato dvě učení tedy byla za vzor Pražskému; první učitelé, v nichž přirození Čechové měli většinu,⁴⁾ byli oněch cizích škol dobře povědomi a proto jali se zaváděti ten onen osvědčený jinde řád; ale bez nesnázek nebylo, poněvadž nebylo lze řády bononské srovnati s řády pařížskými pro jich zásadní různost. V Paříži totiž rozhodující slovo při samosprávě měli mistři, v Bononii studenti. K účelům správním a disciplinárním byli pařížští scholárové rozděleni v „národy“, z nichž tři (galský, pikartský, normanský) byly složeny z Francouzů a teprv čtvrtý a poslední „národ“ repraesentoval sdružení studentů cizích, odkudkoli příšlých; měl druhdy jméno natio anglicana; i naši čeští studenti slušeli k němu.⁵⁾

Kancelář bytující při kostele hlavním byl caput generale vši university. Nad čtyřmi národy byl rektor z mistrů artistských (filosofických) volený; mistři professorové, kteří mimo artistry k národům se nepočítali, tvořili o sobě sbor (universitas magistrorum), takže na venek repraesentovala se pařížská škola vysoká titulem „univer-

¹⁾ Tomek. D. Prahy. I. 475.

²⁾ O založení Tomek obšírně má ve svých povědomých dílech o universitě i v III. díle Děj. Prahy. O listině zakládací novou zprávu učinil Nováček v Č. Mus. 1890. 226.

³⁾ Scriptorum r. boh. II. 350.

⁴⁾ Viz o nich sebrané zprávy v Tatrových Kultur. styech; 280–288.

⁵⁾ O nejstarších universitách viz epochální dílo Denifera Die Entsteh. d. Univ. I., odkudž úhrnný tento náčrt čerpán.

sitas magistrorum et scolarium“. Filosofských, tedy nejmladších scholářů, byla tu velika převaha, i protož professorové ujali otěže vlády.

V Bononii, kde učeno hlavně právu, bylo jinače. Studenti, rozděleni jsouce v národů nemalý počet,¹⁾ složili se naposled ve dvě skupiny, v citramontany (Vlaši) a ultramontany (cizinci), a volili ze sebe rektory, kteréžto právo, jsouce na většině lidí dospělí, udrželi sobě proti professorům. V Bononii byla tedy „universitas scholarium“. Šměl-li kronikář říci, že Pražské učení zavedeno ad modum et consuetudinem Parisiensis studii,²⁾ plyne z toho, že Pražská škola vysoká asi většinu prvotných řádů přijala z Paříže. Kancelářem stal se arcibiskup, jemuž služelo potvrzovati grady akademické. Členy vysoké školy byli mistři, bakaláři, studenti; ba poněkud i živnostníci, jichž prací škola měla zapotřebí. Studenti (i s profesory), jsouce na počátku většinou cizinci, sdružili se ve tři národy cizí, jeden český; bylo tedy čtvero národů: český, polský, bavorský a saský. Že v Praze i professori čítali se k národům, v tom Denifle³⁾ vidí rozdíl od učení Pařížského i příčinu pozdějších rozbrojů národních; vidímeť na první pohled, že cizí národové tři mají nad českým, jediným, převahu. Rektor volen z mistrů, jemuž k radě každý národ vysílal ze sebe po dvou členech.

Co do učení školního dělila se Pražská škola podle starších vzorů ve čtyři fakulty, v theologickou, právnickou, medicickou a fakultu svobodných umění čili artistskou. Řídil každou mistr děkan u věcech fakultních a učebních na rektoru nezávislý. Fakulta theologická byla v důstojnosti nejvyšší, artistská nejnižší, poslední. Při slavnostech bývali proto mistři theologie napřed,⁴⁾ po nich doktorové práva, pak mistři v medicíně a po nich teprv měl místo děkan artistů, ale sám, bez mistrů; za ním šli bakaláři tří vyšších fakult a po nich teprv mistři artistů a na konec bakaláři filosofičti.

Učení na fakultě artistské pokládáno vůbec za nutnou přípravu k studium fakult vyšších; proto byla nejnižší a žáci její nejmladší. Učilo se v ní filosofii či sedmi „svobodným uměním“: grammaticae, logice, rhetorice, arithmetice, geometrii, musice a astronomii, tedy předmětům, jimž, jakož svrchu napověděno, učila kterákoli lepší škola latinská při faře městské. V té příčině již na tomto místě s důrazem připomínáme, že za starých časů nebylo co do učení určité hráze mezi universi a latinskými školami;⁵⁾ artistská fakulta připravovala vyšší vzdělání a latinská škola také a touž cestou jako

¹⁾ Tyž. 156.

²⁾ Fontes rer. b. IV. 517.

³⁾ Denifle. Die Entsteh. d. Univ. I. 104.

⁴⁾ Sneseň z r. 1392. Tomek. Gesch. d. Univ. 85.

⁵⁾ Fakulta filosofická byla Vorbereitungsanstalt, weil es damals keine abgesonderten Gymnasien gab. Muther. Universitätsleben 36. Monnm. Germ. paed. VI. 441. Zarneke. D. Univ. 185. Paulsen. Gesch. des gelehrt. Unterr. I. 2. 319.

ona. Teprve v našem století dlouhým rozvojem a zákony dokonáno podstatně odlišení vysokých škol od středních, z nichž tyto připravují k vědám, ony pěstují vědy. Toho za stárá tak nebylo; proto mohli časem k universitě připsáni a vtělení býti učitelé škol nižších i se školami a žáky svými.

Vyšší fakulty mívaly vždy a všude studentů méně nežli artistická. Na Pražské universi však juristé od samého počátku byli velmi hojní, a proto dokonán jich spor o řády bononské, jichž se chtěli držeti, tím způsobem, že se r. 1372 odtrhli od universi dosavadní a založili universitu novou, právnickou, v níž po vzoru bononském slovo měli studentes se svým rektorem a ne mistři.¹⁾ Má to i u nás svůj výklad v tom, že posluchači církevního práva, jemuž se za půl století výhradně učilo,²⁾ byli většinou duchovní i vysoce postavení.

Staré university mívaly při sobě jednu instituci, kolleje totiž, jimž při dnešních školách vysokých nic není podobného, leč bychom snad seminář theologických studentů připodobnili starodávným kollejím. Stalo se obecným pravidlem, aby professorové a studenti buď pospolu buď každý o sobě bydlili ve zvláštních domech kollejních a tu aby živobyti měli z důhodů a nadací, ke kolleji náležitých. Bývali tedy professorové i kollejni studenti vlastně stipendiaty. S universi souvisely kolleje aspoň tou měrou, že nemohl se členem kolleje státi, kdo nebyl údem university. Aby pak žádný student, jenž nestál o stipendium kollejni, nebydlil mimo dohled, soukromé pensionaty zřizeny, jimž jméno bylo bursy; universita je uznávala a dohlédala k nim.

Mimo kolleje a bursy bytovati studentům nebyvalo dovoleno leč snad jen studentům fakult vyšších, tedy mužům dospělejším.

Podnět i vzor k zřízení kollejí v Paříži vzat byl počátkem XIII. věku z kláštera dominikánského, jehož členové, jsouce professory v universitě, bydlili tu spolu se studenty. Dle toho vzoru r. 1257 Robert Sorbonne kanovník založil novou kollej theologům, a tak až po konec XV. věku založeno k Pařížské universi do padesáti kollejí, v nichž žilo se skoro po kláštersku.³⁾

Nápodobně u nás v Praze.

Stran první kolleje pražské Beneš z Veitmile vypravuje, že Karel IV. daroval scholaribus domos judaeorum et instituit in eisdem collegium magistrorum,⁴⁾ což Karchesius si takto štřeji vykládá:⁵⁾ „Znamenav Karel, že skrze to učení město Pražské bleskem slávy se osvěcuje, židovské domy dal k bydlení studentům, a v té ulici

¹⁾ Tomek D. Prah. III. 273.

²⁾ Ott v Právniku. XXVI. 4.

³⁾ Schmid. Gesch. d. Erzieh. II. 2. 45. 46.

⁴⁾ Scriptor. rer. bohem. II 351.

⁵⁾ Karchesius, Bič židovský 216.

židovské kázal vystavěti tři veliké kolleje, jednu nahoru zadkem k kostelu sv. Mikuláše, a ta sloula kollej v domu Lazarově, druhou nad branou židovskou proti klášteru sv. Duchy, třetí k řece jdouc k sv. Valentinu.“ Ať již se tu Veitmile a Karchesius v domech mylili nebo ne, jisto, že nejstarší, nejpřednější kollej, řečená Karlova, byla prvotně dvůr žida Lazara. Založena a nadána r. 1366 na ten způsob, aby v ní bylo dvanáct mistrů, z nichž jeden, maje v theologii grad, aby biblí četl, druhý knihu sententiarum čili dogmatiku Petra Lombarda, a ostatních deset aby v uměních filosofie byli professory, ale při tom aby v theologii studovali.¹⁾

Kollejní dům žida Lazara vyměněn r. 1383 za budovu, stojící na místě příhodnějším, za dům, jemuž do té chvíle jméno Karolinum.²⁾ Rozlehlejší a příležitější kollej ta, v níž konány přednášky, schůze, slavnosti, slula také kollej Veliká.

V týž rok a den, co založena kollej Veliká, vznikla druhá kollej, již jméno Všech Svatých, neboli andělská, a to tím způsobem, že z nařízení králova kanovnická místa při kapitole Všech Svatých na příště měla býti oddávána vždy nejstaršímu mistru kolleje Karlovy.³⁾ Tím někteří professorové stávali se kanovníky ovšem s úlohou, aby užívajce prebendy, přednášeli na škole jako prve. Prvotný dům této kolleje byl prý na Malé Straně, však záhy professorové pořídili si dům prostrannější u sv. Mikuláše v Starém městě.⁴⁾

Právníci měli kollej od r. 1373 v Celetné ulici, a medická kollej byla asi již v prvních časech zřízena v Kaprově nlici. Ta byla asi pouze studentskou kollejí, aspoň v pozdější době za takovou kladena.⁵⁾

Při založení kollejí dosavad uvedených Karel IV. měl ruku pomocnou a štědrou, ale spravedlivě říci jest, že svolením arcibiskupovým před rokem 1352 uložena nemalá sbírka duchovenstvu po všem království,⁶⁾ čímž asi pořízeno nejvíce; viděti, že sbíratí na veřejné potřeby u nás myšlenka stará.

Syn Karlův, Václav, k dosavadním kollejím v prvních letech své vlády (před r. 1381) přidal novou, jež po něm nesla jméno, ale slula též Císařskon. Stála na nynějším Ovocném trhu a byla profesorům artistům a theologům.

¹⁾ List Karlův v diplomat. arch. univ. č. A. 12. 1. 77. Tomek. Děj. univ. 48. Rukop. musejní 23. H. 8. 70. Professor filosofie měl býti zároveň studentem theologie; bývalof na universích obyčejno, že bakalář i mistr in artibus zároveň byl scholaris in jure neb in theologia.

²⁾ V diplomat. arch. univ. A. 12. 1. str. 96 je diploma krále Václava a str. 26 je bulla Urbana VI., která změnu potvrzuje. Monum. univ. IV. 266. 278. Tomek. Děj. univ. 61.

³⁾ Arch. univ. A. 12. 1. str. 82. Monum. univ. IV. 236.

⁴⁾ Tomek. D. Prah. III. 278

⁵⁾ Rukop. mns. 23. H. 8. 278.

⁶⁾ Jest zachován úpis biskupa litomyšlského na 60 kop „ad studium instaurandum“ Cancell. Arnesti. Tadra. 543.

Z konce XIV. století druhá kolleje studentská pochází, kolleje Králové či Litevská. Založila ji králová Hedvika († 1411) pro dvanáct studentů litevských, anebo v jich nebytí i českých, s professorem, jakožto správčím¹⁾ Mimo tu kolleje chudí studenti polští mívali byt v domě kdes u sv. Valentina. Slul dům ten i později domus pauperum, kolleje chudých studentů.²⁾ Když český národ v městech i v universi začal posilovati své sebevědomí a právo proti panujícím Němcům a když z týchž jeho snah r. 1391 založena kaple Betlémská, prací Kříže kramáře a několika jeho přátel, třetí kolleje studentská vznikla při Betlémě. Syn Křtův, Václav, převedl české studenty z Betléma, kdež pobývali s kazatelem, do sousedního domu proti sv. Jiljí, jenž slul od té doby kolleji Nazaretskou. Kazatel betlémský zůstal jich dozorce, a mistři kolleje Karlovy přijali od zakladatelů kolleje právo studenty v dům přijímati.³⁾

Z národních českých snah asi r. 1403 čtvrtá kolleje studentská vznikla, jméno její „kolleje národu Českého“, domus nationis Bohemiae. Stála vedle kolleje Císařské a přidána k ní kaple Božího těla na Dobytčím trhu se statky ke kapli slušicemi.

Členové kolleji professorských sluli kollegiáti; jich společné hospodářství probošt řídil. V té způsobě, jak tu letem vyličeño, vysoká škola Pražská stála do prvních let XV. století.

Tu nastala proměna důkladná, podstatná. Karel IV. dal v list zakládací psáti, že tou universi ustrojil stůl svým věrným obyvatelům tohoto království, aby nemusili o cizí almužny žebřati. Jakkoli tato srdečná a známá slova jsou jen opsanou frází z veřejného formuláře,⁴⁾ nieméně lze věřiti upřímnému úmyslu velikého krále, že založil vysoké učení na prvním místě obyvatelům tohoto království, kteréž bylo převážnou většinou české a malým zlomkem německé. Ale proto přec universi nestala se ani českou, natož německou; ona byla internationalnou; byla pro každého mistra a scholára, odkud přišel koli. Jenže kdežto v jiných rovněž internacionalních universitách tehdejších domácích lidé přes všecky ústupky cizincům zachovali sobě na vysoké škole ve všem přednost, u nás zvedlo se naopak. Z počátku cizích mistrů a studentů nahrnulo se do Karlovy školy víc nežli Čechů; ti cizí dovedli sobě shrnutím se ve tři národy zjednatí nadvládu, rodákům z království zanechavše jediný hlas národa českého. Toto zřízení dostalo se do statut, když došlo r. 1385 k jich konečnému zapsání a stvrzení knihou universitní.

¹⁾ Zakládací list z r. 1397 v arch. univ. A. 12. I. str. 121., král Václav dovoluje koupí domu a osvobozuje ho všech daní. List Kříže kramáře, královna plnomocníka, z r. 1411 v arch. univ. A. 12. I. 346. Tomek, Děj. univ. 133. D. Prahy IX. 206. Monum. univ. IV. 355.

²⁾ Tomek. D. Pr. VIII. 127.

³⁾ Arch. univ. A. 12. I. str. 110.

⁴⁾ Právě týmiž slovy založeno učení Neapolské a Salernské. Nováček v článku: Praměny zakládací listiny atd.

Tato neobyčejná a nespravedlivá nadvláda cizích pocíťována čím dál trpčeji, zvláště když založením nových universit (Krakov 1364, Vídeň 1365, Erfurt 1379, Heidelberg 1385) cizích oudů ubývalo a vzrostem vzdělanosti našich přibývalo. Čechové v městech i politicky začali mohutněti, privilegované postavení Němců se viklalo. Hnutí národní spojilo se s hnutím reformačním, a proto Němci stali se všeho tehdejšího ruchu protivníky. V universitě bylo bojiště nad jiné pohnutější. Šlo tu kromě obecného hnutí o hmotné požitky, jež cizinci domáctm uchvacovali; osobili si správu, úřady, kolleji místa, prebendy duchovní; hádku o kolleje arcibiskup r. 1384 rozhodl pro Čechy, z čehož patrno, že počtem už byli znameniti.

Hnutí náboženské přivodilo konečně obrat dokonalý. Poněvadž český národ universitní byl pro reformy církevní, byli cizinci proti reformám, jichž potřebu nemohli neviděti. Hus stal se hlavou strany národní, mistr Jeroným předním veškeré akce podpalovačem.¹⁾ Hus mluvil, že dle přirozeného práva Čechové měli by býti předními v království jako Francouzové ve Francii, Němci v Němcích.²⁾ Poněvadž se cizí mistři při otázce stran pohoršlivého schismatu papežského stavěli proti králi Václavovi, podařilo se Husovi a několika přátelům u dvora vymoci na králi slavný dekret Kutnohorský 18. ledna r. 1409, jímž národu českému v universit oddány tři hlasy, cizím jeden jediný, a to in singulis consiliis, judiciis, examinibus, electionibus et quibuscunque aliis dotibus et dispositionibus; prý tou způsobilou, jako užívá národ francouzský v studium Pařížském a národové v Italii a Lombardii. Král Václav za důvod té pronikavé změny kladl v mandátě svém, že národ český je této země pravý dědic a že nespravedlivé a velice neslušné by bylo, aby národ německý, v království Českém žádného obyvatelského práva nemající, užíval tří hlasů, kteréž si byl přiosobil.³⁾ „Václav tak jest byl laskav jako otec na svůj národ a této akademii dobře posloužil, jakož pak obyčejně každý svému pomáhá a přednosti přeje.“ Takž králův čin dvě stě let později posuzuje slavný anatom Jessenius.⁴⁾

Němečtí mistři podnikli všelijaké vzdory, nabízeli, aby dosavadní universita rozestoupila se ve dvě university, cizinci aby uzavřeli se proti Čechům, ale když nic toho nepřijato, 16. máje r. 1409 mistři a studenti tří cizích národů vystěhovali se z Prahy.

Neučinili tím nic zhola nového. Z Pařížské školy stěhovali se Němci pro schisma papežské nedávno před tím r. 1383, aniž vzdorný zvyk ten přestal: r. 1499 vzbouření scholarové stěhují se z Bononie

¹⁾ Nejnověji u výborný přehled ty věci shrnul Novotný v Ottově Slovníku 903 v článku o Husovi.

²⁾ Palacký, Documenta 177.

³⁾ Lib. memorab. v univ. arch. A. 17. I. 1. 35. Hoefler Mag. Hus 226. Překlad v Tomkových Dějích univ. 149.

⁴⁾ De restaurand. Prag. acad. 1619. Univ. knih. 51. E. 74.

a r. 1514 stěhuje se hromada studentů z vysoké školy Viedeňské.¹⁾ Z Pražské školy odešli Němci do škol okolních německých, Lipskou tehda založili. Němci odchodem svým mínili Pražské učení zhubiti, v tom rozumu skládali hněvy veršované a nadávky.²⁾

Jest otázka, kolik cizinců odešlo, a mohla-li škola počítovati odchodem jich záhubnou ujmu. Číslo ohromné, jež uvádí Hájek, dávno odsouzeno za klamně. Přemrštěně veliká čísla o počtu studentů před secessi psána byla. V pamětech vložených do vížky kolleje Karlovy, kteráž spadla r. 1605, se praví, že r. 1377 uno die in album inscripti 722 studentes a r. 1407 že jich všech krom Čechů bylo 44.000!³⁾ Proti tomu Cochlaeus⁴⁾ jmenuje odešlých z Prahy dva tisíce studentů mimo magistry a doktory; dle Slavaty vyšlo z Prahy 4000 studentů.⁵⁾ Cizí prameny mají počty střídme; prý odešlo 2000 studentů, takž čteme r. 1595 v *Theatrum urbium*;⁶⁾ stejně tolik Schnallenbuch Lipské kolleje uvádí.⁷⁾

Tomek vypočetl, že universi, když v ní bylo studentů nejvíc, držela v sobě asi jedenáct tisíc příslušníků. Však r. 1409, kdy stal se odchod německých národů, nebylo v ní víc nežli sedm tisíc, a z těch že bezpochyby odešlo pět tisíc, takže dva tisíce byly by zbyly.⁸⁾

Úsudkem naprosto přesvědčivým Denifle stlačuje počet vystěhovalých na míru střídou. On totiž pohledal vystěhovalé studenty po německých universitích r. 1409 a 1410; správně soudil, že by valný přírůstek studentstva v knihách zápisných přec musil býti patr. A nalezl přírůstky skrovné. V Lipské universi, kterou vystěhovalci utvořili, bylo s počátku zapsáno jen 368 studentů.⁹⁾ Kam se tedy podělo oněch 20.000 studentů z Prahy vyšlých, jež neústupně uvozují historikové němečtí?¹⁰⁾

¹⁾ Sbirka pramenů (Publik. Akad. česk.) III. II. 3. 11. Jos. Truhlář. Weiss. Gesch. Wien. I. 454. 468.

²⁾ V jedné bibli Lipské univ. jest pamflet o zlém národě českém. Tu čteme: „Ab omni solacio pravitae plena Bohemorum nacio feda, vilis, lena — Ergo generacio Studii Lipczensis fuit et plantatio ruine Pragensis.“ Loserth v Mittheil. 1884. 277. Thomas Prischuch básní r. 1418: „Ain küniglich schul, die was zu Prag, die hat der Husz, han ich gehört, O laider ganz und gar zerstört; darumb so ist der Husz verflucht, dasz er die schul zu Prag verwüst, umb Kezerei er sterben mnst.“ Wolkan. Gesch. d. Liter. 216.

³⁾ Oeconom. rukop. v zemsk. arch. 14.590.

⁴⁾ V histor. Husit. Hammerschmid. Rukop. mus. VI. D. 13 Univ. histor.

⁵⁾ Slavata. Paměti. I. 388.

⁶⁾ Od Franckenberga. str. 194.

⁷⁾ Schnallenbuch des Frauenlobcollegiums. Hautz. Gesch. Un. Heidelberg. I. 95; při tom dle Hautz, že asi na Pražské škole všech všudy studentů nebylo víc než 4000 a v počtech že se všeobecně přemršťuje.

⁸⁾ Tomek. Č. Č. Mus. 1846. 230. Tomek. D. Prahy III. 317. Gesch. d. Univ. 125. Děj. Univ. 153.

⁹⁾ Denifle l. c. 600. Přehledný výtah z něho u Tadrý. Styky Čech s cizinou. 294.

¹⁰⁾ Hoefler; Hus u. der Abzug atd.

Odešlo-li tedy z Pražské školy při nejmenším 2000 lidí učených, mladých i starých (služebnictva nepočítajíc), a to číslo klademe za pravdě nejvíce podobné, byla to ujma dosti valná, vždyť pouhý zlomek těch lidí stačil na to, aby založili universitu novou (Lipskou), ale k zhubení té školy, která je dosavad buď učila, buď živila, odchodem svým nestačili, neboť aspoň stejně tolik studentů v Praze zůstávali na dále, a ti dovedli udržeti školy. „Takovým ustoupením mnohých byla by akademie tato nebyla tak zemdlena, kdyby následujících časů dlouhými a urputnými válkami a domácími roztržitostmi do těžšího neduhu nepřišla.“¹⁾ Dle slov děkana Vavřínce Nudožerského (r. 1612) zůstávala universí i po secessi na čas v plném květu, prý z annalů vysvitá, že děly se zkoušky a promoci za kolik let hojně.²⁾

Proměnu ovšem vzala škola Karlova tím rozumem, že potrativši (ač ne hned) ráz evropský, stala se vysokou školou zemskou, školou Českého národa, čímž jeho potřebám daleko spíš vyhověti mohla, nežli škola předešlá, v které cizinci přední mívali slovo.

List o třech hlasech nově nabytých s radostí vložili si čeští mistrové do knihy statut a při první volbě o sv. Havle r. 1410 zvolili mistra Husa, kazatele betlemského, za prvního rektora. Čtyři fakulty v universitě zachovaly se nadále v téže způsobe jako prve; mezi studenty, jichž bylo r. 1412 nad 2000, jsou Čechové z království a z markrabství; z polského národa zůstávají tu Slezané, Lužičané i někteří Poláci; prý tu také uherští mistři a kněží setrvali ještě po r. 1420.³⁾ V prvních létech za nového pořádku přicházeli a dávali se zapisovati též studenti z Němec,⁴⁾ a lze souditi, že by sobě byli zvykli a spokojili se s hlasem jedním. Po odchodě Němců přednášelo na fakultě theologické osm professorů, a v krátkém čase stala se řečená fakulta a s ní všecka universí v náboženském hnutí rozhodným činitelem.

Hned r. 1410 universita protestuje proti upálení knih Viklifových a staví se na stranu Husovu proti arcibiskupovi.

Když přineseny odpustky za příčinou vojny papežské do Prahy r. 1412, universí rozestoupila se ve sporu o ně; fakulta theologická držela se papeže, strana Husova v universitě vzpírala se; Hus disputoval, zdali dle zákona Kristova radno jest, bully papežovy stran křížové vojny schvalovati a vyložil, že papež, nesrovnává-li se rozkaz jeho s zákonem božím, nemá býti poslouchán od nikoho. Takž vzešla protestantská zásada z české školy vysoké.⁵⁾ Hus již přednáší

¹⁾ Rukop. univ. knih. 51. E. 74. De instanrand. acad.

²⁾ Programmata Jičínského. Intim. Nudožersk. 1612.

³⁾ Jireček. Č. Č. Mus. 1885. 389.

⁴⁾ Jsou psáni v matrice juristů až do r. 1417. Rukop. Archiv. universa. a v Monum. univ. III. 159.

⁵⁾ Rozdíl v reformaci německé o sto let pozdější. Ta nevyšla z universit, ale byla do nich vnesena. Geiger. Renaissance. II. 407.

v aule kolleje Karlovy o svobodném kázání slova božího, o statech kněžských, že svěští směř bráti je pro hříchy duchovních, a že není nikdo pánem ani praelatem, pokud na něm leží hřích smrtelný. Vykládá tedy v universitě ony články, jež později vtěleny jsou v kompaktata husitská.

Konservativní theologická fakulta hádá se se stranou Husovou, opravnou; místo předešlých stran národních bojují tu teď strany náboženské; konečně vznesen spor a žaloba do Říma. Hus dán v klatbu a mistr Jan z Jesenic, doktor v právech, dokazuje v slavné disputaci, že kletba papežova na Husa, jsouc proti právu církevnímu, jest neplatná. Jakoubek ze Stříbra při disputaci „de quolibet“ r. 1412 označuje papeže za antikrista. Takž z university šíří se duch autoritě církevní odporný; klidný život v ní a práce vědecká na časy nemožná; zkoušky mistrské a bakalářské nenalézají v rozbrojích kandidátů žádných.¹⁾ Reformační myšlenky stihaly jedna druhou, a kde jaká novota opírána o bibli. Mistr Jakoubek mluví na konec i proti řádům universitním a proti gradům, proti vlastnímu misterství: theologové a právníci prý hledají zisku a váží si více nálezků lidských než zákona Kristova, lékaři hledí na tělo a ne duši, filosofové snaží se o pohanskou moudrost a jiných pověr zákonem božím zapověděných. Zvučné jich tituly jsou marná chloub. Jsou to zásady, které se zalíbily radikálním Táborům; těm byli všickni učení mistři „fistři“.

Týž Jakoubek vnesl do university nový spor r. 1414 o přijímání pod obojí. Většina v universitě přijala jeho mínění, a kalich stal se symbolem odporu proti Římu. Když mistra Husa koncil kostnický, k němuž se dobrovolně odebral na svou očišťu, jal se vězením týrati, universi Karlova domlouvala církevnímu sněmu. A když Husa konečně upálili, jednota panská vzdorný závazek učinila proti koncilu, proti papeži a ustanovila si universitu, rektora a mistry sv. písma za nejvyšší auktoritu věroučnou strany podobojích. Za to koncil r. 1416 universi Pražskou zrušil, což ovšem v Čechách nemělo platnosti, neboť národ u valné většině vypověděl koncilu poslušnost i a nedbal jeho málomocné pomsty.

Universi jakožto hlava „české církve“ vydala r. 1417 nález, že přijímání pod obojí jest Kristem nařizováno; v listě oznamují profesori, že k tomuto vyjádření byli vedeni stálým nabíháním „magnatů“ i „aliorum conditionis promiscue hominum.“²⁾ Však zhrzoivši se všelijakých výtržností, jež se z hlav mnohých rojily, universita vydala brzy potom napomenutí všem všudy, aby se vystříhali novot. Postavila se tedy vysoká škola na stranu uvážlivější a zdržlivější, kdežto strana novot hnala se dále. Jsouc potom stě-

¹⁾ Obšírně v Tomkových D. Univ. 227. a j.

²⁾ Arch. univ. A. 12. I 668. Též rukop. mus. V. C. 2. 84.

lesněna v bratrstvě Tábořském, s universi až do konce hádky vedla marné, neboť Táboři se vytrhli z církve docela a jdouce svou cestou neuznávali u věcech víry nikoho nad sebou.

Zatím bouře náboženská řítíla se v před. Od smrti krále Václava až do přijetí Zikmunda za krále r. 1436 nebylo klidu, zuřily vojny.

Hned v první ránu rozprehli se do světa poslední studenti práv; Karlova kolej uzavřela se na dvě stě let studium práva,¹⁾ kdo z Čech potom se snažili po vědě právní, musili do Vídně, do Padovy, do Pavie a Bononie. Kolej právníků v Celetné ulici vyrvána universitě zabavením od obce.²⁾ Podobně zvedlo se medické fakultě, jakkoli při r. 1447 připomíná se ještě jednou její jméno, nepatrný počet členů a sešla kolej na spadnutí.

Za obecného útěku duchovenstva katolického r. 1419 rozběhla se také fakulta theologická, neboť její členové přidrželi se strany katolické.³⁾ Neměla tedy strana husitská v universitě nežli fakultu artistů a několik bakalářů theologických, kteří byli mistry svobodných umění, a ti mistři stávali pak za celou dobu války při všem veřejném jednání v čele husitského duchovenstva; oni bývali předními jednateli a řečníky pokaždé, když šlo o stranu podobojí a její smír s Římem; a když za Zikmunda zřízena řádná konsistoř pod obojí, stanoveno, aby čtyři mistři mívali v ní místo a hlas podle jiných kněží.

Vojny a toto náboženské zaneprázdnění Pražské školy vysoké, z něhož r. 1420 katolíci jsou vyloučeni, nemohly jíti škole k duhu co do vědecké činnosti. Děkan filosofické fakulty jeden i druhý od r. 1420—1430 nařizují, že jsou „bella, disturbia, seditiones“ a že studium totaliter fuerat intermissum.“⁴⁾ Ba mistři s kněžstvem nuceni spíše všimati si dějů válečných, v nichž šlo o život národa. Snažili se zásadami křesťanskými vésti „boží bojovníky“. Roku nepovědomého vydány na radu a naučení mistrů artikule o řádném bojování Husitům, bojovník aby byl prost nepravosti, aby nemstil se, neměl bázně, nežádal loupežův, dokudž boj není dokonán, aby neoblenovali pitím, aby mstice nad chudými bohatým neodpouštěli, aby všem napořád neškodili, vinným, nevinným; aby slovo boží rádi slyšali, před bojem se modlili. Každý článek obrněn citáty z biblí, jakž se slušelo od učených mistrů kališných.⁵⁾ Všem Husitům se ovšem mistři nezachovali. Nesměli-li mistři universitní za pobytu Tábořů r. 1420 ve svých obštrných sukňích mistrských ani na ulici se

¹⁾ Ott., O osudech právních studií. Právník XXVI. 9.

²⁾ Tomek. D. P. IX. 216.

³⁾ Že byla theolog. fakulta rázu katolického přenesena na 10 let do Hradce Král., uvádí Bienenberg; ale už Millauer (Histor. d. theol. Fakult. Rukopis) to popírá.

⁴⁾ Monument. hist. univ. I. Lib. decan. II. 4.

⁵⁾ V rukopise Kornel. ze Všehr. v mus. Sušic. Opis v zemsk. arch.

ukázati, stalo se jim v bouřlivých příbězích potomních, že r. 1422 po násilné smrti Želivského jsou jakožto domněli spoluviníci té smrti z Prahy na trest vyvezeni od pražského lidu do Hradce Králové a kolleje universitní i knihovny vybity.¹⁾

Když bouř pražského lidu ulehla, vrátili se po málu nedělech mistři; Zikmund Korybut (Sigismundus Litvanus) prý oživiti chtěl učení, ale za stále vojny dařilo se mu „jako holubům, když přikvačil orel“.²⁾ Učení v universitě odpočívalo i dál, neboť scházely se tu schůze kněží a obcí Pražských, jednající a hádající se o věci veřejné. V těch hádkách na dvě léta (do r. 1429) Pražské učení dokonce zašlo. Život vysoké školy jevil se od r. 1419—1430 pouze v tom, že za tu dobu pětkrát mistři přistoupili k volbě děkana artistův; jindy nevolili pro malý počet mistrů. Domluveno, že r. 1420, když probošt kolleje Karlovy žádal 80 grošů od artistů nájmu za stůl kollejní, mistři žádali za poshovění a slevení pro nedostatek peněz a nekonání zkoušek ve fakultě.³⁾ Již od r. 1417 nebylo zkoušek misterských ani jiných. Roku řečeného i dvou následujících (1418, 1419) nedovolil arcibiskup Konrád jakožto kancléř, chtěje byti poslušen koncilia, podniknouti zkoušek; a když r. 1421 přestoupil arcibiskup sám k Husitům, nebylo zase příhodné klidné doby ani chuti, aby se zkoušky konaly.

Teprv r. 1430, když se byli mistři zase smířili, pozoruje se v knihách universitních maličké polepšení.⁴⁾ Toho roku totiž upravily se věci tak, že mohla se vykonati zase jedenkrát zkouška bakalářská. Pak se takové zkoušky některý rok sice zase opomíjely, ale již nikoliv s přestávkami tak dlouholetými; úhrnné počty za ostatní léta XV. věku ovšem jsou vždy smutny; výroční zkouška bakalářská pětaticetkrát nekonána! Týž prve psaný rok 1430 konána po 14leté přestávce zase jednou zkouška k mistrovství. Mezi approbovanými tehda kandidáty byl z veřejné historie slavně známý Rokycana. Do konce století v sedmdesáti a jednom roce vůbec nekonány zkoušky na mistrovství.⁵⁾ Tedy nesevědí čísla tato ani po roce 1430 o valně příznivém stavu vysoké školy za celé XV. století.

Největší ránu utrpělo vysoké učení valným ochuzením v bouři válečné. Jeho statky pozemské jsou namnoze uchváceny násilně. Čeho nevzala města nebo panstvo, pozastavil císař Zikmund. Ten potom sliboval navrátiti, ale nestál nikda v slově. Nejdůkladněji oloupena kollej juristů. Její nadace i dům kollejní navždy zůstaly universitě scizeny. Po juristech zbylo z ní pouhé jméno; říkali tam v uličce ještě v XVI. století „v juristách“.

¹⁾ Tomek. D. P. IV. 240—243. Campanus o tom v arch. univ. A. 17. V. 42. Tamž i na str. 761.

²⁾ Arch. univ. A. 13. b. 431.

³⁾ Lib. decan. II. 1.

⁴⁾ Lib. decan. II. 4—14.

⁵⁾ Tomek. D. P. IX. 221.

Po juristech nejvíc utrpěla kolej Všeoh Svatých či kolej andělská, druhdy z nejbohatších; ta ztratila až na jedinou ves všecko; kaple spustla, kolejní dům s nepatrným důohodem živil po vojně stěží jednoho mistra jakožto probosha.

Ostatní koleje pocítily škod méně. Koleji Karlově jenom některé vsi zpustošeny.¹⁾ Kolejní domy sešly ve vojnách; potom nebylo na spravení jich peněz; bezpochyby už tehdy začali mistři pro spomožení své některé byty v kolejích najímati, ba i celé domy: dům chudých studentů u sv. Valentina, „od starodávna k studentům chudým českého pokolení příslušející“ pronajat r. 1442 vdově Bezručové a její dceři s výminkem, aby ho, poněvadž je spustilý, spraviti dala.²⁾ Než přes všecky škody r. 1430, od kteréhož v pramenech universitních lze pozorovati patrné obživení školy vysoké, přece učilo v ní deset mistrů. Když pořádána posluš basilejským v Karolinum hostina, pět učitelů professorů sedělo při ní.³⁾ Nepokoj a ustrašení vniklo mezi mistry ještě jednou, a to v koncích panování posledního Lucemburka. R. 1437 ze strachu před ním utekl mistr Rokycana, správce kněžstva, a paměti vypravují, že magistri collegiati et incolae Caroli domus pulsí exulant.

Však založení nové koleje brzy po tom svědčí, že věci vysoké školy po ukončení veliké vojny zase přicházely na lepší míru. Tehda r. 1438 starý měšťan, sladovník Jan Reček z Ledec, oddal veliký statek a ves Michli, kterouž mu v 400 kopách českých dva roky před tím zastavil král Zikmund,⁴⁾ nové koleji, kterou zřídil pod jménem collegium sanctissimae Mariae. Zřídil ji s výslovným úmyslem, aby universitu, kteráž jindy svítila jako svítilna nejjasnější znamenitým počtem lidí učených, ale zlostí časů, až stydko i žel povidati, klesla počtem i silami, k lepšímu připravil rozmnožení.⁵⁾ Zřídil ji „pro národ český“. Kolej určil Reček dvanácti studentům svobodných umění, kteří měli konati v theologii aspoň počátečná studia. Uložil jim, aby prospívati hleděli „toti mundo et regno“. Roku 1439 kolegiáti převedeni z koleje České, kdež zatím bydlili, v dům Rečkův u sv. Štěpána ve zdi; tu byl kostel k jich bohoslužbě.

Patrnó z toho, kterak osvěcený vlastenec povzbuditi mnil studium theologie na universitě, která stála náboženské straně v čele. Vtbec pozorujeme v knihách souvěkých chvalitebnou snahu dobrodinců nejedných pomáhati universitě a jejím studentům, aby jimi věc česká rostla.

¹⁾ Ibid. 195.

²⁾ Oeconomica č. 14. V arch. zemsk.

³⁾ Tomek. D. Pr. IV. 576.

⁴⁾ Arch. univ. A. 12. I. str. 163. Arch. Č. II. 189. Monum. univ. Prag. IV. 59.

⁵⁾ Arch. univ. A. 12. I. 568. Monument. univ. Codex diplom. III. 71. List zakládací 4. Novemb. 1438 viz v arch. musej. Kn. privil. v mus. 23. H. 8.

Týž Reček vstupuje před tím téhož r. 1438 s mistrem Křišťanem do městské rady, aby oznámili o jiném věnování kollejiu. Prý jsou poručníky Doroty, mladého Ješka Pehma manželky, a s věnem, jež ona má na vsi Dolanech, prý mohou naložiti, jak uznají; obracejí tudy ves Dolany „na studenty do české kolleje napřed k chvále boží, potom pro zvelebení učení jazyka českého.“¹⁾ Ale změnil Reček úmysl a přidal Dolany ke kolleji své k svému založení. Před tím r. 1434 čteme v kšaftech, že Dorota od prstenu odkazuje „studentům dvanácti obecným pět kop a sýrů mých polovici“²⁾, a roku předešlého Šimon od lva rozkazuje ve svém kšaftě, aby v ruce mistrově Rokycanové a mistrově Václavové z Betléma sto kop bylo dáno a všecko stříbro, tak aby oni to na studenty, pakli by kaká pilnější potřeba byla, obrátili.“³⁾ Toť za důkaz, že obecenstvo samo dbalo o vysokou školu, aby se pozdvihla ze svého snížení zase.

Když se Čechové jak tak smířili s církví smluvnými kompaktáty, mohlo se vyrozuměti, že jest cesta do české školy vysoké otevřena i katolickým žákům a mistrům. Z té příčiny bylo lze r. 1443 přivětivě odpověděti studentům a mistrům vídeňským, kteří pro domácí neshody minili přestěhovati se do university Pražské. Pražští konšelé, shromáždivše se s universitou, vzkázali do Vídně, aby přišel svobodně, kdo chce, ale přijdouce, aby nekaceřovali Čechů pro kalich. Přicházeli do Prahy, byť ne tím počtem, jak se ohlašovali, studenti z Vídně, jich příkladem přicházeli na pražskou školu i odjinud bakaláři a mistři, z Lipska, z Erfurtu, Heidelberku, z Bavor. Také z Polska vyskytují se jména immatrikulovaných.

Vstoupila tedy Pražská škola v živý styk s jinými, papež Mikuláš V. stvrdil zase její privilegia, studentstva i učitelstva jí přibýlo, přibýlo života, v universitních pamětech vyskytují se i jména cizích mistrů, kteří přednášejí, ba od r. 1445—1448 některý z nich stal se i děkanem artistů, a ta léta svrchu řečená obsahují od vojny husitské za celé XV. století nejvíce promoceí.⁴⁾ Professorů přednášelo tehda aspoň sedmnáct. Do té Prahy, která přes svoji velikost městskou přece jenom v společenském životě nesla se rázem husitským, přísněji mravným, cizí studenti vnesli cizí bujnost, a byly z toho již první rok (1444) bitvy krčemné a žaloby rathouzní i smířování.⁵⁾

Tato epizoda s cizinci vzala za své skoro na ráz, když Jiří, nápotomní král, vzal Prahu r. 1448. Většina cizích vystěhovali se zase; menšina zůstali, když se poznalo, že Jiří jakožto správce země katolíkům nic nepřekážá; i domácí katolíci vstupovali do uni-

¹⁾ Arch. praž. č. 992. 188.

²⁾ Tamž. č. 992. 162.

³⁾ Arch. praž. č. 992. 153.

⁴⁾ Monum. univ. Prag II. 17. a násl. Tomek. Gesch. d. Un. 139. Děj. Prahy. VI. 188. IX. 189. Chvalná o té době vzpomínka v Campanové intimaci r. 1612 v arch. univ. A. 17. V. 193.

⁵⁾ Stáří Letopis. 186.

versity některým počtem, takže universi tím způsobem hověla oběma náboženským stranám. Asi z té příčiny také král Ladislav r. 1454 dal universitě dům s věží při koleji Nationis, aby v něm složila svoji bibliotheku.¹⁾

Však s tím se katolíci nespokojili, jakkoli stále byli v menšině nevalné. Před samou korunovaci Jiřího předložili katoličtí páni novému králi některé artikule, v nichž dotčeno i vysoké školy. Chtěli, aby mistři a studenti pod jednou způsobou přijímající měli úplné rovné právo v universitě. Strana kališná byla o to hned vzhůru; dosavadní snášenlivost viděla se jí býti se škodou přísti i s ujmou. Král odkládal své rozhodnutí a v universitě byly hádky o to, jichž vrchol a výsledek bylo usnesení r. 1458 většinou přijaté, že totiž každý člen, mistr i bakalář, povinen držeti čtyři pražské artikule, z nichž nejprvnější jest přijímání pod obojí.

V tom smysle roku následujícího i professorští kollegiáté v Karolinum snesli se, že přístě nikdo mezi ně nebude kooptován, kdo by nepřisahal na přijímání kalicha. Spor v universitě trval ještě za dvě leta. Usnesení svrchu řečenému opřel se nejtuzější professor theologie Václav Křižanovský, mistr bononský. Za to jsou odstrčeni katoličtí členové universitní od promoce bakalářské r. 1460. Odemstili se toho katolíci tím, že pomýjeli přednášek a disputací; Křižanovský zabloudil i v malicherné vzdory; nechtěltě totiž odvésti knihy do libráře universitní, když byl o to k vůli pořádku žádán. Naposled ohlásil se, že se soudu a rozhodnutí rektorskému nepoddává, nýbrž že vrchností jeho jest katolický administrátor všech kněží, a tím se z university vlastně vyloučil sám. S ním vyloučení soudruzi r. 1461, a universi stala se výlučně kališnou.²⁾

Katolíci zase valnější měrou zvykli si putovati za vědou do ciziny, někteří do Vídně, kdež to přivedli až i mezi professory;³⁾ jiní většina chodili do Pavie, Bononie a jinam.⁴⁾ Také mnohý kališník přidal se k pouti do ciziny za vědou. Byl to zvyk. I studenti němečtí, zvláště ti, kteří snažili se právnickými studiemi dosáti úradů doma, ubíhali ze svých universit do Italie, jejíž jurisprudentia až do šestnáctého věku byla vedoucí.⁵⁾ Německé university pořád pokulhávaly ve všem všudy za školami vláskými.⁶⁾

Za správcovství Jiřího z Poděbrad dobrodinec se vyskytl, jenž kšaftem svým r. 1451 minil universitu osvěžití založením nové koleje. Byl to Smil z Kostelce, jenž zapisuje 20 kop dědičných v Dečanech a v Semči na kolej čtyř studentů. „Ten, kterýž by byl

¹⁾ Arch. univ. A. 12. I. 170. Monum. univ. IV. 118.

²⁾ R. 1459 chtěje se stát katolickým knězem, i slovný Kříž z Telče studoval v Pražské universi. Mareš. Č. Č. Mus. 1896. 529.

³⁾ Aschbach. Gesch. d. Univ. Wien. II. 104, 105, 448 a j.

⁴⁾ Ott. Beiträge zur Receptionsgesch. má věc obšírně. 37, 246. a j.

⁵⁾ Pastor-Janssen. Culturgesch. d. d. Volk. III. 268.

⁶⁾ Monum. German. paedag. III. 219.

správči toho kolleje, aby dával jim po půl páté kopě grošů do roka a sobě dvě aby zůstavil za svů práci. Doníž jim to v dsky vloženo nebude řádem zemským, dotud Janek Byšický a p. Jan Treffian a p. doktor (Václav) Prachatický mají tím vládnúti a vydávati . . . a kdyžby který student z těch přišel k řádu, ješto by se mohl jinak živiti, tehdy mají jiného voliti, kterýž by sie k tomu učení hodil a zvláště aby boží tělo a boží krev přijímal . . . Také, milý Byšický, prosím tebe . . ., aby těch deset kop platu, kteréž jsem tobě zapsal, žádnému jinému neprodával, ale sám držal do života a potom jen studentům zapsal, ať by o to potom žádného zmatku neměli.“¹⁾ Kollej tu zamýšlená v život nevešla, neboť nalézáme plat z pozůstalosti mistra Václava z Prachatic r. 1465 při kolleji Národu českého, kteráž tím tedy zmnožena.²⁾ Ale brzy po tomto pokuse Smila z Kostelce skutečně zřizena jiným dobrodincem kollej nová. X

Matiaš Lauda z Chlumčan již r. 1460 vysadil novou kollej.³⁾ Napsal o tom sám. „Znamenaje a pilně patře k obecnému dobrému cti boží a jeho sv. zákona rozmnožení, umyslil jsem místo zjednatí, na němž bych mohl řádně vzdělati a ustaviti kollegium . . . vykoupiv dům s městištěm, kterýž ležal na roze s jedné strany kaply Betlema . . . veškeren odvod porušený, kterýžto stál dlůhé časy pustý, napřed pánův i obce s přivolením jednostajným ustavil jsem svými náklady tu collegium řečenú Apoštolskú chudým studentům a žákům k obývání, kteří by se chtěli učiti v písmě, a kdyžby toho umění došli, aby od hodných biskupů svěťice se, slovo boží věrně vedli.“⁴⁾ Oddal ke kolleji ves Smolnici a svou bibliotheku.

Jinde v pramenech psáno, že Lauda, „někdy student potom hofrychtěř, dal dům, aby theologové podle písem svatých a způsobu prvotní církve v ní žili.“⁴⁾ Tedy mu šlo patrně o dorost duchovenstva ve straně kališné a o jeho výchovu bezpečnější. Tu kollej řídili dva direktori z mistrů universitních, a ochráncem jejím čili poručníkem stal se sám král Jiří a po něm jeho synové, o nichž dříve pozdější paměť, že tu v kolleji svůj byt mívali.⁵⁾

Však přes přízeň i osvěžení zůstávalo Pražské učení napořád na míře celkem smutné. Jednak neslo následky předešlých nepokojů, jednak překážela všemu pokroku nová vojna husitská za Jiřího krále. Kollej nová sic vyzdvižena, však staré se klonily k úpadu. Jest domluvno, že z kolleje Karlovy, kteráž byla nejpřednější, repraesentativní dům universitní, r. 1463 spadlo vzađu kus zdi, a část

¹⁾ Arch. pražs. 2119. fol. E. 3. Fer. V. prius Nicola.

²⁾ Reliq. tabular. II. 338; srov. Tomek. D. P. IX. 196.

³⁾ Arch. pražs. č. 992. 253. Den sv. Sofie. Tomek. D. Pr. IX. 212. Gesch. d. Univ. 130.

⁴⁾ Kn. privil. v mus. 23. H. 8. 77.

⁵⁾ Arch. zemsk. Oeconom. 14. 179. To vykládá Tomek (D. P. IX. 214. za paměť nejspíš mylnou.

dali mistři filosofové zbořiti sami, jakožto chatrnou a pro nevalný počet studentů nepotřebnou;¹⁾ toť přec nuznost na zevnějšík tuze patrná. Ve vnitřním životě universitním pořád byla na překážce ujmá a nebyti tří vyšších fakult.

Pravda, vyšší fakulty jinde bývaly všude málo navštěvovány, nejméně mediccká, o něco víc juristická, neboť k úřadům světským bylo pořáde juristů potřebí. Také theologie na universitách německých netěšila se hojně návštěvě. I tam spokojil se klerik čilejší s jedním kursem kanonického práva, klerik obyčejného rázu odbyl studium u artistův.

U nás však bylo o to hůře nežli jinde, že Český národ děle se od římské církve, měl nezbytně míti na své škole vysoké z příčin náboženských o systematické vyučování theologické postaráno co nejlépe. A toho nebylo. Jest sic domysliti se, že některé přednášky v theologii u nás konány přec, o některých mistrech přímo víme, že zabývali se studiem theologie, Reček a Lauda určili kolleje své theologům, r. 1447 mistr Příbram má theologickou disputaci, na prahu XVI. věku jmenuje se ten onen mistr nebo bakalář kněz, že vykládal o Písmě,²⁾ ale to vše dalo se bez řádu, bez systému a pod přístřeškem fakulty artistů.

Nelze pochybovati, kdyby v universitě byli Husité měli dva nebo tři hotové doktory Pisma, že by si byli fakultu pořídili řádnou; ale nebylo jich, byli tu jen bakaláři theologie, a pokus Rokycany, neuznaného arcibiskupa, aby získal doktora, na kterýž konec poslal na svůj groš Křižanovského do Italie, nezdařil se; Křižanovský vrátil se sic jakožto doktor v Písmě, ale stal se hyl katolíkem. Než ho z university vypudili, přednášel tedy po katolicku.³⁾

Nápodobně, ale měrou ještě skrovnější, vyskytuje se tu a tam zpráva, že u artistů konána přednáška v právech anebo že u nich působí některý medikus. Zajisté i v soukromém studiu zabývali se professoři fakulty artistské právem, zvláště právem zemským a městským, neboť pozorujeme, že z university již tehda vstupují do světských úřadů, kdež byla znalost domácího práva nezbytnou. S tím souvisí věc zajímavá, že některý čas za krále Ladislava písař novoměstský Prokop konal přednášky v universitě o právě městském a zřízení knih.⁴⁾

Jisto také, že ten onen doktor mediccký působil mezi artisty; uvádí se mistr Šindel z nejstarších; po něm Václav z Prachatic. Ti vedli onu lékařskou fakultu v universitě, o níž světlá stopa v pramenech ještě při roce 1447. Toho roku doktor Židek musil na žalobu doktora v medicině Václava z Prachatic odprositi všecku

¹⁾ Tomek. D. P. VIII. 89.

²⁾ Stař. Letop. 275. 279.

³⁾ Tomek. D. P. IX. 238.

⁴⁾ Týž. 237.

universit a v ní i fakultu medicou, aby mu milosrdně odpustili urážku, že mediky nazval vrahy lidskými.¹⁾ Po tom kolem r. 1460 připomíná se v universitě ještě doktor v medicíně Jan z Krčína. Však po roce 1460 víc neděje se zmínka o fakultě mediků. Oni doktoři jmenovaní snad vykládali své vědy medicke posluchačům vysoké školy, ač-li Šindel nepřednášel raději svou astronomii, v níž vynikal, ale fakulta tou onou přednáškou přece vlastně nežila jakožto korporace, nebyloť v ní zkoušek ani promoci. Za všechny časy ovšem vyskytují se v knihách městských doktoři medikové, ale ti provozovali praxi, aniž lze dovědět se, měli-li co s nniversitou.

Na fakultě artistů, tedy té, která držela život universitní, spočítal Tomek dle děkanské knihy od r. 1430—1500 úhrnem 84 professory. Víc než patnáct professorů nebylo v tom čase žádný rok zároveň a pospolu činno, čímž není ovšem řečeno, že všickni horlivě učili. Starší asi šetřili se a dbali spíš hospodářských věcí kolejních, aby se uživili. Sotva třetina spočítaných pracovali v universitě déle deseti roků, ostatní zbavovali se professury dávno dříve, jak jen se jim nahodil úřad jiný. V jich soupise pozorujeme věc, o bídě universitní svědčící, že mnozí z professorů jsou zároveň faráři pražskými, děkany a kazateli. Václav Koranda (1460—1498) byl při své professuře spolu administrátorem všeho kněžstva kališného. Patrně, že vysoká škola slušně neuživila svých členů učitelů, a proto ubíhali v jiná zaměstnání.

Ponechávajíc sobě zevrubnější líčení toho, čemu a kterak učilo se na artistské fakultě do jiné knihy, jen ouhrnkem dotýkáme, že mistři pražští v dialektice a filosofii Aristotelově vedli sobě spůsobem starodávným, scholastickým. Aristoteles a všechna latinská učenost sloužily jen účelům zbožným a duch vzděláván operacemi Aristotelovy logiky, což dělo se s oblibou v disputacích.

Za zvláštní zmínku stojí, že od dob Jana Šindela, lékaře krále Václavova a hvězdáře, universit nepřestala si všímati astronomie; v době krále Jiřího dokonce jeden z mistrů vystaven na to, aby skládal kalendáře s užitkem vysokého učení.

¹⁾ Monum. univ. V. 36. Tomek. D. P. IX. 235.

Hlava II.

Universi a humanism.

Do těch dob již s nemalým úsilím z Italie tlačila se přes Alpy na sever umělecká a literární renesance čili vzkříšení pohanského starověku klassického, povědomá na poli literním jménem humanismu.

A nebyl v této druhé půlce XV. věku humanism právě mlád. Sto let před tím již budili ho v Italii Petrarca a jiní vrstevníci; vynášejíce z bibliothek římské klassiky, první tito humanisté učili na nich sebe i jiné a obnovovali klassické formy i povzbuzovali esthetickou zálibu na těch starých plodech zašlé kultury. Tím humanisté stali se tvůrci nové osvěty, kteráž proběhem dvou století pronikla všecku vzdělanou Evropu.

Před vystoupením humanistů byli římsští klassikové učeněm scholastickým dobře povědomi; ¹⁾ oni znali Cicerona, Vergilia, citovali lecco z nich, ale pro jich esthetickou a slovesnou formu neměli oka ani záliby; jim šlo při všem jen o křesťanskou theologii; k Bohu vedlo sv. Písmo a ne svěťští pohanští auctorové. Za to humanisté až vášnivě horovali pro klassiky a jich formu, jim ožil esthetický ideal, oni renesancí antickou rozšířili obzory duševní, otevřeli nové dráhy, nové prameny; kdežto v scholastice snad již těžko bylo dobytí nové žíly, ležel v netknuté nepřebrané literatuře římské plný zlatodol. ²⁾

Od počátku humanisté snažili se o Ciceronskou řeč; středověké latiny scholastické nenáviděli tou měrou, že byli druhdy až nespravedliví; slušnotě uvážiti, že scholastickým potřebám, scholastickým

¹⁾ Voigt. Das erste Jahrhundert des Humanis. 265

²⁾ Nejjasnější přehled o humanis. vůbec dotud podal Ant. Truhlář v Ottově Slovníku. 860.

subtilností v dialektice nebyla by Ciceronova řeč stačila, scholastičtí učenci musili si v živé své latině nová slova tvořit, ¹⁾ a právě taková slova byla humanistům s největší ošklivostí.

Druhá snaha humanistů nesla se ke klassickému slohu. Vnější forma, přesnost výrazů, rozmanitost látky v klassických auctorech oslňovala je. Vžili se do římských prací tak, že myšlenka je popadla ne právě skromná, že budou nyní sami pokračovati odtud, kde římská literatura před věky vpádem barbarů přestala. Ale při své literární produkci humanisté ustrnuli na holém nápodobování produkce antické, mnohý pokládal se i byl pokládán za druhého Ovidia, Horatia, ale neměl jádra antických auctorů, měl jen formu druhdy i mistrně nápodobenou.

Humanisté začali a zosobili sobě ozdobný sloh, plný klassických obrátů, rčení, reminiscencí; ²⁾ i věc obyčejnou řádný humanista měl vyjádřiti neobyčejně, po anticku; tím stala se jich poetná produkce na mnoze zbudřenou, nebyla pokračováním antiky; byla a zůstala exotickou a při tom nepravdivou. Na humanisty veliký dojem řečnictví římské, o němž tolik paměti v literatuře klassické, činilo. I to obnovili. Eloquentia stala se heslem řádného humanisty. Humanista byl poeta a rhetor. Rhetor víc, poněvadž rhetorice lze se naučiti, poesii ne; poesie jejich byla rhetorickou; pro všecko všude našli si poetnou formu a římské frase šumné. Z toho jim vzešla výtku, že jsou mnohomluvní; i humanistovi Eneu Sylviovi, jenž dosedl na stolec papežský, vyčítána verbositas a že jest pouhý orator topicus bez jádra. ³⁾

Ale právě snaha dojiti eloquence humanistům přistrojila největší zásluhy; oni musili sháněti prameny k své eloquenci, vydávali klassiky, připojovali k nim komentáře cenné, vytříbili si kritičnost revisí a srovnáváním textů klassických, vydávali lepší knihy učebné, než byly dosavadní, v čemž je brzy po svém vynalezení knihotisk, ono immortale beneficium, jakž ho zove Jan Šlechta, jeden z našich humanistů, podporoval. ⁴⁾

Návrat k starým formám v poesii a rhetorice však nebyl přec ještě onou nejpodstatnější věcí, jež přivodila změnu dob. Nové názory to byly, vzniklé z vnitřního obsahu klassických spisů. Středověká křesťanská skromnost v humanistech ustoupila velikému sebevědomí; oni snažili se o čest a slávu a uměli stavěti v popředí svou osobnost; humanism vyvolal silné jednotlivce, kteří razili mu další dráhy, kolem nich kupila se společnost, vznikl kult osoby. ⁵⁾

S tím souvisí nejvýznačnější produkce humanistů, v níž osobní své mínění projevovali, míníme jich epistolografii. Učinili dopisování

¹⁾ Paulsen. Gesch. d. gelehrten Unterr. II. vydání; 42.

²⁾ Voigt I. c. 419. 420.

³⁾ Týž 292.

⁴⁾ V psaní k Piseckému. Jos. Truhlář; Sbirka pramen. II. 3. 37.

⁵⁾ Vlček. Děj. literat. 291. Voigt. Das erste Jahrh. d. Humanis. 399.

mezi sebou uměním, při němž ovšem důvěrná sdělení začasť musila buď zakrývatí se nejasnými narážkami anebo bylo jim zmizeti docela. Humanista chtěl, aby list jeho byl umělecký kus, jenž se pro svou elegantní formu čte, opisuje, tiskne. Epistolografie, k níž první vedl již Petrarca, vlastně spojovala humanisty, ať byli přes hory a doly, nejužejí, jí nejvíce živili mezi sebou vědomí, že náležejí republice poetů a rhetorů, kteří ten svět učený opraví. Kosmopolitický ráz humanistů byl již vlastně zakotven v jich společném Ciceronském jazyce. S kosmopolitismem humanistů přímo souvisela jich nešetná nechuť k domácím věcem a lidem, jež pokládali ve své povýšenosti za barbary; toť jich nesmírné poblouzení, že schopností svých neobraceli k vzdělání svých jazyků, že zaujímali stanovisko širší, světové.¹⁾ Svým, domácím hnízdečkem naučili se zhrdati humanisté kteříkoli již od svých prvních otců vlášských, kterým všecko za Alpami bylo barbarské. Petrarca i Francouze nazval barbary, a což teprv Němci stržili sobě za všecken čas XV. věku posměchu od humanistů, kteří k nim zavítali! Prý jen pijí a jedí, tvrdil Poggio, a u Domažlic byli od Husitů potřeni, protože jim legát papežský, doufaje se střízlivými spisy zvítěziti, nedal dost vína. To by mohl býti konečně humanistův vtíp, ale co Campano, básník dvora papeže Pia II., o Němcích psal, to přímo urážka, prý barbarství jejich k vůle nepodobné a k studium humanity prý nemají ani schopnosti, Musy u nich nebydli a všickni v Němcích zavanějí.²⁾

Že by byl humanism přičinil k mravnímu pozdvížení lidí, kteří ho přijali, toho nelze tvrditi. Humanism byl syntésa pohanstva s křesťanstvím, zvláště první italský humanism bylo pohanství oživené, z něhož do nové doby přenesen jen veselejší názor na svět, proti středověké mystice a zbožnosti odřikavé. Na církev humanism neútočil, poněvadž církev mu pranic nepřekážela, ba nejvyšší kněžstvo až k papeži spisů přízeň mu osvědčovali, jsouce buď sami humanisty, nebo poety a rhetory berouce v služby své. Že pořádný humanista vlášský nemohl spolu býti horlivcem náboženským, toho patrným důkazem povědomý list Poggiov o smrti mistra Jeronýma upáleného na koncilu v Kostnici. Poggiovi jest český mistr stoikem, jenž smrti se nebojí, přirovnává ho k Sokratovi, Scaevolovi, Catonovi, podivuje se jeho stkvělé výmluvnosti, kteráž je antické podobna. Je-li ten hrdina kacífem či není, o tom ať si rozhodnou jiní.³⁾ V tom humanism opravdu aspoň u některého svého vyznavače svoje jméno zasluhoval.

Shrneme-li vše, co tu stručně nakresleno, pochopíme, že humanism byl moderní proti dosavadním zvyklostem a názorům a že mohl způsobiti učenou revoluci. Staré bylo již vyčerpáno, a v něm byly

¹⁾ Anton. Truhlář v Ottově Slovn. 863.

²⁾ Voigt. I. c. 336. 313.

³⁾ Voigt. I. c. 472. 480

nové idealy. Boj mezi „poety“ a „sofisty“ nastal. Sofisty mínění scholastických nauk a method přívrženci. Sofisté se bránili mdle; neuměli se oháněti tak jako jich protivníci, kteří „invektivy“ pozdvihli ve své rhetorice na zvláštní druh umělecký s chutí pěstovaný. Poetové byli sebevědomí, útoční, bojovali nejraději posměchy až jedovatými, nade vši poctivou míru snižující vědy staré. Jest v rozvoji kulturním osud všeho starého, co se vyžilo, že neumírá klidně, a že ti noví zneuznávají to, co dobrého vykonalo a kterak posluhovalo své době.

Spravedlnost jest pouze v tom, že moderní snahy po létech potká týž smrtelný osud; dnes potomek běže šumné verše humanistů a jich deklamace s úsměvem do ruky. Scholastika, jež byla po věky posuzována dle posměchů humanistických, teprv nověji dochází obrany; ukazují, že i scholastické disputy a nejsubtilnější pojmy žádaly i budily bystrost ducha, a že nejsou ani v poesii k zavržení ti, kteří vybásnili velikolepé *Dies irae*.¹⁾ Leč důkladná obrana bez velice hlubokého vzdělání theologického nemožna.

Do Čech vnikly první paprsky humanismu dosti brzo. Stopy jeho jeví se v kanceláři Karla IV.,²⁾ a není pochybnosti, že by skrovné počátky časem byly zmohutněly, ale husitskou bouří všecko spojení s Itálií a jejími učenými snahami přetrženo na léta mnohá. Husité nechťeli z Italie nic, zvláště nic pohanského; nedovedli položit si bibli podle Vergília, byli u více hlubší nežli Vlachové a tudy nesnášenlivější; ba radikálnější jich strana — Táboři a po nich Bratři — zavrhovali vědeckou práci vůbec. Čechové svoje duševní síly a schopnosti raději vyčerpávali v hádkách theologických neplodných a marných.

Po vojně husitské vystupují u nás a to spíš ve straně katolické zase jednotlivé osoby, kteréž hlásily se k moderní družině humanistů. Takž jmenuje se Prokop Pflug z Rabštejna, kancléř (1453), a bratr jeho Jan, kancléř krále Jiřího, skladatel *Dialogu* proslulého, směřujícího proti vášnivým horlivcům náboženským.³⁾ Že za těchto kancléřů v kanceláři královské bylo více humanistů, toť nepochybné; také kancléř Rožmberská měla své koncipisty italskými formami vzdělané, vskaké z ní vybraný k administratorství katolického kněžstva dr. Václav z Krumlova byl humanista, a jeden mladý praebedář katolický přišel do Italie za církevním právem odnesl sobě do Čech domů nové formy a názory humanistické. Také na Moravě r. 1457 usedá na stolec biskupský humanista Protasius z Boskovic; v Uhrách tou dobou lze ukázati za humanistu Jana Vítěze, a poznamenati o Korvínovi králi, že pro svou zevnější slávu do Budína pochlebné

¹⁾ Paulsen. D. Gesch. des gelchr. Unterr. I. 2. vyd. 39. Schmid. Gesch. d. Erzieh. II. 2. 76.

²⁾ Truhlář. Jos. Počátkové humanis. Rozprav. Akad. I. 3. 12.

³⁾ Rozbor *Dialogu*. viz v Truhlářových Počátcích I. 3. 33—34.

humanisty počtem hojným lákal. Ve Vídni jsou slabé stopy humanismu od té doby, co v kanceláři rakouské a německé úřadoval Aeneas Sylvius. Do Němce humanism vešel také teprv druhou půli XV. věku; a koncem toho století zachytil se v Anglii a ve Francii.¹⁾ Je otázka, kterak se k humanismu zachovaly university. Italské ho přijaly dosti záhy, a z nich pak vycházela učená revoluce přes Alpy na sever. Ale tu všude všude vysoké školy mu vzdorovaly, vzpíraly se novým proudům na mnoho ovšem také proto, že je i s jich apóstoly pokládali za frivolné.²⁾

To slušně napřed uvážiti, abychom k Pražské universitě byli spravedlivější, vzpírala-li se též. Přes nechuť a odpory tu i tam v Německu přece již od polovičky XV. století se některý přítel humanismu objevuje na katedře. Ve Vídni, o jejíž professorech dí Sylvius, že mnoho neumějí,³⁾ r. 1454 vykládá přece jeden Aeneidu,⁴⁾ v Heidelbergu mistři nechtějí dopustiti, aby Petr Linder, humanista nekalé pověsti, přednášel; teprv po něm Rudolf Agricola († 1485) píše proti scholastickým disputacím a činí některé nesmělé pokusy humanistické;⁵⁾ ale jde s církví pořád, jako vůbec první humanism v Německu od církve se neodděloval.⁶⁾ Nejdéle universita Kolínská odporovala humanismu, neboť tu bylo konservativní panství kněžské; ale proti tomu zase v Hollandě řeholní klerikové Hieronymiáni na svých školách zdvihli odpor proti scholastice a zřejmě se hlásili k italskému humanismu.⁷⁾

V naší Pražské škole vysoká náklonnost k humanismu míval hned v první době po bouřích husitských, tedy prve nežli se v Německu komu o tom zazdalo, starý professor Šindel, hvězdář; jest povědomo jeho spojení s humanistickým papežem Eneášem (1445).⁸⁾ Ale tato náklonnost vzdělaného astronoma byla asi pro universitu bez následků. Na škole zdejší všecko starou cestou chodilo. Universita dbala o husitské náboženství a zavírala se humanismu. Však přes to humanism nalezl i do Pražské školy cestu, ovšem zprvu jen nesmělou; cestu nalezl tím, že tento neb onen professor byl konal studia v Itálii a že mistři pražští z listin veřejných přece poznali, oč lepší jest řeč a forma novotářů nad řeč a formu profesorskou. Proto také pozorovati nejdříve v universitních zápisech, v děkanských knižkách, proti předešlému zvykn vytrfbenější latinské

¹⁾ Kterak se šířil humanism v cizích nám zemích, po česku poprvé vypsál Ant. Truhlář v Slov. Ottově.

²⁾ Reichling; Murmellius. 41.

³⁾ Muther. Universitätsleb. 23.

⁴⁾ Aschbach. Gesch. Univ. Wien. I. 353.

⁵⁾ Voigt; die Wiederbelebung d. class. Alterth. II. 301.

⁶⁾ Reichling l. c. 20. Stejně tak Voigt. Das erste Jahrh. des Humanis. 317.

⁷⁾ Kückelhahn; Sturm. Strassburgs-Schulrektor. 10.

⁸⁾ Truhlář Jos. Počít. human. 24

řádky, brzo i narážky klassické, vše již od r. 1453.¹⁾ To slušno věděti, aby se pražským mistrům nepopíral smysl pro modernost zhola.

Na školní katedře v Praze první po humanisticku vystoupil mistr Řehoř Pražský (od r. 1465). „První totiž v akademii Pražské Virgiliovy knihy s výkladem Servia grammatika čísti se osmělil (ausus fuit) spolu s některými knihami jiných auktorů ex iis studiis, quae humanitatis vocitantur.“

Kolik ducha humanistického do svých výkladů učitelských mistr Řehoř přijal, nelze nikterak říci. Tuším, že nelze mu ho zhola upírat. Vzal-li místo dosavadní scholastické učebnice (Doctrinale Alexandrovo) cvičebnici správnější latiny a učil-li na Vergiliovi, to zajisté měl hodně humanismu v sobě; jen považme, kterak mluvnické Alexandrova všude byla pevně zasedělá od věků; když ji odstraňovali jinde, byla jakoby revoluce školní.²⁾ Důležito pro posouzení jeho humanismu bude zajisté to, že způsobil a zanechal po sobě žáky humanisty, z nich jedním byl Jan Šlechta ze Všehrd, pozdější tajemník krále Vladislava, a že od těch dob mistři také jiní „mnozí studiiemi v odboru tom s láskou se zanášeli.“³⁾

Vždyť čipernější mistři museli dobře poznati, že stará scholastická učenost jest ven a ven probrána a že sotva jiskřičky nové z ní lze už vykřesati; proti tomu že humanism otevírá nová hlediska a dává přímo do ruky celou literaturu římskou, ba už i pomalu řeckou, nezkalenou kusými výtahy a nepřehodnými výklady.

Útok z Italie na všecek sever byl již neustálý. Odtamtud přicházeli podle humanistů dobrého rázu i jiní všelijací, kteří brali nové snahy po řemeslnicku, jakož vřbec každá idea majte své nadšené a upřímné apoštoly, i nádenníky musí trpěti. Ti všickni uštipovali starou školu, posmívali se slohu konservativních pánů a jich neobratné latině, kterou zvali „culinariam“, kuchyňskou. Naposled se jim ani kousek zřízení universitního ba už ani starý, vážný šat universitní nelíbil.⁴⁾

A tito potulní poetové uspěli učenou revoluci školskou; posměchem jsouce hnáni, professori universitní i nižší latinští všude zvolna se převraceli a chtěj nechtěj zabočovali na dráhy modernější. Bylo by zajisté i u nás tak se stalo, neboť v Čechách nescházel vtíp, ale naši professorové ve své většině byli zapálení jinou ideou, ideou náboženství svého českého, ideou, kterouž sousedy Němce o sto let předběhli. Pražskou školu náboženské starosti zaměstnávaly víc než humanism.

¹⁾ Tomek. D. Pr. IX. 230. Srovn. Lib. decan. II. 47. 59. 102. Truhlář Jos. Poč. human. 47. 48.

²⁾ Jos. Truhlář. Poč. human. 48 jest mínění jiného.

³⁾ Tomek. D. P. IX. 230.

⁴⁾ Paulsen. I. c. 124.

Z potulných poetů zajímavějších u nás nějaký čas r. 1491 pobyl Konrád Pickel zvaný Celtes, spisovatel knihy *Libri amorum* a cestopisu, v němž Čechy, kteří ho pohostili, hrubě pomlouvá. Říkal mu německý Horác. Nebyl bez schopností a bez zásluh o novou vědu, ale povahu jeho poesie charakterisuje již to samo, že Norimberským napsal za osm zlatých lichotnou báseň krátkou, za 20 zl. potom delší a lepší.¹⁾ V Praze na katedru se nedostal, ale žil tu v kroužku lidí, kteří humanismu přáli, a robil potupné verše na církev kališnou. Když se o tom hlasy po městě rozlehly, humanista utekl strachem.²⁾

Před tím universi strojila se k hádavému zápasu s Bratry českými, po odchodě Celtesově měla starosti o navrácení vyhnaných mnichů do Prahy; jednala, mluvila všude jménem „mistrů a kněžstva“ kališného a konsistoř pořád byla v koleji Karlově domovem. Kromě toho mistři měli r. 1496 jakés hádky domácí s rektorem Jakubem ze Stříbra, jenž se viděl býti tuze podajným smířovacím snahám královým.³⁾ Za rektorátu týnského faráře m. Martina z Vlašimě r. 1499 přibyl do Prahy příčiněním Jana Šlechty jiný humanista, Jeronym Balbus, v obojím právě cvičený. Před tím učil „in studiis humanitatis“ v Paříži a ve Vídni. Sem přišel, když mu plat zajištěn od krále Vladislava. Ten tedy snažil se přičiniti skutečně k oživení humanismu na zdejší universi; četl o básnictví a právě církevním i římském díle veřejně (publice), dílem soukromě (in privato). Veřejným čtením bude zajisté míněno řádné čtení v koleji, jakkoli o tom v samých pramenech universitních ničeho není.⁴⁾ Připustě-li k čtení, patrně, že pražští mistři k novému směru nebyli tak tupi. Že Balba vlastně ani nemohli do university vtělit, zřejmo, byltž katolíci, jenž na kompaktáty jim nemohl přísahati. Nějaké mimořádné tedy měl postavení. Ale nepobyl v něm dále dvou let; povolán byv ke dvoru budinskému, dvě léta vychovával děti královské Annu a Ludvíka; později jmenován biskupem. Náš nejvýtečnější humanista tehdejší Bohuslav Lobkovic, jenž zhrdaje svými nazval se germanem, byv od Balba básnicky napomenut, aby vlast svou miloval a Čechů nepomlouval, rozhněval se na Balba a nařekl ho nemravným chováním, kteréž jeden badatel vykládá za holou pomluvu, druhý za pravdu.⁵⁾

Po jeho odchodě nastala v universitě Pražské nějaká reakce proti humanismu. Byla to právě doba, kdy Vídeňská škola vysoká pomocí Maxmiliána císaře po humanisticku poněkud zakvetla; začali tam římské právo vykládati, ke zkouškám bakalářským nařídili Vergilia (1499), odstranili doktrinale Alexandrovo, zavedli grammatiku

¹⁾ Aschbach. *Gesch. d. Wien. Univ.* II 205.

²⁾ Č. Č. Mus 1880. 480. Jos. Truhlář. Těž v Hum. za Vladisl. Rozpravy akad. III. 4. 42.

³⁾ Obšírně u Tomka. D. P. X. 82. 129. 223.

⁴⁾ Tomek. D. P. IX. 231. Listář Bohusl. Lobkov. od J. Truhláře. 112.

⁵⁾ J. Truhlář; v Rozprav. Akad. III. 4. 96. Tomek. D. P. IX. 231.

Perottovu a jiné humanistické učinili proměny.¹⁾ R. 1501 vznikla při universitě Vídeňské zvláštní kollej počtarum et mathematicorum, jejíž představený, a tím byl na ponejprv Konrád Celtes, obdržel privilegium básníky korunovati. Kdo v kolleji vyzkoušen, „si idoneus fuerit, laurea coronari possit.“²⁾ Císař na prvním místě ovšem také si osobil již od dob Karla IV. právo korunovati básníky. Od té doby všude dost bylo veršovců s pyšným titulem poeta laureatus; mnohý ho snadno obdržel listem z kanceláře císařské na pouhé doporučení. Obraz znaků takového poety korunovaného — žezla, prstenu, bryty, pečeti a věnce — od Dürera se zachoval.³⁾ Slušno vytknouti, že už r. 1508 zmizí vídeňská kollej poetů, a na tamější universi není o humanismu hrubě řeči.

Zatím naše Pražské učení vysoké utrácelo sílu v sporech církevních, bohužel v osobních a tudy zbytečných. Když přišel vlašský biskup Filip kališným Čechům na pomoc, mistr Martin z Vlašimě dal se na jeho stranu, a rektor universitní Pacovský byl proti němu. Konsistoř roztržena, v městě r. 1505 pro biskupa skoro bouř. Studenti dávají na faru mistra Martina věšeti sciplého psa, na Velikou kollej lhpány cedule hanlivé.

V těch rozbrojích, jež se skonaly odchodem biskupovým z Prahy, universi ani nemohla míti péči o humanismus a jeho pokroky. Domácí humanisté ji nebyli nic na pomoc.

Nejslavnější z nich, Bohuslav Lobkovic, jenž žil do r. 1510, byl přes svoji humanistickou slávu nejen vysoké škole než i veškeré vlasti zholá cizím. Čechové mu byli nevzdělanci, poněvadž neuměli latině; byli mu protimyslní, poněvadž nebyli katolíky. A druhý humanista, který nezašel v nesrdečný kosmopolitismus italského humanismu jako Lobkovic, výborný Kornel ze Všehrd, obral sobě sic zdárnější cestu, jal se totiž humanismu svého užívati k zvelebení jazyka českého a stal se tudíž prvním z humanistů národních, stal se zakladatelem humanismu českého, ale pohřbichu zanechal universitní stolice brzo (1485). Milá jsou jeho slova: „Nechť jiní knihy nové latině pišíc skládají a římský jazyk, vody do moře přilévají, šíří, já knihy starých v českou řeč překládaje, chudého chei raději obohaciti nežli se k bohatému špatnými dary lisaje, pohrdán býti.“⁴⁾

Byly tu mimo universitu ještě jiné bystré hlavy, vždyť z této doby, z hrany XV. století, pochází český Esop, přeložený z řečtiny, tedy z toho jazyka, jehož studium tou dobou v jiných končinách zaalpských bylo v plenkách.⁵⁾ Předčili i tu Čechové nad sousedy Němce. Ale vysoká škola z toho slávy neměla; již patrně tonula

¹⁾ Aschbach. Gesch. Wien. II. 88. Weisz. Gesch. Wien. II. 462.

²⁾ German. rer. scriptores. II. tom. 237. Schmid. Gesch. d. Erzieh. II. 2. 104.

³⁾ Reprodukce v Henne am Rhyn. Kulturgesch. I. 310.

⁴⁾ O Kornelovi pěkně pojednává Vlček v děj. literat. 315.

⁵⁾ Anton. Truhlář v Program. akad. gymn. 1887. 6.

a hynula ve svém starém způsobě; vznikaly tudy školy soukromé na ujmu university, a v těch vedli sobě učitelé bezpochyby spíš po humanisticku.

Učení Pražské kromě toho pořád stonalo nedostatkem hmotným. Vladislav vydal sic některá privilegia o výplatě statků,¹⁾ r. 1505 kollej Laudova obdržela nový dar, část vsi Mečír od měšťana staroměstského Žitě,²⁾ ale toho nebylo k polepšení bídného stavu dosti. Studenti odcházeli, ubývali, professoři nedbali školy, anať je bídně živila a jak mohouce odcházeli na jinou živnost. R. 1500 bylo devět profesorů, r. 1505 již jen šest! A ti zanedbávali čtení. Prý některý semestr čtena jediná kniha „domini Aristotelis“, jiný čas nic.³⁾

Ton dobou již také hořel plným plamenem povědomý zápas vyšších stavů českých s městy, v němž universi nemohla nepostavit se k Pražanům. Mistr Jan Pašek, kancléř staroměstský, mluvil v kolleji Karlově, že konšelé přeji universitě, aby zmocněla, professoři že budou chrániti. Z toho plyne, že mocní pání a zemané, protivecové měst, vysoké škole některak mstivě byli na škodu.⁴⁾

Výtečný humanista český směru národního,⁵⁾ Řehoř Hrubý z Jelení († 1514), jenž stál tehda mimo vysokou školu, snažil se připravit ji v humanistickom dráhu. Její scholastika byla mu „loykářské (logikářské) chytectví.“⁶⁾ Uzdál se mu k provedení nápravy nejschopnějším býti mladistvý mistr Václav Písecký, rektor školní u sv. Jindřicha, jenž stav se mistrem hned r. 1506 robil verše proti knihám scholastickým zastaralým,⁷⁾ čímž zřejmě vyznal svůj humanistický směr. R. 1507 dostal se Písecký do kolleje Karlovy a učil veřejně i soukromě. Za děkana zvolen rok potom.

Ale kromě mistra Michala ze Stráže nenalezl Písecký na fakultě k svým snahám ochotu, i protož před vypršením času děkanského opustil vysokou školu, a odebral se za latinou a řečtinou do Italie, kamž ho srdce táhlo. Provodil Sigmunda, syna páně Hrubého z Jelení, jakožto praceptor. Však než odešel, pražské lyceum, „jež jsme si navykli zváti universitou“,⁸⁾ zápisem odsoudil vsamé knize děkanské. Prý lyceum naše posedlo zuřivé a hrozné tyranství lenosti a nedbalosti tou měrou, že přimělo děkana upustiti od zkoušek. Tím minil, že universi z lenosti nevychovala kandidátů ke zkouškám schopných. V nějaké hádce s professory Písecký uvrhl ze svého stanoviště huma-

¹⁾ Diplomatař v Monum. Univ. V. 133.

²⁾ Tamže a v Tomkově D. P. IX. 199.

³⁾ Zpráva Třeboňského. Monum. univ. II. 238.

⁴⁾ Tak soudí Tomek. D. P. IX. 238. J. Truhlář v Rozpr. Akad. III. 137 míní, že šlo jen o hmotnou pomoc.

⁵⁾ Přeložil básnické citáty ze Seneky, Vergilia a j. tak jadrně a pěkně, že ho znalec chválí. Ant. Truhlář v Progr. akad. gymn. 1885. 5. 6. O něm též v Slov. Ottově 802 od téhož.

⁶⁾ Vlček. Děj. lit. 331.

⁷⁾ Pojednání o něm od J. Truhláře v Č. Č. Mus. 1876. 88. a násl.

⁸⁾ Patrně se špičkou míní, že jediná umírající fakulta artistů není universi.

nistického na Pražskou školu, než odesel, ten prudký posměch, že to studium směšné i hanby hodné, marné, nekale, „risu et probris dignum, vanitatis arguendum, pravitatis insimulandum“.

Nově zvolený děkan m. Václav Candidus odemstil se svým zápisem v téže děkanské knize, jímž vytyká Piseckému zpronevěru a slabého ducha. V jednom listě do Čech r. 1510 zaslaném tepe Pisecký odpor mistrů proti humanismu: „Nechceme, pravíte, Virgilia, neboť neustanovili jsme se vésti život pastýřský . . nechceme Homera, nemíníme se počítovati; všecky poety zavrhuje, raději máme Alexandra Galla (Doctrinale, grammatiku scholastickou); budiž tak, kdož chcete po gallicku mluvit, však nám, kteří po římsku hovoříte se snažíme, proč řečníků a poetů nedopouštíte? Říkáte, že učí milostným věcem; jakkoli onen Homerus, o němž nevíme jaký jest, učí ctnosti postaviv za vzor jakéhos Ulyssa, i Virgilius, jehož jsme nikdy nečetli, prý učí mládež jakési heroické ctnosti, o čemž, je-li pravda, nevíme: přece jsme přesvědčeni, že zpívá o jakýchsi lektvarech lásky; i protož ustanovili jsme, že nemají býti čtení. O žertéřského usnesení, jež hodno jest smíchu Demokritova, nenáviděti, čeho neumíš, zamítati, čeho neznáš!“¹⁾ A v jiném ještě listě hovoří o Pražské universí jakožto o zřícenině a professorům jejím vyčítá, že ventriciosi magis quam studiosi, že dbají břicha, že nemírně pijí, vina víc spotřebují nežli oleje a vůbec že zlou zásluhu mají o sebe samy, horší o žáky, nejhorší o vlast.²⁾

Že nemíní tím všecky, toť jisto, vždyť z Bononie r. 1510 pozdravuje tři své přátele v universitě.³⁾ Ty tři tedy aspoň musíme z výčitek vyjmouti.

Humanisté pražští čekali, až se vrátí Pisecký z Italie, aby spravil universitu, kterou z osobní hořkosti tak příkře odsuzoval. Ale nevrátil se víc. Zemřel tam r. 1511 morem. Škoda ho, byl mnohoslíbený humanista a tak věrně český, že český jazyk stavěl podle řeckého nad latinu památnými slovy uváděje, že čeština „netoliko latinské pomoci nepotřebuje, ale náchylnější k lahodnosti řecké a lepotě jest nežli latina“, ovšem prý jazyk latinský vybroušenější, ale „kdyby též pilnosti při okrašlování svého jazyka Čechové hleděli, jazyk český byl by nad latinský v tom mnohem šťastnější i hojnější.“⁴⁾ Co by byl muž s takovým přesvědčením býval prospěl vysoké škole české. Umřel v nečas, a ti, kdož v universí byli naklonění opravám, nestačili vědami svými ani energií.

R. 1509 podobalo se, že přijde universí v lepší stav. Aspoň si jí začali ti, na nichž záleželo, všimati. Toho roku totiž za přítomnosti krále Vladislava volení na příchranu kališných prokuratorů, těm bylo

¹⁾ Rozpravy Akad. III. 4. 140. J. Truhlář. Č. Č. Mus. 1876. 93.

²⁾ Rozpravy III. 4. 141.

³⁾ Sbírká pramenů. Akad. Česk. publik. III. třídy. II. 3. 54.

⁴⁾ Jos. Truhlář Rozpravy Akad. III. 4. 143.

pečovati o dorost kněžský, a to souviselo s nápravou v universitě. Chtějící vysoké škole pomoci k většímu počtu žactva, prokuratoři, v nichž byl administrátor kališných, purkmistrové obou větších měst Pražských i přední písařové, jali se zavíratí postranní školy. Měl-li v postranních školách humanism svůj útluk, nepopadli páni věc za dobrý konec, neboť do university ho nedovedli vpravití. Pokus ovšem udělali. S. 1510 svolána hromada kněžstva kališného a konšeld, a tu ozvalo se i slovo o „nových studitech“¹⁾

Dvě léta potom sešli se zase (6. srpna 1512) s určitými návrhy o nápravu akademie a v návrzích, týkajících se jurisdikce universitní nad školami farními a učitelstvem, bakalářů a jich čtení, kolejí a jich správy, vyskytlo se přání, aby humanitní studia srovnala se se starým Aristotelem. Tu prý jeden z mistrů se vzepřel tomu všemu jednání opravnému boje se, aby privilegia university nevzala ujmy. Jména jeho zápisek děkanský neuvádí, ale patrně, že to byl z mistrů jeden nejconservativnější. Hájek ho jmenuje v zmotaném vypravování. Jmenuje i druhého starého pána v tehdejší universitě. Prý mistr Václav Koranda zchytil se za hlavu, jako pošetilý běhal, volaje: O! milí páni, víra v tom, víra v tom, víra v tom! A mistr Václav Pacovský mluvil: Nesvůlime, nesvůlime!²⁾ Shromaždění se náhle po tom odporu vzbouřilo a „panico casu suborto“ rozešlo se. Tedy uvedeny opravy v nic, rozhodným odporem starých pánů.

Z mladších professorů Vavřinec z Třeboně, jenž děkanoval od r. 1509—1513 třikráte, byl nakloněn novým studiím i opravě v universitě, ale vida, že proti starým nic nezmůže, a mladí že ho dokonce opouštějí s nepřizní, ulevil sobě zápisem v děkanskou knihu. Studium Pragense bylo mu zavržené, opuštěné, zhubené, „dejectum, destitutum desolatumque“; nařikal, že mezi mistry není pokročilých a pro nedostatek důchodů nesnadno jich dosci, nařikal, že studentů málo a nijakým způsobem nelze jich více sehnati.

Bude na úplně správné posouzení věci university Pražské vždy nutno míti podle osobních snah nebo odporů zřetel na onen nedostatek důchodů, jehož se dotýká Vavřinec z Třeboně. Chudoba teď i potom vždy byla na překážce měrou velikou, ne-li největší.³⁾

Po odstoupení Vavřince z Třeboně na časy uložena snaha o opravu Pražské akademie; upadala staroslavná škola tou měrou v posměch, že za rektora Duchka z Brodu Jakub, kněz v Týně, r. 1516 nazvati ji směl posměšně klenotem rezivým. Také farář na Louži něco zlého o universitě pravil na kázání; studenti „houfně“ (cuneatim) u rektora žádali nápravy, pravice, „že jim na jich poctivosti saženo, a ten klenot, učení Pražské, že jest tak dotčeno, že

¹⁾ Lib. decan. II. 233.

²⁾ Hájek. Kron. 465. Tomkovi v D. P. IX. 232. ta zpráva k r. 1512 se nehodí, nevěří ji.

³⁾ Na to upozorňuje Ant. Truhlář v Č. Č. Mus. 1895. 342 proti Jos. Truhláři, jehož soud o tehdejší univ. je příkřejší.

výše a tíže ku potupě jeho dotčeno jest býti nemohlo⁴. Professorové dali se v žaloby, a konšelé Starého i Nového města musili smířovati s všetečnými kazateli. Smíření skonáno napomenutím, aby se obě strany raději milovaly nežli se kazily.¹⁾

Universi nebylo lze k bujnějšímu životu prohuditi ani příchodem světců českých učenců z Italie. Tenkrát chtěli veřejně učití mistr Václav Arpinus latině, Zikmund Gelenius řečtině a Mat. Aurogallus hebrejštině. Ukázali dobrá vysvědčení o svých studiích v Italii a v Němcích, ale nedostali se ke katedrám.²⁾ Staří se drželi svých nevalných praebend mladé odmítající; nechť k humanismu nevedla jich, aspoň ne všech, vždyť ten onen mezi nimi nikterak nebyl nepřítel humanismu; stačí připomenouti, že i kališný Korambus, došel mistrství r. 1518, za řečtinou do Italie putoval.

V Němcích humanismus zatím tu a tam se pevně zachytil. Z Italie a z Francie svítalo Němcům. Už i řečtinu, která v století XV. byla vzácností, začíná odporučovati Alexander Hegius r. 1501. Ten dí, chce-li kdo rozuměti grammatice, filosofii, rhetorice, mathematice, chce-li jako básník vystoupiti s plody veřejné, chce-li bibli rozuměti řádně, tomu nezbytno učití se řecky.³⁾ Žáci Hegiovi, zvláště Jan Murellius, rektor školní v Hollandště, uvozoval zásady ty v život (1513); též tak Jakub Wimpheling, jemuž dali proto humanisté němečtí jméno „vychoovatele Německa.“⁴⁾ Erasmus, později slavný, učil se již počátkem XV. věku v Deventeru jazyku řeckému. Takž začaly pomalu zaváditi školy německé v studiích klassických.

Ovšem zůstávali Vlachové pořád nad své žáky, jich elegantní latina a názory humanistické na dlouhá léta podobaly se k německým dle příhodného přirovnání jako obrazy Rafaelovy k Diérovým;⁵⁾ tam elegance, tu nepopíratelná obhroublost. Že by do těch dob v Němcích humanism byl na školách vítězem docela, toho přes všechny jeho pokroky říci nelze. Vždyť scholastická grammatika školská — Alexandra de Villa Dei — od vynalezení knihotisku do konce XV. století dožila se stého vydání, a potom ji tiskli až do let dvacátých pořád, ba do konce věku.⁶⁾

Do snah klassických v Německu mohutně zasáhne slavný Erasmus Rotterodamský. Klassická díla tisknou se o překot. Erasmus má spojení s našimi humanisty.⁷⁾ Zikmunda Hrubého z Jelení, jehož nechce universi Pražská, Erasmus zve r. 1523 (1524?) do Němec,

¹⁾ Monum. univ. III. 85. 86.

²⁾ Lib. decan. I. 381.

³⁾ Reichling; Murellius. 9. 10.

⁴⁾ Jansen-Pastor. Culturzustand. Deutsch. III. 5.

⁵⁾ Monum. Germ. paedag. VII. 471.

⁶⁾ Reichling. Murellius. 38.

⁷⁾ Č. Č. Mus. 1879. 455. Šlechta a Erasmus.

do Basileje a tu pomáhá Čech, „první filolog moderní“, ¹⁾ prací nad míru svědomitou osvětě i slávě německé.

Tomu rozvoji zasadil Luther, německý reformátor církevní, ránu. Jako druhdy Husité v první horlivosti zahazovali „pohanské“ tehdejších škol vzdělání, stejně tak Luther. Ten psal neomaleným způsobem svým, že Aristoteles jest slepý pohan, prokletý, nadutý —, všechna stará filosofie na Aristotelovi zbudovaná, dílo satanovo, věda jest hřích a blud. ²⁾ Tím neopatrným slovem jakoby rázem schladlo nadšení pro klassická studia v Německu; nastal rokem 1521 útek od Erasma, repraesentanta klassických snah, k Lutherovi, jemuž biblí nade všechny pohany. ³⁾

Školství všechno vsuď jakoby na ráz začalo hynouti. Poznal v krátkých časech Luther sám, jakým smyslem a úmyslem si v Německu vykládali jeho slova. Polepšil se tedy. R. 1524 uznal za nezbytnost purkmistry a konšely německé veřejným listem napomenouti, aby si hleděli škol a nedopouštěli jich zahynutí. Trpce vyčítá, že vysoké školy se vyprázdňují, nikdo nechce dáti dětí na studie. Vida prázdné školy, Luther konečně dospěl až k té radě, aby zavedena byla nucená povinnost školní; vrchnosti by měly nutiti své poddané, již proto, aby dostatek byl kazatelů, juristů, učitelů, lékařů, onředníkův.

Luther měl po svém boku dobrého ducha, jenž nedal pohanským studiím zahynouti. Byl to humanista velenčený Melancthon. Ten těžce nařikal, že theologové zahnali Musy a krásné vědy. A jakž ne? Prve Melancthon v řečtině mluvil 600 posluchačů, teď, r. 1522, pouze čtyři! Když Luther obrátil, Melancthon ihned činně pomohl krisi uváděti v neškodné meze. A zase mohl psáti a napominati: Haurite nativum Aristotelem, graeca amplexamini! Do školních řádů směl zase uváděti Homera, Hesioda a psáti učebnice rázu humanitního, které se pak udržely na školách vysokých i latinských do XVIII. věku, takže právem i jemu přidán čestný titul učitele Německa. ⁴⁾

Ale reakcí lutherskou humanism podstatnou vzal proměnu. Již nedovedl rozvinovati svoje vniterné antické jádro, reformace náboženská byla silnější nežli božové antičtí, a proto humanism, zatlačen byv do škol a do učených společností, ulpěl na holých formách. Od dob reformačních byl humanism povrchním nátěrem, ač nelze mu přiti zásluhy o systematické vyučování školní; ale místo poetů nastoupili humanističtí filologové, kteří ovšem verše robili také; na dále zbyla jen vážná snaha po lepší latině, a literatura humanistická

¹⁾ Vlček. Děj. liter. 339. O Zikmundovi čti též od Ant. Truhláře v Ottově slov. 803, kdež některá udání Vlčkova se opravují. Nové zprávy o Jelenském podal Nováček v Č. Č. Mus. LXX. sv. 3.

²⁾ Paulsen. Gesch. d. gelehr. Unterr. I. 1. vyd. 134.

³⁾ Janssen-Pastor. Culturzust. 215. 216.

⁴⁾ Paulsen. Gesch. d. gel. Unterr. 1. vyd. 75. 136; v 2. vyd. 110. 112. 187. Janssen-Pastor. 37. 39. Kückelbalm; Johannes Sturm 53.

brala se cestami holých nápodobenin, namnoze prázdných. Imitatio veterum stalo se zákonem. Valná část veršotepeců „nestojí výše než některý moderní filolog, jemuž se zachce ulít k nějaké slavné příležitosti z drobtů básní starověkých nějakou báseň latinskou nebo řeckou; k tomu není ani třeba básnického nadání než jen trochu sečtělosti a obratnosti.“¹⁾ Že ze své dráhy byl humanism sražen, to posloužilo literaturám národním, jenže školní humanism latinský škodlivě působil v ryzost jazyků národních.

Jiná ještě věc důležitá zůstala universitám německým jakožto dědictví z lutherské a jiné reformace. University byvše druhdy svobodnými korporacemi, uvedeny pod moc knížat, staly se státními ústavy dokonale. Zeměpáni osvojili si právo jmenovati a sesazovati professory, vše z příčin náboženských. Katolické vrchnosti ujmaly zvolna touž moc nad universitami též, ale ne tou pronikavou měrou, jako dělo se v protestantských státech.²⁾ Vittenberská škola proměnila se v kurfiřtskou do r. 1525 a v listě fundačním z r. 1536 jméno „professor“ vyskytuje se s novým pojmem, totiž ustanoveného od kurfiřta učitele.³⁾

Jest otázka, co se tyto věci rozvíjely v nejbližším sousedství Čech, kterak vedlo se Pražské akademii. Čechové se s Lutherem brzy dorozuměli. Nová německá víra převládla své vlny do Čech a popadla kališníky mnohé, zvláště mladší a ze starých ty, kteří neústupností římské stolice byli zmrzeli. Z členstva Pražského učení m. Václav Rožďalovský měl styky s Lutherem r. 1519. Rožďalovský spolu s professory Pavlem Hlavsou Pífbremem a Václavem Žateckým, výbornými matematiky, zemřel r. 1520 morem, ale zůstali tu jiní, kteří skloňovali se k ideám nového reformátora. Však horliví kališníci tu byli též.

Lutherstvem padly do českého národa i do jeho university divné zmatky. „Divně se míchalo mezi všemi stavy“, světskými i knězi, kaceřovali se a pikartovali. Kollegiáti universitní strženi v zápas; professorové kališní, jižto lutherským novotám nepřáli, měli strach z oněch pánů a rytířů, kteří spolu s městskou správou pražskou chvatně šířili novotné učení v Praze a protivce jeho pronásledovali. Proto universi nemamitala nic, když r. 1521 Tomáš Münzer, ~~nový~~ domý německý hlasatel sociálních stránek učení Lutherova, kázal pod ochranou českých Lutheránů v universitních kaplích Božího Těla a v Betlémě, ba když na čas vnucen kollegiátům do Karolina, aby ho pohostili.⁴⁾ Patrně jedni ho vítali rádi, druhí ze strachu mlčeli. Měli mezi sebou na bytě také starého Miruši kněze, jenž

¹⁾ Král. Filolog. listy. XIX. 266. „Grellgeputzte, doch geistesdürre Blüten“ Hanuš. Quellen-Kunde. 34.

²⁾ Janssen-Pastor. Culturzustand. 170. Monument. German. paedag. VII. 485.

³⁾ Manther. Universitätsleb. 37.

⁴⁾ Stař. Letop. 449. Bartoš. 117.

horlivě se přičinil v Praze o proměny lutherské. Jako prve Münzera, takž novotní protestanté čeští potom uvedli do Betléma proti privilegiím universitním kuže Martinka, jenž tu četl první mši lutherskou, zvanou posměšně od protivníků švábskou.

R. 1522 zmocněvše kalištní mistři vzhopili se. Mistr Jiří Ptsecký, kališník, ve své intimaci k oudům universitním obořil se na Luthera a na ty, kteří neváží sobě Aristotela ani božského Platona.¹⁾ Český kališný mistr již hájí Platona! Hájí humanism, jemuž se jindy mistři bránili. O Luthera nastal v universitě konečně takový rozbroj, že konšelé staroměstští vplekli se do něho jakožto mocní rozhodci; děkana fakulty Jiřího Ježíška, jenž byl asi horlivý kališník, r. 1523 sesadili a „volí všech mistrů“ z rady universitní vyloučili, kromě toho příkladem německého protestantstva, jenž vysoké školy poddával světské vládě, konšelé vsadili do správy vysoké školy Pražské ze sebe několik mužů, kteří byli „directores saeculares“.²⁾

Na tu dobu vysoká škola dosti zřejmě byla lutherského smýšlení. Však když r. 1524 stala se proměna v pražské vládě městské a na místě Lutheranů s Hlavsou v čele nastoupil za primátora mistr Pašek (bývalý (r 1496 a 1497) děkan fakulty artistské), vše se obrátilo: Martinek z Betléma vyhnán, universi zamklá, její členové musili býti opatrní, neboť Pašek byl nemilosrdný tyran.

Po nastoupení Ferdinanda I. na český trůn obrátila se akce Paškova přímo proti akademii. Obojetný administrátor kněžský mistr Cahera stal se r. 1527 rektorem university³⁾, a mistr Václav Ptsecký, kollegiát z Karolinum, hosen od Paška jakožto pikart na devět měsíců do smrdutého vězení.⁴⁾ Teprv r. 1529 nemilostí královskou zpupný Pašek padl a s ním nehodný Cahera. Odtud protestanté rostli všude a ovšem i v universitě.

Ale zmatky dosavadní zaplatila akademie Pražská dokonalým úpadkem svého života vědeckého. Odtud potom na léta nepřestává naříkati, žalostiti. R. 1529 zova ku zkouškám bakařským, mistr Martin Klatovský, děkan fakulty v dlouhé intimaci smutně vykládá, kterak bývali Čechové učení, zdejší universi veleslavná, nyní dílem zlobou časů, dílem nedbou a hloupostí některých našeho věku lidí „proměněny jsou ve vlasti naši radostných umění vrcholky, takže některým Čechům nad ně nic není zlehčenějšího.“ Tím se stalo, že ti, kteří druhdy předky naše ctíli se vynasnažovali, nyní nepřestávají nás schátralé (degenerantes) nenáviděti a naši lenosti se vysmívati. Naše gymnasium (tak zove universitu) i ve vědách i počtem studentů nad míru zmenšeno. Proto nařizuje zkoušky bakalářské, po-

¹⁾ Bibl. Lobkov. v Praze Collectan. Bydžovského. 21. V bibl. mus. 49. B. 14 jest z r. 1520 spis proti Aristotelovi zajímavý.

²⁾ Monum. Univ. II. 277. Tomek. D. P. X. 524.

³⁾ Collect. Bydžovsk. v bibl. Lobkovic. 26.

⁴⁾ Paměti kolleje Karl. Tomek Č. Č. Mus. 1847. I. 539.

něvadž se jimi snad školy latinské (ludi literarii particulares) lépe zařídí. Zve jen ty kandidáty, kteří filosofii a studiím humanitních pilně se byli věnovali.¹⁾

Z té smutné intimace potěšitelně přichází na jevo, že přes vši bídu konečně dostaly se studie humanistické i na katedru akademie Pražské, neboť nemohl by děkan od kandidátů „humaniora studia“ chtít, kdyby byli učitelé jich nevykládali. Že to byly jen začátky humanior, to lze souditi z jedné these bakalářské, kterou po zkoušce svrchu oznámené kandidát přednášel. These opravdu zní jako omluva studií humanitních. Zní: „Utrum scripta gentilium (literatura pohanská) homini christiano liceat evolvere nec ne“.²⁾ Kandidát zajisté dokázal, že „pohanské“ spisy nic neškodí člověku křesťanskému.

Nárek děkanův ozývá se roku následujícího (1530) z intimace ke zkouškám zase. Prý na bídné míře byly školy okolních krajín, ale pozorovati už „lepší chuf“ (resipere cernitur); i v Čechách mohlo by býti polepšení, kdyby se jen praví Maecenates vyskytli.³⁾

Opravdu všechny okolní školy vysoké oživovaly; tehdaž jen Vídeňská byla v horší míře nežli naše. Tu pro domácí nepokoje bylo nutno r. 1525 zastaviti disputace, v letech 1527—28 byl počet studentů ve všech fakultách 20, 30, r. 1532 dokonce jich bylo jen dvanáct! Theologická fakulta od r. 1529 neměla na léta víc doktorů nad dva, časem i zanikala docela; artistů fakulta sešla ze sta docentů doby Maxmiliánovy na dva, tři; fakulta juristů zmizela, medicská živořila; studentské bursy prázdné, a rektor již r. 1522 nařiká, že sprostí lidé pohrdají učenci a vědami. Vídeňská škola vzpamatovala se teprv reformami Ferdinandovými (1533—1555), ale za to ztratila autonomii a stala se ústavem arcivojvodským.⁴⁾

U nás při nárcích nezůstalo. Snahy opravné jeví se patrně, než dlouho jsou mdly. Do let třicátých staří mistři, opravám vždy protivní, vymřeli, a na jich místo vesměs mladší učení lidé nastoupili, kteří své vědy nasbírali buď v Italii, buď — a to většinou — ve Vittenberce, kdež tou dobou na fakultě artistů učivalo deset lektorů hebrejštině, řečtině, poetice, grammaticae, mathematicae, dialectice, rhetorice, fysice a morální filosofii.⁵⁾

Odtud tedy naši mistři začali sobě přinášeti humanistické vědy a ovšem spolu i evangelické snahy. Tím se přiblížila universi k českým stavům protestantským a mohla se nadíti od nich ochotnější ruky pomocné. Odtud asi počlo, že r. 1531 stavové na sněmě slibili nepřekážeti svým poddaným v studích na Pražské akademii ani

¹⁾ Collectan. Bydžowini v bibl. Lobkovic. 28. Též v arch. univ. 17. A. III. 85.

²⁾ Collectanea Bydžov. 29. v bibl. Lobkovic. v Praze.

³⁾ Tamže.

⁴⁾ Janssen-Pastor. Culturgesch. d. d. Volk. III. 138.

⁵⁾ Monument. Germ. paedagog. VII. 442.

v dosahování gradův.¹⁾ Ovšem byla to jen negativní podpora; ale byla v tom aspoň dobrá vůle. V těch dobách začíná si universita lépe všimati nižších škol. Když r. 1533 professorové žádali konšelů pražských, aby zrušili postranní školy, jež bujely v městech na škodu university a latinských škol partikulárních, universi poddaných, konšelé ne bez ústípku odpověděli, aby universi prve napravila nepilnost svých bakalářů, kteří byli rektory oněch partikulárních škol. Nápravu mistrů v akademii tentokrát sobě lépe než jindy připustili k srdci. R. 1539 latinským školám předešli řád, a to jest důkaz lepších poměrů.²⁾

Celkem ovšem universi stonala úbytěmi dál, vpravila-li své učení v proudy humanistické a jala-li se lépe o svůj dorost pečovati po partikulárních školách, tím přece nezlepšila hmotné nouze své a skrovný počet studujících zůstával. Rektor Jiří Písecký zova ke zkoušce mistrské r. 1533 praví, že haec moderna universitas Pragensis nade všecko uvěření ve svých členech jest oplakaná, zloupená, opuštěná — deplorata, orbata, desolataque.³⁾

A tuto charakteristiku, jakoby měla ustáliti se, roku následujícího m. Jan Chocenský, rektor, v pamětech znova zapisuje slovy, že učení toto undique collapsum, desolatum diminutumque; zmenšeno jakž co do počtu mistrů, takž bakalářů i studentů; že je to „ruinosa domus“, zříceniny.⁴⁾ Bylo sic velmi nesrdečné, že dvě léta potom dva faráři pražští, nejbližší sousedé Karolina, professory vysokého učení nazvali „almužníky“ — eleemosynarios — a lze dobře omluviti hněv rektorův, jenž napsal v pamětní knihu, že by měli oba faráři býti hnáni;⁵⁾ ale, co oni nešetří kněží kázali, kterak málo chýlilo se od pravdy! Bude věru jen na slově. Zaměstknání některého písaře v městské kanceláři pořáde bylo zjištěnější nežli professura.

Vědecky Pražská universi brala se proudem vittenberských humanistů. Mistr Jindřich Curius (Dvorský) r. 1533 v pozvání k semestrálnímu čtení Aristotelových knih analyticorum píše, že nejprv bude vykládati studentům to, co obsaženo in libellis dialecticis velmi učeného muže Filipa Melanctona; radí tudíž, aby sobě zjednali dialektiku Fabri Stapulensis; kniha Philippi latinissima, elegantissima et facillima; bude za malý peníz; Fabrovi Lukáš od zlatého kříže přiveze z trhu lipského; nepřiveze-li, Curius text hodlá diktovati a vykládati.⁶⁾ Z thesů tehdejších bakalářů, v universi r. 1534 promovovaných, lze poněkud souditi, že krom Aristotela tehda zabývali se na universitě po humanistickou poesii a že snad poněkud i o římské

¹⁾ Sněmy. I. 351.

²⁾ Tomek. Gesch. d. Univ. 155.

³⁾ Bibl. Lobkovic. Bydžov. Collect. 33.

⁴⁾ Monum. Univ. III. 1. 4.

⁵⁾ Tamže 107, 108.

⁶⁾ Collectan. Bydžov. 33.

právo zavadil některý mistr. Vykládá totiž kandidát Sixt z Rakovníka (bude slavný Sixt z Ottersdorfa), dobře-li jest se zabývati poesí, když Plato poety od republiky odhání a v druhé přičině jiný kandidát ptá se, slušno-li křesťanu užívati „pohanských“ práv in civilibus negotiis.¹⁾

Zapsáno-li, že tehda za rok zkoušku bakalářskou 20 studentů podniklo s prospěchem, jsme již přesvědčeni, že také co do počtu studentů věci začínají se valně polepšovati. R. 1535 jeví studentstvo Pražské university již tolik života, že vystoupí na veřejnost s divadlem. Provozovali v radnici novoměstské Plautova „Miles gloriosus“ a potom v srpnu r. 1539 hráli na dvoře v Karolinum bibliíkou Zuzanu, a to s takovým návalem, že byl strach, aby se neutrhly dřevěné pavlače a lešení nesესulo.²⁾

Svědčí také o dobrých úmyslech i o pokroku, že r. 1539 professorové usnesli se, aby na příště všickni kollegiáté bez výjimky čítali, kdežto před tím ne jeden pohodlnější mistr přednáškám se vyhýbal, pečuje pouze o zlepšení důchodu z hospodářství kollejiního nevalného. Professorské usnesení o pravidelných povinných přednáškách vynutilo ovšem také pravidelný rozvrh hodin na počátku každého semestru. Zhotoviti ho od té doby neopomjmeno.³⁾

Rok 1537 universi Pražská mohla sobě zapsati písmem zlatým do vděčné paměti. Tenkrát pražský měšťan doktor Jan Franc z Královské hory, de Monte regali, jenž byl dle jedné původem „Brnensis Moravus“ dle jiných „Borussus“,⁴⁾ takto dokonale vlastenec, v posledním pořízení svém oddal universitě nadání tisíce kop českých na vydržování řeckého lektora, jenž by četl Iliadu.

Vlastně měl býti koupen dům u jednorozčtův, aby v něm čtení se dělo a z toho domu aby plat lektorovi vycházel. Však stalo se, že dům ten nebyl v slušné ceně na prodej, i protož konšelé staroměstští učinili s universitou r. 1541 smlouvu, upsanou i dskami, že ujmou legát Francův a za to „věčně“ budou vydávati lektorovi ročních 45 kop grošů českých, což pojistili na své vsi Sazeném. Lektora voliti měl universitní rektor s děkanem a dvěma mistry pospolu s třemi měšťany z rady, rozhodnutí při většině volenců aby bylo, ale prý nechať se nejprv ptají na povahy kandidátovy. Těm volencům příslušelo také sesaditi lektora z přičin hodných. Mimo Iliadu může prý čísti také jiné klassiky, třeba i latinské, ale vždy s povolením děkanovým a podle pořádku artium facultatis. Lektor musí prý vstoupiti v pořádek učení Pražského, byt sobě smí vybrati v kterékoli kolleji, ale z prachend universitních nesmí chtěti ničeho,

¹⁾ Tamže 36.

²⁾ Monum. Univ. I. 2. 322. Paměti kolleg. Tomek Č. Č. Mus. 1847 I. 539.

³⁾ Tomek. Gesch. Univ. 115.

⁴⁾ Collect. Bydžow. 40. Arch. univ. A. 17. II. 1. 765.

mát svůj plat. Kdyby nebylo buď lektora schopného nebo žádného docela, plat 45 kop g. č. aby byl skládán do fisku facultatis, „ale volenci, aby jim nehýbali do zase optání lektorů.“¹⁾

Dr. Franc odkázal vysoké škole také librař; o té sneseno, aby dána byla ke kolleji Veliké a pamatováno na to, aby zapsal se, kdo sobě knihu vypůjčí.

Univerzí volala tehda k novému lektorství výtečného Zikmunda Jelenia, ale nešel; zůstal v cizině, kde zemřel r. 1554. Volali tedy jiného učenice a učinili tu volbu velmi šťastnou. Neboť mistr Matouš Kolín (Kollinus), žák Melancthonův, byl znamenitý humanista, jenž klassická studia zřejmě a energicky přivedl na škole vysoké v Praze ke cti a k platnosti, takže, byť sám byl prvním i posledním řeckým lektorem, přece od té doby čtení klassická již z programmat pražské akademie nevymizela nikdáž. V thesich misterských roku 1541, kteréhož Kollinus nastoupil professuru, čteme větu, nutno-li obci křesťanské studium řečtiny jako latiny a hebrejštiny.²⁾ To zdá se býti svědectvím, kterak řečtinou byla zaujata tehdejší učená společnost. Kollina přijali mistři do fakulty teprv po trojím veřejném čtení na zkoušku. Tak chtěl řád starý, a mistři neslevili. Kollinus pojednal ve svém čtení o manželství, o spravedlnosti, o slávě.³⁾

Kolín se asi s chutí pustil do práce, vykládal nejen Homera ale i o hrách Terenciových, a nebude klam domnívati se, že obnova divadelních her studentských, provozování totiž r. 1543 Zuzanky a představení Phormiona Terenciova r. 1544, při nichž přítomni byli dvořané, stalo se přímým popudem i prací Kolínovou.⁴⁾ Z prvního kusu měla univerzí čest i hmotný užitek: odporněním dvořanů, jimž se divadlo v kolleji líbilo, král dal si je totiž na Hradě opakovati a slevil za to berni, sněmem na vysokou školu připadlou.

Ale mezi professory a Kolínem dosti záhy nesnáze osobní vznikly, jak to vůbec bývá, kde jde o groš. Ostatně i normální poměr Kolínův k fakultě byl podivný; učenec lektor byl přijat do fakulty, a přec ho nepustili k správě. Bytoval na čas v kolleji Veliké. Že tu platil mistrům za stravu, to ovšem nic divného, dělo se tak dle smlouvy (stran stipendia Francova) svrchu vzpomenuté. Ale to spolubydlení i úřad byl mu činěn nepřijemným, ačkoli Kollinus, aby mistrů nedráždil, učval raději po nešpoře, zanechávaje jim lepších hodin dopoledních. Kyselosti vzrostly již záhy tou měrou, že mistři i na platě i v přednáškách mu překáželi. Sám král r. 1445 nucen byl broziti mistrům, nepřestanou-li. Psal: „Jakož jest mistr Matouš Kolín podle kšaftu někdy doktora France řeckým jazykem lekcí

¹⁾ Arch. univ. A. 12. I. 679. Týž archiv. Listiny A. 1. Arch. musejní. Praha. 1541. Monum. univ. III. 116. 120.

²⁾ Collectan. Bydžow. 40

³⁾ Menčík. Č. C. Mus. 1884. 210.

⁴⁾ Rozpravy Č. Akadem. IV. 1 52. Menčík.

čte, a za práci jeho někteří duchodové jemu vycházejí, kterýž kšaft sme předešle potvrditi ráčili, a protož Vám poroučíme, abyste téhož Kolina při tom čtení a platu až do dalšího poručení zachovali, žádných jemu v tom překážek nečiníce pod uvarováním nemilosti naší.“ Dáno na Hradě den sv. Valentína.¹⁾

Mistři králi odpověděli, že mu neprekáželi, dokavad poslušen byl a držel, co akademii byl slíbil; ale teď prý pohoršlivě přednáší proti rektorovi, nechce býti poddán, salaria bere dvojnásobná bez svolení akademie, nad to nechce z platu komorního, jenž se mu dává dle kšaftu dra France, platiti berně.²⁾ Tou odvetou mistři mínili Kollinovi zahráti zle. Pokud byl také něčím sám vinen, nelze rozhodnouti.

Ale to smutný zjev — a nevymizel na dlouhá léta — že někteří mistři pražští, když konečně přilnuli k humanismu, z osobních pak příčin neradi přávali přístupu k fakultě hlavám bystřejším a překáželi čilejším lidem podle nejvyšší možnosti své, čímž sobě poněkud vysloužili zase jméno „zakrslych magistrů“,³⁾ jako jich předkové, kteří se humanismu živou mocí a dlouho bránili.

Je domluvno, že už před Kollinem mistr Václav Arpinus, jenž zároveň s ním byl vstoupil do university za professora klassické filologie, již zase odešel. Bezpochyby mu překáželi stejně jako Kollinovi. Arpin řídil potom raději školu v Žatci.

Na mistra Kolina také z venčí mimo universi dopadl nebezpečný útok. Téhož roku 1545, v němž císař hájí Kolína, došel rektora universitního, mistra Jindřicha Curia z Helfenberka spis udavačský, škarty zlomyslné, jež psal některý kněz kališný. Začíná se: ⁴⁾ „Poctivý kněz Jindřiše, velebný pane rektore slavného učení pražského.“ Z následujících řádek brzo se vystihne, proč kněz poštíval. Má prý strach, „poněvadž mistr Matouš Collin málo ne Augusty litomyšlského ducha má, aby v mládencích, kteříž tu pěknou řeč řeckou a latinskou z jeho oust sladce pocházející milují, víru boží (ne)zemdlil a nějakou pohostinnou v ně vsál.“ . . . Kněz přiložil latinskou báseň Kollinovu, kteráž viděla se mu býti málo křesťanskou. Báseň končí se slovy: „Ergo agite inque scholis nostris retinete sodales, quod Deus ipse jubet, quod fora, templa fugant;“ k čemuž žalobce hned dokládá, kdyby Kollin měl v sobě plnost Ducha božního, že by byl bakalářům a studentům nyní potřebnou modlitbu „pěknými carminami“ udělal, aby se ji netoliko v školách ale i v kostelích modlili „za krále, pány, za ouředníky a všecky správce a vrchnosti, aby je pán Bůh spravoval a naplňoval svým sv. Duchem . . . a proti ukrutnému Turku posilnil, aby jednomyslně proti němu táhli, . . .

¹⁾ Missiv. č. 34. 15. v arch. místodrž.

²⁾ Arch. univ. A. 17. II. 1. 594.

³⁾ Ott v Právník. 1887. 38.

⁴⁾ Arch. univ. A. 17. II. 1. 604. 606.

a smutné Uhry, bratři své i jich dítky z jeho ukrutné moci vytrhli a zajatým věznům z vězení vyjítí a do svých vlastí k navracení pomohli; ale tuším, zdálo by mu se dobrému muži, že by svaté otce své, totiž Philipa Melanctona a nejnábožnějšího Martina Luteru uraziti měl.“

Dalšími řádky udavač viní Kolína z nějaké modlitby, vyčítá mu, že psal proti dobrodinci svému Bartoloměji, děkanu kouřimskému, „kacířské, ďábelské listy“, které v konsistoři k strhání přišly, když spor tam narovnan. Vyčítá mu traktátec *De summa christianae religionis brevia quaedam axiomata*, jež zve traktátem vandrovním, protože Kolín bez vědomí rektorova pro schválení jeho vandroval až do Vittenberka. To prý učinil vlastně také na urážku koleje Veliké, ježžto privilegia J. M. král. stvrditi ráčil, aby v ní páni poctiví mistři té a takové buoží víry byli, jako oni první páni mistři, jímžto cís. Karel dobrodiní mnohá sám učiniti ráčil.“ Při tom naivní zelota kališný nevzpomněl, že prvotní mistři za Karla IV. nebyli kališní.

Dále vyčítá Kolínovi, že s knížkou svou běhal z Vittenberka do Prahy k Martinovi, prodavači knih v Star. městě na Ovocném trhu, odtud zase do Norimberka, a pak „nevím kterými cestami a do kterých škol víc k trávení mládenců než k vzdělání vandruje“. Konečně cituje z psaných básní Kolínových na důkaz, že básník směřuje proti processím a vystavování svátosti; prý posmívá se, že kněží ukazují svátost hloupému lidu jako „indica monstra“; prý by se mohlo vyložití, že Kolín posmívá se tím katolíkům, „ale my pod oboji processí častěji chodíme a častěji tělo boží vystavujeme nežli oni.“ Slibuje naposled, že bude proti Kolínovi psáti, že bude u duchovního úřadu prositi, aby nebyli čeští mládenečkové na školách kažení u víře.

Věnovali jsme té stížnosti víc pozornosti nežli by jinakě zasluhovala; vysvitáť z ní, že Kolín mimo svou Iliadu, Aeneidu, Terentia a Cicerona byl také nábožensky činný; udavač ho zve přímo českým bratrem. Odtud později nabroušena proti němu nejostřejší zbraň.

Zatím co Kolín potýkal se s kališníky o víru a s mistry v universitě o *salarium* a neposlušenství, universi mohla víc než kdykoli před tím humanistické popudy bráti ze zevnějška. Bujně kvetlo od let čtyřicátých latinské družstvo humanistů pod vůdcem Janem starším Hodějovským z Hodějova († 1566); Kolín byl v tom družstvu člen nejnadanější. Učená ta společnost básnická kupila se kolem pana místosudího, berouc od něho pobídky a podpory;¹⁾ byli v ní poetové všech věr v Čechách trvajících, neboť Hodějovský byl jakožto pravý humanista velmi snášenlivý. Do padesáti poetů našich skládalo verše ve sbírku (*Farragines*); Kolín do svých veršů vložil

¹⁾ O družině čti Č. Č. Mns. 1838. 38; Jireček J. v Pojedn. spol. nau k. 1884. Život Hodějovsk. Vlček. Děj. literat. 389 - 392.

i kyselosti, které měl s mistry v universitě, nařikal na coelibát professorský, dávaje tak na jevo, že by se rád oženil, což konečně také provedl. Ovšem byl již dávno z kolleje pryč, mecenáš učené družiny zjednal, že Kolínovi zůstal plat s právem vyučovati jako prve. Učil pak jako soukromý professor mimo universi.

Sodalitas literata byla leckterými členy svými spřízněna s universitou, ba mohla být i decon její zvana.¹⁾ Byl v ní mimo Kolína i professor Šebest. Aerichaleus (Měděný), od r. 1540 Sentygar mistr v universitě, a zajisté ještě jiní odtud. Básnická činnost těchto našich poetů zve se „zblouzením“ a lituje se, že nepsali po česku;²⁾ ale nikterak nelze říci, že by byli zhrdali jazykem mateřským.³⁾ Kolín snad utrousil také ten onen veršík český, a hlava učené společnosti, rytíř Hodějovský, byl „amator patriae linguae“, stačí připomenouti, že r. 1547 naložil na vydání Konáčovy české knihy „Hořekování“.

Universi neměla toho štěstí, aby klidně mohla se věnovati sobě. Zase hnána proudem veřejných dějin a přes tu chvíli bylo jí odvraceti se od tiché práce vědecké. Ležely v ní pořád zájmy náboženské; konsistoř pod obojí stále trvala ve spojení s akademií takřka organickém. R. 1543 konána protestantská schůze v Karolinum, v níž i mistři universitní, většinou protestanté, oznamují, že nechťejí na dále držeti se kompaktát husitských než evangelia.⁴⁾

V též čas protestantští stavové pomýšleli na nějaké reformování vysoké školy. Věc přinesena do sněmu r. 1545. Král nařídil již kommissi, v níž byli kromě světských i administrátorové obou konsistoří; těm uloženo ohledati privilegia a jmění university, z čehož patrno, kde nejvíce bolelo.

Ale všechny jakékoli úmysly v nic jsou zmařeny politickou bouří, která vzplanula r. 1547 proti králi. Všecka důležitější jednání proti Ferdinandovi konána v Karolinum. Universi přistoupila k stavovskému zápisu revolučnímu a vzdorně vzkázali rektor, děkan, mistři, bakaláři i studentes králi, „že ze zápisu stavovského se propustiti nemohou.“⁵⁾

Po bouři Ferdinand král pomýšlel podle jiných plánů o zvýšení své moci proti stavům i na to, aby universitu učinil ústavem svým, zeměpanským a spolu aby ji vpravil do rukou kališných a katolíků. Vypravuje mistr Jessenius,⁶⁾ že král, vida nedostatky a záhubu vysoké školy, a „neohlédaje se na nezpůsobilost času, professorů k sobě povolal, předkládaje, že by sám chtěl důchody z svého

¹⁾ Miscell. d. böhm. u. mähr. Litterat. Procháska. I. 383.

²⁾ Jireček Č. Č. Mus. 1884. 173.

³⁾ Ovšem nejsou to ti, o nichž Ant. Truhlář. Progr. gymn. akad. 1885. 1887. Píseň Kollinova (?) česká u Konráda v Děj. posv. zpěv. II. 205.

⁴⁾ Ruk. univ. knih 17. C. 3. 230.

⁵⁾ Arch. musejní. 1547

⁶⁾ Univ. knih. rukop. 51. E. 74. Též v arch. univ. A. 17. V. 591

vlastního nadati a v každém umění bez rozdílu náboženství professory zříditi, kdyby jemu moc k vyvolení jich dána byla, nebo znal, že dle založení a fundací právo to samé akademii náleží.“ Professoři ani stavové nesvolili, a král prý v účtě máje právo upečetěné nechal university tak, jak byla, jen pohrozil, že do Prahy zavolá jesuity k zřízení škol a dostál slovu, jsa k tomu nemálo nabádán kanovníky bradu Pražského, jimž šlo o prospěch vadnoucího katolictva.¹⁾

Po bouři r. 1547 byla universita přinucena postoupiti králi ves Sazenou, z níž vycházel plat lektora řeckého; král vydal ji Floriánovi Griespekovi, jenž uvolil se lektorům plat ustanovený vydávati.²⁾

Od té chvíle napořád vysoká škola měla strach o državu svou, beztoho nestkvělou. Administrátor kališný Mystopol, dvojaký člověk, jenž se točil k straně katolické, aby se zachoval a zalíbil, uznal dobu po bouři býti příhodnou, aby od universty odtrhl kolej Věch Svatých; i kronikář Hájek se o to pokoušel, ale dekret na kolej obdržel od vlády r. 1548 Mystopol.³⁾

Ale mistři se bránili tuze. Nejprv vzali radu u konšeltů; administrátor dlouho tvrdil, že o kolej vlastně nestojí, že mu ji nabízejí. Tím rozumem tedy professorové honem psali latině a česky arciknížeti. Však dostalo se jim odpovědi, aby Mystopolovi nepřekáželi; jakmile vystěhuje se rektor Chocenský, ať vstěhuje se Mystopol. Mistři ještě vzdorovali. Podkomoří pan Popel z Lobkovic mistry volá, straší je hněvem královským, král prý nezamýšlí nic proti jich právům, naopak, hodláš pokleslou universitu zdvihnouti: kolej Věch Svatých zanedbaná, a Mystopol ji napraví; při tom vyčetl jim, že druhdy na statky universitní bylo živo 20 mistrů a víc, teď že jich sedm, tož velmi málo. Na to mistři zase složili prosbu, aby zachováni byli při svých privilegiích. V úterý po sv. Šimonu a Judě v shromážděné fakultě, vyžádav sobě slyšení, Mystopol nařikal, že ho pomlouvají, říkajíce, že neobyčejnou pýchou jest nadutý, že pro nkrytí svých lotrovství chce míti kolej Věch Svatých, zvláště pro krásné paní. Nárek svůj skončil výstrahou, prý jsou na zlé cestě. Mistři omlouvali, vymlouvali; Mystopolus osvědčoval lásku svou k mistrům, vzkazoval jim po poslech, zdali by raději chtěli Václava Hájka v koleji oné míti. Ovšem mistři nestáli o toho ani onoho. Psali nový list obranný králi, v němž dokazovali, že probošt kolleje musí býti mistr z kolleje Karlovy volený a přednášející, neboť kolleje jest locus scholasticus. V středu po sv. Havle králův list došel „přísně prikazující“, aby ho v kolej pustili. Mistři píší do komory protestaci. R. následujícího (1549) volají z Vlach dra v lékařství mistra Jana z Kunštatu a oznamují králi, ten že bude v koleji

¹⁾ Schmidl. Hist. Soc. I. 69. Pešina Gloria metrop. eccles. 319.

²⁾ Monum. univ. III. 149.

³⁾ Paměti kolleje. Tomek. Č. Č. Mus. 1847 I. 626.

bydleti a čisti, administrátor, nejsa ani bakalářem, k učení že není. 20. srpna podávají Kunštata králi k stvrzení; v den stěti sv. Jana konečně vzkázáno od krále, že Mystopol od kolleje Všeoh sv. upouští, a mistři zůstávají se při svých právech. Den před sv. Jiljím uveden do kolleje mistr Kunštat.¹⁾

Rozhodnutím krále Ferdinanda tedy Mystopol kolleje Všeoh Svatých zanechal, ale r. 1550 dal se uvésti bez dotázání a svolení mistrů v Betlém, a poněvadž se mu tady byt nelíbil, žádal r. 1551 ještě o kus kolleje Laudovy, sousedící s Betlémem. Privilegia kaple Betlémské Mystopol zašantročil, teprv r. 1581 vráceny jsou universitě z radního domu.²⁾

V těch i následujících útocích na svou državu universita řídce kdy těšila se mocné ochrany. Pro svůj protestantismus byla vůbec osamocena; kališní se od ní trhali, vláda držela katolíkům, a stavové protestantští v Čechách nebyli zákonitě uznáváni za korporaci, a tudy nestačili v každý čas s ochranou vysoké školy. Proto si kde kdo proti ní troufal. „Od toho času“, dí Jesenský,³⁾ „akademia česká od cizích již zjevně násili a onklady trpíc sotva duši v sobě zadržeti mohla, když dotčení cizozemci i ty ostatky její sobě osobiti usilovali. Však přece podle možnosti své užitek svůj vynášela, tak že každého času v České i v Moravské zemi, kde jen toliko v celosti jest náboženství (míni evangelické), do obcí měšťany a senátory umělé, církvím a školám správce i domácí praeceptory dodávala.“ Svrchupsanými cizinci, kteří byli škole Pražské na škodu, míni se jesuité, kteří přišli a založili druhou universitu v hlavním městě království Českého, založili školu staroslavné Karlově škole protivnou. A což humanismus, od něhož jsme tuto kapitolu začali? Když se u nás zachytil, míval až do konce XVI. věku ráz pořád jen přípravný. Teprv tu stal se „v písemnictví našem činitelem rozhodujícím a kdyby bývalo dopřáno dále rozvíjeti se, býval by se utvořil skutečný zlatý věk duševní činnosti české.“⁴⁾ Když měl ovoce nésti, humanism český spálen mrazem doby pobělohorské.

¹⁾ Všecko jednání opsáno v arch. univ. A. 47. fol. 1–9.

²⁾ Tamže 41.

³⁾ Rukop. univ. knih. 51. E. 74.

⁴⁾ Slova Ant. Truhláře v Progr. akad. gymn. 1885. 3.

Hlava III.

Zápas dvou akademií Pražských.

Do Vídně Ferdinand I. pozval jesuity r. 1551; v malém čase potom udělil jim právo učití ve všech dědičných zemích, oddal jim dvě professury theologie na universitě, čímž začal se zápas mezi universitou a řeholníky tím tužší, že jesuité od r. 1552 byli nadáni papežským privilegiem udělovati grady ve filosofii a theologii stejně jako privilegované university, a mrzutější tím, že světské škole vysoké žáků ubývalo, jesuitům stále přibývalo. R. 1583 měla universita Vídeňská všeho všudy 30 studentů.¹⁾

Hůře v Čechách. V lednu r. 1556 prvních 12 jesuitů, Belgů a Němců, vyšlo z Říma, 18. dubna pěšky došli do Prahy. Téhož roku začaly se školy u sv. Klimenta 7. července. Aby sobě na příští doby připravili pro akademii dorost, otevřeli nižší třídy latinské, do nichž hned s počátku přihlásilo se něco žactva; však do rhetoriky a filosofie nebylo žáků; za to do theologie, řecké a hebrejské grammatiky, o nichž čísti začal učenec dr. theolog. Jindřich Blyseminius (od r. 1561 rektor či správce kolejní), přišel počet dostatečný;²⁾ přihlásili se i dospělí mužové, kněží i důstojníci církevní. Byl mezi nimi probošt Scribonius ze zámecké kapitoly, kteráž nejvíce prosila za to, aby jesuité přišli a kolej založili pro lepší výchovu kněží.³⁾ Aby se lid nebouřil, Petr Canisius (de Hondt, Nizozemec), provinciál řádu, poslal již r. 1555.⁴⁾ „certos homines“ k předním z občanstva,

¹⁾ Paulsen Gesch. d. gel. Unterr. 1. vyd. 266. 276. O zápase jesuitů s universi v Ingolštátě až do podlehnutí university viz v témž Paulsenovi 2 vyd. 392. Jansen-Pastor. Culturzust. 143.

²⁾ Rukop. univ. knih. 1. A. 1. 18. Výpisy z pamět. kolejje. Č. Č. Mus. 1844. 193. Tomek.

³⁾ Schmidl. Hist. Soc. I. 97. Scribonius psal biskupu do Naumburka: deficient nos docti sacerdotes, deficiunt etiam rectores scholarum catholici.

⁴⁾ Tamž. 73.

kterí vyložili, že otcové nepřišli se hádat o náboženství a bouřit, než na vynucování dětí, a to něcni že bude zadarmo. To zove kronikář jesuitský *Canisii prudentia*.¹⁾ Rektor university Karlovy Jan Hortensius však nedůvěřoval; zapsal si o jesuitech a jich úmyslech klidných: „*Res regno et reipublicae perniciosae*“; zhoubná věc všemu království.²⁾ Také pražský lid nedůvěřoval, za to od konšelfů byli jesuité tak přijati, že si to *Canisius* pochválil.³⁾

Otevření svých škol jesuité oznámovali, a první rektor Ursmarus (*Goissonius* (z *Lutichu*) zval k němu obšrně. Mimo to probošt a kapitula zámekká všem kněžím v Praze, sobě podřízeným, nařídili, aby v neděli mezi oktávem sv. Petra a Pavla při kázáních svých lidu oznámili *institutum novae scholae apud s. Clementem*. Prý císař kteréš muže vzdělané, jmenované „*de societate Jesu*“ nedávno z Itálie povolal a sem vyslal k vzdělání mládeže pravému a zbožnému, k slávě všemohoucího Boha i k obecnému užítku. Příští středu⁴⁾ že čtení slavně začnou a svobodně prý může kde kdo, jakého národa koli, věku, stavu člověk vejíti do té kolleje čili katolické školy královské (*schola regia*), čtení slýchati, zadarmo dáti se vzdělati, všem druhům umění literního i jazykům se naučiti. Na konec svého rozkazu probošt a kapitula ještě jednou odporučují chvalitebný, zbožný, plodný, královský ten ústav.⁵⁾

Také rozesílán řád prvního čtení královské školy Klementske. Bohoslužbou prý bude začínati se. Po ní *Blysemius* bude vykládati sv. Pavla epístolu k Římanům, k čemuž pak vždy osmá hodina co den ustanovena. Týž doktor *theologus* po poledni jazyk hebrejský a řecký bude proponovati, brzy potom bude vykládati žaltář *Davidův* z hebrejských pramenů, až posluchači zmohou první překážky onoho jazyka. Tomu čtení věnuje se hodina čtvrtá po obědě. Ve čtvrtek bude míti řeč Jan *Tilianus*, filosofie professor, vyloží *Porfyriovu* *Isagogen*, a začátky logiky *Aristotelovy*, aby tím způsobem obrnila se pochopnost posluchačů k hlubší filosofii ethické, politické, ekonomické, fysické a metafysické. Ta lekcí bude ráno vždy o sedmé. Týž professor podnikne popolední lekce v grammatice řecké *Clenardově*. Připojí se také lekcí *mathematická*, bude-li v tom pohodlí posluchačů a dost knih. Po těchto professorech doktor *rhetoriky* *Vilím Antverpský* (z *Gelderska*)⁶⁾ řečnictví z knih *ad Herennium* a praktické užívání řečnického umění na řeči *Ciceronově* pro *Milone* ukáže. Připojí se *Horatius de arte poetica* „nebo něco podobného“

¹⁾ Rukop. univ. knih. I. A. 1. 6.

²⁾ *Monum. univ.* III. 150.

³⁾ *Schmidl.* II J. I. 89. Jména prvních jesuitů čti tamž 93.

⁴⁾ To bylo 8. července; neumíme s tím srovnati zprávu *Cochlaea* a *Schmidla* H. S. J. I. 102. že začalo se čtení o hebrejštině právě v den Jana Husi, jenž byl v pondělí 6. července.

⁵⁾ *Collect. Bydžovského v bibl. Lobkovic.* 114.

⁶⁾ *Schmidl.* II. S. J. I. 93.

podle vůle a užitku posluchačstva. Co slibováno stran školy latinské nižší čili akademického gymnasia, o tom až v kapitole příslušné. Konec oznámení, dle tehdejších způsobů chlubitivého, vyzněl v prosbu, aby Ježíš Kristus byl tomu počínání nakloněn a jemu aby byla čest a sláva věčná.¹⁾

Citíc osten školy jesuitské, universi Karlova jala se pracovati proti ní. Professorové z Karolina navedli radu městskou, že vydala výstražný dekret, by nikdo neposílal do školy k jesuitům, u nichž žák by mohl býti nadchnut pověrami papežskými. Přátelé jesuitů v panství vymohli zrušení výstražného dekretu.²⁾

Důstojnější nežli marný dekret městský byla proti zánovní škole jesuitské ona mistrů v Karolinum práce, kteronž se snažili o čilejší vědecký život ve své škole. Jakoby na odpor jesuitské intimace po kostelích rozhlašované děkan fakulty mistr Jakub Codicillus 30. října téhož roku 1556 vydal intimaci svou, obšírnou, v níž chválí, co všecko professorové Pražské školy dosavad podnikali k vzdělání mládeže. Úvodem nařiká, že povolání professorské nejedni opouštějí vidouce, že za veliké práce není skoro žádné odměny. Vykládá, že pilně pracovali professorové o Písmě svatém, vodili k poznání jazyků. Cituje několik řeckých řádek za důkaz; prý dbali toho, aby vocabula i frase správně se vykládaly, definice, divise aby neporušeně se stanovily, argumenta v pravém řádu aby se tvořila, chybné úsudky se rozváděly; tím způsobem pracovalo se svým místem, svým časem. Přízeň boží neměla by se uvažovati dle výsledku ani příznivého ani nepříznivého, zvláště v této bídné a nešťastné době, kdy nová vymýšlejí se umění na potlačenou zbožnost a studii literních. Napomíná dalšími řádky studentův k pilnosti, k návštěvě lekcí, aby neopomíteli žádné částky filosofie; neboť ve filosofii jest pokračovati tak, jakoby od jedné částky ke druhé byl stupínek, první péče budiž řeči, druhá věcem, tomu učíme v logice v rozličných jejích kusech; potom jest studium fysiky a ethiky, z nichž ona osvětluje přirození těl prostých i skladitých, tato poučuje o mravech a životě. Vyloživ ještě o některých částech ethiky, mistr Codicillus slibuje, že na výklad budou z bibli mnohá místa přivozována od professorův. On sám že miní vždy v pondělí a úterý ráno o hodině 15. čísti Organon Aristotela. Studiosi prý aby pomněli, že jsou jako květiny zaseté k oslavě boží; i protož aby snášeli výchovu a napomenutí. Ku konci intimace jest modlitba, aby Hospodin požehnal práci.³⁾

Kdož by pochyboval, že tato intimaci zdlána jest následkem intimace jesuitské? Lze věřiti jesuitským kronikářům, že se universi Pražská příkladem jesuitů k čilejší práci nutila.

¹⁾ Collect. Bydžovsk. v bibl. Lobkov. 115.

²⁾ Paměti kolleje. Č. Č. Mus. 1844. 196. Schmidl. H. S. J. I. 104.

³⁾ Collect. Bydž. 116.

Ať soudí se o jesuitské činnosti celkové jakkoli, toho jim přiti se nesmí, že ve školství byli čiperní; XVI. století jest veliká epocha v školství, a jesuitům náleží v ní ten veliký význam, že katolické školství jimi se zvelebilo, stálo a prospívalo.¹⁾ Jesuity vedla k neúporné činnosti školské idea nejprv zachrániti a pak rozšířiti katolické náboženství, jež v Němcích a u nás bylo v mdlobě skoro smrtelné. K té ideí byli pečlivě vychováváni a za ní se brali krok za krokem s nevidaným sebezapřením i s opatrnou, chladnou vypočítavostí. Ke školství řád přišel z té nuzné a těžké potřeby, aby kněžstvu dostalo se lepšího vychování vědeckého.

Že by byli jesuité v disciplínách a methodách nějaké nové, nebývalé cesty nad protivníky své sobě vymysleli, toho říci nelze; křesťanství a humanism byla hesla všem školám společná a k drobné práci školské jesuité sháněli poučení, zkušenosti odevšad. Pokládáni za nejučenější a nejpilnější učitele v katolickém světě a že svou věc celkem uměli, o tom svědčily konečné výsledky.²⁾ Jesuité XVI. věku dobře se vpravili ve svou dobu, ba jsou hlasy tvrdící, že obnovené katolictví u nich mělo podobu svobodomyšlnější nežli tehdejší obmezená lutherská a kalvinská orthodoxie.³⁾

Proto také učení protestanté, pokud jesuity pokládali za školské řeholníky, i chválili je; stačí připomenouti pochvalu Sturma štrasburského; ovšem když se přesvědčili, že jesuité školou vlastně bojují, nastaly odsudky. Stačí zase jen připomenouti téhož rektora Sturma pozdější slovo, že jesuité jsou homines callidi, lidé lstiví. Ignatius z Loyoly, zakladatel řádu, nařídil, aby při kolejiích, kde budou vychovávatí své alumny, jesuité učili také žáky jiné, externí.⁴⁾ Tím otevřeny školy jesuitské kde komn.

Ignatius již v Constitucích nařídil, aby na školách jeho řádu všecko bylo zadarmo. Ani za zkoušky nemělo se platiti. A to bylo mimo pověstnou pilnost jesuitů druhá věc, která do jich škol lákala.⁵⁾ Ovšem neměli-li platiti žáci, někdo jiný musil platiti; školy jsou a byly drahé zařízení, a jesuité byli povinni býti bez jmění. Bylo tedy nutno, aby veřejnou podporou školy se zřídily a držely. Vznikly dotace zeměpánů a jiných příznivců jesuitských.

Na vydržování kollegia v Praze král Ferdinand dal 1400 kop míš. ročního platu ze statku Ojvínského, měšťanům žitavským pro-

¹⁾ Compayré Hist. Critique des doctrines de l'éducation. 117. Řád jesuitů jest mu grande institution pédagogique Cituje Bacona (166), jenž uznával školy jes. Consule scholas jesuitarum, nihil enim, quod in usum venit, his melius. Povědomý jest úsudek Macaulayův. Nověji s uznáním o školách jes. píše Paulsen, Gesch. d. gelehr. Unterr. (2hé vydání). 380 a násl. — 408

²⁾ Paulsen. I. c. 423.

³⁾ Henne am Rhyn. Kulturgesch. II. 39.

⁴⁾ Pachtler. Monum. Germ. paedag. II. 36.

⁵⁾ Odtud ujma na př. akademii a školám i ve Francii Douarhe L'université de Paris et les Jesuites. 68. Za to básně posměšné robeny o jesuitích. 72.

najatého.¹⁾ Nad to přidal kollegiu z komory české po 300 kopách ročně a z důchodů sekularisovaného kláštera v Dobroluze roční 450 kop s výslovným rozkazem, aby těch peněz bylo užito na chování chudého studentstva. Ty příjmy summou 2150 kop král potvrdil listem zakládacím r. 1562.²⁾ K tomu přibývaly záhy peníze z mimořádných darů panských. Také obdrželi od krále dům ke kolleji, směli si vykoupiti statky, dominikánskému klášteru sv. Klimenta před tím náležité, a byli osvobozeni všech daní.

Z podpor jali se stavěti na zříceninách kláštera sv. Klimenta byty sobě a svým studentům. Studentům zřídili již r. 1556 contubernium neboli konvikt, v němž na první raz šlechtických studentů několik ubytováno.³⁾ Tři léta potom jsou do něho dáni i dva synové vévody bavorského Arnošta. Vypravuje kronikář jesuitský, že studenti chodili po parku, a kde kdo že na ně zraky upíral s obdivem.

Zdá se, že komora královská jesuitů zanechávala leckdy bez peněz. Naříkali, domlouvali se. R. 1558 rektor došel k almužníkovi královu s prosbou, aby dal na cestu do Vídne čtyřem novicům, v domě prý ani haléře nemají. Obdrželi tolar a 18 krejcarů na cestu. Prý také v jídle byli nuceni učiniti sobě ujmu. Pohnut byv, král rozkázal perkmistru viničnému, aby jesuitům vydáváno bylo ročně 6 sudů vína, prý poznal, že nejsouce pivu zvyklí, pijí vodu.⁴⁾ Téhož nuzného roku vzešel v Praze proti jesuitům křik obecný, že slibivše učiti darmo, teď žádají od žáků peněz na dříví. Žádali tak pro velikou zimu a nedostatek. Měli tuhou práci, aby se omluvili.⁵⁾

R. 1559 jesuité založili nový konvikt studentský. Byl to seminář pro chudé žáky (seminarium seu domus pauperum, též collegium novum). Patrně chtěli získati studenty z lidu. „Res prudentes coepta“; chytře provedeno. Provincial Canisius přijel do Prahy, napsal spis o podporování chudých, spis podán katolické šlechtě a vytištěn na poučení lidu; na veřejných místech přibíjeny ohlášky, že jesuité budou živiti chudé studenty; na kázáních totéž oznamováno, vykládáno, chváleno. Arcikníže doporučoval nový podnik jesuitů šlechtě a sám pro dobrý příklad hned složil sto tolarů se slibem, že co rok tolikéž bude dávati; purkrabí Jan mladší Popel, Scribonius probošt a jiní dali po 20 tolařích, touž summou zaslíbivše se na příští roky. Sebralo se do 400 tolarů. Kníže bavorský

¹⁾ Obšírněji o nadacích jesuitů viz u Bílka: Statky a jmění koll. jesuit. Též na přísluš. místech v Schmidl. H. J. II. 131. Též v Balbinově Epitomerum boh. 427, a v histor. univ. Hammerschmidově, v rukop. mus. VI. D. 13.

²⁾ Schmidl. Hist. So J. I. 162.

³⁾ Tamž. 106.

⁴⁾ Schmidl. H. S. J. I. 114. 125. Tyž I. 123. 124. V rukop. univ. knih. 1. A. 1. fol. 37. Fol. 53. jest o dříví znova položeno k r. 1560. Prý se tenkrát jesuitů Vřesovec, jenž měl v konviktě 3 chlapce, a probošt Scribonius zastali.

⁵⁾ Schmidl. I. 129. 130. 133. 148.

připověděl živiti v konviktě 8 nebo 9 studentů. Král z obzvláštní štedrosti prikoupil ke koleji sousední dům, do něhož se oba konvikty odstěhovaly. Na polepšení stavení kolejníhoho r. 1560 král vydati kázal z důchodů komorních několik set; jesuité začali stavěti dormitář. I to král učinil, že jesuitské koleji téhož roku ustanovil čtyři defensory.

Osvědčil se tedy panovník jakožto štedrý i pečlivý ochránce jesuitů. Ale nelíbilo se mu, jakož o tom r. 1560 psal arcikněžeti, že na důchody darované jesuité chovají studenty z cizích národů; prý dal peníze jen na učení svých poddaných.¹⁾ Poněvadž jesuité v tom nedali sobě poroučeti, potkali se s ujmon svých ročních důchodů stálých; král roku 1564 odňal podporu dobrolužskou semináři chudých. Ale co tu odňato, nahrazováno příspěvky šlechticů, takže seminář nezašel, než vzrůstal.

K vzrostu jesuitských škol přispělo, že r. 1575 založen římskou fundací nový, třetí konvikt čili seminář, a to pro dvanáct českých alumnů papežských. Přírůstek ten k škole jesuitské nuncius Jan Delphinus při papeži Řehoři XIII. vyjednal. Praesentační právo papež udělil Vilému Rožmberskému a Vratislavovi z Pernštýna. Papežský nuncius vyžádal nad to od papeže 100 zlatých a zjednav stavitele dle svých náčrtů kázal při koleji Klementske stavěti školy a byty nové. Prostavěno zase nad tři tisíce zlatých. Stavení dosavad provedená v pamětech vykládají se za znamenitá; když je r. 1711 strhli, aby postavili nynější nádherné Klementinum, viděla se kronikáři býti tuze maličká, nepohodlná.²⁾ Stavby kolejní množeny ještě v létech následujících. R. 1577 zase prostavěno 4000 rýnských, mezi dvořany nasbíraných.

R. 1579 Jan starší z Lobkovic dal k semináři dům, jež jesuité vyměnili za jiné dva v okolí svém bližším; r. 1587 Křištof Lobkovic prikoupil dům jiný a přidal na stavbu 1800 zl. Tím způsobem darů znamenitých hrnulo se množství. Jesuité část dali na výchovu škol, část vždy oddávali na stavby. R. 1585 píše kronikář jejich, že dobrodiním šlechty kollegium se již rozšířilo co nejobštrněji. A nepřestalo se rozšiřovati. Téhož roku neúnávní v své štedrosti šlechticové sebrali mezi sebou opět 6000 zlatých na kolej. Jesuité konečně obsáhli onu ohromnou areu, která dodnes nese jméno jich bývalé kolleje. Nynější Klementinum dlením doby postaveno od jesuitů na ploše, kdež jindy byly 32 domy, tři kostely, dvě ulice.

Z toho, co dosavad vyloženo, jasné vysvítá, kterak jesuité se svými školami v Praze rostli. Vlastní učeliště jejich bylo gymnasium, o němž se v jiné knize místněji položí. Svými nejvyššími třídami gymnasium jejich závodilo nejen s nejvyššími třídami protestant-

¹⁾ Arch. místodrž. Miss. 62. 191.

²⁾ Předehlá data jsou v Schmidl. Hist. J. I 362. 363. 364; 513.

ských latinských škol pražských ale i s universitou; neboť na všech těch školách humanism a rhetorika byly předmětem stejným. Ovšem nejbolestnější konkurenci universitě Karlově filosofické a theologické učení jesuitské působilo, přes to že bylo na počátku a i potom leckdy dosti skrovné a že časem i přestávalo. Filosofie a theologie tvořily vlastní akademii jesuitskou; studium jesuitské mělo tedy o „fakultu“ víc než universi Karlova, a to boležo. Vyšší učení k filosofickému odboru náležité začalo se u jezuitů r. 1559; m. Gerardus jal se vyučovati dialektice, logice; týž teprv rok otevřena škola rhetorická.¹⁾

Roku následujícího jezuité přibrali matematiku, a opět rok potom došlo k ethice a řečtině. Kronikář zapisuje si věc k více nepodobnou, že se mnozí studenti za krátko (eo brevi profectu) naučili řecky mluvit.²⁾

Rektor kolleje Hoffaeus s velikou horlivostí tato všechna studia vedl, sám uče rhetorice a dialektice až do svého odvolání do kolleje Vídeňské. Hoffaeovi přikládá se od jezuitů zásluha stejná jako Canisiovi, že byli haereticorum expugnatores acerrimi; oni první prý vešli v ten český les plný „šelem kacířských,“ aby ho práci a vědou sčistili.³⁾

Po Hoffaeovi rektorem stal se Blyssemius, kterýž mimo svůj předmět — theologii — i nauky filosofické v kolleji popoháněl, pokud jen bylo lze; i on měl účastenství v učení řečtiny a matematiky až po r. 1574, kdy ho poslali do Štýrského Hradce. Vlastní filosofické učení mělo u jezuitů tříroční běh; magister měl vésti studenty z logiky do fysiky a konečně do metafysiky, v každé pobuda rok. Však pro nedostatek učitelů a žáků a pro mor filosofie pokulhávala od samého počátku. První kursůs skonán proto teprv 1564 nebo dokonce teprv r. 1565.⁴⁾ Že také v některý semestr vypadla matematika nebo jiná vyšší disciplína, toť jisto; nemohliť při nejlepší vůli jezuité zastati všech svých přerozmanitých povinností.

Nový běh filosofický r. 1565 mistr Jiří Varus, Angličan, začal, skonah ho po třech letech. Ukončil metafysikou dictando et explicando. Tehda již bylo v kolleji jesuitských „sociů“, díl kněží, díl nižších, do 45 osob.

Třetí filosofické triennium začalo se r. 1569; zase Varus je vedl. Tím způsobem dosti pravidelně brala se filosofie u jezuitů i za rektora Jana Pavla Campana, jenž úřad nastoupil r. 1574. Jezuité tehda už dobře stačili i na druhou v zemích koruny České akademii, kteráž byla v Olomouci; r. 1574 císař nadal ji právem pro-

¹⁾ Rukop. univ. knih. 1. A. 1. 40. Schmidl. Hist. S. J. I. 125.

²⁾ Schmidl. I. 154. dle rukop. univ. knih. 1. A. 1., z něhož Schmidl. vůbec čerpal.

³⁾ Týž II. 487.

⁴⁾ Schmidl. I. 191. 202. (Srovnej obě stránky.) Rukop. univ. knih. 1. A. 1. 106. slaví konec kursu r. 1565.

movovati své žáky k akademickým gradům, jako přísluší kterékoli universi v Němečech, v Itálii a jinde.¹⁾ Filosofové a humanisté jesuitští pracovali horlivě v Olomouci i v Praze. R. 1576 nový kursus filosofický zahajuje m. Pavel Neukirchius, z Vídne povolany; posluchačů měl třicet, mezi nimiž lidé urození byli, praelati a kněží nižší. I husitský jeden farář prý se tlačil do toho kursu; rhetory tehda Edmund Campianus k filosofii přiváděl.

Do té doby jesuité vychovali ve filosofických odborech již učených scholárů tolik, že mohli je všude po království posílati šlechtickým rodinám katolickým i školám za učitele „magno catholicae religionis fructu,“ což kronikář jesuita s radostí zapisuje.²⁾ R. 1579 s velikou prý slávou Campianus filosofii učil; rhetoriku Vivarius, jména to v historii jesuitské ne poslední. Campiana, jenž v Praze po čtyři léta pracoval, paměti velebí jako mučedníka horlivosti jesuitské. Byltě v Anglicku utracen. Filosofické učení pražských jesuitů zmocnilo tak, že r. 1580 vyskytují se v zápisech již kursy dva.³⁾ Promoce filosofické, čím dál tím hustější jsouce, dokazují, že na akademii jesuitské kvetla a čím dál víc posluchačů lákala filosofie.

Podobný rozvoj v akademii jesuitské mělo učení theologické; s počátku jsouc skrovné, časem i hynulo docela, ale přízní mocných a horlivosti jesuitů zmocnělo jako filosofie. Od r. 1558 Blyssenius učil theologii; rektor Hoffaeus pomáhal hebrejštinou; katoličtí kněží musili do školy; opat břevnovský nejpilněji své kleriky posílal do Prahy.

S počátku (r. 1560) sedalo v theologii jesuitské osm kněží pražských, ti byli všecko posluchačstvo mimojesuitské.⁴⁾ R. 1561 bylo najednou po theologii; intermissa, quod magistro careret.⁵⁾ Ale hned roku následujícího ujal se jí Wolfgang z Horšova Týna; prý dost kněží se přihlásilo do přednášek. Po Wolfgangovi r. 1564 měl výklady Písma a knih Sententiarum jesuita Pěštn Ondřej; mimo Pěštna i Blyssenius, pozdraviv se z nemoci, kněžím na Hradě v chrámě vykládal kanony svaté. Nad to pater HELLERUS začal v theologii vykládati dvakrát v týdnu věroučné kontroversy, kteráž věc jakožto nová veliký počet posluchačů přivábila, kanovníci, proboštové (Scribonius a Franta — rarum id temporis in scientiis decus) přicházeli, mužové vážní rozličných stavů, faráři i husitští chodívali k jesuitům do kolleje za theologii.⁶⁾

Po tomto rozmachu morní rok 1568 učinil theologii u jesuitů zase konec. R. 1571 Baltasar Hostovinus, český pater jesuitský,

¹⁾ Schmidl. I. 349.

²⁾ Schmidl. Hist. S. J. I. 396.

³⁾ Týž. I. 445.

⁴⁾ Rukop. univ. knih. 1. A. 1. 34. 57.

⁵⁾ Schmidl. Hist. S. J. I. 169.

⁶⁾ Rukop. univ. knih. 1. A. 1. 124. Schmidl. 216. 217.

začal v chrámě u mostu vykládati katechismus prý při návalu husitů i akademiků z Karolina. Na prosbu arcibiskupovu r. 1572 theologické přednášky obnoveny; povědomý protivce Českých bratří, Václav Šturm se v ně uvázal, a klerikové pražští na vratech pražských chrámů katolických od arcibiskupa vyzváni, aby do theologie chodili k jesuitům a tu se učili.¹⁾ Campanus tehda vykládal *dubias conscientiae quaestiones*. Od těch dob jesuité vždy měli některého mistra, jenž v theologii učil. Až teprv r. 1600 po moru na čas reiecta est theologia.²⁾

Akademii jesuitské víc než co jiného škodily mory; aspoň jimi zaviněno ono přerušování i pokles v učení. Počítá se valných morů do konce XVI. století pět; poprvé r. 1562 školy zavřeny od listopadu do října roku následujícího;³⁾ nové přímorky, jež rozehnaly žáky jesuitské, vypukly zase r. 1568. Studenti prý se ani nemohli dočekaťi obnovení škol r. 1569.⁴⁾ Morní povětrí r. 1571 schvátilo i několik jesuitů a školy rozrušilo, jak obyčejně. Stejně tak zvedlo se r. 1582. Dne 2. července 14 jesuitů do Plzně se utekli, pokud bylo lze, i se školami. Tam je mor dohonil, a školy rozběhly se.⁵⁾ Poslední v onom století mor uškodil jesuitům r. 1599.

K ujmám přivozovaným mory přidati jest r. 1589 ujmu, kterou přivedla drahota obilí neobyčejná. Jesuité z té příčiny *contubernium* chudých studentů zmenšili znamenitě.⁶⁾

A přes všechny všudy ujmy a nehody jesuitské školy rostly; r. 1583 jesuitských žáků počítá se do 400; r. 1588 do pěti set, r. 1597 do sedmi set. Píšeť jesuita r. 1577, že z nejvzdálenějších krajin žáci se hrnou „fama tantum nostrarum scholarum“ a že kollej nikdy před tím neměla vyšších škol rozkvetejších.⁷⁾ I šlechticové již dávali se zapisovati do filosofie; o jednom z nich paměti r. 1584 praví, že vykonal celý běh filosofický, což v Čechách neslýcháno.

K větší frekvenci jesuitské akademii už také kolleje po venkově českém zakládané stále pomáhaly. Byla to kollej v Chomutově, r. 1591 založená od Jiřího Popela z Lobkovic, kollej v Krumlově a v Hradci Jindřichově, ona z r. 1590, tato z r. 1594. Kollej Chomutovskou založil Lobkovic s úmyslem pozdvihnouti ji na jesuitskou akademii, třetí v koruně České; ale pán padl nemilostí císařskou dřív, nežli úmysl v skutek přivedl. Ale císař přec nadal kollej onu právem promovovati ku gradům.⁸⁾

¹⁾ Rukop. univ. knih. 1. A. 1. 171. Schmidl. I. c. 316.

²⁾ Rukop. univ. knih. 1. A. 1. 228.

³⁾ Schmidl. I. 172. 173.

⁴⁾ Rukop. univ. knih. 1. A. 1. 15. Schmidl. 257.

⁵⁾ Schmidl. I. 299. 473. 481.

⁶⁾ Týž 580.

⁷⁾ Rukop. univ. knih. 1. A. 1. 25. 332. Schmidl. 488. 548. Svoboda; Reformace 9.

⁸⁾ Arch. mus. listin 1591. Rukop. univ. 1. A. 1. 324. Schmidl. H. S. J. 613. 614. 616.

Nelze pochybovati, že jesuitské kolleji šlechtičtí žáci byli velmi milí, neboť od jich rodičů vycházela přízeň a podpora; ale jesuité také rádi viděli žáky z rodin jinověreckých; paměti jesuitské r. 1584 dī, proč. Prý přijato mezi alumnusy kacířských studentů nad dvacet „s pevnou nadějí, že příkladem ostatních a zbožným napomínáním přidají se k pravé víře. Všickni stali se katolíky.“¹⁾

To hněvalo protivníky, tím universi Karlova urážela se z míry. Málo pomáhalo proti jesuitům ukazovati, že jich akademie není vlastně universit; jesuité při své generální škole si vedli tak, jakoby byla universitou. Hned s počátku zosobili si nad svými studenty jurisdikci; k pravé universi je velmi přibližovalo právo udělovati svým studentům mistrské a bakalářské hodnosti, kteréž právo r. 1581 Maxmilian rozšířil i na studenty jesuitské odjímnuť koli příšle.²⁾ S chutí jesuité provedli r. 1565 (11. října) první promoci misterskou ve filosofii; vysokým hlasem tehda rektor kolleje přečetl privilegium papežské a císařovo o gradech, načež tři jesuitští kandidáti jsou povýšeni. Rektor byl promotorem.³⁾ První theologický doktorát udělen 4. října r. 1573 minoritovi Benignovi a Doynis.⁴⁾ Od těch dob promoce — zvlášť filosofické — byly čím dál hustější. Pražská škola Karlova pokládala je za těžkou urážku svého privilegia. Aby měla úplnou podobu universit, jesuitská kolleje od r. 1573 obvykla si i studentskou deposici čili immatrikulaci. Učinila to výslovně proto, že res ipsa academiis usitata.⁵⁾

Obecenstvo i studenti vábeni do kolleje jesuitské častým slavnostním vystupováním jesuitů na veřejnost. Že se děla svrchupsaná promoce r. 1565 „s ohromnou slavností a při ohromném sběhu lidí,“ to lze jesuitskému kronikáři věřiti na slovo. Jesuité uměli vyhledávati příležitosti, aby se ukázali a dovedli divadelní úpravou mysli jímati. Se slávou a šumem začínali školní semestry, slavnost tu dovedli rozprostřiti až na tři dny disputacemi a divadelním představením, jakéhož Karlova universi dlouho neuměla poříditi. Ne darmo jesuité přišli z Italie. Ačkoli o všech těch věcech položil se v jiné kapitole, již tu budiž dotčeno na poznanou, že při renovaci studiorum disputováno v chrámě u sv. Klimenta z theologie, z dialektiky, ethiky, matematiky a z jiných vyšších disciplin „ardentissime et insigni fervore“ a vždy s valným účastenstvím obce et in magna doctorum corona. R. 1563 už i řecky při tom hovořili; někdy i arcibiskup pustil se do disputace, a to přec lákalo zvědavce, přívržence i protivníky.

Také i v školním běhu jesuité vedle obyčejných studentských disputací sobotních a městěních pořizovali veřejné šumné disputy,

¹⁾ Schmidl. I. c. I. 498.

²⁾ Schmidl. H. S. J. I. 454.

³⁾ Týž 202. Rukop. univ. knih. 1. A. 1. 107. Univ. archiv č. XIX.

⁴⁾ Tak je to dle matriky (Album acad.) v univ. archivě č. XIX.

⁵⁾ Rukop. univ. knih. 1. A. 1. 179.

k nimž zvali tištěnými pozvánkami na všechny strany rozeseilými. Jesuitům neušla jediná vhodná příležitost k veřejné slavnosti disputací. Na příklad když skončeno první filosofické triennium, o němž svrchu praveno, pozván skrze listy kde kdo učený k zápasu filosofskému do kolleje. Vyvolení z šesti členů kollegia tři, kteří běh vykonali, jeden měl řeč theologickou, jiný hebrejskou, třetí řeckou, pak hájili ti a jiní po tři dni (8, 9, 10 octob. r. 1565) věty ze vši filosofie ad nobilissimam hospitum coronam.¹⁾

Z mimořádných disputací slavnostních vzdělance i lid pražský nejvíce lákaly disputace theologické; lid viděl vysoký klerus a šlechtu při tom v plné nádhře, a vzdělance zajímaly otázky náboženské. Jakž ne? Vždyť byli z národa, jenž náboženskými věcmi již od sta let byl zmitán ku slávě i ku škodě své. Což to bylo podivání i poslechnutí, když v lednu r. 1558 Blyssenius zahájil hovory o svátosti břimování; přišel k nim nuntius Liberius, tři biskupové, všickni kanovníci, vyslanci knížat, domácí šlechta, viri nobiles magno numero, dvořané, z nichž kronikáři nejznamenitějším se býti vidí magnus ille sui saeculi Hippokrates, totiž doktor Petr Mathiolus, známý botanik. Studentů z Karolina prý přišlo tolik, že již se nevešli. Mnoho lidí musilo zůstatí venku.²⁾

A což divadlo jesuitské vábilo! I tomu věnujeme jinde kapitolu, ale již tu přec připomínáme, že zvědavých Pražanů r. 1560 nahrnulo se jim do kolleje prý do deseti tisíc.³⁾ Potom vždy zůstávalo na několika tisících, neboť u jesuitů vždy byla mistrná podívaná.

R. 1567 již provozovali tragoedii českou, sv. Václava, od jesuity Salia psanou. Lidí přišlo nepočítaných. Takové české divadlo což to byla chytrá a vítězná zbraň proti škole Karlově! Lid prý spokojeně a s pochvalou rozhlašoval, že Jesuité svůj chléb sobě dobře zasluhují!

Ký také div, když obě vysoké školy vedle sebe měly se slavnostně osvědčovati, že obratní jesuité hlučnou scénou snažili přepaňšiti Karlovu kollej. Viděti to při slavnostech, když r. 1558 vítán král Ferdinand.⁴⁾ Všecka strana kolleje k ulici jesuitské obvěšena čalouny drahými, nápisy řeckými, latinskými, znaky, v nichž orel říšský a lev český; chlapec podobou anděla mluvil přání, sbor pěl, Pax a Justitia vystoupily, Mars s ústy zkrvavělými vlečen v poutech, na konce rakouský dům symbolickým divadlem vynášen, veleben. Ač se kůň císařův děsil šumného divadla a odskakoval, císař se zalíbením hleděl jemu až do konce. Dle kroniky jesuitské spisovatel triumfu potom tištěného, kacířský mistr z Karolina Collinus,

¹⁾ Rukop. univ. knih. I. A. I. 106. Schmidl. Hist. S. J. I. 201.

²⁾ Schmidl. Hist. I. 119.

³⁾ Rukop. univ. knih. I. A. I. 58. Schmidl. I. 146.

⁴⁾ Schmidl. Hist. S. J. I. 229.

prý v popise zmínil se jen o zpívajícím chlapeci, ostatní produkci vynechav schválně; arcikníže Ferdinand s hněvem kázal knihu hoditi do pece pro křivdu jesuitům tím učiněnou a nařídil úplnější popis Mathiolovi.¹⁾ Však kronika nemluví pravdu.

„Velikou slávu školám našim přinesl den 7. září r. 1562, kdy nejjasnější arcikníže Maxmilian, syn císaře Ferdinanda do Prahy vezen byl ke korunovaci.“ Tím rozumem po latinsky zapisuje analista jesuitský v paměti.²⁾ Z popisu chápeme, že podnik jesuitů získal jim slávu nad jiné. Postavili slávobránu ozdobnou, výborný malíř na ní pracoval mistrně; brána zářila hvězdicemi zlatými; jinak byla obvěšena znaky zemí císařových a nápisy; nejhořeji byl obraz matere boží, zlaté praporce. Dole stály mezi sloupy dva chlapeci v šatě andělů, aby vítali krále a královnu. Zpravodaj jesuitský s nadšením o tom všem píše.

Králové a členové jich rodin byli k jesuitům z míry uznali; svou přízeň osvědčovali kolleji sv. Klementa zhusta návštěvami, které budily na druhé straně žárlivost. Nejčastěji u nich pobýval arcikníže Ferdinand za svého gubernátorství v Praze; v letech potomních ráda chodívala k nim do kolleje Alžběta, královna francouzská, dcera císařové Marie. Zapisuje si pamětník s radostí, že v kollejni zahradě také jednou snídala.³⁾ K podporám hmotným, o nichž svrchu dotčeno, i za Rudolfa stále přibývaly nové ze štědré ruky královské; jednaliť na prospěch otců již vychovanci jejich v nejvyšších úřadech postaveni. R. 1590 císař poručil vydati z Oseckého panství jesuitům půl třetího sta strychů žita; na stížnost jesuitů poručil, aby purkmistr jim správně vydával oněch 6 sudů vína, r. 1558 nařízených, ale z odpornosti zadržovaných.⁴⁾ R. 1603 Rudolf vrátil kolleji důchod dobrolužský, před léty odňatý; tím přibýlo jim ročních 450 kop. Nad to za úřadu rentmistrského kázal jesuitům vydati 15.000 kop, aby sobě koupili statky. Příkladem tím šlechta ba i lidé měšťanští jesuitské kolleji štědrě se nakloňovali. Na předním místě Lobkovicové. R. 1587 Jiří Lobkovic oddal otcům mlýn s pozemky; „pia foemina Videriana“ r. 1593 odkázala kolleji na vychování dvou studentů ročně 60 tolarů; probošt kapitulní Čikán poručil jim též rok cennou bibliotheku;⁵⁾ rok potom mnoho set zlatých pro seminář chudých Adam z Lobkovic přinesl, takže jesuita Šturm mohl k semináři koupiti několik vinic a dvorů. R. 1595 Zdeněk Berka z Dubé s bratrem svým 300 tolarů přinesli otcům jesuitům. Tím nevyčetli jsme darů všech. Tou přízní odevšad rostla a mocněla kolleji se školami svými, rostla jesuitská akademie.

¹⁾ Týž I. 123

²⁾ Týž I. 169.

³⁾ Schmidl. Hist. I. 394.

⁴⁾ Arch. místodržít. J. 20. 2—40. 2—50. 2—48.

⁵⁾ Schmidl. Hist. S. J. II. 5 6.

A co zatím universi Karla IV? O tu se srdečně staral za drahné časy málo kdo. Přízně valné a podpory dvorské nebo vládní universita nemohla se dobře nadíti, neboť ourazem tu bylo náboženství. A což křivé bylo university Pražské postavení i v náboženském směru. Bývala někdy rozhodujícím náčelníkem strany kališné; professorové bývali členy konsistoře pod obojí, Karolinum bylo sídlo té konsistoře. Ale staré husitství časem mdlelo, mezi professory bylo brzy husitů málo, většina byli protestanté, a protestanství nebylo v zemi zákonem uznáváno. Musili býti tedy lutherští professorové Pražské školy vysoké teď po valném sesilení královské moci (od r. 1547) stále připraveni spíši na újmy a škody své nežli na nějakou podporu.

Od správy husitské církve jsou odstrčeni, ale ne hned. Král teprv r. 1562 vzal obsazování kališné konsistoře do své moci. Místo dosavadního administratora, jímž byl rektor universitní Matěj Curius (Dvorský), dosazen Mystopol za správce kněžstva, a universita úplně stranou postrčena; přestala mítí moc a přímé působení v stranu podobojí, členové konsistoře jmenováni z královny kanceláře, a professorové už neměli býti mezi nimi. Spolu stavové zeměští ztratili právo nad konsistoří, ba pomalu i nad samou akademií, kteráž ocitla se v osamocení! Dobře ještě, že jí aspoň na druhou stranu nechána jurisdikce nad všemi městskými školami, takže odtud mohla čerpati síly životné. Jináče pozbavení byvše moci konsistorní professori mohli býti tomu rádi, že mohou se věnovati práci vědecké.

Ale rádi nebyli. Těžce to nesli. Znátí lítost ze zápisu universitního, jenž líčí průvod při pohřbu králově r. 1564. Tu čteme: ¹⁾ „Administratorové (konsistoře) s faráři na radu některých oddělili se na odpor mravu starobylého od akademie, domnívajíce se, jim jest příhodnější místo buď před opaty buď mezi kanovníky nedaleko arcibiskupa.“ A hned zápis radostně dodává: „Ale sklaplo jim, neboť postavení jsou za světloňose, ze starých žebráčků vybrané.“

Bolestnější nad jiné byla rána, kterouž vysoká škola ztratila nadací na řeckého lektora. Griespek, jenž se byl r. 1549 uvolil zápisem deskovým z vesnice Sazeného mistru Kolínovi 45 kop českých ročně na lekcí platiti, zbavil se r. 1553 povinnosti té. Král onen plat s Griespeka pro jeho služby přejal na sebe a zapsal ho na ves Poříčany, náležitou komoře královské. ²⁾ Komora s počátku lektorovi platila. ³⁾ Ještě r. 1557 zve Kollinus veršem posluchače a slibuje čísti komedii Terentia. ⁴⁾ Ale roku následujícího uhořelo zle. Komora zastavila plat, a když odstoupena právě tenkrát ves Jaroslavu Smiřickému, ani se mu neuložilo, aby vydával na řeckého

¹⁾ Monum. univ. III. 164.

²⁾ Archiv. univ. A. 1. Opis z kvaternu trhov. bil.

³⁾ Monum. univ. III. 149.

⁴⁾ Collect. Bydžovsk. 116. Rukopis Lobkovic. Zve v den sv. Kateřiny.

lektora. Příčina, proč Kollinovi od arciknížete plat náhle zastaven, bylo jeho protestantské náboženství a zlé donešení králi. Vysvítá to dosti jasně z recessu, mistru Kollinovi r. 1558 od císaře na jeho duplikování vydaného, v němž stojí, že mu „Jeho milost času předešlého lekturu řeckú v koleji na jistý způsob, aby mládež pilně učil a při tom učení chvalitebně, poctivě a řádně, *jakž na dobrého křesťana záleží*, se choval, z milosti své dáti a roční plat z ní, totiž 45 kop gr. č., kterýž jest někdy doktor Jan Franc k té lektuře kšaftem odkázal, vydávati poručiti ráčil . . . i ráčil sobě J. M. C. zprávu tu, kteráž J. M. C. o osobě téhož mistra Kolína předešle dána jest, k paměti přivéstí a tu věc uvážiti, že ze slušných příčin jemu dále té lektury řecké nechati ani toho platu vydávati dopustiti neráčí, a protož J. M. C. při nařízení J. M. arciknížecí toho zůstavovati ráčí.“¹⁾ Byv úřadu zbaven, Hodějovskému Kolín psal: „Co tomu říkám? ptáš se. Nic, leč co praví Job: Bůh dal, Bůh vzal.“²⁾

Kolín zatím pilně pracoval ve své škole, kterou měl na Andělské zahradě.³⁾ Tu učil „drahně mládenců stavu panského, rytířského a měšťanského.“ Stavové čeští vymohli r. 1561 Kolínovi plat komorní zase, ale po jeho smrti zastaven plat řecký docela. Kolín, učiv řecké a římské literatury nad 20 let, umřel v své zahradě r. 1565 4. června „catarrho“. Děkan o něm v knihu zapsal, že byl muž o církev, vlast a obec literní dobře zasloužilý.⁴⁾

Vitání vítězného císaře universí r. 1558 zúčastnila se již docela po humanisticku, ale ovšem daleko střídmejít než kolej jesuitská. Nicméně král se i za to vítání odměnil. Neboť hned roku následujícího na prosbu professorů, že Veliká jich kolej na spadnutí, arcikníže Ferdinand poslal s hradu architekta svého, jak by škole Karlově mohlo býti spomoženo, a polevil mistrům něco v berni.⁵⁾ Bohužel oheň r. 1568 přinesl zase škody koleji Karlově.

Stran vědecké kvality lze od polovice XVI. věku lecco s pochvalou uvéstí. Již před příchodem jesuitů starý příznivec umění Jan z Hodějova snažil se o zřízení nové stolice professorské při akademii po příkladě druhdy doktora France. Pomýšlel, aby čítání byli jeho nadací duchovní básníci Sedulius, Lactantius, jenž slul křesťanským Ciceronem, a j. Chtěl vydávati lektorovi 18 kop míš. ročně, že však při obsazování místa lektorského v universitě Hodě-

¹⁾ V červenci 2. 1558. Missiv. arch. místodržít. č. 50. 177.

²⁾ Vlček. Děj. Č. liter. 393. z Jirečka I. c.

³⁾ Zahradu ta měla privilegium od Karla IV. z r. 1360 (Arch. pražs. 2133. 39.), že osvobozena poplatků. Kolín r. 1548. chtěje vody do zahrady a do domu po trubách, slibuje konšelům, že bude platiti vše jako jiní sousedé. Arch. pražs. manuál č. 1420. A. 59.

⁴⁾ Monum. univ. III. 168. Lib. decanor. II. 393. Zajímavý kšaft mistrův viz v Miscell. 54. 28. (teď v pražs. arch.) Otištěn v Č. Č. M. 1888. 461.

⁵⁾ Paměti koleje. Tomek. Č. Č. M. 1847. 632. V arch. univ. A. 17. I. 2. 31.

jovský chtěl přáti hlas i děkanovi kapituly katolické na Hradě pražském, professori nepřijali nadaci. Ale mistr Šebestián Aerichaleus, jenž od r. 1546—1555 šťastně závodil s Kolínem u vyučování klassické filologie, vzal nabídnutí Hodějovského k sobě a vykládal duchovní křesťanské básničky od r. 1550,¹⁾ ovšem jen v soukromí a v mimořádných hodinách.²⁾

V universi na předním místě vedle filosofie byla pořád filologie, a v té příčině byla škola Pražská velmi šťastna znamenitými silami. Po Aerichalkovi a Kollinovi jest tu dle knihy děkans. od r. 1560 Petr Kodiceus z Tulechova, jenž s velikou ctí zastupuje klassická studia v škole Karlově. Byl básník z kruhu Hodějovského, starý pan Jan byl příznivec mladého snaživce, jenž vzdělal se ve Vittenberce; v universi Pražské pozdvižen nejprv za mistra (r. 1560) proti vůli mistra Havla Gelasta Vodňanského, na oko kališníka a pokrytého katolíka, jenž právem podezíral Kodicea z lutherství,³⁾ a potom vzat na professi mezi karolinské professory. Čítal z řečtiny a latiny a při tom stal se brzo astronomem akademickým. On to byl, jenž v zápase se školou jesuitskou uznal za moudré, aby professori karolinští byli prací svých dbalejší, „hodlal akademii v bývalý květ přivést, ale narazil na lenochy.“⁴⁾ Některé kollegy přece prý přiměl, že ujímali určité hodiny k svému čtení;⁵⁾ kdežto před tím leckterý práce školní zanedbával. On snažil se s jesuity i v slavnosti závoditi r. 1567 při vítání Maxmilianově; s Lupáčem napsali básně, nacvičili sbor studentů, sbor učitelů pražských; Apollo zpíval, Musa po Muse pěla, na konec sbor pěvců s hudbami králi přednášel kantátu umelou šestihlasou.⁶⁾

Proto Maxmilián, jenž vůbec nebyl protestantům nepřítel, přívětivě slíbil mistrům, že jim privilegia schválí, ba rozhojní a že by rád byl, aby stavové uvažovali, kterak pomoci universitě.⁷⁾ V universi pracovali ve filologii též jiní professorové, byť vlastní jich obor byl jináč. Takž od r. 1556 výtečný právník Šimon Proxenus učil latině a řečtině; r. 1558 zve studenty k poslouchání Hesioda; při tom dť, že do té chvíle v řeckém jazyce své žáky naučil prvním začátkům, jimiž zvykli sobě v deklinacích a konjugacích, i proto teď že sáhne k autorovi jak světlému tak umělému (tam luculentum quam eruditum), aby mladci učili se jazyku i ctnostem zároveň; na konec Proxenus slibuje, že budou konána evičen v disputech i v deklamacích, kolik postačí na pochopnost posluchačů. Disputacemi a deklamacemi tu oznámenými měl Proxenus

¹⁾ Tomek Gesch. d. Univ. 199.

²⁾ Acta univ. Lobkovic. bibl. č. 310. 48.

³⁾ Borový. Jednání. I. 374.

⁴⁾ Arch. univ. č. A. 17. V. 783.

⁵⁾ Jireček. Rukověť. I. Kodiceus.

⁶⁾ Mus. 46. C. 40.

⁷⁾ Arch. univ. A. 17. VI. 8.

zajisté na mysli jesuity, kteří jimi vynikali. Na konci svého pozvání zase vzpomněl soutěže řka: „Erunt non minus apud nos quam alibi ἀποδοῦναι τῶν Μουσῶν θύραι.“¹⁾

Kromě filologie i matematika mívala za všecken čas některého pěstitele na fakultě. Ze starších byl m. Mikuláš Šud, o němž r. 1557 při jeho smrti Jakub Codicill píše,²⁾ že za mnoho let „in hac academia mathemata professor est“ a „velemondře i vážně budoucí věci z hvězd soudíval a předpovídal.“ Vůbec pak ten z professorů, jemuž byla péče o universitní kalendář, konával také učení v mathematice. Po Šudovi byl to Thadeáš Hájek a od r. 1563 Petr Kodiceillus. († 1589). Ve filosofii, kteráž byla vlastně jádrem tehdejší Pražské university, přednášeli teď pilněji než dříve professoři dopoledne i odpoledne Aristotelovy knihy, ovšem po scholasticku. Těmi přednáškami musili se zabývat professoři všickni, byť byl vlastní obor jich věd jakýkoli jiný. Právnicka Proxena, jenž vykládal řečtinu, poznali jsme; teď přidati jest, že za všecken čas až do r. 1560 musil vykládati i z filosofie. R. 1558 vykládal z knih „dialecticae de inventione.“³⁾ S ním zároveň právníci Gabriel Švěchin z Paumberka a slavný Kristian Koldin v letech 1557—1562 učiti musili filosofii. Že by tito právníci professoři nezavádili na katedře o právo, nelze nedomnívati se. Však na příklad Proxenus v přednášce své, kterouž 28. července 1556 nastupoval úřad učitelský, zřejmě mluvil o právě, o zákonech, ale ovšem zatočil věc spíš do právní filosofie;⁴⁾ při druhém vystoupení svém v srpnu, k němuž Codicill učinil veršované pozvání, obral si jurista Proxenns již jen filosofickou thesi z Aristotela.⁵⁾

Také ta ona these bakalářská v těch časech svědčí, že professoři juristé na fakultě filosofické některý kousek svého právnictví utrousili na pončenou studentů. Rozumí se, že k vzdělání právníckému to nestačilo, a naši lidé, chtějící vospěti v právníky na slovo brané, musili do ciziny. Chodívali mimo Italii též do Vittenberka a od r. 1570 hojně do Heidelberka, kdež v těch dobách začaly se lepší metody právníckého učení.⁶⁾

¹⁾ Collect. Bydžovsk. 113.

²⁾ Tamže 98.

³⁾ Tamže 113.

⁴⁾ These jeho zněla: „Cum leges valeant propter rationem et auctoritatem, justitia vero, quam severam vocamus, sequatur easdem in nativo intellectu verborum sine mitigatione epikia (quae est mitigatio stricti juris et poenae), propter probabilem aliquam rationem sit licita et in quibusdam casibus justitiae severe praeferenda? Collect. Bydžovsk. 93.

⁵⁾ Utrum recte adferat Aristoteles, nonnullas voluptates esse expetendas, praecipue vero eas, quae ex cognitione veritatis et actione totius honestae vitae conciliantur? Tamtéž.

⁶⁾ Ott v Právniku. 1887. 40. Seznam Čechů v Heidelberském učení dle Töpka viz tutěž.

Nápodobně bylo stran medicíny. Mužové v té vědě zkuseň, chtějíce býti v Praze professory, musili vykládati klassické řeči a filosofii. A v této době i za nástupců Ferdinandových vždy tu byl některý lékařský výtečník v universitě. Z nich byl Jakub Codicillus, jenž učiteloval do r. 1567; před ním mohla se universi chlubit Janem Kunštatem z Paumberka (1544—1550), jenž medicíně učil se ve Vlaštech; také Tadeáš Hájek, tělesný lékař císaře Maxmiliána, do r. 1556 byl professorem v kolleji Karlově. Tomáš Husinecký též tak a po nich i povědomý Adam Huber z Risnpachu dal se na professuru r. 1566. Že tito doktoři přičiňovali ze své vlastní vědy lecco k přednáškám filosofickým, toho důkazy v tehdejších thesích promočních. Na příklad r. 1558 čteme thesi, jest-li pravda, že medik bez astrologie jest nedokonalý; zdali medicí v obcích spravedlivě mají býti honorováni platem (stipendiis honorari); zdali dieta (certa ratio victus) zahání nemoci a prodlužuje život.¹⁾

Theologie byla na míře nejsmutnější. Od té doby, co vláda poznala protestantské smýšlení professorů, byl přednášek theologických, pokud se osmělily na filosofickou fakultu, konec. Poslední z kněžských professorů, kteří na katedře promlouvali o některé části theologických věd, byli Jan Kolínský, jež zápisník universitní přímo zve „professorem theologie“ († 1563),²⁾ a Jan Hortensius († 1557), jenž četl o listech sv. Pavla, ale musil toho nechat pro hněv zámecké kapituly katolické.³⁾ V thesích promočních oné doby jsou stopy o tom, že se aspoň po straně pracovalo o theologii. Na příklad r. 1558 promlouvá jeden, jest-li filosofii cíl týž jako theologii; jiný o téže promoci hovoří, theologie-li pro svůj obsah nade všechny vědy.⁴⁾ Jest pochopitelno, že Pražská universi, jindy autorita husitské víry, nerada dávala se v theologii umlčovati. Viděti i v intimacích děkanských a rektorských, kolik sobě zakládala na svém historickém poslání, na své čistější víře. Mluvíť na příklad r. 1556 děkan Jakub Codicillus v intimaci své, kterouž ohlašuje přednášku Proxenu: „Mnohá jsou svědectví, dokazující, kterak tato naše akademie na slovo brána byla v církvi, ve cti byla i u lidí přespolních; ukazují historie, že čeští mistrové učení Kristovy církve dvakrát veřejně zastali, zde v Praze hlasem, učením, disputacemi přemnozí a v Konstanci svatý Jan Hus a Jeronym nejjudatnějším vyznáním svým a ztrátou vlastního života. Potom také k synodu Basilejskému velmi slovutní a učení mistrové jsou vysláni od university Pražské.“ — V dalších řádcích s chloubou Codicillus připomíná listu řecké církve z r. 1451, jímž pochvaluje se Pražské

¹⁾ Collect. Bydžov. 99.

²⁾ Tamž 305.

³⁾ Acta univ. Lobkovic. bibl. 310. 48.

⁴⁾ Rukop. Lobkovic. Collect. Bydžov. 99.

učení. Na konec praví: „Našeho času výsledky dosvědčují, že z boží milosti a péči akademie i školskou prací hojní alumnové (žáci) posluhují církvím hlásající nezkažený hlas Kristova učení; není tedy jalová akademie naše, třeba že neživí houfů hojných. Nebudeme zlomeni tím, že někteří o studiích našich zlomyslně soudí . . a nás, jakobychom byli nejpoprvěřenější smeti (velut abjectissimas quisquilias), odsuzují.“¹⁾

Jakub Kodiceillus svou akademickou věrou ovšem již nemínil starého husitství. Členové university tenkrát asi všickni byli lutherstvu naklonění, a jen mistr Havel Gelastus mezi nimi za některý čas dělal se strážcem starého kališnictví. Proto ho vyštípali z kathedry;²⁾ však usadil se jím r. 1559 v kolleji Všech svatých, kdež potom vyšší ochranou se držel. S mistry byl na štiru pořád. R. 1569 v soudě vypravuje, že by na zprávy mistrů neměl nic dáti, „neb ti mladí mistři sou bez vůle jeho učinění mistry, o nichž on nic nevěděl, měv a maje jako starší o všem věděti; jeden mezi nimi hned jest vittenberský, kterýž také i ten pokoj v kolleji jest vypálil (to míní m. Zelotýna); ten pak Jiřík (míní Jiřího ze Sudetu) který je tam spravuje, jest jeho ohlavní nepřítel a s ním se v náboženství nesrovnává.“³⁾

Celkem nebyla česká universí v prvních desítkách ročních od zahájení svého závodu se školou jesuitskou o nic horší nežli většina universit německých; vysvítá to ze zprávy švýcarského theologa Walthera, jenž do r. 1568 většinu německých škol vysokých byl navštívil. Jsou prý na takové míře, že v nich nic pozoruhodného není než nadutost a nedbalost professorů a drzá rozpustilost žactva. Vyjímá jakožto lepší kalvinskou universí Heidelberskou, kamž tou dobou hrnula se mládež odevšad.⁴⁾ Mimo tu kvetla i Vittenberská škola vysoká, jež mívala tou dobou někdy i 3000 studentův. Z katolických universí byly Kolínská, Freiburská v následujících létech téměř prázdný, ve zlém stavu byla pořád i Vídeňská, Trevírská a jiné.

V Ingolštátě bylo lépe. Již r. 1545 Bohuslav z Hodějova volá jí: „Vítej ozdobo Pegasidův, proslavená po světě, schovanko zbožného míru.“⁵⁾ Ale na řecký jazyk, o nějž humanisté vsudy se snažili, v Ingolštátě nedáno, a ještě r. 1588 papežský diplomat Minutio vyznává, že by v Ingolštátě mohlo lecco býti lépe pořízeno.

Za hlavní příčinu nezdárného stavu německých universit klade se od souvěkovců nehodný plat professorům podávaný, jenž je pudivál, jakmile zavádili o lepší kdes bydlu, ihned z university utí-

¹⁾ Rukop. Lobkovic. Collect. 93.

²⁾ Přednášel o Aristotelovi de physico auditu. Collect. 113.

³⁾ Arch. praž. č. 991. 600.

⁴⁾ Janssen-Pastor. Culturzustand. 183. 164.

⁵⁾ Č. Č. Mus. 1884. 181.

kati. Mnohý věnoval se učitelskému úřadu jen pokud mu zbýval čas od práce jiné, zjištější.¹⁾

A u nás nebylo jinaké. Naši professoři měli výživu z univerzitních statků, a ty nesly v těch dobách, jakž na jiném místě ukážeme, málo. Důchody nestačily dobře učitelům, tím méně studentům, měli-li bydleti v kolejích. Proto mistři píší císaři Maxmiliánovi r. 1567, že naprosto nemožná věc, s platy tak malými nynější nesnáze snášeti; jinde prý králové podporují vysoká učení, však tuto mají professoři i žáci v kolejích opatření bídne, raději prý utíkají k zaměstnáním „nečistým“ (sordidas), v cizině prý českých učenců dost, chtěli by doma učit, ale platy nesrovnávají se s prací jich, a proto raději nejdou.²⁾

Dle jiného pramene psali císaři, prosíce o zadržalý plat lektora řeckého: „Jaké v učení Pražském rozmnožení a vzrost býti může, poněvadž professores velmi skrovné opatření mají a studenti jsou chudí a rodiče majíce chudé, dokudž prve v školách trvají, v nichžto také téměř žádného opatření není, hlad trpěti a z prací chudých svých rodičů a jiných lidí opatrováním živi býti musejí, potom příjdouce k létům a nemohouce pro nedostatek dále při učení trvati, ani se naděje jakého slušného a stálého a dalšího opatření, musejí svých učení zanechaje k jiným živnostem se dávati. . . ježto, kdyby opatření slušné měli, majíce vtipy jako který jiný národ, mohli by J. Mlsti císařské i v království tomto všechněm obyvatelům se hoditi.“

Také nucený coelibát odpuzoval i vypuzoval učené lidi z professury universitní. Takž ze znamenitějších mužů, kteří v době císaře Maxmiliána opustili vysokou školu, slušno za příklad uvéstí Prokopa Lupáče z Hlavačova, skladatele historického kalendáře, jenž vyměnil si r. 1568 professuru za písařství v Domažlicích, a druhého slavnějšího historika Daniele Adama z Veleslavína, jenž po čtyřleté professuře r. 1576 ujal ženu a s ní zdědil po tehánovi tiskárnu Melantryšskou. Od r. 1547 po r. 1608 celkem učilo na fakultě 69 profesorů, z nichž málo nad 20 při školském úřadě zůstali.³⁾

Kdož by se také pak divil, že za tak neutěšených poměrů naši professorové školy zanedbávali. R. 1571 hrozí děkan a vyčítá, že plerique domini magistri negligentes suas lectiones legant, a že pro zanedbávání toto byli již tolikrát napomínáni a neumoudřují sobě (non sapiunt).⁴⁾ A přes to universit Pražská neměla pověst nejhorší, neboť nacházíme v zápisech universitních v době Maxmiliánově i potom leckdy studenty cizí, kteří se do naší školy táhli.

¹⁾ Pastor-Janssen. Culturzust. 164.

²⁾ Monum. univ. III. 172.

³⁾ Tomek. Gesch. d. Univ. 196.

⁴⁾ Acta univ. Rukop. v Lobkovic. knih. č. 310. 42.

Na příklad r. 1569 zapsáno jich osm, jeden „Austriacus,“ jeden „Ungarus,“ jiný „Posoniensis,“ jiný Vratislaviensis.¹⁾ Rok potom zase nějací Slezané studují v Praze; r. 1577 studuje v Karolinum u Kodicilla byt jen jako expendent Jan Jiří z Freysing, syn maršálka vévodstva bavorského.²⁾

Mistři za vlády Maxmiliána, protestantům příznivého, snažili se o reformaci aspoň v přičině materiální. Stavové čeští předložili r. 1567 králi na sněmě prosbu o to, připomínající, že již nebožtík otec jeho povolil, aby se v statuta universitní nahlédlo, tedy nechť rektor s mistry nahlédnou a obtížnosti své, podají je příštím soudu zemskému a ten ať předloží císaři.³⁾ Na témž sněmě potom snesl se císař se stavy, aby správcové kolleji vyhledali důchody své a co od třiceti let od kollejí odeizeno a jakým právem nebo titulem odeizeno, aby sepsali a podali.⁴⁾

Nalezlo se, že tehda byly už jen tři kolleje od mistrů obydleny s příjmy opravdu nepatrnými. Stálý kollejní důchod svůj mistři udali nad 322 kop; co jim kdo seizil nad to, že nevědi, neboť desky, v nichž o statech psáno, shořely.⁵⁾ Zpráva professorův i s nápravou však uvízla v neochotných rukou královské komory. Na sněmě r. 1575 hnuli tou věcí stavové zase, ale nedosaženo ničeho ani tenkrát. Nad to pak brzy po sněmě císař umřel a oprava v důchodech byla na léta odložena.

Aby za takových poměrů professorové také u vnitřní organizaci co opravovali pokrokem času, toho nesnadno chtíti; starodávni zakrnělé formy professori sami o své ujmě spraviti nesměli; beztohoté bývalo k nim od katolických úředníků zemských pořad s nedůvěrou hleděno.

Za panování Maxmilianova uvolnilo se protestantům v zemi. Také universi Pražská stala se zřejměji protestantskou, ač protestanté nedomohše se pevného řádu ani v té době, nemohli se university plně zastávat, a ta tonula v opatrnosti a strachu. Je to patrné z příhody Pavla Pressia Kouřimského, doktora a theologa protestantského, jenž byl professorem v akademii od r. 1568 do 1576. Když totiž r. 1571 chtěl studentům čísti epistolu sv. Pavla ad Galatas zajisté s výklady theologickými, nedovolil mu toho děkan tehdejší jinaké než v přednáškách mimořádných, soukromých, řka, že by to bylo proti zvyklosti staré, ano před tím nikomu žádná professura theologie (theologiam profitendi facultas public.) nebyla dopouštěna; prý žádal kdysi M. Šebestián Aerichalcus Přesticenns veřejně propínovati p̄etas sacros Sedulium, Aratum, však dovoleno mu jen

¹⁾ Rukop. Lobkovic. č. 300. 1569.

²⁾ Rukop. Lobkovic. č. 300. 1577.

³⁾ Sněmy. Č. III. 339.

⁴⁾ Tamž 383.

⁵⁾ Arch. univ. A. 47. fol. 48.

v soukromí; žádal též mistr Havel Gelastus Vodňanský r. 1553, aby směl o epistolách k Titovi veřejně čísti, ale nedovoleno; že před tím mistru Janu Zahradkovi povoleno vykládati epistoly k Římanům, to stalo se tím jménem, že byl senior v universitě a i ten, přečet sotva dvě hlavy a vida bouří kapitoly bradu Pražského, o své njmě pro pokoj sám všeho zanechal; statuta facultatis ustanovují pouze čtení knih filosofických, časy jsou neklidné, Pressius sám není zkoušený mistr v theologii, a „já nejsem děkan theologické fakulty než filosofické“ — ¹⁾

Tak mu děkan mluvil, a theolog musil přestati na přednáškách z hebrejštiny a její grammatiky. Opatrnost a strach professorův jeví se také v příhodě s pomníkem Kolliuovým. Přišel dobrodružný humanista Jakub Palaeolog Chijský k mistrům, aby dovolili postavit Kolliinovi, jenž mu byl hostitelem a přítelem, tabuli kamennou na paměť. Palaeolog byl vlastně vyběhlý mnich a bezpochyby proto mistři Pražští se báli.

Teprve prací evangelického barona Jana z Valdštýna, nejvyššího písaře zemského, dali si říci a dopustili postavit desku v koleji. Však domluveno, co jim Valdštýn vyčetl; prý se diví, „že jsou tak nerozumní, bázliví a ničemní, že své poctivosti neznají, sami se snižují; chvály, poctivosti svým a zvláště lidem hodným a učeným nepřejí.“ ²⁾ Palaeologus byl r. 1569 od jesuitů dle vlastních jich zápisků zrazen a vydán do Říma k sondu a k popravě. ³⁾

A že obavy professorův ani za shovívavého panování Maxmiliánova nebyly jalovy, to zjevno bylo z odhodlaných kroků strany katolické. Podarilo se jí r. 1571 dostati do kališné konsistoře za administrátora Dvorského z Helfenburka, obojetného u víře. Ten stal se nástrojem proti protestantům; pod jeho správou usnesla se konsistoř páliť knihy lutherské, nutiti žactvo i učitele, universitě poddané, k processim božího Těla, protestantům tuze nepřijemným. ⁴⁾

A též rok, co dosazen Dvorský, katoličtí vůdcové vymohli od císaře dekret, jímž se nařizuje, aby podle administrátora konsistoře pod obojích rektor universitní chodil ještě s někým třetím po pražských knihařích obhlížet a sbírat knihy kalvinské, Zvingliovy, Petri Bulingeri, Musculovy a jiné podobné. Co seberou, směli dáti donést arcibiskupovi, jenž byl censorem (od r. 1564). Ten dekret přinesen do university 9. února, a za nedlouho potom dostavili se do Karolina rychtář císařský a městský s arcibiskupským officialem Tomášem z Helfenberka a Franton kanovníkem; prohlíželi knihy, spečetili biblioteku mistra Mitisa z Limúz, zapečetili i dole v Karo-

¹⁾ Acta univers. v Lobkovic. knih. č. 310. 48.

²⁾ Paměti kollej. Tomek. Č. Č. Mus. 1547. 635. Č. Č. Mus. 1831. 441. Životop. Palaeolog. v Č. Mat. Mor. 1875.

³⁾ Rukop. univ. knih. I. A. 1. 150. viz též Rezek v Č. Č. Mus. 1888. 216.

⁴⁾ Arch. zemsk. Varia 1572.

linum krám, v němž knihy prodávány. Probošt Pressius a mistři se právem bránili, vyčítajíce, že světský úřad s dvěma osobami katolickými jedná tu proti immunity a privilegiis i od papežů stvrzeným, vyčítal s trpkou špičkou, „že je to jakoby nějaká inkvisice, jakž tím zptšobem v Hispanii a ve Frankrejuhu i v Dolejštech zemích se stalo.“

Však odpověď zněla prostě, že císař o tom ví, že se věc děje pro vyhledání evnglianských knih a že nic nemá býti k ujmě privilegii. ¹⁾ Zdá se, že tato epizoda odběhla beze škody, ale vědouce o ní, chápeme dobře rozpaky děkanovy, když v malém čase potom chtěl de Pressius či Práza, pozdější redaktor české konfesse, přednášeti o theologii.

Za panování Maxmiliánova aspoň těšila se vysoká škola úplně bezpečnosti svého majetku. Po smrti Mystopola vrácen mistrům Betlém zase.

Ale už první rok po smrti Maxmiliánově nastal mistrům boj o kolej Všeoh svatých a požitky k ní náležíté. Umřel totiž r. 1577 Gelastus Havel, dosavadní probošt kolleje. Mistři v universi nemohli se ani dočekati jeho smrti, neboť jim byl zvláště od té doby, co začal veřejně docházeti k jesuitům, až naposled od svého mdlého kališnictva odpadl, velice protivný. Kapitola hradu Pražského ihned poslala císaře o darování kolleje, jakoby patřila ke kapli Všeoh svatých na zámku. Komorní páni katoličtí kázali císařskému rychtáři Kaprovi z Kaprštejna, aby se uvázal v kolej; ale ani professori nelenili. Bez otálení uvedli do ní za probošta jednoho ze svých, Kodícilla. Ale oznámili věc moudře císaři. Dne 14. března psali císaři ponejprv, potom 10. dubna praesentovali mistra Petra Kodícilla. ²⁾ Zatím buď císařský rychtář nebo katolický senator Agricola, povědomý nástroj jesuitů, pokoje v kolleji spečetil, ale mistři odtrhli pečeti.

Tak začal se prudký spor kanovníků zámeckých s protestantskou universí. Professori píší stížnosti, místodržící jim píší důtky, kanovníci slibují císaři, že by prodali kolej na prospěch kaple, k jejímu oslavení a obnovení, neboť byla od ohně r. 1541 zřícena. Psali o to též císařovně vdově Marii. Mistři psali zase císařovně Augustě. Kanovníci psali, že kolej spadla smrtí Gelastovou na krále, prý Hussitarum magistri Pragenses neprávem o kolej se hlásí u císaře, nechť prý císařovna za kanovnický se přimluví, neboť jen oni jsou nápadníci kolleje „veri et legitimi,“ od bouřlivých lidí (husitů) prý byla jim kolej bezprávně vzata. Při tom ne bez úmyslu po-

¹⁾ Acta univ. v bibl. Lobkovic. č. 310. 43. Č. Č. Mns. 1833. 375. 1847. 639. Arch. univ. A. 47. 39.

²⁾ Acta univ. v bibl. Lobkovic. č. 310. 18. 19. Též zevrubně v arch. univ. A. 47. 9. 10. 15. a dále.

depsali se kanovníci zámečtí jakožto „probošt, děkan a kapitula Věch svatých.“¹⁾ Ovšem udělovali si kanovníci hradu Pražského titul kapitulárních Věch sv. také jindy.

V jiném psaní kanovníci žalují, že mistři již uvedli do koleje „nějakého mistra pana Petra Codicilla“ a prosí, aby byl „vyveden,“ úsilně prosí o podporu a pomoc.²⁾ Mistři odpovídají, že kapitula nikdy se netáhla k té koleji, „než teď jakýmsi novým vymyšleným způsobem touž kolej za odoumrť, jakoby na J. M. císař. připadla, pokládajíce, za to žádati se pokusiti směli, aby akademii odňata byla. Není slycháno, aby koleje, kostelové odoumrťm bývaly, sacri canones takových nadání prodávati nedopouštějí.“ Na konec připomínají ne bez ostny, že předešlý císař na stavy podal dvakrát o vyzdvížení university, to vyzdvížení prý pořád jest na odkladech, nechť raději se universi podporuje, než aby kolej byla jí ubírána.

Na tuto obranu professorům kázáno z kanceláře královské, aby ukázali privilegia. Odpověděli, že jsou opisy privilegií či vidimusy v rukou kanceláře již z předešlého času a originálů nevydali.

Kapitula kanovníků zámeckých vyhlédla si pro kolej Věch svatých jednoho ze svých služebníků, kněze Matouše Benešovského, na ten čas písaře konsistorního. Ten psal kanceléři Vratislavovi z Pernštýna, že do koleje „ten jistý mistr Codicill se přistěhoval proti záповědi, odtrhal pečeti, já jsem catholicus, jsem Jeho císař. Milosti podal knížky české grammatiky naschvál udělané, prosím, abych k té koleji přišel, abych měl blíž kázati k sv. Jakubu a doučiti se filosofii u jesuitův.“ — V té prosbě pochlubil se kněz Matouš také tím, že má přímluvy legáta papežova a nad to že má i od císaře připověď pro onu českou knížku. Knížka ta miněná jest jakýs stručný brus jazyka českého, jenž se snaží některá německá slova z češtiny vymýtiti; předmluva se nese zajímavým rázem všeslovanským,³⁾ ale etymologie slov ledabylo snesených je přímo směšná. Kancelář Vratislav z Pernštýna, jenž bez rady u jesuitů nic nepodnikal, poručil radě staroměstské, aby Benešovského uvedla v kolej.

Prosba konsistorního písaře, jenž podepsal se vicarius ecclesiae Pragensis poslána mistrům koleje Karlovy, a ti dali k ní špičatou odpověď městské radě: prý kolej Věch svatých jest pouze professorům a „tento teprv učiti se chce, ale pozdě, poněvadž jest první léta oženiv se při hospodářství strávil.“⁴⁾ A kanceléři v odvet psali, že „lidem duchovním filosofii se učiti pozdní a nepřilíš nále-

¹⁾ Arch. místodržít. J. 20. 2—1. Arch. univ. A. 47. 26.

²⁾ Acta univ. bibl. Lobkov. č. 310. 18—77. Paměti koleje. Tomek. Č. Č. Mus. 1847. 643.

³⁾ „Více nežli sto zemí jest, v kterých našim jazykem slovanským se mluví.“ Mus. bibl. III. D. 8.

⁴⁾ Acta univ. v biblioth. Lobkov. č. 310. 77. Arch. univ. A. 47. 21

žitá věc jest podle onoho oznámení syna božího, že žádný, kdož vztahuje ruku k plouhu a ohlédá se, zase není příhodný k království božímu¹⁾ Po tom spor nějak stíchl. Bezpochyby kancléř a ti, kdož za ním stáli, poznali, že se tentokrát nic kloudného nedá poříditi. Mistři karolinští své kolleje uhájili.

Na ten čas poslední protestaci proti kapitole sv. Víta psali eisaři roku 1580. Volají se na soud o svou kollej, na soud, jemuž kapitola se vyhýbá; proč prý kanovncei přes půl druhého sta let mlčeli? Proč na právo nešli, když pořád tvrdí, že universita jim kollej vzala. Zdali jsou tak nedbanliví neb nerozumní předkové jejich byli? —²⁾

Za to spor o jinou državu universitní — o kapli Betlémskou — byl tvrdší, delší. Málem za celé panování Rudolfovo vlekl se. Spor ten měl proti universitě osten, ale byl rázu poněkud jiného nežli předešlý, a to tím, že pustili se do sebe universita se staroměstskou radou, a vláda — čili královská komora a kancelář vidouce boj dole, s hůry nařizovaly stran kaple, jak se jim vidělo. Dle zakladacího listu měli býti kollátory kaple tři seniorové z professorů a purkmistr. Ti sem usazovati měli kazatele nebo faráře z podobojích. Ale již Mystopolus dekretem královským opanoval kapli na vzdory professorům. Od té doby komora, držíc se zásady, že král jest nejvyšší fundátor, ob čas stvrdila ke kapli, koho nechtěli mistři. S její přechranou stěhoval se do Betléma rokn 1583 administrátor Václav Benešovský, aniž dal se od mistrů z bytu vypověděti. Maje jinde farní zaměstnání, nechtěl v Betlémě sloužiti, ani když r. 1586 obchodník Karyk z Řezna a na Chvalách učinil odkaz 2000 kop ku kapli, budou-li řádně konány v ní bohoslužebnosti. A jinému, jehož mistři najali, také administrátor nedal sloužiti.

Tak se vleкло na zlost professorův, ale také na spravedlivý hněv osadních betlémských, kteří jsouce bez služeb božích naposled nebyli spokojeni ani s administrátorem ani s mistry. Nebývalo za stára k Betlému „osadních,“ teprv prý Mystopol je volil;³⁾ teď osadní vstupují do sporů jako činitel. Na mistrech žádali, aby měli pospolu účastenství v počtech zadušních, aby věděli, jak mistři s penězi hospodaří.⁴⁾ Na jich stranu přidala se městská rada. Primas vyčítá mistrům roku 1585, že od doby Mystopolovy nebylo v kapli žádných stálých kněží.⁵⁾ Vyčítá jim též, že kaple nedbají, že klení v ní puklo.

Znajíce velmocné protivníky své, mistři mají strach o Betlém; snaží se o to, aby aspoň některou neděli služba boží na této jejich

¹⁾ Arch. univ. A. 47. 22.

²⁾ Tamž 361.

³⁾ Arch. univ. A. 13. a. 225.

⁴⁾ Oeconom. arch. zems. č. 14. 88.

⁵⁾ Arch. univ. A. 13. a. 86.

kollatuře se konala; jako r. 1580 prosili faráře svatomartinského, aby tu aspoň třetí neděli sloužil, takž r. 1587 posílají faráře sv. jilského, aby v kapli občas konal služebnosti z 15 kop ročních.¹⁾ R. 1588 mistři znova tuze udeří na administrátora, aby jim tedy sám jmenoval kněze, že ho presentují císaři ku potvrzení. Místo odpovědi osopil se kněz Benešovský, že ta „řeč jejich nic jiného v sobě nezavírá, než abych se odstěhoval odsad“; konečně jim důtklivě připomenul, „dokud páni mistři kněžím se spravovali, bývalo dobře“. K čemuž mistr Trojan v odvet děl, že nepřišli se o víru hádat, víra že dar boží.²⁾

Z těch slov patrna příčina všech sporů a útoků. Městská rada drží ruku osadním stále. Sama voliti nechce, mistrům u volbě predikatora překáží. R. 1589 koupí konšel Libocký bez vědomí mistrů za Karykovy peníze vinici k Betlému.³⁾ Naposled když r. 1591 mistři vyzvali radu k volbě nového kazatele, původem primasa Kročina a návodem konšela katolického Blovského rada dokonce upřela mistrům volební právo a vyčetla jim opět, že kaple jich vinou spustla; administrátor církve kališné i primátor chtěli raději přát Betlém Němcům, aby v něm svého kněze chovali, než aby nechán byl mistrům. Roku následujícího konšelé pokročili. Primas oznámil mistrům, že konšelům příslušejí všechny kollatury, i betlémská, ať tedy mistři vydají obci klíče.⁴⁾ Mistři, kteří si pro toto nelaskavé slovo, byvše pozváni, šli na radní dům, chtěli věc písemně mít sobě vydánu, aby mohli starším vyfídit. S ústípkem odvece tehdaž primas: „Páni mistři jakožto učení muži bezpochyby že takovy věci spatovati budou moci, nebo k tomu studiosy a discipuly své vedou, co se na lekcí promlouvá, aby to v paměti své snášeli.“ Na to universi stěžuje si u císaře.⁵⁾ Primas zase o krok dále. Zmocní se kaple, pověstí nový zámek, a mistři nemohou do svého.⁶⁾

Universi žaluje na kanceláři, stěžuje si u stavů, probošt z Karolinum nese i panu místokancelři „carmen, aby našim přítelem byl“. Mistři nabízejí radě přátelskou smlouvu stran volby predikatora i stran důchodů; volba měla se díti dle listu fundačního a stran důchodů mistři chtěli se dáti kontrolovati od purkmistra i od osadních. Návrh byl velmi slušný, ale v radě městské byla zatvrzelost. Vzkazováno odtud mistrům, aby dělali nejprv oučty z kaple. Ti zas, že tím nejsou povinni, až prý dosazen bude kazatel, jehož císaři odporučili. Nejvyššího sudího Václava z Říčan mistři uctivě prosí, vyjde-li císařský dekret stran kazatele betlémského, aby ne-

¹⁾ Arch. univ. A. 13. a. 135.

²⁾ Arch. univ. A. 13. a. 155.

³⁾ Tamže 173.

⁴⁾ Tamže 227. 244.

⁵⁾ Tamže 239.

⁶⁾ Tamže 268.

svědčil jen konšelům samým, ale i mistrům.¹⁾ Báli se, aby už pouhou adresou nebyli odtištěni od svého práva, ale zůstalo vše nerozhodnuto, až královská komora nedbajíc sporníků dosadila do Betléma o své ujmě a tudy proti privilegii universitnímu r. 1594 administrátora Václava Dačického. Tím sporný uzel rozřát, a obě strany na čas zamlkly. Po dvou letech administrátor od kaple odešel na lepší faru, ale důchodu betlémského se nezřekl; naopak, r. 1597 mistři byli nuceni mu přidati platu, oč se sami mezi sebou tak pohádali, že rektor Trojan, jenž na ten čas spravoval důchody betlémské, s naruživostí od stolu vstal a odešel.²⁾

Nad to začali mistři touž dobou hádati s městským úřadem zase o volbu kazatele. Nejprv minili o své ujmě dosaditi sami svého kněze, ale skutku se neodvážili; vzkázali tedy purkmistru, aby přišel k volbě do kolleje; ten zase pyšně v odvet dal, aby přišli oni k němu, on za nimi že nepůjde. I odpověděli mistři vysoce uražení jsoouce, že „dle privilegii nebudou se toulati na rathouz“.³⁾ A než se dohodli, Dačický r. 1599 vrátil se zase do Betléma, odkudž jim potom ušel ještě dvakrát.⁴⁾

Spor o patronát mezi radou a mistry i osadními skončil se teprv r. 1606 po „drsnatém mluvení“ a jednání nejednom.

Z přívětivějších příhod, jež universi potkaly v první polovici panování Rudolfova, slušno uvéstí novou nadaci Mikuláše Waltera z Walterspergu a na Lochovicích, rady císařského a sekretáře. Ten roku 1578 oddal rektoru 1000 kop, aby za ně plat komorní nebo kmetci (na vsích) vyptán byl a koupen a z toho platu aby universita držela nejméně 4 chudé studiosy na stravě a bytě.⁵⁾

Tři léta potom odkázal universitě měšťan novoměstský Bartoloměj Vodňanský z Levenperka dům řečený Štětský na Koňském trhu, jež mistři za některý čas najímali, později prodali. Menší odkazy troufá se potom vždy; jsou důkazem, že Pražská škola vysoká u obecenstva zase nabývala slovo. Přičiňovali k tomu ovšem nejvíc její vychovanci, zvláště kněží. Domluvný doklad čteme v jednání mistrů kolleje Karlovy r. 1585; mistři chtějí se raditi „s panem rektorem (tehda Codicillus) o peníze, které jsou nám media pars na opravení stolu a altera pars na vychování studiosů od jedné dobré paní po panu děkanovi berounském, knězi Havlovi

¹⁾ Tamže 285. Spor vypsán též v arch. univ. A. 47. 272. 281 a násl.

²⁾ Oeconom. č. 14. 33.

³⁾ Tamže 36. 37.

⁴⁾ Všecka ta historie v knize Oeconom. č. 14. 17. 25. 33. 462.

⁵⁾ Rudolphus. Rex. Bydžovský. 22. Odkaz bohatého mistra Nikodema z Paumberka 1574, jemuž náležely v Praze 2 domy, vinice, zahrady, budiž jen lehce dotčen; on totiž kšaftem ustanovuje, kdyby dědicové jeho vymřeli, třetímu jmění universitě na lektory a professory a na českou kolleji, „aby tu poctiví mládenci bydlejíce učiti se mohli.“ Miscell. č. 54. 155. (Teď v arch. pražs.) č. 2120.

Slanském, a knězi Janovi Březnickém, panu faráři velhartickém, kteříž ji k tomu z lásky, kterouž k akademii mají, radili, odeslány; jmenovitě summy 400 kop mš; a to vše na tolařích a šedesátnících¹⁾

K lepšímu slovu o universitě ovšem přičiňovali někteří mistři také sami svou čilejší činností, svým věhlasem. Byl to především Petr Codicillus, skladatel grammatiky a dialektiky pro školy latinské a spisovatel školního řádu, od universi r. 1586 tiskem vydaného. Na fakultě rok co rok vykládal Aristotela, Iliadu, kterouž překládal se studenty z řečtiny v latinu.²⁾

R. 1583 vstupuje mezi professory mistr Martin Bacháček, jenž v péči o školy latinské vstoupil v šlépěje Codicillovy a dobyt si tu zásluh velikých, o nichž na svém místě se položí. Školy latinské jakožto semenišť pro studium universitní tak Bacháčkovi k mysli a srdci přirostly, že s přivolením mistrů od r. 1591 snažil se uvésti v kolej Karlovu jakous vzornou nižší školu, classes zvanou, k níž později napsal s mistrem Václ. Vlaverynem řád a jejíž stal se říditelem, inspektorem. Se školou měl býti spojen konvikt žáků z urozených a bohatých rodin.

Že k škole takové připuzen byl Bacháček závodem s jesuity, nelze pochybovati ani za mák. Vzor ke škole ovšem byl starší než jesuité: při universi Vittenberské bylo pro nedostatečné latináře paedagogium už před léty pořízeno ze soukromé školy Melanchtonovy; stejně tak měli při Vídeňské universi paedagogium pro nedouky v latině, ale to vzniklo z burs.³⁾

Bohužel myšlénka i skutek Bacháčkův krněl už v samých začátcích z nedostatku peněz na zjednání vzorných učitelů k vzorné škole. Stalaf se na čas jen soukromou školou Bacháčkovou. R. 1600 píše se v pamětech universitních, že páni obojího stavu se ohlašují, kterak by rádi své děti měli v universitě na škole, ale kdyby jen při professorech viděli nějaký začátek, že by chtěli býti nápomocni.⁴⁾ Ale zatím nedali nic.

Mimo ty starosti Bacháček se zdarem dbal o filosofické a filologické přednášky své na fakultě a při tom od smrti Codicillovy (1589) věnoval se horlivě geografii a astronomii. Záliba v astronomii byla asi jeho nejvlastnější; vždyť již r. 1577 při své promoci bakalářské hájí these, že astronomie kráší knížata i krále.⁵⁾ A při své promoci misterské zase pojednal o astronomii, zdali pozorování hvězd pomáhá medikům k posouzení a k vyhojení nemocí.⁶⁾ Když vy-

¹⁾ Arch. univ. č. 13. A. a. 28

²⁾ Collectan. Bydžovini. v bibl. Lobkovic. 196. 230. 220. 253.

³⁾ Paulsen, Gesch. d. gelehrt. Unter. I. 217. 400.

⁴⁾ Oeconomica, v arch. zem. 14. 75.

⁵⁾ Tamže fol. 190.

⁶⁾ Tamže fol. 234.

stoupil Bacháček jako professor, oznámil r. 1584 přednášky z Aristotela de coelo et mundo seu de altero genere corporum simplicium, quatenus illa sint mutationi obnoxia¹⁾. Tedy pořad viděti astronoma. Bacháčka si vážil i Tycho de Brahe i Kepler, světoznámý hvězdář, do Prahy ke dvoru povolany.

Mimo Bacháčka, jenž byl a zůstal až do roku 1612 předním sloupem university, týmž časem jiní učenci na slovo braní ozdobovali ji. Byl tu až do r. 1604 z předních Marek Bydžovský z Florentýnu, spisovatel historie, a jakkoli vykládal nejobyčejněji o Aristotelovi a čítal spisy Ciceronovy,²⁾ lze hádati, že vždy mívval příležitost i chuti dost, aby studenty vedl k poznání historie, jakož to činval již předchůdce jeho Veleislavín. Poznati to po thesích promočních, v nichž od let sedmdesátých vždy některou nalezneš takovou, že předpokládá znalost historie. Na příklad pod vlivem Veleislavíny asi vznikly these, potřebna-li známost historie správceům církve i soukromým osobám?³⁾ Nebo: „Není-li historie pevnou oporou muži, aby neodpadl od víry? A podobné these psány jsou v knihách i za Bydžovského. Patrně i pohnuté dějiny souvěké nutily fakultu k znalosti historie.

Mezi professory tehdejší školy vysoké býval brzo na slovo brán mistr Trojan Nigellus. Sotva že byl promovován r. 1572⁴⁾ a poněkud ohlédl se po školách, volali ho do university. Tu přednášival z logiky Aristotelovy, vykládal Hesioda, Theogoniam graecam, učil rhetorice za mnoho let až do století následujícího. Od roku 1584 až 1602 ke cti sloužil vysoké škole Adam Bystřický, vykládaje logiku i Cicerona.⁵⁾ Z lepších učitelů býval v letech 1589—1594 mistr Adam Rosacius, jenž učil studenty Aristotelově filosofii, dále byl tu Rakovničan Matiaš Gryllus z Gryllova, jenž od r. 1577 učil psychologii a vykládal řeči Ciceronovy i carmina Horatiova.⁶⁾ Tehdejší fakulta svobodných umění směla se také pochloubiti, že má mezi členy svými učitele hebrejského jazyka. Byl jím Jan Fortius Kouřiman († 1592). O jazyk posvátných knih biblických ob čas vždy někdo zavádil i před Fortiem. Čteme-li na příklad v promočních thesích r. 1573 otázku, vyniká-li hebrejšтина starobylostí nad jiné jazyky,⁷⁾ zajisté základ k této otázce byl dán z kathedry učitelské. Fortius začal učit zase jednou systematicky. Ohlašuje r. 1584 svoji přednášku v Karolinum dvakrát v tém dni o sedmnácté hodině, praví že bude posvátnému jazyku učit dle

¹⁾ Tamže 253.

²⁾ Collectan. Bydžov. v bibl. Lobkovic. fol. 196. 230.

³⁾ Tamže fol. 161.

⁴⁾ Tamže 169.

⁵⁾ Tamže 253.

⁶⁾ Collectan. Bydžovini. fol. 196. 230.

⁷⁾ Tamže 176.

své knihy r. 1570 vydané,¹⁾ a začal o principiích té řeči. Však čtení jeho o nešporní hodině, jakž mu mistři uložili, svědět, že přednášky jeho pokládali za mimořádné.

I v těchto dobách právo mívalo přístřešek ve fakultě filosofické, ale už ne tou slabounkou měrou jako prve, že totiž se připlétalo k filosofii, k ethice nebo k politice Aristotelově. Najdeš sic pořád ještě právnické these promoční tohoto filosofického smyslu — na příklad r. 1577 — lze-li klásti soudce za dobrého, když se nedal pohnouti podezřením silným (*suspicionem certa*);²⁾ najdeš také these toho obecného smyslu, jako jest jedna z téhož řečeného roku, je-li *juris prudentia* nad *medicinu* výbornější, ale již vyskytuje se důkaz, že se v universitě hovořilo i samostatně o právé, neboť v thesích téhož r. 1577 již jest hádka o právo Saské, spravedlivé-li stanoví, aby o hrdlo přišel ten, jenž před vyměřeným časem z vyhnanství se vrátil.³⁾ Konečně r. 1580 nacházíme v úřední ohlášce o přednáškách v universitě řádný výklad knih *Institutionum juris civilis Justiniani*. Přednášel vždy ve čtvrtek Matiaš Molesinus.

Takž vešlo tedy třebať jen na čas římské právo do Pražské university, kteráž byla bez fakulty právnické. Bylo to rok před tím, co Kocín z Kocinetu svou knihou „*Nova distributio juris*“ přimlouval se za systematické pěstění práva, ukazuje k tomu, že jen právnický vzdělané osoby mají dosahovati úřadů.⁴⁾ Zajisté že není uvedení právnických přednášek do university a literární snaha bystrého Kocína nahodilá. Ze všeho plyne, že naše škola vysoká již byla na lepších cestách, vidí-li se býti toho práva na universitě Pražské málo, považme že na příklad v sousední universitě Vídeňské, která měla fakultu právnickou, byl počet juristů nepatrný a promoce právnická za mnoho let vzácnost.⁵⁾

Z předešlé periody Maxmiliánské držela se i teď medicína fakulty filosofické v Praze velmi pevně a zřejmě. Až do roku 1581 statečně vedl si doktor Huber z Risenpachu, již svrchu uvedený. Roku 1577 sic tento „*medicus et astronomus e paucis*“⁶⁾ oznamuje přednášky z Aristotela de *sensu et sensato*, jakož se na filosofickou fakultu sluší, ale v témž *programmatě* přednáškovém⁷⁾ oznamuje na každý pátek v druhou ranní hodinu „*anatomiam corporis humani secundum Vesalium*.“⁸⁾

¹⁾ Tamže 250. 253.

²⁾ Tamže 190.

³⁾ „*Utrum recte sancitum sit in jure saxonico, ut si quis in exilium actus intra definitum tempus rediret, reus esset capitis.*“ *Collectan.* Bydžov. fol. 190.

⁴⁾ Ott v *Právniku*. XXVI. 43.

⁵⁾ Janssen-Pastor. *Culturzustand*. 144

⁶⁾ Balbin. *Boh. doct.* I. 4.

⁷⁾ *Collect.* Bydžov. 196.

⁸⁾ Vesalius *Bruxellensis*, tělesný lékař Karla V. a Filipa II.; hlavní jeho dílo jest: *De humani corporis fabrica*. 1543. 1555. *Chirurgia magna* 1568.

Roku následujícího Huber opět zve studenty do anatomie, ale opatrně, aby neurazil náboženských předsudků. Právě ve své intimaci, že na chrámě Delfském psáno bylo: Znej sebe. Také dnes prý snáší se zcela dobře s církví znáti složení vlastního těla, vždyť některým článkům sv. víry nelze ani dobře porozuměti bez známosti lidského těla a jeho úkonů, na příklad článku o věčném spolení Syna božího, o hříchu, o žádostivosti, o svobodné vůli, o božím obraze v člověku, o nesmrtelnosti duše. Dalšími obšírnými slovy hájí Huberus anatomie od předsudků lidských. Prý mnohým ohyzdnou věcí vidí se odkrývati mrtvá těla krví a nečistotou pomazaná: však měřiti jest spíš ohyzdnost duševnou nežli tělesnou; nečisté tělo se trochou vody smyje, ohyzdná duševní „ignorantia“ ani celým oceánem nebývá smyta. Což se přičítá za krutost, lidi totiž po způsobě řeznickém rozřezávati, jisto jest, že nad to daleko krutější bývá šlachtata lidi živé nezkušeností a nevědomostí při lékaření zabíjeti. Na konec praví, že všecko všudy ukáže na obrazech Vesalia Bruselského, ano není po ruce mrtvol. Začne 21. máje.¹⁾

A touž anatomii Vesaliovu demonstruje i potom v semestrech následujících i ještě r. 1581.²⁾ Vedle Hubera učil od r. 1573 až 1585 na filosofické fakultě lékař a matematik Václav Zelotyn. Učil sic obyčejně *τὴν ἱσαγογὴν* Porphyrianam, de anima a jinému filosofickému odvětví z Aristotela,³⁾ ale r. 1581 oznamuje, že bude čísti vždy v pátek také Aphorismos Hippokrati. Tedy věda medicinská tu zcela nepokryta.⁴⁾

Od r. 1592 na krátký čas měli na fakultě též doktora medicíny Adama Zalnžanského, jenž zajisté studentům i ve filosofii dokazoval, že zná se v obojím lékařství. Již vstupná přednáška jeho neboli disputací roku 1592 týkala se medicické vědy; vyvolil sobě thesi, vystihl-li Galenus správně definici medicíny, a které jsou její částky a pravdivé-li o sobě Galenus vyhlašuje, že zasíl, rozmnožil a dokonal všecka semena užitečných zákonů od Hippokrata poskytnutá.⁵⁾

Též Adam Rosacius pllichtil se poněkud u věci medicické, když na příklad r. 1591 oznamoval dlouhou thesi o výživě těla, která se silou tepla k tělu výživa připojuje a v jeho podstatu přechází. V samé thesi vykládal, že šestero věcí k výživě posluhuje, vzduch, pokrm a nápoj, spánek a bdění, pohyb a klid, naplnění a vyprázdn-

¹⁾ Collectan. Bydžov. v bibl. Lobkov. v Praze str. 199.

²⁾ Tamž 220.

³⁾ Tamž 196. 230. 253.

⁴⁾ Tamž. 220.

⁵⁾ Sitae medicina salubrium, insalubrium et neutrorum (ut primum ab Hierophilo, deinde a Galeno definita est) scientia? Medicinae partes primae duae sunt, natura hominis et ars. Rectene Galenus medicinam instituat et verene de se praedicet, ab Hippocrate omnium salutarium praeceptorum a se vero sata, aucta, perfecta. Collectan. 317.

nění a konečně hnutí myslí; všechny ty kusy mohou zdraví zkaziti. Na konci položil otázku, jest-li znalost výživy nutna k tomu, aby se člověk vyvaroval nemocem. ¹⁾

A v téže době také bakaláři brávali si k thesím svým tu onu látku o medicíně. Na příklad r. 1591 jeden z kandidátů bakalářství rozmlouval o tom, zda medicus začínává tam, kde fysik přestal. ²⁾ Jest již patrno, že tu byla doba k studium mediciny velmi ochotna.

Aby studium její vykvetlo při universi, tomu přáli také příznivci mimo universitu stojící. Z nich je doktor Gabriel Svěchin z Paumberka, rada nad appellacemi, jenž 200 kop grošů č. odkázal na podporu professora mediciny, jenž by učil v medické fakultě. To slovo samo ukazuje, že již dokonce vznikaly úmysly o obnovu fakulty dotčené. ³⁾ Dosavad ovšem bylo scházející fakulty v Pražské universi jenom všelijak nahrazovati.

O reformaci a doplněk v universitě jednáno tou dobou sic také i na sněmě i při císaři, jenž nebyl neochoten. Císař žádal Viléma z Rožmberka r. 1580 za radu, kterak zdokonaliti vysokou školu. Jedním dílem rada rožmberského pána shodovala se s míněním nuntia papežského Placentia, totiž aby bylo po ruce hodně peněz ⁴⁾ čili „die nervi“, jak dít pan Vilém. Rožmberk počítá císařovi, že musí býti ke každé fakultě aspoň 4 professori, summou asi dvacet, což by stálo ročně asi 8, 9 tisíc tolarů. Nynější důchod universitní páčí se na tisíc jenom. Druhým dílem rada Rožmberkova nese se k tomu, kterak získati mnoho studentstva. Prý nechť povolají se do Prahy z Němec professori, podle „kvality“ své ať jsou placeni, jeden víc druhý méně. Zvláště ať přitáhnou se klassikové sem, kteří by přivedli s sebou houf studentů. A takž dostane se vysoké škole Pražské „beruff und namben“. ⁵⁾

Čtoucí z předešlých řádek dobře ví, že nebylo potřebí volati učenců z Němec; u nás leckterý by se byl našel a hodil, ale peněz nebylo.

A hlavně jich nedostatkem zahynula i tenkrát snaha po reformaci universitní; vysoká škola přes některé náběhy celkem přece jen zůstávala na míře neutěšené. Chátrala byť ne tou měrou, jak směl ji r. 1587 Matěj Sokol Chrudimský ve svém spise o Vrtkavém Štěstí při vzpomínce lepších časů souditi. Psal: „Dokud učení v svém květu bylo, nacházelo se intitulovaných do 36000 a ještě více kromě těch, kdož jsou ze škol na lekci do kolleji chodili; ale k jakému skončení a pádu nyníčko jest přišla, skutek

¹⁾ Tamž. 315.

²⁾ Tamž. 318.

³⁾ Tomek. Gesch. d. Univ. 184. Rudolphus Rex. Bydžovského. 241. Opis v univ. knihovně.

⁴⁾ Sněmy. V. 645.

⁵⁾ Sněmy. V. 699.

více ukazuje nežliby se o tom psáti mohlo.“¹⁾ Vždyť proti tomuto odsuzujícímu hlasu lze uvést soud německý jen o osm let mladší, jenž tvrdí, že Pražská universi „ist wiederumb zu unser Zeit in Flore und vorige Dignität kommen“.²⁾

Čím víc blížil se konec století, tím těžší měli postavení protestanté v Čechách, jakkoli k nim slušela většina národa. A s nimi ovšem tíhu pocítovala universi. Katolická strana mocněla. Jesuitští vychovanci již přicházeli k veřejné platnosti, jejich obrana katolické víry byla smělejší, zápasy se přístrojovaly. R. 1584 strana katolická chopila úmysl stran úplného zničení Karlovy universi. Myšlenka souvisela s jinou, kterou se jesuité a jich příznivci už před tím obírali, totiž, kterak pozdvihnouti kolleje jesuitskou na stupeň university. Na ten konec sešli se jednou u Viléma z Rožmberka,³⁾ jindy u arcibiskupa Medka nejvyšší komorník Jiří z Lobkovic, sudí Jiří z Martinic, Oldřich Felix z Lobkovic, papežský legát Bonhomius a jiní horliví. V poradě u Viléma z Rožmberka proneseno rázné mínění, kdyžte universitas Carolina pořád se drží učení Husova, aby byla zrušena (eam penitus esse tollendam).

Ale většina uznali, že by to byla tentokrát ještě velmi nešťastná i nebezpečná věc, neboť nemohlo by se to státi bez veliké protivníkův urážky ani bez věčných žalob jejich a nářků; také prý by katolíci ani mnoho nezískali, i kdyby obsáhli universi Karlovu; neboť dle doslechu má ročně sotva 800 tolarů důchodů veškerého. Snese se, že bude prospěšnější, zříditi universi u jesuitů v kolleji, kteráž, až se dostaví, dosti bude míti místností k přednáškám. V té nové universi katolické otcové jesuité nyníější mohou prý stačiti in artibus a v theologii, jen by se přibrali ještě dva na přednášky theologické. Čtyři doktorové aby byli přizváni pro učení práva světského a církevního; čtyři doktory bude ustanoviti k medicínské fakultě, jeden aby učil praktické medicíně, jiný theoretické, třetí „chirurgii čili anatomii“ a poslední nechť vykládá o silách rostlin. Osm těchto světských professorů nechť arcibiskup ustanovuje pouze z učenců katolických, a rektor jesuitský nechť nad nimi moc má disciplinární a říditeckou.

Z porad v domě arcibiskupově vyšlo dobré zdání, papeži Sixtovi V. r. 1585 zaslané, kterak by mohl císař na prospěch katolíků napravit universi Karlovu, kteráž prý jen nedbalostí katolíků osazena kacíři; měl by dosaditi do ní čtyři theology, tolikéž juristy a mediky, všecko katolíků s bezpečnými platy.⁴⁾

Však tehda zůstalo jen při plánech a návrzích, ovšem velmi významných. Jestliže sobě vláda a její rádčové kněží netroufali

¹⁾ Vrtkavé štěstí 21.

²⁾ Theatrum urbium. Franckenberg 1595. 194.

³⁾ Schmidl. Histor. S. Jes. I. 496. 497.

⁴⁾ Rukop. mus. VI. B. 12.

provést tak veliký kus proti straně pod obojí, v menších věcech nieméně podnikali přes tu chvíli něco, co píchalo a dráždilo. Na příklad téhož posléz řečeného roku 1585 uleknuv se rozkazu vládního, jenž vzniknul radou jesuitů (nostrorum suasu, dī prameny jesuitské), ¹⁾ mistr Codicillus vypustil svátek mistrů Husi a Jeronýma z universitního kalendáře. Zato redaktor i vysoká škola trpěla posmišky veřejné a mnohé, které dokonce nezanikly, ani když po třech letech svátek upálených mistrů do kalendáře vstaven zase.

Zajímavé, že v těch dobách nejeden mistr v ohláškách veřejných církev pod obojí zval katolickou. Takž Marek Bydžovský r. 1580 oznámil, že přednášky školní dítí se budou „ad incrementum (k vzrostu) sanctae ecclesiae catholicae nostraeque reipublicae literariae;“ stejným smyslem dr. Zelotýn začíná jednu z ohlášek: „Ad laudem omnipotentis Dei . . . et sanctae et verae catholicae orthodoxae et apostolicae ecclesiae.“ ²⁾ Jsou-li slova ta drážděním strany katolicko-římské, nelze rozhodnouti. Spíš budou prosebným připomenutím o rovnoprávnosti vřy pod obojí; mistři byli stále spíš naplnění strachem nežli útočností.

Když povolný Codicill vzdal se roku 1586 proboštství kolleje Andělské čili Všech svatých, což byl o kollej v universitě strach, aby jí nepobrali jesuité. Rektor po svátcích Svatodušních řečeného léta zve kollegy na poradu, koho zvoliti nástupcem Codicillovým. A „poněvadž věc jest veliká a potřebuje úvahy těžké“, nechť mistři přemýšlejí až do schůze, co u věci tak vysoké (in negotio tam arduo) činiti. ³⁾ Tak uloženo. Mistři tedy přemýšleli, ale žádnému se do kolleje nechtělo. Sešli se v dubnu roku následujícího, než nikdo z nich nevyvolil sobě osiřelé kolleje „causis certis“, z jistých příčin. ⁴⁾ Zajisté pro strach nepřátelský. A přece by jí byli neradi od sebe pustili! V březnu roku opět následujícího rektor káže, aby se do té kolleje již někdo vstěhoval, žeť periculum in mora, aby nebyla od protivníků vyrvána. ⁵⁾ Tedy strachu dost, ale odhodlání málo. Konečně se Bystřický Jan mistr odhodlal. Potom zas dlouhé porady, kterak tiše ho tam uvést, aby nepřátelé se nepobouřili. Od máje měsíce radili se. ⁶⁾ Teprv před sv. Martinem Bystřický uveden, a tím kollej na čas zachráněna.

Od r. 1599, kdy dosedl na kancelářský úřad Zdeněk z Lobkovic, nastaly proti protestantům kroky, všech dosavadních různější, a upravoval se rozhodný i konečný boj mezi náboženskými stranami v Čechách. Proti universitě zahájen sic zase jen drobný boj, ale

¹⁾ Rukop. univ. knih. 1. A. 1. 325.

²⁾ Arch. univ. 17. A. III. 731. 755.

³⁾ Arch. univ. č. A 13. a 110.

⁴⁾ Tamže 133.

⁵⁾ Tamže 151.

⁶⁾ Tamže 152.

tužší. Universitním poddaným Dolanským vnučen od probošta zámecké kapituly sv. Vítké Pontana z Braitenberka, kněz katolický, čímž jim vzešla náboženská persekuce. Universi ujmá se svých lidí darmo, neboť Pontanus měl jakožto kollátor právo dosazovací v Hostouni, kamž universitní lidé byli přifařeni.¹⁾ Druhý útok týkal se zase jednou kolleje Všech Svatých. Roku 1601 povolání jsou kterýs den mistři do komory královské, kdež jim oznámeno, že přítomný arcibiskup Berka míní založiti konvikt nebo školu, v kteréž by mládež vyšších i nižších stavů s praeceptory byla chována. Mluveno jim: „Kollej máte prázdnou a zbytečnou jakož i několik jiných, o kollej Všech Svatých pan arcibiskup suplikovati ráčil, a Jeho Mil. císařská povolovati ráčí, abyste touž kollej hned Jeho Milosti (arcibiskupské) postoupili . . aniž se domnívejte, že ihned té kolleje zbaveni býti máte, nikoli, než dva pod obojí, dva pod jednou praeceptorové jak pro dítky pod jednou tak pod obojí chovati se budou.“²⁾

Právní přítel mistrův universitních Joachim Těchenický dal pánům komorátům odpověď, že kollej prázdná není, že obývá tu rektor a sotva se živiti může, a professori že kolleje vydati nemohou pro veliké závazky své císaři a stavům. Tedy jal se vyhrožovati praesident komory, řka: „I není co hráti s J. M. císařskou!“ K čemuž mistři zase ozvali se, že musí o tu věc svolati všecku universitu, všechny členy její po všem království, z blízka i z daleka.

To pány v komoře zarazilo. Zajisté si zalhali, řkouce, že císař už kollej dal arcibiskupovi. I protož řekli, aby mistři nesvolávali nikoho a přinesli privilegia, že páni do nich nahlédnou.³⁾ V červenci dne 17. svolavše se mistři v poradu, usnesli se s přátely, mezi nimiž vždy vynikal Adam Huber z Risenpachu, bývalý professor, že se budou držeti privilegia Ferdinanda krále, že universi jest v moci stavů, privilegium že se k tomu táhne, aby jim nikdo statků neodnímal. Komora i arcibiskup tedy něco slevili. Prý ať tedy universi kollej svou prodá nebo najme arcibiskupovi. Však ani k tomu se mistři neměli. Nevěřili. Byli voláni do komory zase a zase; tu páni urození jim činili výtky prudké. Jednou jim vyčteno, že jsou mezi sebou v kolleji nesvorní a dítek že učiti nechťejí. Mistři k tomu zdvořile v odvet děli: „To mluví nepřátelé naši, nieméně děkujeme za tu upřímnost a časné oznámení.“⁴⁾ Praesident jim s důrazem velikým pověděl také jednou: „Spouštíte kollej Karla císař.; nic ji neopravujete, tak že, když ji na konec spustíte, z ní pryč musíte; nyní byste mohli dostati 10000, najměte

¹⁾ Arch. zemsk. Oecon. 15. 135. Tu jejich nářek.

²⁾ Oeconom. č. 15. 139. v arch. zemsk. Těž Oecon. č. 14. 94.

³⁾ Oeconomica č. 15. 140.

⁴⁾ Oeconom. 14. 94.

ji arcibiskupovi; mám syna, před Bohem nevím, kde ho dátí a komu poručiti, vy sami žádného neučíte a jiným učiti zbraňujete; proč jsou kolleje, páni goliáti (kollegiati), činite tak!“ Na konec jim vyčetl, že chovají v kollejích jen kočí a koně.¹⁾

Když se mistři s prosbou utekli k samému císaři, zanechání jsou při kolleji a útok uveden v nic. Ale nastala svízel nová. Mocnou ranou na protestanty byl královský mandát r. 1602 vydaný o haereticích, čímž se minili bratři a protestanté, tedy většina lidí v zemi. V souvislosti s tím mandátem 17. června téhož roku professorům v universitě nařizeno pod trestáním, aby šli se všemi školami na processí Božího těla.²⁾

Na přeslyšení toho ostrého mandátu rektor a mistři voláni jsou na radní dům. Probošt Skála nechtěl jíti, ale šel přec.³⁾ Mistři odbyli processí jak tak a některý šel, jiný vzdoroval; kutnohorský učitel Campanus pohřební vydal básně s přáním akademii, jež triumfuje nad přemoženými protivensťvými r. 1602.⁴⁾ Však gratulací předčasná. Rok co rok od té doby vysoké škole vycházely z kanceláře rozkazy o processích, nad něž protestantům nebylo nic protimyslnějšího. Universitě a jejím údům vždy nastával tím těžký den; hněvu na obou stranách i výtek z toho bývalo po každé dost.

R. 1605 nová mrzutost způsobena z kanceláře universitě. Nařizeno totiž administrátorovi podobojích Janu Benediktovi, aby skrze kněžstvo sobě podřízené ohledával školy městské latinské, jakému náboženství se v nich učí. Měl dopouštětí jen kališné, protestantského nic. Universitě viděla v tom ouraz svých práv, neboť od věků mívala dohled nad školami, a teď přidání jsou dohlížitelé kněžští, z nichž zajisté leckteři jiné víry byli nežli učitelé a universita.

Ale nebylo lze proti tomuto útoku nic podniknouti: protestantské náboženství nebylo v zemi zákonnité, krylo se pod pokličkou kališných, a vláda teď nařizuje ochranu víry kališné. Co tedy proti tomu? Z akt universitních patrně vysvítá strach professorů, aby nikde na škole nebyl nalezen katechism falecký, palatinus. Lutherský by už nějak spíš omluvili a vymluvili.

V přičině školské činnosti v universitě lze i v prvních létech XVII. věku leccos vytknouti s pochvalou. Především velmi čile o školství pracuje a snaží se mistr Bacháček. Snaha jeho o universitní classes rozbíjela se sic při každém novém kroku. R. 1603 již získán na ten konec učený mistr Albert z Kaménka. Někteří přátelé prosili mistrů, aby Kaménka přijali do své společnosti „na-

¹⁾ Oeconom. v arch. zems. č. 15. 149.

²⁾ Tamže. č. 15. 128.

³⁾ Arch. univ. A. 17. VI. 25.

⁴⁾ „Gratulatio Academiae de superatis anni 1602 adversationibus triumphantibus.“ Tisk v mus.

řídící classes k učení dětí;“ Kamének prý chce „tuto akademii vyzdvihnouti“. Po důkladné poradě mistři přijali Alberta s uložením, aby nejprv nějaký řád školní, podle něhož mívá učiti, sepsal a podal. To bylo po sv. Matouši — a již v lednu roku následujícího (1604) mistři Albertovi vzkazují, aby se jinde místem opatřil, že se na ně pro něho valí nebezpečenství.¹⁾ Albert totiž náležel straně bratrské. Odchodem jeho bylo zase po škole. Sklesla opět na Bacháčkův podnik soukromý.

Ale Bacháček dbal se vši energií o školy latinské po všem království, radil i do Moravy; v tom veliká zásluha i práce. R. 1601 Bacháček začal vykládati o kosmografii, aniž ustal od své milé astronomie. Následujícího roku Bacháček připadl na myšlenku, nebylo-li by lze obnoviti fundaci dra France stran řeckého lektora; četl o tom založení v deskách a vypátrav všecko, prosil rektora a mistrů, aby směl jménem vši akademie o zadržalon fundaci se ucházeti. Sliboval, že bude sám řecky čísti, až tu bude plat.²⁾ Se slavným Keplerem, hvězdářem císařským, býval teď Bacháček skoro stále u vědeckém obcování, ba r. 1605, stav se proboštem kolleje krále Václava, Bacháček pozval si Keplera na byt do kolleje a srdečně sdílel se s ním o všeliké dárky k svátkům od leckud poslané.³⁾ Za to mistr „Kaplerus“ zase odsluhoval se knihami do bibliotheky universitní darovanými.⁴⁾ Pobyt v Praze byl v Keplerově světoznámé činnosti vědecké nejstkvělejší. Tu připadl na své zákony astronomické, jimiž Koperníkův system teprv dotrzen.

Z nových profesorů nejznamenitější přibyl filosofické fakultě r. 1603 mistr Jan Campanus Vodňanský, latinský i řecký filolog a veleplodný poeta, jenž učitelskou i poetickou činností vyrovnal se největším na tom poli pracovníkům cizím.

Podle něho s prospěchem pracovali z nových Jan Chorinnus, Mikuláš Troilus Hagiochoranus a bystrý grammatik Vavřinec Benedikt Nudožerinus.

K tehdejšímu universitním medikům přibyl doktor Jan Jessenius, „professor Vittenbergicus“. Nepřibyl sic do svazku a kolleje professorské, poněvadž byl ženat, ale do university na porady docházel stále a v ní r. 1600 provedl první sekci lidského těla. Řezal a vykládal od 8. června za pět dní pořad.⁵⁾ Chtějice mu přáteli přisobě nějakého bytu, professori píší r. 1602 panu Rožmberskému, že „pro zvelebení“ university pozvali si ho, chce prý „v kolleji Laudově blíž kostela Betlémského, kdež před mnohými léty kní-

¹⁾ Arch. zems. Oecon. 14. 230. 247.

²⁾ Diplomátář. 1602. a Oeconomica v arch. zem. č. 18. 182. Arch. univ. A. 17. VI. 20.

³⁾ Arch. univ. A. 34. 37. 38. Těž Č. Č. Mus. 1895. IV.

⁴⁾ Arch. zems. Oeconom. č. 14. 399.

⁵⁾ Arch. zems. Oeconom. č. 15. 71.

žata synové krále Jiřího byt svůj měli,“ s manželkou a čeládkou bydliti, ale poněvadž to místo skrovné a ouzké jest, hodlají prý mistři „domček při též kolleji a s druhé strany kolleje Nazaretské k též kolleji pro jeho prostrannější byt připočísti“ a protož prosí pána o podporu.¹⁾ V těch časech Jessen provodil anatomii ještě několikrát vždy v shromáždění učených a vznešených, což zajisté universitě bylo ke cti. A její členové to také uznávali. R. 1605 zovouce ho k obědu universitnímu, mistři psali mu pozvání formou elegie a to, jakož výslovně v aktech dotčeno, z té příčiny, aby se mu co nejpěkněji poděkovali, že „pro svou a akademie čest anatomii na pohlaví lidském provozoval.“²⁾

O sekci samé, která tehda provedena na ženě, vrahyni svého dítěte, Campanus zaveršoval si:

„Quo meretrix victum et quaerebat corpore amictum
Hoc medici clari varie videre secari.“³⁾

Tím způsobem zajisté rostlo lepší slovo o Pražské škole vysoké, a nedivíme se již, čtouce, že v létech 1590—1605 zapsáni mezi studenty „v album universitatis“ i němečtí cizinci, na příklad jeden Hessus natione⁴⁾ a jiný Bavor z Landshutu.⁵⁾ R. 1592 pozdvížen tu na bakaláře Adam Prifer z Cáhlova Němec.⁶⁾

Že v universi nebylo vše, jak býti mělo, to jistá věc. Mnoho scházelo stran učení, a žactva byl smutný nedostatek. V první příčině významno, že Zalužanský r. 1604 navrhuje mistrům, chtějí-li přivésti universi do květu bývalého, aby dopustili nějakému Němci přednáseti o mathematice, tak aby i „vysoká studia“ mládeži se předkládala.⁷⁾ A v příčině druhé domluva jest výtka rektora Bacháčka do škol českých a moravských r. 1607 poslaná, že učitelé neoddávají schopných žáků do akademie, proto kolleje jsou prázdný. List je prudký a končí se vyzváním k učitelům: „Si veri matris academiae filii estis, eam fovete et augete!“⁸⁾

Bohužel vyskytl se touž dobou člověk v samé straně podobojtch, jenž učinil universitě Pražské veřejný posměch po všem učeném světě. Byl to devatenáctiletý student Pavel Jizbicový z Jizbice, jenž vydal ve Vittemberce r. 1602 básně s titulem „Periculorum poeticonum partes tres“, v nichž dobírá sobě štiplavě Adama Hubera, Campana a jiné mistry. Campanus, jenž tehda ještě nebyl profesorem, z Kutné Hory, kdež učiteloval, stížně dopsal universitě. Rektor Jan Bystřický z Bochova mu odepsal, že Jizbice je perfidus

¹⁾ Oeconomica č. 14. 176.

²⁾ „Gratiarum agendarum, quod pro suo et academiae honorem anatomicen in sexu femineo exercuisset.“ Arch. zems. Oeconomica. č. 14. fol. 301.

³⁾ Tamže 299.

⁴⁾ Oeconom. č. 18. 268.

⁵⁾ Tamže 36.

⁶⁾ Arch. univ. A. 17. IV. 283.

⁷⁾ Arch. univ. A. 17. VI. 43.

⁸⁾ Tamže 67.

pessimus homo; vždyť prý v básni i rektorovo jméno nehodně přeformoval, zove ho z „Bykance“. O básníkovi kritiku zapsal si rektor do knihy pamětní: Merdosus vates merdosaque carmina scribit“ (merda = lejno); prý jest na blázna vzíti asi tříloketní kyjiček a napomenouti ho jednou, druhé přes hřbet, až se posehne.¹⁾

V akademii jednají o potrestání uštěpačného a nezralého básníka; píší na radu Huberovu do Vittenberka, aby děkan tamějších artistů knihy dal pobrati a smělee Pavla Litoměřického, jenž bez práva zove se „z Jizbice“, jakoby byl nějaký rytíř, zatknouti. V listě universi Pražská vykládá, že na prosbu Jakuba Chimarrhaea, comitis palatini, dali mu grad a nikoli pro jeho vědění, kteréž není veliké; co psal v básních oněch, nepodobá se orationi křesťanského člověka, ale ďábelskému vrhnutí; v básni na Trojana Dačického váží professory jako smeti a osly, jednoho z mladých zove ignorantem, hanbou školy, Huberovo jméno převrátil v Heruba, mistra Carolidesa, jenž je písařem novoměstským, zvrátil v Ricodala, Campana v Manpaca. Pražským nadává a k jiným se lisá. Na konce mistři prosí, aby skvrna ta byla s nich snata. Děkan vittenberský Ursinus odpověděl, že Jizbice již od nich odešel.²⁾

Psáno tedy i císaři žalobně. Jizbice se císaři omlouvá, že sobě mistři sami všechno na zlé vykládají, prý chválil, kde toho se příčina dala.³⁾

Rozumí se, že protivníci protestantské university Pražské měli radost, básník nejen že ochráněn, ale on s větší smělostí novou sbírku vydal pod titulem Schediasmatum Farrago nova téhož ještě r. 1602.⁴⁾ V ní štípe mistra Campana na příklad: Quale tibi ingenium, quidam, Campane, rogabat. Qualis campanae, dixi ego, materia est.“ V exempláři musejním jest k těm útokům připsán souvěký povzdech, že ten Jizbice „patrios carmine laesit agros, dente canino bonis nocuit“ — vlastenskou půdu pošpinil a zubem psím uškodil dobrým. Ostatně část Schediasmat jsou básně necudné. Vrchol drзости Jizbice podnikl 14. srpna 1603; přišel opilý do koleje před večerem, rapíru dobyl, křesal jím, honil famuly a žáky, dobýval se do pokoje Ondřeje Mitysky, chtěje tam (sit honor auribus) vykonati potřebu; když probošt k němu vyslal, mluvil: „Což jsi ty prope Zythus?“ Prope zythus je hříčka slovní na praepositus. (Zythus či sameček, zatecké pivo). Naposled ho přemohli obyvatelé Karolina a sehnali dolů. Tu volal, že všickni mistři v tom domě jsou asini, nequam spurii, nebulones, scurrae cum isto suo nequam Jessenio. Prý to bude volati desetkrát, stokrát, tisíckrát.

¹⁾ Arch. zems. Oeconom. č. 17. fol. 31. a násl. 42. 48. 73. 78. Též v Dvorského Pamět. o školách. č. 190.

²⁾ Oeconomica v arch. zems. č. 17. 103.

³⁾ Oeconom. č. 18. 192.

⁴⁾ V mus. 49. E. 16.

S tím odešel.¹⁾ Přímlovou otec Jizbicova Matiaše urážky některak srovnány. Nevíme, čím přízní posměvač Pražské akademie dostal titule poeta Caesarius. Zase vraždou r. 1607 u své milenky. Sklál ho sok. Zlý konec ten přiměl Campana, že z dobráckého srdce přispěl k pohřebním básním, urážky mimo sebe pustiv.²⁾

O několik let dříve, nežli Jizbice urazil mistry školy Karlovy, přihodila se jim urážka od žáka akademie jesuitské. Bylo to r. 1594 za proboštsví Jana Vokorinea Žlutického; „nějaký mládenec jménem František rodem Strakonický, studios kolleje jesuitarum“ přišel do Veliké kolleje všechny professory na hlas haněl, nařikal, mluvě, že jsou zrádci. Když k němu na dvůr seběhli, chtějíce zvědět, odkud je, ničeho se na něm nedoptali; vždy žerty a posměšky své z nich maje zlořečil jim. Prý běhal jako opilý. Mistři dali ho sebrati městským rychtářem, žalovali v radním domě, ale nevyžalovali nic.³⁾

Při té případnosti zmíněno buď, že v těch dobách začínají se husté nesnásky, ano i bitvy mezi studenty jesuitskými a universitními; leč o těch až na svém místě.

Je patrno, že vzrostem kolleje jesuitské rostla smělost jejich některých žáků. A kollej opravdu aspoň hmotně pořád rostla. Ovšem u vysoké vědě nezdá se, že by kollej byla v květu znamenitém. Přetrvavši v jakéms takéms zdraví mor roku 1599, kollej v únoru r. 1600 volala své členy a žáky a zahájila učení filosofické a jiné nižší. Theologie však byla bez posluchačů.⁴⁾ Theologie u jesuitů ještě za kolik let tuze pokulhávala; čtemeť, že r. 1606 tři žáci vysvěceni jsou u jesuitů na kněze, kteří víc nestudovali nežli v Krumlově humanitní třídu. Ovšem, že to lze vyložit i nouzí o katolické kněze.⁵⁾ R. 1604 měli jesuité v theologii ze svých členů jen dva žáky; tenkrát bylo také filosofů jejich právě jenom šest. Žáků cizích bylo asi víc; r. 1605 vyšších studentů něco přibýlo bouří uherskou, která je z Moravy a Rakous pudila.

V stavení kollejním do r. 1600 ukončena strana jižní a západní, obyty rozhojněny i pohodlí schystáno obyvatelům. Z jesuitských členů bytovalo tu r. 1601 čtyřicet, v nichž 16 kněží, dva professorové theologií a jeden logik. Jakub Geranus od toho roku rektoroval jim až do roku 1606, kdy nastoupil Theofil Crysteccus (Chrysteccus), jenž přetrval bouří českou o majestát.

Na počtě čtyřiceti jesuité drží se od počátku století. R. 1606 zase mor na ně udeřil a jejich školy rozehnal téměř na dvě léta; začalyť ožívovati teprv r. 1608 zase.⁶⁾

¹⁾ Oeconom. v arch. zems. 14. 223.

²⁾ Data o Jizbici Nováček sebral v Listářu šk. kutnoh. 79.

³⁾ Arch. univ. A. 47. 289. Též A. 13. a. 281.

⁴⁾ Schmidl. Hist. S. J. II. 207.

⁵⁾ Týž 433.

⁶⁾ Schmidl. Hist. S. J. II. 239. 393. 421. 424. 500.

Jako před tím takž stejně i od počátku XVII. věku jesuité přes všechny nesnáze školní snažili se předěti nad universi Karlovu počtem svých šumných promocií. Hned po r. 1600 jesuité pozdvihli deset kandidátů na misterství ve filosofii; r. 1602 udělují bakalářství 27 kandidátům, mezi nimiž za nejvzácnějšího jezuitský kronikář uvádí Neapolitána Jana Spinella, příbuzného nuntiova. Po moru r. 1608 jesuité udělují bakalářství třicetijednomu svých studentů.¹⁾ Tedy zajisté rostli. Byli-li na protestantské universi Pražské r. 1600 promováni čtyřicetětýři kandidáti bakalářští²⁾ a r. 1605 dokonce šedesát dva, nebude lze aspoň v té příčině hleděti na školu Karlovu s patra a odsuzovati ji jakožto prabídnu.

A jako jindy stejně i od počátku XVII. století jesuité těšili se hojných podpor svých vysokých i nižších přátel. Hned r. 1600 Maria Manriquez z Pernštýna dává jim dům a rozlehlou zahradu pod Letní, do té chvíle povědomou jménem zahrady jesuitské, dar nad 6000 kop míš. ceněný. Tím přibyl k pozemkům, z nichž některé do té doby sami si koupili, znamenitý kus. Týž rok vdova Markéta z Lobkovic poručila nad 2000 tolarů domu „pauperum“ a nepočítajíce jiných darů od obou vdov Pernštejnských, podotýkáme jen, že ještě týž rok dostalo se i jezuitské bibliothece rozmnožení, že stálo za kolik tisíc; roku 1604 s darem 1000 tolarů zase Felix z Lobkovic se dostavil, a rok potom Kašpar Blovský z Palatynu, konšel Staropražský, odkázal nad 2000 zl. ke kolleji, již byl přítelem tuze horlivým, ale o dědictví nastal spor. Za to bezpečnějš dar Marie Valdštejnová učinila jesuitům roku následujícího; dala jim statek v Čelakovicích. Téhož roku 1606 jesuitů pokladnice stačila koupiti statek Bernartice za 12.700 kop míš. Unavilo by, kdybychom řadu štědrých darů uvéstí chtěli všecku. Darů a laskavostí menších troušilo se jesuitům nepočítaných. Mezi dárci, kteří roku 1602 oblažili nejpilnější jezuitské žáky, laskavým se osvědčil poprvé Karel z Lichtenštejna.³⁾

Na konec nutno připomenouti, že Pražská kolleje jezuitská velikou posilu brala v těch dobách od kolleje a akademie v Olomouci. Tam nastoupil r. 1600 biskupství kardinál Dietrichštejn, a ten jesuitům pomáhal k vzrostu. Po moru r. 1600 akademie Olomoucká měla ve filosofii ovšem jen 15 studentů, ale potom přibýlo. R. 1604 počítají do osmi set všech vsudy žáků, tedy akademiků i gymnasistů. Učilo se také pilně theologii. Akademické grady udílěny, při kterýchž slavnostech rád přítomen býval Dietrichštejn. R. 1607 bylo tu 48 členů jezuitských.⁴⁾ Rok 1608 na čas zarazil rozvoj jezuitských akademií.

¹⁾ Týž. II. 207. 278. 500. Též matrika v arch. univ. č. XXI.

²⁾ Oeconomica v arch. zems. č. 15. 120. a j. Stran gradů akademických všecko zevrubně zanecháno do jiné knihy.

³⁾ Schmidl, H. S. J. II. 214. 215. 388. 278.

⁴⁾ Týž. II. 230. 231. 263. 343. 379. 413. 477.

Hlava IV.

Oprava Karlovy universi.

Rok 1608 přinesl obrat veřejných věcí, a Pražská škola vysoká měla v něm svůj podíl. Souviselaté tuze se zájmy protestantův, a ti rozhodně užili na prospěch svého náboženství, dosavad neuznaného, velikých nesnází, do nichž císař upadl ve sporu s bratrem svým Matiašem. Užili jich k dobytí náboženské svobody. Smluvili se o to na pospěšném sněmě roku 1608 v tu chvíli, když Matiaš, vyzav císařskému bratrovi Uhry, Moravu a Rakousy, blížil se do Čech, zova a lákaje k sobě české stavy. Však ti za slib císařův, že v příštím sněmě pojedná se přede vším o náboženství, postavili se Matiaši na obranu svého krále, čímž Matiaš nucen skloniti se k míru. K sněmu prve dotčenému mistři Karolínští poslali spis, v němž prosí o zlepšení vysoké školy; žádají, aby císař stvrdil privilegia, aby králova komora vrátila nadací na řeckého lektora, aby směli mistři odprodati vzdálené vsi a které by blíže Prahy za to koupili, aby je směli klásti v dsky bez relací a voluě.¹⁾

Takž se tedy universi hlásila hned v prvním zahřmění veliké bouře.

V době válečné roku 1608 obě školy vysoké v Praze měly ůjmu. Jesuité jedním zápisem tvrdí, že se jim ůtlejší mládež rozběhla, ale v přednáškách prý neustáno ani in tanto armorum strepitu.²⁾ Universi Karlova o přednáškách nezapisuje ničeho, za to jsou poznámky v knihách, že zlodějští Valouni a Uhři kradou mistrům a jich poddaným vesnickým v Trčousích a v Počernicích klisny.³⁾ Jesuitům zlý čas nastal teprve roku následujícího, 1609, za revoluce. Paměti zapisují, že kolleji hrozí zahynutí dokonalé. Školy vyzdvi-

¹⁾ Rukop. arch. univ. A. 17. VI. 70. Též Tomek v Č. Č. Mus. 1847. 501—507.

²⁾ Schmidl. Hist. S. J. II. 501.

³⁾ Oeconomica v arch. zems. č. 14. 632.

ženy docela, mladší členové řádu někteří utekli se do Kopaniuy, jiní členové poschovali se v bytech svých příznivců na Malé Straně, a jen málokterí s rektorem vydrželi v kolleji. Ale ani jediný škody nevzal.¹⁾ Vzbouření protestantů čeští vedli si k osobám svých protivníků šetrně.

Roku 1609 sešel se sněm, a mistři hned v lednu snesli se, že budou k němu psátí znova, ale tentokrát kratěji, okrouhleji (rotundius). Prosili císaře a sněmu, aby fakulty byly obnoveny, kolleje opraveny, a stavové aby poddané své studiím oddané propouštěli z člověčenství.²⁾

Stavové protestantští na sněmě shromáždění žádali, aby jim kromě svobody náboženské konsistoř pod obojí spolu s universitou v ochranu byly dány. Všemuh tomu katoličtí rádcové císařovi vzpírali se. Stran university a konsistoře tvrdili, že nikdy stavům nepodlehala. Co se v lednu a v únoru pohnutého onoho roku Bacháček na hrad naběhal! Zapisuje si do knihy, že šlo o „vyzdvižení učení Pražského“, že byli všickni direktori spolu s ním na sněmě, že jeden den páni ouředníci Star. Města Pražského mluvili téměř do dvacáté hodiny, zapisuje si, co utratil za obědy, když musil „nahoru.“³⁾ Bacháček se svými kollegy sháněli ze svého archivu doklady, že konsistoř osazovati příslušelo druhdy stavům, kterýmž to právo odňal Ferdinand I.

V městě straua stranu dráždila. 21. února primas Žatecký Nepressius do sněmu přinesl anagram „jesuitský“, jež strhl na zámeckých schodech s domu zlatníka jakéhos. V anagramatě velebi se Leopoldus, archidux Austriae, lux poli, lux Europae, cor Dei, jenž zničí přátely Charontovy, kacířského Kalvina, Lutheru s nakřiveným krkem, on zničí zločinné úklady jejich.⁴⁾ O biskupu Pasovském Leopoldovi vůbec hlas byl po městě (a také se dostal do universitních pamětí), že proto přibyl do Prahy, aby císaři radil proti evangelickým.⁵⁾

Vášně planuly. Studenti měli při všem svůj podíl. Do toho nepokoje vpadl rozkaz universitě, duchem svým protestantské, aby všickni její příslušníci šli na processí Božího těla. Pravda, rozkaz takový byl dáván již po kolik let, ale tentokrát pohněval z míry mnoho a byl nemístný. Do universitních pamětí zapsal některý z mistrů nezdvořilé verše stran nařízeného processí:

„Sunt invisā Deo, sunt scorta infamia Romae-
qua potuit festum religione coli?”

Urbanus scorto sacram hanc dat corporis curam :
Papae quam Christo plus obedire cave“.“)

¹⁾ Schmidl. II. 350.

²⁾ Arch. univ. A. 17. VI. 75.

³⁾ Lib. rationum v univ. arch. A. 34. 88.

⁴⁾ Arch. univ. A. 17. VI. 100. Nejasný opis.

⁵⁾ Tamže 106.

⁶⁾ Tamže.

Mistři donesli rozkaz kanceláře Zdeňka z Lobkovic do sněmu stavům, a ti u velikém hněvě zakázali professorům účastenství míti při katolickém processu, prý ať kromě pohoršení modlí se doma nebo v kostele.¹⁾ Universita tedy na processu nešla. Probošt lakonicky zapsal v knihu „Processio nulla“.

V těch bouřných dnech universitní chrámek Božího těla stal se několikrát shromaždištěm velikého shluku pražského. Lid se do něho valil, aby viděl pověstného františkána Kašpara Felixe, jenž odpadnuv od své víry, tu v chrámečku přijal pod obojí a kázal několikrát proti církvi katolické. „21. června (čteme v zápisech universitních) v kapli Božího těla jakýs mnich, jenž byl přední hodností v klášteře²⁾ na Novém Městě u Panny Marie Sněžné, při přecházení sběhu lidí jazykem německým své odřeknutí (palinodium) přednášel (cecinit); zřikal se toho, čemu byl učil a jiní z toho těsta dosavad učí, (vykládal) jak hanebně v oněch klášterech žili a žijí. Bůh rač nadchnouti jeho předsevzetí“.³⁾

Když vzbouření stavové nařídili obranu zbrojnou a ustanovili direktory k jejímu provedení, císař podepsal majestát na svobodu náboženství pod obojí 9. července 1609. Z toho všude radost nezměrná, v chrámech pěno Tedeum a skoro na všech věžích pražských zvony hlaholily za dlouhou chvíli v jásot evangelikův. Universita sešla se 18. července na čtení zákonů studentům, a když zákony vyloženy, napomenuti studenti a všickni oudové vysoké školy, aby při této příležitosti modlili se za stavy i za znovuzřízení akademie.⁴⁾

Majestátem oddána konsistoř nad duchovními věcmi a vysoká škola zemským stavům, jimž zároveň přiznáno právo, aby ze sebe vyvolili dvacetčtyři defensory na obhájenou obou dotčených ústavů.⁵⁾

Než vyvolení defensoři, již před tím za mnohý den děly se porady o zřízení konsistoře protestantské, k nimž mezi kněze též čtyři professorové z akademie byli na pomoc (31. července) přibráni, totiž Martin Bacháček, rektor, Jan Campanus, děkan, Šimon Skála, prorektor, a Křištof Mathebaeus, probošt karolinský. Dosavadní obojetný administrátor konsistoře pod obojí byv sesazen donesl knihy konsistorní do Karolinum.⁶⁾ Tu se všechny porady před se braly a to nikoli klidně. Nejprve kněží staré víry pod obojí působili hádky. 3. října v hromadě českého a německého kněžstva v Karolinum

¹⁾ „Potius in templo vel domi orando scandalum declinent.“ Rukop. univ. A. 17. VI. 110.

²⁾ A. 17. VI. str. 110. stojí, že byl procurator monasterii a monachus Augustinián!

³⁾ Tamž 102.

⁴⁾ Archiv. univers. A. 17. IV. 115.

⁵⁾ Tamž. 123. Concessum statibus, ut defensores eligant ex omni ordine sex, qui consistorio et academiae adsint.

⁶⁾ Ruk. univ. A. 17. VI. 117.

ztropil křik Cikada, farář od sv. Jindřicha, tvrdě, že má arcibiskupské svěcení. Protestantské kněžstvo volalo, že mají svěcení také. Litvín z Říčan osopil se na Cikadu slovy: „Bešťáku, lehkomysln jsi; nejlépe prašivou ovci z stáda zahrnutí, aby jiných nekazila a kterák máš lidem věrný býti, když jsi Bohu věrný nebyl!“ Tim mu vyčítal, že byl druhdy jesuitou. 6. října u valné hromadě čtena v Karolinum konfessi s majestátem, čtení artikulové konsistoře nové a u veliké poslušárné kolejni prohlášena konsistoř nová „non sine applausu praesentium“. ¹⁾

Jsa všeho účastník, také děkan Campanus pilně si zapisoval, kteraké hádky byly mezi příslušníky protestantských věr a mezi bratry českými, než dospěli k společné konsistoři. ²⁾ Když se jak tak shodli, kněží vyvolili ze sebe konsistoriánů devět a k nim, jakož druhdy bývalo od dob husitských, dosazení tři z professorů za konsistoriány. Byli to tři nejstarší. Bacháček, Skála, Campanus. Hlavní kollej universitní zůstala sídlem konsistoře, tu se konávaly schůze a tu zkoušení bývali kandidáti stavu kněžského. První zkouška v Karolinum byla v prosinci, a zřízení na kněze jsou potom v Týně tři kandidáti (Němci). O tom svěcení zápis dostal se do universitní knihy, a poněvadž osvětluje situaci širokým světlem, nebudiž tu pominut. Děkan píše: „Stalo se, že německým jazykem byli na kněžství zřízení proti všech očekávání a slibu. Bůh odvrátí, aby toto znamení (omen) nelákalo Němců do vlasti naší, aby (jako druhdy) v církvích a ve věcech veřejných i soukromých nedrželi království a šlechtu (primos); jest snadno uhodnouti, že jim ten první úkon (svěcení) nebyl nemilý; voni jim český chléb.“ Slova poslední jsou zapsána česky, ostatek latině. ³⁾

Než se jednání o konsistoř a církevní řády v listopadu dokonalo, již tři měsíce před tím zahájeny první kroky k nápravě university, ale v brzce poznány všelijaké nesnáze vzniklé ze sporných mínění. První krok učinil doktor v lékařství Adam Zalužanský, druhdy professor v universitě Pražské; podal stavům svůj návrh o spravení akademie; 10. září pan z Roupova, jeden z direktorů, vešel k Bacháčkovi a „mnoho promlouval a dobrého zdání slyšeti žádal, jakby učení Pražskému spomoženo býti mohlo, ut ad pristinum florem redeat“. ⁴⁾ Začali se tedy mistři raditi. Campanus jménem ostatních podal stavům návrh poněkud jiný než byl Zalužanského. Oba návrhy na mnoze byly shodny, ale v leččems se dvojily velmi různě. Stavové nemohli než ustanoviti k sporným plánům kommissi. Dne 12. měsíce září doktor Huber, jenž také se přičiňoval o reformaci Pražské akademie, přišel k mistrům se vzkazem, aby se dali

¹⁾ Tamž. 157.

²⁾ Ruk. univ. archivu A. 17. VI. 118.

³⁾ Arch. univ. A. 17. VI. 167.

⁴⁾ Liber rationum v univ. arch. A. 34. 99.

ve čtyřech osobách naléztí v domě pana Karla z Vartenberka na rynku u zlaté trouby (č. 933, ve dvacátou hodinu. Místí v bytě pánové zastali Zalužanského a Hubra. Právě přijed s Hradu, pán oznámil professorům vůli císařskou: prý akademie jest stavům pod obojí v moc dána, a direktori mají instrukci, jak se chovati, a direktori prý snesli se, aby jisté osoby vešly v kollej, privilegia přehlédli, nedostatky v nich uvázili a direktorům zdání dobré dali; pročez nechť se místí jim v tom dověří a jsou nápomocni.¹⁾

V pondělí 14. září Zalužanský, Huber a Petr Macer z Letošie vešli do kolleje Karlovy a předložili instrukci, kteráž zněla jim jakožto stavovským kommissatům, ale Huber k svému velikému podivení (což v pamětech universitních zapsáno) v instrukci nejmenován. Jináče kommissatem jmenován tu Václav Collidius z Doubravicean, služebník při puchalterii, ale ten do kolleje tenkrát nepřišel.²⁾

Po modlitbě čtena instrukcí přichozích pánů. Podle ní šlo tedy nejprv o přehlédnutí privilegií a důchodů kollejních, bylo vyzvěděti, co odkud stálého platu, co případného, mají-li při akademii jakou bibliotheku obecní, ta nechť se přehlédne podle inventáře, kollegiáti nechť povědí a ukáží „process vyzdvižení všech umění J. Milostem (stavům) podaný“ t. j. aby vložili, kterak mní zříditi čtyři fakulty. Měli kollegiáti na každý artikul svého i Zalužanského dobrého zdání dáti odpověď. Ten den ztrávili čtením privilegií, ale už se hádali. Gravissima fuit controversia o jurisdikci rektorské. Zalužanský chtěl, aby se dle privilegia papežského táhla na všecky všudy žáky, professory i kněze konsistorní, professoři zamítali, volajíce se také k privilegiím; chtěli, aby rektoru podlehali jenom membra universitatis.³⁾

Zalužanský upravil svůj návrh takto: „Poněvadž mezi kněžstvi a zákonem časem nedorozumění vznikají, aby konsistoř podle způsobu jiných akademii s akademií spojena byla, a administrátor spolu s konsistoriány také pod správou rektora jako jiní oudové uveden byl.“⁴⁾ Odpor professorů byl tu zhora zhytečný, neboť konsistorští kněží by se byli sami jakživi nesklonili pod rektora. Na proti tomu jiný návrh Zalužanského, který se tuze dotýkal professorů, nevzbudil, jak se zdál odporu valného.

Zalužanský chtěl, „co se dotýče dosazování professorů, to aby se na samé vůli professorů zůstávalo, než s dovolením pánů defensorů se dalo, jakž na příklad list krále Václava, kterýmž do kol-

¹⁾ Univ. arch. A. 13. b. 547.

²⁾ Na instrukci podepsáni (12. septemb.) Jan Švamberk, z Roupova, Jíří z Gerštorfa, Štampach, Adam Linhart, Fruweyn, Karel z Vartenberka, Budovec Magrle, Vodňanský. Rukop. univ. A. 13. b. 547.

³⁾ Rukop. A. 17. VI. 124. arch. univ.

⁴⁾ Rukop. musejní 23. H. 8. 278.

leje Veliké professory dosazuje, ukazuje¹⁾. Tím měli býti professoři při své dosavadní kooptaci omezeni velmi.

Také nebylo hádky o tom, aby zrušil se starodávňý statut o klerikátě rektorově a všelikých církevních povinnostech professorských, jichž plnění nehodilo se jim jakožto protestantům. Ten statut prý nechť se srovná s konfessí. S protestantstvím Pražské školy vysoké souviselo i to, že kommissi chtěla se souhlasem professorů, aby nebyl vedle starodávňého privilegia pražský arcibiskup kancleřem university, než aby to právo jako dosud měl rektor; rektoru nechť přísluší „ordinace mistrů“.

I stran vesnic a důchodů docílena mezi mistry a kommissary jaká taká shoda. Kommissie shledala, že jsou k vysoké škole 22 vesnice, ale málo která celá, v některé jest jen po jednom nebo po dvou osedlých, a to v krajích velmi rozdílných; navrhla tedy kommissie, aby statky a vsi od Prahy dále dvou mil ležící byly rozprodány a peníze na ourok složeny anebo na skoupení nových bližších statků vydány.¹⁾

Bibliotheku universitní shledala kommissie na rozdílných místech, což nemusí býti znamení nepořádku, ale návrh reformační, jež kommissie si vymyslela se souhlasem professorů, je podivný a na onu dobu význačný. Prý by se měly z té bibliotheky knihy na pergameně psané „písmem starodávňým, tak že se sotva čísti mohou“ prodati („málo některé hodnější knihy vyberouce“) a jiné „užitečnější“ za ně koupiti.²⁾

Professoři chtěli, aby spraveny byly universitní classes jakožto vzorná škola, z níž by vycházel dorost akademie. Tomu Zalužanský ani kdo jiný z kommissie neodporoval. Ale nejtuzší odpor, ba hněv vznikl z návrhu Zalužanského, aby totiž byl universitě stanoven pevný řád čtení a učení. Mistry tuze hněvalo, že se jim Zalužanský plete v methodu vyučovací i v látku. Nejprv chtěl, aby větší díl dne in exercitio nežli in praeceptis proponendis stráven byl; tento artikul mistři přijali, ale o ostatku nechtěli ani doslyšati; prý by „tou novotou učení jak professorové z jiných akademií tak i studentové odstrašení býti mohli, že žádná akademie sobě, co a jakby učiti měla, vyměřovati nedá, nýbrž že to na svobodě míti chce“.

Proti tomu lecco Zalužanský namítal nešetře výtkami a štipkami. Předkládal, „že největší podstata na učení záleží, a to podle všech praecept a částek v jednom každém umění jistě nařizeno býti má, aby professor ničímž zbytečným buď vědomě aneb z neumělosti mládeže nezanášel a professi své časné a nejdéleji v roce, jakž statuta ukazují, odbýval; druhé, že při takovém nařízení jisté formy a způsobu učení šetřiti se má, ne toho, což sobě páni mistři

¹⁾ Rukopis musejní 23. H. 8. 278. Těž univ. archiv. č. A. 17. I. 1 str. 795.

²⁾ Rukop. mus. 23. H. 8. 279. Arch. univ. A. 17. I. 1. str. 800.

k obraně kladou, nový-li je či starý, než raději aby jednokaždé praeceptum a naučení bylo pravdivé, hodné a užitečné a v jistém pořádku postavené“. Vždyť právě tím způsobem Hus a Jeroným, jsouce na této akademii, moudře si vedli; „nešetřili nevolnosti aneb starožitnosti učení, ale samé pravdy a užitečnosti“. „Těž Petr Ramus při reformování akademie Pařížské neohlédal se na zvyklost tehdejších domácích aneb cizích při vyučování mládeže, než praecepta, kteráž se mu tehdaž nejpravdivější a nejpotřebnější zdála, ačkoli to také téměř ode všech za nové a neobyčejné pokládáno bylo, nařídil a od krále francského proti jiným ochráněn a professor královský vyhlášen byl.“ Zalužanský končil s výmluvnou horlivostí a vroneností: „Nebudete-li chtíti v této reformaci na samé pravdě a v tom, což užitečnějšího a potřebného jest a ne na zvyklosti aneb osobách se zakládati, nikda tuto akademii k žádnému gruntovnímu učení přivésti moci nebudete, nýbrž vždycky po jiných zbirati a jako stín chytati proti přirození a obyčeji národu našeho, kterýž jak v jiných příčinách tak i v učení cizích národů víceji vůdcím nežli služebníkem bejtí zvyklí musíte.“¹⁾

Tato horoucí řeč nechytla se professorů, a kommissari dávali jim proti Zalužanskému za pravdu. Všickni hádali se. Čtemeť v pamětech, že 23. září se sešli zas a, když předložen „liber Zalužani de restauratione“, nelíbil se nikomu, a jednání ten den odloženo; nazejtří se sešli zas a pohádali „commissariis renitentibus“.²⁾

Tou hádkou vlastně skončilo se jednání mistrů s kommissi. Potom kommissari podali stavům své návrhy, jak se byli s profesory dohodli; o posledním kuse stran stálosti přednášek nenavrhli však nic; vyhlčili stavům jen spor, nepřičinivše k tomu nic z svého mině.

Když porady skonány, pohnutí v universitě nepřestalo. Byl strach, aby návrh Zalužanského od stavů nebyl přijat a mistrům nařízen. Desátého října poslali nového děkana svého Troila s rektorem Bacháčkem k panu Šlikovi s prosbou ode „všl akademie“, aby nedopustil přijetí návrhy doktorovy; prý ať „nevstrkají“ (obtrudí) se akademii určité a stálé předměty a metody (praecepta); jsouť ta praecepta beztoho nedokonalá a neužitečná, jsouť proti formě a způsobu jiných akademí všelijak sebrána a na kopec nahrnuta (coacervata), některá jsou stará tak, že by o nich bylo potřebí disputovati; mají-li Zalužanského praecepta universitě vztrčena býti, mistři žádají soudu jiných akademí a usoudí-li, že jsou mládeži hodna a užitečna, professori prý rádi podpíší.³⁾

Týž den vyhlášení jsou první defensoři nad konsistoři a universitou a z instrukcí, která jim 21. října vydána, dosti světle

¹⁾ Rukop. mus. 23. H. 8. 280. Ruk. univ. arch. A. 17. I. 1. 800.

²⁾ Univ. arch. A. 17. VI. 126.

³⁾ Tamž. A. 17. VI. 130.

vysvítá, co stavové přijali z návrhů reformační kommissi a kterak si vůbec představovali, že by mohla náprava vysoké školy jíti před se. Instrukee dotčená káže defensorům, aby byla vysoká škola vyzdvižena o čtyřech fakultách, defensorové aby ji osazovali „muži učenými a hodnými“; pak aby, vezmouce k sobě „některé rozumné lidi“, povázili důchody akademické a kolik by na ně mohlo býti chováno professorů; s professory aby uhořeli o služné s každým zvlášť; aby také dohlédali k nim, by mládeže neobmeškávali, z obecného nákladu aby kolleje opravovali, vsi vzdálenější aby prodali, spravedlnosti, které universitě náležejí, aby třeba soudem zastávali na stavovský náklad; také aby defensorové sami vybírali z profesorů obojích práv znalé do konsistoře, a budou-li spory mezi nimi samými nebo mezi konsistoří a universitou, aby defensoři je přiváděli k vyrovnání a k nápravě.¹⁾

Sněm usnesl se též o sbírce na obnovu akademie, měla to býti dobrovolná berně; z každého „člověka“ poddaného bylo dáti po 15 groších míšeňských, ale „téžoz člověka v to nepotahujíc“ (t. j. vrehnost měla dáti sama); z peněz na úrocích bylo dáti z tisíce 2 kopy grošů.²⁾

Sbírka sněmem svolená, zdá se, že se nevydařila. Vyznávajíc sic Theobald Švihovský a Jáchym Šlik spolu se čtyřmi jinými pány k přijímání té sbírky od spoludirektorů dožádaní, že ještě téhož roku 1609 od slovné poctivosti purkmistra a rady města Jindřichova Hradce přijali „na pomoc a k vyzdvižení učení slavné akademie universitatis Pražské“ jmenovitě 100 kop grošů míšeňských,³⁾ ale tušíme, že nebylo podobných kvitancí mnoho. Aspoň na nedostatek peněz nařiká se i potom pořád, a nouze o peníze bude asi hlavní příčinou, proč reformace university Pražské kulhala od počátku, takže nedospěla daleko.

Byly ovšem také jiné věci na překážce. V řtjnu píše Bacháček rektor nějakému hraběti, že také „strana odporná“ stojí v cestě. Prý jde o vzdělání a bohda i vyzdvižení učení Pražského, „ale čert se vším peklem tomu překážku činí, vida, že se tudy království jeho ztenčuje“.⁴⁾ Kterak strana starokališní nebo katolická hleděla překaziti nápravu akademie, o tom rektor už dále nic nepraví, co líčí, to týká se již jen škol obecných. Asi daleko větší překážky a potíže s opravou byly v universitě samé a v rozporu s defensory, při čemž Zalužanský rady dával.

Rozpor nejtužší se ohlásil 28. listopadu stran statků. Pět profesorů ten den voláno na radu dům staroměstský, kdež očekávání

¹⁾ Arch. zems. Opisy z Hory. 1609. Arch. univ. A. 17. I. 1. 753. Rukop. budišinský č. 33. f. 93. (opis u dra prof. Čelakovského).

²⁾ Arch. zems. Opisy z Hory 1609. Arch. univ. A. 17. I. 1. 778. Arch. mus. 23. H. 8. 270.

³⁾ Arch. v Hradci. Manual radní z r. 1604. fol. 168.

⁴⁾ Rukop. univ. arch. A. 13. b. str. 528.

direktory a defensory. Od shromážděných pánů Budovec promluvil k mistrům, jsou-li posavad toho úmyslu jakož jsou toho předešlého roku při J. M. císa. vyhledávali a stavů za přimluvu žádali, aby mohli páni statky učení Pražského od měst Pražských vzdálené na 7, 8 a 10 mil směnití nebo prodati a peníze na ouroky dáti. Mistři odpověděli, že toho oumyslu jsou. Po té páni kázali jim ven za dvěře a v uzavřenosti radili se hodinu. Po tom zas, když přivolání, k nim Budovec promluvil: „Akademie s konsistoří nám dána se vším, a vidí se nám, aby nejen vzdálené ale i bližší statky byly prodány a aby k tomu směřováno bylo, kde prve důchodů 500 se shledávalo, aby na budoucí čas pět tisíc vycházelo a odtud aby docentes svá slušná opatření měli!“¹⁾ Professoři ulekše se, dali odpověď, poněvadž se tu dotýká velikých věcí a proměn, že se musí s ostatními poraditi. Byla pak v Karolinum veliká porada s pány přátely universitními (Adamem Linhartem, Macerem, Valentinem Kochanem, Joach. z Těchenc, Václ. Vlaverynem a dr. Borboniem), kteří všickni se snaželi, aby toliko statky vzdálené se odprodaly a „statky císa. Karla aby se nehejbalo“. Pak to uvedli mistři na spis a podali direktorům.¹⁾

Lze oznámiti, že professoři svým odporem zvítězili, zvláště když na sněmě purkrabí Adam ze Šternberka jim dával za pravdu. Hádky defensorů s mistry o statky měla svůj podnět jinde nežli v universitě a její reformaci. Šlo vlastně v jisté přičině o statky jezuitské kolleje, a universita Pražská měla pomoci proti nim. Věc byla tato: Na sněmě, jenž trval bez přetrží až do 23. února 1610 žalováno od evangeliků, že jesuité kupují statky, dávají je do desk a nic z nich nechťejí platiti při berni, odvolávajíce se k privilegii Ferdinanda I. I protož stavové protestantští navrhovali, aby statky jezuitské byly prodány, a peníze stržené aby dány byly komoře královské, jejíž příslušenstvím beztoho všickni statkové duchovenští jsou, a komora bude moci peníze jesuitům vrátiti, ale statkův ať více nekupují. K tomu katolíci vymyslili odvetu: prý ať akademie Karlova také zbaví se statků, jimiž volně vládne a které se nepočítají ku komoře královské. Zapomněli ovšem říci, že mistři ze svých statků berni platili.

A takž vznikl v defensorech plán o odprodej universitních statků, kterýž plán zmařen neústupností mistrů. Sněm snesl, aby kolleje jezuitská i akademie Karlova zůstaly při svých statcích, nových aby nesměly dobývati, a jesuité aby platili berně jako Karolinští.²⁾

Něco kyselosti utrousilo se v poměr některých defensorův a mistrů tím, že Boleslavští bratři a tudy také defensoři jejich víry

¹⁾ Rukop. univ. arch. A. 13. b. 511. Šrovn. vše s Č. Č. Mus. 1847. Paměti kollegiatů od Tomka.

²⁾ Tomek. Univ. 218.

chtěli od university mítí sobě postoupený Betlém k bohoslužbě a kollej Nazaretskou ke škole své. 28. listopadu 1609 defensorové sešli se na faře betlémské brzo ráno po kázání. Slovo tu měli Švihovský, Budovec, Vilém z Roupova. Páni vyzvali mistry, aby přijali do své kaple za kazatele Matiaše Cyra, bratra, nebo aby se do jistých let přálo jemu v tom chrámě kázati.¹⁾

Mistři byli toho asi nerádi a proto se halili opatrností. Prý musí mítí potaz s osadními. Když se pak s osadou sešli, tu „proti vůli imperiti vulgus, kteréž pan Humbert jakožto přední osoba v té osadě okřikl a snad i někomu bláznů nadal“, mistři snesli se na tom, že bez pražského purkmistra, jenž do fundálního privilegia jest pojat, nic učiniti nemohou. I tento odklad bratršti defensori přijali. A purkmistr Nerhauf také odkládal.²⁾ To vše dělo se z nechuti k českým bratřím, kterou protestantští členové z profesorstva asi nedobře tajili. Ale podlehli nátlaku stavovskému. Stalo se jakés „narovnání“ o kazatele betlémského. Vymíněno, aby v kapli mimo kněze bratrského také jiné víry kazatel směl kázati, universitní pouf o Mladátkách aby konána byla jako jiná léta. Jesuitský kronikář zapsal si, že pikarti husitům vyrvali Betlém.³⁾ 4. prosince uveden Matiaš Cyrus bratr do Betlema „magna cum pompa et concursu omnium hominum;“⁴⁾ ale děkan poznamenal v knihu, že nestalo se uvedení bratří v Betlémskou kapli „právem dědičným“, alebrž jen do vůle mistrů nebo bratří. K tomu dodal jakoby s radostí, že bratři, aby se ovděčili, dali mistrům pozlacený koflík a 12 lžic k potřebě denní, slibující na příště víc dáti.⁵⁾

Vázla-li reformace university příčinami zevnějšími, za to uvnitř v universi samé brzy po utišení bouře a vydání majestátu zahájen život čilejší nežli jindy bývalo. Professori usnesli se, že přednášky čili čtení mají se držeti na příště i v adventě a vůbec v časy, v nichž se pro zkoušky nebo disputací v minulých letech nečetlo. Aby měli víc posluchačů ve škole, mistři důtklivě dopsali správě pražských škol, by posílali primány (nejstarší žáky) do lekcí universitních, při tom slibovali školním těm rektorům, že po znovuzřízení university budou moci tu v Praze skoro beze všech nákladů získávati doktoráty všech umění.⁶⁾

Disputací v tento první reformační rok konáno na podiv mnoho. Snaha zalibiti se stavům je zřejma. Z disputací měla jedna ráz deklamace nebo orace a byla zajímavou; mluvilť totiž mladičky Smil, místokancelře Bohuslava Michalovice syn, u přítomnosti mno-

¹⁾ Arch. univ. A. 13. b. 511.

²⁾ Arch. univ. A. 13. b. 511.

³⁾ Schmidl. Hist. S. J. II. 543.

⁴⁾ Arch. univ. A. 17. VI. 141.

⁵⁾ Tamž. 166.

⁶⁾ Arch. univ. A. 13. b. 521.



hých vznešených o reformaci university Pražské. Právě před dvěma sty léty byla odchodem cizích zmenšena, teď že bude přivedena v květ.¹⁾ Také Bacháček při nastolení svém za rektora (10. listopadu) touž projevil naději o znovuvzkříšení akademie. V prosinci přihlásil se mistrům také nějaký Dán Bartoloměj Canutius s prosbou, aby mu dopustili veřejně deklamovati „de restauratione academiae Pragensis“. Pro lepší náklonnost podal mistrům epigrammata, k jejich cti sepsaná, ale podotkl, že je mu zle, ve škole sv. Michala že mu již nic nechťejí dáti, ukazující na své žáky chudé. Mistři deklamaci Dánovu odmítli slovy, že bude Smil junior o téže materii řečníti před stavy brzo po Vánocích, ale slíbili, že ho do školy Michalské doporučí, a dali mu půldruhé kopy jako almužny.²⁾

Týž rok ještě před reformou university mistři uznali za nutnou věc, aby počet svůj zmnožili. Vyvolili v létě mistra Prokopa Paeonia za profesora; 16. července volili mistra Pavla Stránského, učitele v Litoměřicích, posledního z 15 kandidátů, ale výborný pozdější historik náš volil raději manželstvo nežli professuru, „fassus est, se thorum magis quam chorum meditari“. ³⁾ V srpnu rozhodli se mistři, že vůbec nikoho víc nezvolí, zvláště proto ne, že stavové začínají konečně přemýšleti o stavu akademie, začínají předpisovati způsob nápravy. „Utinam cum incremento patriae, sed sunt curae ambiguae, et spes incerta futuri“. Takž připsal si do knihy děkan.⁴⁾

Když pak přilákan býv pověstí o vzkříšení Pražské školy, mistr Albert z Kaménka přibral se z Vittenberka do Prahy, mině na polepšené universi vykládati jazyk hebrejský, mistři karolinští nepřijali ho mezi sebe, ani když zvěděli, že někteří ze stavů by jeho professuru oblibovali. 21. listopadu mu vzkázali z porady, že „mu nic nezávidějí, že může hebraea et alia proponovati, než publice (t. j. jako řádný professor) aby měli dovolovati, že to v jejich moci není a že nevědí, odkudž by měla za jeho práce náhrada jíti, jestli si může při p. direktorech a defensorech vyžádati, odkud by mohl svy poživení míti, že také páni mistři actu regentes (t. j. řádní professori) jemu toho přeji“. ⁵⁾ Albertovi z Kaménka, jenž přišel sem s manželkou a dětmi, tato slova přinesla asi málo potěšení.

S nastávající reformou universitní souviselo, že mistři si téhož roku 1609 pomýšleli na spravení akademických classí v patero tříd. Děkan Troilus oznamuje 24. září v intimaci své o lekcích stran

¹⁾ Tomek. Gesch. Univ. 217.

²⁾ Arch. univ. A. 17. VI. 145.

³⁾ Vyznal se, že rozjímá raději o lůžku nežli o sboru (professorském). Arch. univ. A. 17. VI. 152. 154.

⁴⁾ Kážby na vzrost vlasti, ale jsou starosti to pochybné a naděje přístích věcí nejista. Arch. univ. A. 17. VI. 155.

⁵⁾ Arch. univ. A. 13. b. 514.

akademické školy vzorné toto. Prý spása cirkve a čest obce leží v práci; aby se to zdařilo, fakulta filosofická v plné hromadě jistou radou na prospěch této akademie a užitek studující mládeže pět classes pro žáky všech stavů v kolleji Karlově zařídila, aby v nich latíně a německy bohořiti, ozdobně mluvití a dobře se učiti mohli.¹⁾

V téže intimaci děkan oznamuje učené obci ještě jednu myšlenku o domácí nápravě, ale myšlenku, která na ten čas skutkem se ještě nestala; však se ani potom nikdaž z pouhého pokusu nevybavila. Mistři totiž 20. září usnesli se v Hedvičině kolleji, kdež kollejni studenti již bydlili u společného stolu, zaříditi jakýs konvikt studentů chudých. Až by počet konviktistů vzrostl, měla se communitas přestěhovati do kolleje Rečkovy. Zatím by stačila jedna kuchařka; potom by měla každá kollej svou. Tím konviktem by universi získala větší počet posluchačů. Rektor měl platiti k tomu konviktu nebo semináři universitnímu 15 gr. týdně za osobu, kdo chtěl v konviktě žiti, měl týdně dávatí 10 nebo 12 grošů do spolka.²⁾ V svrchu dotčené intimaci děkan dí: „Aby větší počet posluchačů byl dosažen, nejen alumny kolleji než i žactvo škol (městských), nejen domácí ale i přespolní a cizí volá universitas studii Pragensis, hodlajíc communitatem pro pauperibus, kteří chtějí studovati, v kolleji královny Hedviky vyzdvihnouti; tohoto dobrodiní ukáže se kde kdo vděčným, když ochotně a rád k těm studiím se dostaví“. Začátek bude 2. listopadu. Podotkne-li se ještě, že direktorové a defensorové nařídili mistrům v universitě, aby sepsali řád studijní školám latinským a že v prosinci professorové ten řád po školách venkovských rozesílají,³⁾ lze vypravování o památném prvním roce reformačním skončiti. Celkem bylo v něm víc úmyslů nežli činů, první kroky a krůčky nesmělé.

V následujícím roce 1610 abychom nejprve sobě všimli představenstva Pražské university — defensorů. Dne 16. února byli u veliké schůzi všech stavů v Karolinum novi defensori publikováni.⁴⁾ Potom scházivali se v téže kolleji začasťe, konečně o vigilií sv. Petra a Pavla dali do Karolinum donéstí svoji trublici s privilegií, kdež složena ve „fišku“ do opatrování professorův.⁵⁾

Tušíme, že nikdy na nikom nebyli professori tak tuze závislí jako na defensorech. Ti si opravdu osobovali svrchovaná práva, takže autonomie školy Karlovy v ty doby předbělohorské poklesla na nejnižší. Mistři bez pánů defensorů nepodnikali ani nejmenší věci, a defensori pletli se do všeho, druhdy i nešetřně.

¹⁾ Arch. univ. 17. A. IV. str. 829.

²⁾ Arch. univ. A. 17. VI. 134.

³⁾ Arch. univ. č. A. 13. b. 507.

⁴⁾ Arch. univ. A. 17. VI. 174.

⁵⁾ Tamže 251.

Velmi domluvným toho dokladem jest z té doby příhoda rektora slanského, mistra Jakuba Krupského. Krupský přeložil Plutarchovu knížku *De educatione puerorum* a připsal ji defensorům; ti vzavše pohoršení ze slova „samcoložnictví“, jímž přeloženo řecké *paederastia*, ze směšné stydlivosti domnělou vinu překladatelovu přemrštili. Tvrdili, že by měl Krupský i s překladem býti spálen, a dlouho nic nechtěli dáti na odpor mistrů, kteří viny neviděli. Směšná a přec velmi charakteristická tato historie zanechala v knihách universitních na koliku stránek stopy. Nejprv zapisuje si Bacháček 12. května mrzutě: „Když mi bylo od Jich Milosti pánů defensorů poručeno, abych dostavil slanského správce školního m. J. mladšího Krupského, utraceno na takové tak kvapné poselství 18 gr. miš.“¹⁾ Dva dni potom byla v Karolinum zase schůze defensorů. „Bylo nám oznámeno“, tak Bacháček píše, „abychom ty exempláře Plutarchi na zahrádce spálili. Proti tomu sme se postavili a žádali, aby se tou věcí do pondělka nejprvnějšího poodložilo, poněvadž J. M. p. defensorové zase v kolleji býti ráci; toho sme užiti nemohli, nýbrž sme musili na zámek jíti nechaje na straně obědu a tu sme s předními p. defensory, jako s nejvyšš. panem komorníkem Švihovským, p. Karl. z Vartenberka a Humberkem a j. jednali, aby tou věcí do pondělí bylo odloženo; dubium responsum dabant... až naposledy s J. M. Cís. prokuratorem sme promlouvali; ráčil oznámiti, že tou věcí nic obmeškáno nebude a že můžeme odjiti...“²⁾ Před tím i potom defensorové zlobili se, prý že Krupský se tak drze opovážil vydati tu knihu (tam *temerario ausu*) „čechico sermone“.³⁾

Všickni odsuzovali Plutarcha na oheň a Krupského do žaláře, jenž v universitě slul *ornithoboscus* čili kurník. Slanský rektor, jak se v Praze dle citace ukázal, ihned musil do kurníku, ale spálení knih odporovali mistři. 15. května defensorové na tu směšnou věc zvolili tři komisaře ze sebe, Hubra, Theod. Sixta a Valentina Kochana, aby jednali s mistry. Přišedše omlouvali se řkouce, že kniha měla býti spálena v kolleji od samého auktoru, ale edikt že zmírněn tak, aby na zahrádce kolejní byla upálena u přítomnosti professorů. Tomu mistři vzpírali se hrozíce, že se raději zřeknou professury, než aby ta zlatá kniha, ode všech akademií přijatá, mnohými jazyky vyložená, od nikoho nezavržená, jejich svolením měla býti „*Vulcano*“ odevzdána. Že by jim to bylo jen na ostudu. Jináč prý je to věc drábů a ne professorů, aby odsouzené knihy pálili, chtějí-li kommissaři býti toho přítomni, ať jsou, že jim mistři knihy vydají. Z toho pojal kommissary hněv, spustili výtky, prý to urážka všech defensorů, prý půjdou na Hrad žalovat, že mistři mají ducha ne-

¹⁾ Lib. ration. Arch. univ. A. 34. 130.

²⁾ Tamže.

³⁾ Arch. univ. A. 17. VI. 248.

ustupného. Nejzlostnější vedl si Kochan. Mistři jali se domlouvatí pánům, že není potřeba knih oněch páliť, dosti jiných způsobů, aby se zkazily. Po dlouhé hádce radil některý z kommissarů, aby šli vyslaní z mistrů na Hrad k stavům se svými námitkami, ostatní mistři nechť zatím čekají; ne-li, že přistoupí se k exekuci. Uposlechli. Šel nahoru starý Bacháček, Skála, Troilus. Tam je přijal a hned vrátil regius orator Jiří Gerštorf, slibiv, že bude čisti závadnou knihu s pány defensory sám. Když se mistři vrátili do Karolinum, čekali tu kommissari ještě mnoho „cum quadam arrogantia“. Pak mistři se dověděli, že Gerštorf nenalezl nic v překladě, proč by měl býti upálen. 17. května defensorové sešli se v koleji Karlově, nestáli na upálení, ale Krupský ať pobude v žaláři. Den potom přišli zas, Krupského vypustil s napomenutím a exempláře Plutarchovy paedagogiky kázali potlačit. Není se jak.¹⁾ Že jich nemohli dosíci všech, toť jisto; vímeť, že Krupský posílal knihu do venkovských škol. Do Hory poslal 18 kusů.²⁾ „Tantae molis erat Krupensem tollere culpam!“ Tak zapsal si děkan do knihy poslední slovo.

Uvedli jsme obšírněji celou příhodu, poněvadž jest příliš rázovitá, význačná. Od takových defensorů měla přijít reformace university!

O reformaci mluvilo se zhusta již od počátku nového léta. 22. ledna děkan Troilus píše šumné pozvání direktorům, defensorům, magnatům a jiným vznešeným i učeným, aby přišli poslechnout řeč mladého Jana Smila z Michalovic „de redintegratione hujus academiae“. Intimací na vratech kolejních přibítoiu začal od historických příkladů. První byl rázný. Alfons, onen král velemoudrý a vzdělaný, když poznal při dvoře svém šlechtice jakéhos nevzdělaného, jenž svoji nevědomost vymlouval tím, že vědy neslušejí šlechtici, moudře prý odpověděl, že jest to hlas vola a ne člověka. Pak přešel děkan v intimaci své na Karla IV., jenž nevzdělaného uroence k úřadu nepřipustil; příkladem dalším přivedl syny Jiřího z Poděbrad, oba studií milovné; pochválil Benedikta Valdštýna, vysoce vyzdvihl otce mladistvého řečníka, a aby pochlebenství na vrcholi vyšlo, děkan napsal, že by chlapec řečník mohl zván býti „*διος παῖς*“ — božské dítě.³⁾

Potom v pondělí (26. ledna⁴⁾ měl urozený chlapec u přítomnosti mnohých (i katolíků čili „*adversariae partis*“) řeč o nápravě akademie; mluvil „švarně, nad slunce jasněji, hlasem čistým, po-

¹⁾ V jednom prameni stojí „*exemplaria omnia suppressa*“; v druhém „*libelli illi sunt arrestati*.“ Arch. univ. A. 17. VI. 249. 250.

²⁾ Arch. zems. Opis. z Hory 1610.

³⁾ Arch. univ. č. A. 17. VI. 180.

⁴⁾ Nikoli 21. ledna, jak čteme v Tomkově Universit. 217.

suňky důstojnými, a postojem těla vzpřímeným.“ Vykládal stavům, že náprava je nutná. Než chlapec začal, děkan Troilus úvod učinil s kathedry. Velebil Boha, že skrze císaře obdařil nejen akademii než i všecko království převelikým dobrodiním, neboť prabídný stav církvi osvobodil od pověrečných služebností (a superstitionibus cultibus — to minil katolické obřady v církvi pod obojí) a náboženství opravil, akademii již padoucí „na nohy pomohl“, konsistoř zbavil zmatků, a pány defensory, všech věcí velezkušené, poslal v toto století bez síly (enervata saecula). Po tomto lichotivém slově skončil děkan šumným přáním, aby privilegia pevně stála, svobody universitní platily a kvetla Akademia.¹⁾ A když hoch byl domluvil, vyšel na kathedru, Ondřej Šlik chválil jménem ostatních z šlechty snázlivost chlapcovu v řečnění, pilnost v učení, příjemnost mravův; oznámil také naději, že bude z něho veliký a učený muž, jehož život bude podobati se životu jeho pana otce. K tomu zase odpověděl Smil mladistvý, že vlastností oněch v sobě nepoznává, ale že se přičiní. Na konec rektor vystoupil na kathedru a poděkoval stavům za lásku k vědám; odporučiv ještě Smila studentům všem za vzor, skončil slavnostní řečnění o universitní opravě. Ale nebylo poslední. Svrchu pravený Canutus Danus přece vymohl při mistrech, že ho pustili 2. února na kathedru bakalářskou (tedy nižší), kdež carmine heroico řečnil též de instauranda universitate.²⁾

Co do řeči pěkných byla tedy akademie opatřena dobře a skoro hojně; co do skutků však bylo mdleji. K vyzvání defensorů sešli se 29. března professorové k poradě o tom, co by v nové universitě na některé ze čtyř fakult který z nich přednášeti mohl, a koho by navrhovali z cizích, jenž by aspoň začátky v theologii, v právech a v medicíně vykládati dovedl, pokud by nestačili sami. I navrhli k theologickým přednáškám Tomáše Klementa Plzeňského, faráře od sv. Václava na Novém městě Pražském, a Jana Corvina Landškrounského, faráře německého od sv. Benedikta v Starém městě.³⁾ Do právnické fakulty za professory navrhovali ze sebe mistra Šimona Skálu, seniora kolleje Karlovy, a Jana Matěje ze Sudetu, Budějovičana, jenž se byl nedávno z Němec vrátil a k universitě ještě nenáležel. Byl chráněncem defensorů. Medickou fakultu měli dle návrhu professorského zahájití doktor Matěj Borbonius, měšténin mladoboleslavský, Jan Bergerus z Grinberka, obyvatel kolleje Landov, a Prokop Paeónius, probošt kolleje Karlovy, tedy jeden z dosavadních professorův. Do filosofského učení navrhovali na předním místě Jana Keplera, císařského matematika, který by učil mathematice a astronomii. Ostatní vědy filosofské rozdělili sobě

¹⁾ Arch. univ. A. 17. VI. 183.

²⁾ Tamž. str. 185. 3. dubna Canutinus chtěje domů vyžebbral na profesorech jachymský tolar a některý groš z kollejí. Tamže str. 204.

³⁾ Arch. univ. A. 17. VI. str. 202. 203.

mistři tak, že rektor Bacháček vezme na se fysiku, Vavřinec Nudožerský a Tetauer „politiku“, Jan Campanus historii a Homerovu poesii; mistr Troilus ethiku. Dvěma novým professorům (10. ledna voleným,) ¹⁾ kterým bylo nastoupiti professuru o sv. Jiří, Danielovi Vratislavskému z Mladé Boleslavě a Petru Fradeliovi, jenž byl na tu chvíli správcem školním v Nymburce, mistři návrhem svým ukládali řečnictví a logiku.

Všickni tehda navržení byli mistry krom Sudeta a oněch dvou theologů, kteří měli zastupovati fakultu bobosloví protestantského. Nade všecky nové kandidáty byl by Kepler býval největší zisk opravené university Pražské. To defensori chápali a proto s ním dali se v jednání. Kepler se nevzpíral, nebyloté mu valně dobře; komora králova pozůstávala mu dlužna za služby císařské, a Kepler byl v nouzi.

Ve svém sedění 29. března mistři navrhli také pět učitelů ke vzorné škole akademické, ke klassim; jeden z nich Fridericus Meinradus měl učiti němčině. K té škole mistři stále připínali naděje veliké.

To byl tedy návrh v březnové schůzi, a při něm zatím zůstalo. Defensorům, kteří se potom sešli v Karolinum, na ten čas spíš na péči byl katechismus nežli universi. Bylo také snáze poříditi katechism dle nové svobody náboženské nežli vzkřísiti universi. Poručili čtyřem kněžím a čtyřem professorům, aby katechism sepsali dle konfessi. V redakci byl Bacháček, Skála, Campanus a Troilus. Tušíme, že se tuze nenamáhali, neboť v květnu znova defensori chtějí, aby byl sepsán katechismus.²⁾ Kromě katechismu měli defensori ještě jiné náboženské starosti, při nichž mistrům bylo spolupůsobiti. Již v únoru šlo o změnu zkušebního řádu kandidátů kněžských. I na to jsou voleni tři z professorů.³⁾ Ale defensory i universitou nejvíce pohýbaly prudké spory mezi protestantskými theology pražskými i venkovskými o ceremonie a jiné články k jednotě směřující.⁴⁾ Kolik o tom bylo porad v Karolinum! Tu bývali kněží napomínáni, smiřováni a neposlušni i zavírání.⁵⁾

Za těch poměrů šlo všecko loudavě před se, a reforma ani vůbec nešla před se, ta stála. V dubnu děkan nařiká u veřejné intimaci, že reforma universitní ustrnula na nejistém.⁶⁾ Do pátého sedění

¹⁾ Tamže str. 239.

²⁾ Arch. univ. A. 17. VI. 204. 217.

³⁾ Tamž. 187.

⁴⁾ Ty neavorné theology odsoudil Petr Vok z Rožmberka v listě k universitě 27. ledna 1610 píše: „Non agnoscimus papam pro nostro et ecclesiae capite, multo nimius superioris alicujus domini theologorum censuras pro norma recipimus; sed solius Christi et apostolorum doctrina et vita hoc est omne, quod merito ab ecclesia Christi recipitur.“ Ibid. 188.

⁵⁾ Na př. Blasius, děkan z Chrudimi 29. července 1610. Tamž 224

⁶⁾ Tamže 208.

defensorů, jež konáno 19. května, mistři opětne přinesli své návrhy na reformu; defensoři zůstali při slibech; rozkázali, aby mistři sepsali výkaz příjmů na ten konec, nebylo-li by lze zříditi zatím konvikt (communitatem) na 50—60 žáků,¹⁾ aby aspoň víc posluchačů bylo před rukama, neboť nedostatkem studentů byl úpadek university na veřejnost nejpatrnější. Mistři bezpochyby sepsali, čeho na nich žádáno, ale tím konviktu nepomohli na svět. Nebylo peněz a pomoc odnikud. Jakoby sama sebe i učenou obec chtěl těšiti, Bacháček rektor 15. října r. 1610 v tištěné intimaci vyznává stran reformy, že nesnadněji jest zkaženou obec (depravatam rempublicam) napravití nežli zholat novou poříditi; přivádí na to slova:

„Corrigere ast tanto res est magis ardua, quanto
Major Aristarcho magnus Homerus erat, [ut ait Ovidius.
Ita Virgilio, Augusti Caesaris Poëtae]
Magna molis erat Romanam condere gentem.“²⁾

Ký prý div, jestliže této literní obce rána, kterou ji osudná ona nehoda a rozptýlení r. 1409 zasadily, a o jejíž zahojení po celá dvě století císařové a králové marně se byli namáhali, práci pánů defensorů nemůže za jediný rok býti vyhojena.

K jedné proměně starodávných statut ve smyslu reformačním odhodlal se o své ujmě z professorů jeden, a většina kolegů nebyli tomu odporní. Bylo to zavržení professorského coelibátu. Děkan Troilus slýchaje několikrát defensora Budovce tvrditi, že musí z té „samotnosti“ (coelibátu) v universitě sejíti, ta že vyhání učené muže z vysoké školy, rozhodl se k ženění. Dne 8. listopadu Mikuláš Troilus poslal mistrům list s oznámením, že „změní způsob života“; za patnáct dní že to bude. Na ten list mistři snesli se kolegovi ženichovi dáti na pomoc k veselce dary, totiž z Počernic tele, tři nebo čtyři koroptvy, 20 slepic (z Nenáčovic a ze Psář); též dovolili, aby sobě myslivecky nalapal n Nenáčovic a Krnmlova zvěřiny, kolik bude chtěti. Co rektor dá ze svého benefícia, to měla býti pomoc na hodokvas svatební, k němužto vyslání jakožto zástupcové professorů Vratislavský, probošt Karolina, rektor Bacháček, Skála a Campanus.³⁾ Novota Troilova nebyla jen v tom, že se oženil, ale že zůstal děkanem i po svatbě. Zapsal o tom do děkanských pamětí, že nesloživ dekanátu pojal ctnou Zuzanu, sirotka po Janovi Štrakonickém, měšťanu Nového města Pražského; sněti že bylo u valném počtu hostí i lidu v kapli Božího těla; kněz Dikastus od sv. Štěpána že je oddával. „Učinil jsem to souhlasem, ba spíš radou některých p. defensorů, jakož i consiliariů děkanských a rektora (Bacháčka), kteří jednomyslně na tom byli, abych děkanství nekládal; páni defensoři prý na příště nechtějí professorů neženatých.

¹⁾ Tamže 217.

²⁾ Arch. univ. A. 13. b. str. 431.

³⁾ Arch. univ. A. 17. VI. 254.

Jakkoli jsem nebyl prázdnen mnohých obtížností od některých navedených lidí, přec za lepší věc jsem kladl důvěřiti se Bohu než lidem, spíše poslechnouti božského nařízení, než lidského ustanovení škodného.¹⁾

Odpor proti ženatému děkanovi zdvihl nejprve a nejtěžší Skála a k němu se — ale mírněji — přidal rektor Bacháček. Oba jednali s defensory o tom.²⁾ Také sbor professorů byl připuzen jednati 8. prosince o manželství děkanově. Ale sbor, nevěda kudy kam, odložil na defensory. Jednali se Sixtem z Ottersdorfu, Janem Müllerem, Kochanem a Hubrem, má-li býti uxoratus arcendus a beneficiis, má-li ženatý professor zbaven býti důchodu. Dotčení defensoři dali odpověď nerovnou, odkládavou, prý nechť o tom podají spis.³⁾ A takž i v této věci všecko bylo loudavé, nekonečné. Troilus držel děkanství, Skála proti němu popuzoval bez přetrží. Jen ten výsledek se dostavil, že se Skálou naposled držela většina mistrů. S Troilem byl Campanus a čilý Vavřinec Nudožerský. V tom složení strany v nový rok 1611 vstoupily.

Ostatní věci roku 1610 šly svou vyšlapanou cestou. V dubnu Mathebaeus professor opustil vysokou školu po čtyřleté činnosti. Ženil se. Jemu Skála přál v posledním sedění, aby byl v ženitbě šťasten a však aby zůstal pamětliv akademie přímlyvami u patronův. Troilus při jeho odchodě plakal.⁴⁾

V přednáškách mínili profesoři již na jaře učiniti nějakou proměnu k lepšímu. Radili se, nemají-li disciplíny býti od sebe děleny tak, aby každé vědě o sobě vykázan byl sál, kdežto dosavad bylo vše mícháno: logica cum ethicis, physica cum politicis. Radili se, ale dlouho se neshodovali.⁵⁾ Konečně v máji oznámili, že se bude přednáseti ve dvou posluchárnách a každá věda o sobě, studenti aby sobě vybrali.⁶⁾ V polouletí zimním však už zase posluhoval jediný sál, neboť na dvě auditoria nebylo studentů!

Deklamaci a disputaci jest toho roku zapsáno v knihách dosti; v květnu radí se mistři i o dramate, jež by provozovali studenti a mladí mistři s bakaláři. Vyvolen kus divadelní Balthasar,⁷⁾ ač se zprvu nikomu do hry nechťelo, strašitě už zase všude „Mars a nikde nebylo pokoje.“⁸⁾

Týž rok konány jako druhdy zkoušky a promoce, takže po této stránce v činnosti universitní nebylo liného prázdna. K disputaci

¹⁾ Tamže 236.

²⁾ Tamže 238. V prosinci.

³⁾ Arch. univ. A. 17. VI. 257.

⁴⁾ „Quod mihi fuerit amantissimus, lachrymas cohibere non potui.“ Tamž. 243.

⁵⁾ A. 17. VI. 210. arch. univ.

⁶⁾ Tamž. 211.

⁷⁾ Arch. univ. A. 17. VI. 221.

⁸⁾ Tamž. 220.

hlásil se také některý cizinec, bezpochyby reformační pověstí Pražské školy přilákaný. V červnu jakýs Jan Fridel Coburgensis, Frank, chtěl disputovati veřejně o některé materii právnické; mistři povolili, ale s podmínkou, že není ženat, „neboť dotud nemáme privilegii napravených ani v tom kuse, jenž se týče ženatých, zreformovaných.“ Takž mu vzkázali.¹⁾

Konečně slušno z činnosti university Pražské z druhého z tohoto roku reformačního uvést jakožto čin, že mistři podali 7. ledna (1610) stavům dokončený nový školní řád. Byly to artikule vzorné jejich školy, a podle nich měly se řídití všechny školy v království.²⁾ V máji (prvního) volání pražští rektori a jiní učitelé městských škol do Karolinum, kdež jim uloženo učiti podle řádu svrchu praveného a od defensorů již schváleného; při tom jim zase ukládáno, aby schopné žáky posílali do lekcí akademických. Týž měsíc (5. máje) psáno o řádě novém do celých Čech.³⁾

Přiletěl třetí rok reformační, r. 1611, rok nešťastný, neboť sotva že začal, vpadlo spustlé vojsko pasovské do Čech z příčin z historie politické povědomých a vedlo si tu po turecku. Dne 11. února byli Pasovští v Berouně a chutě kráčeli k Hvězdě. Dva dni potom vpadli do Prahy. Nastal hluk, kazatelé ustali v nedělském kázání, lidé hrnuli se z kostelův a z domů, zvony všude hlaholily. Nedosta- tečným střežením, a také zradou sebrali Pasovští Malou Stranu. Ostražitosti Staroměstských uhájeno jejich město i sousední Nové Město. V knize děkanské čte se o tom všem obšírně.⁴⁾ Děkan po- znamenává, že Pasovských padlo na Malé Straně do 600, „naši“ dvakrát je odrazili, padl-li jeden našinec, jich padlo hned šest a kdyby jediný karnet jezdců při ruce byl býval, všecko vojsko pa- sovské by za své bylo vzalo. Bacháček do své knihy účetní⁵⁾ také sobě zapsal o hrůzách oněch dní. Nejhlůvě prý bylo mezi 12. únorem a patnáctým; to byl největší strach; ferme omnia erant desperata. Kolleje Bacháčekovy, Reginæ a Václavova byly hlídány. Na hlídku Bacháček vydal 12 kop 21 gr. 5 d.; musilťe najati hlídače cizí, „nebo nemohl užiti lidí poddaných, kteří velice byli soužení od lidu pasovského.“

A v největší neřesti a hluku 16. února mistři radili se, mají-li these disputační vyvěsiti na vrata či disputace odložití⁶⁾ Toť se rozumí, že v první ráz odložili „pro ten rumor“; ale 19. února snesli se, aby se disputovalo přec, ale soukromě; proti tomu zkoušky od-

¹⁾ Tamž. 219. 220.

²⁾ Tamž. 172.

³⁾ Tamž. 211.

⁴⁾ Arch. univ. A. 17. VI. 279. Sdělnjeme stručně tu onu děkanskou zprávu. Zpráv z jiných pramenů povědomých mjíme.

⁵⁾ Arch. univers. A. 34. 182.

⁶⁾ A. 17. VI. 281. arch. univers.

loženy cele. Tumultus a furor od útočných vojáků pasovských opakoval se přes tu chvíli. Staroměstští se statně bránili. Studenti pomáhali seč byli. Lítěf Nudožerský v intimaci své pozdější, že odevšad i ze soukromých gymnasií studující přibíhali k universitě a chápali zbraně, aby ji ochránili; hoši snášeli kamení na obranu její, dva vlekli kámen, nevystačil-li silou jeden.¹⁾

Zatím 17. února donesena do Karolinum správa, že Pasovští přísahu složili císaři Rudolfovi na Hradčanech, což prý tam odkvaseno hostinou skvělou a pitím u přítomnosti arciknížete Leopolda i vůdce Pasovských Ramea.²⁾ Stavové čeští zbrojí, z venkova hrne se pomoc, Matiaš, bratr císařův, chystá se do Čech. Professori 19. února usnášejí se, aby honem opevnily se kolleje, zvláště kollej Rečkova jsoucí Malé Straně nejbližší a takřka na ráně. Sem dali dovléci na věž střelbu a universitním sedlákům z Michle poručeno, aby hlídali a hájili. Na den jim slíbeno po deseti krejcarech. Mělo jich býti nejméně deset.³⁾

Císař dává se k vyjednávání se stavy, jichž zástupcové shromáždění jsou v celnici u mostu kamenného. Chee, aby vojsko stavů přísahalo jemu, a Pasovským, poněvadž chtějí pokoji, aby se otevřely brány. 22. února přijdou na staroměstský radní dům císařští poslové pán z Donína, Václav z Roupova, Ko'on z Felsu. Pán z Donína začne po německu slibovati milost císařskou. Shromáždění ho však umlčí; lid volá, že v Čechách jest mluvit česky, v Němcích německy.⁴⁾ Stavové staví se proti císaři; purkrabě z Donína „strachem a potem“ utíká z radního domu. Tyž den přitáhli do Prahy Boleslavští a Čáslavští, majíce na praporci psáno „Contra Ramea“. Po nich hrnou se jiní. Stavové volí ze sebe 27. února 30 řiditelů a jednají s Pasováky, aby šli, odkud přišli. Císař pořád vyjednává se stavy, ale marně. Ti stojí na svém, a když císař vzkázal 2. března po německu, ani mu neodpověděli, vymlouvajíce se, že ne všickni umějí německy.⁵⁾ A při tom neustále se stříli ze Starého i Nového města na Pasovské. Dne 4. března žádá císař, aby Pasovští nebyli zbíjeni, že odejdou, prosí, aby stavové pamatovali na dobré, co jim učinil, aby pomněli jeho pokročilého stáří.⁶⁾ Čtyři dni potom přišli první Uhři Matiašovi na Špitálsko pražské. Bylo jich 8000. Ihned stavové vyzvali skrze posly Matiaše krále, jenž přitáhl na bratra, aby jim dal reversy na svobody dobyté, že se k němu postaví. Tedy pravý opak roku 1608, když Matiaš přitáhl poprvé. Tehda za slib

¹⁾ Programmata acad. od Jičínského 1611.

²⁾ Arch. univ. A. 17. VI 282.

³⁾ Tamže 283.

⁴⁾ Plebe reclamante, quod in Bohemia bohemice et in Germania germanice sit loquendum, coactus tacere. A. 17. VI. 283. arch. univ.

⁵⁾ Tamž. 291.

⁶⁾ Tamž. 292.

svobody postavili se stavové proti Matiaši. Tím Čechové přichránili císaři aspoň část panství, teď přišel o všechno. Stavové prý sami prosili Matiaše, aby ujal se vlády, tvrdíce, že císař je letit a „o věci tomuto království potřebné málo pečliv.“¹⁾ Matiaš stal se králem českým. V noci 11. března na útěk se dali Pasovští lotřici, ale teprv 20. dne téhož měsíce mohl děkan si zapsati, že je poněkud klid — *quies aliquantulum facta est data.*²⁾

Sotva že hluky vojenské poněkud ulehly, mistři radí se, mají-li králi uherskému říkati gratulaci o šťastném jeho příchodě do Čech. Tušíme, že se ke králi tentokrát nedostali. Nechali si gratulace až ke korunovaci. Ta konána 23. máje. Rektor universitní si zapsal jako památnou věc, že ten den „byly varty okolo Prahy na dvě míle pevně po zemi, tak že téměř říkáje pták nemohl přeletěti.“³⁾

Do jiné knihy Bacháček si zaznamenal, že pro dobré zdraví krále nového lidem, kteří do kolleje přicházeli, dával po sklence vína, což ho stálo 41 grošů a 1 pentz.⁴⁾ Děkan zapsal prozatím stručnou gratulaci novému králi do knihy fakultní slovy, aby toho krále král králů Jehova ochraňoval, a přičinil ne bez radostného pocitu poznámku k tomu, že korunován Matiaš týž den, co byl první kníže český Přemysl od pluhu volán k žezlu.⁵⁾

O gratulační básně mistři dbali už před korunovaci. S tiskařem Bacháček smluvil tisk a při smlouvě propili 32 gr. 4 d. Koupěno pergameni na 2 exempláře za kopu a 9 gr., ale 24. máje přikoupěno ještě půl kůže pergameni k půl třetímu archu na táž carmina za 30 gr. 6 d. Za tisk přišlo dáti impressorovi od půl třetího archu 7 kop 12 gr. 2 d., že čeládka musela v svátky Svatochušni dělati a duplem se jí platiti.⁶⁾ Dva exempláře mistři dali svázati v aksamit, 6 jiných svázáno v bílý pergamen, sto kusů svázáno v červený papír. To stálo také nad 6 kop. Když přišlo na mysl mistrům, že by královy exempláře měly býti napuštěny „pišmem“, rektor Bacháček musil vydati pedellovi 15 grošů na pišmo, a exempláře napuštěny jsou 26. května, den sv. Petra a Pavla obdržel král od university gratulační básně, ale professorů nepřijal pro jiné audience.⁶⁾

Zatím v dnech potomních Bacháček rozestlal po všem království učitelům, kněžím a přátelům university básně korunovační. Deputace professorů dvakrát byla na Hradě, dvakrát zamítnuta. Konečně 28. června děkan Troilus, prorektor Nudožerský a mistr Fradelius přijati jsou od krále u přítomnosti kancléře Zdenka z Lobkovic a tu

¹⁾ „Et de rebus huic regno necessariis parum sollicitus.“ Tamž 303.

²⁾ Tamž. 302.

³⁾ A. 13. b. Acta rectoratus. 371. arch. univ.

⁴⁾ Lib. ration. A. 34. 187. arch. univ.

⁵⁾ A. 17. VI. 309. arch. univ.

⁶⁾ Tak stojí v rukop. A. 34. 187. Tomu na odpor rukop. A. 13. b. 348 arch. univ.

teprv mohli od university přání říkati. Děkan začal latině, že nejstarší akademie Pražská osudem šťastným dne korunovačního se dožila, že se opět a opět těší dílem proto, že se při ní nic nedělo, co by nebylo od Boha, přírody, ctnosti a fortuny dovoleno (prvními slovy Rudolfovi děkan řečník ublížil), dílem že korunovace padla na týž den, v němž před 625 lety císař římský Otto III. řečený Mirabilia (!) mundi byl korunován. (Divná příčina!) Přivedl také svrchu dotčenou zprávu, že v týž den Přemysl oráč byl volán na Vyšehrad. Další řečí děkan přál ode vši university králi „mondrost v radách“ a na konec nejnádhernejší rozkvět domu Rakouského.

Ta řeč podána písemně v červeném hedbáví i s básněmi. Král poručil kanceléři, aby za něho odpověděl. V odpovědi slíbena mistrům a škole ochrana, budou-li se chovati jako věrní vasalli a poddaní. Pokritisoval si děkan v knize tu odpověď slovy, že byla okrouhlá a učená.¹⁾ Potom mistři kdes na kanceláře čekali, aby i jemu podali exempláře. Slíbil též podporu svou akademii.

Z vypravovaných událostí veřejných jasně vysvitá, že za všecken čas od počátku roku až do léta, kdy se zas utišilo, nemohlo býti o reformaci Pražské školy vysoké ani řeči; ba lze říci, že dravý vpád pasovských vojáků a ostatní svízele válečné odstavily skutečnou reformu ještě potom na časy, vždyť stavové nikdy před tím nebyli valně ochotni přispěti penězi k znovuzřízení akademie, natož teď po vojně, kdy bylo dostatek výmluv a omluv pravdivých i strojených. Důkladnějším změnám organizačním defensorové tento rok dlouho vyhýbali se, professorům nezbyvalo, než trudití a škorpiti se věcmi osobními.

Začali se hádati mezi sebou již před příchodem Pasovských, vlastně přinesl nový rok hádku z roku minulého. Míníme manželstvo děkanovo. Troilus děkan 11. ledna pozval professory k poradě stran zkoušek. Někteří nepřišli, a kdo přišli, ty odvedl Skála. Byl tedy děkan v poradě sám.²⁾ Po dvou dnech zval zase, zval všecku fakultu. Skála pedela s pozváním k sobě ani nepustil, tvrdě neustále, že děkan ženatý není děkan zákonnitý; za to přišel Campanus a Nudožerský, kteří Troilovi nebyli protivní. Tetaur byl by též přišel, ale zaměstnán byl ve službě konsistorní. Z mistrů při městských školách sloužících a k fakultě náležejících přišli někteří (Troilus si je asi z vděku zapisuje³⁾), ale mistr Jan Voborský ze školy týnské štiplavě vzkázal, že přijde, až přijdou „vyšší“ mistrové. Mínil za jisté kollegy Troilovy, kteří byli protivci jeho ženitby. V shromážděné fakultě Campanu mluvil „pro me, qui sum conjugatus“ — tedy hájil ženatého děkana — a fakulta se snesla, aby zkoušky byly 19. února. Do té doby ovšem byli tu již Pasovští, a bylo po

¹⁾ A. 17. VI. 311. 313. arch. univ.

²⁾ A. 17. VI. 260. arch. univ.

³⁾ Tamže 261.

zkouškách až do 16. července veta. ¹⁾ Campanus a Nudožerský snažili se Skálu k lepšímu mínění přemluvit, připomínali mu císaře Fridricha, jenž chtěl od svých rad, aby v předsiní paláce odložili ošemetnost a přetváрку, ale tvrdošíjného Skálu málo ta přimluva se ochytila. Nepokoj v mistrech zůstal až do 10. října, kdy Troilus složil konečně děkanství a na jeho úřad nastoupil Benedikt Nudožerinus. ²⁾

Druhý osobní spor byl strany mistra Mikuláše Alberta z Kaménka, jenž, jakož svrchu praveno, přišel z Vittenberka do Prahy, aby získal professuru hebrejštiny v universitě opravené. Mistři pražští ho odstrkovali, jak jen uměli. Za vpádu pasovského na Malé Straně pozbyl svého statečku nevalného (pokud nebyl v Židech zastaven ³⁾) a byl teď s dětmi a manželkou u veliké nouzi; nařikal defensorům, že se mu od mistrů rok překáží; prosí, aby se ho ujali, aby směl přednáseti v universitě mimořádně. Defensoři uložili Hubrovi z Risenpachu, aby sehnal ztísněnému mistru Albertovi na pomoc 100 kop mišenských a s professory aby vyjednával o professuru i o byt v kolleji některé.

Rektor a mistři v listě svém k defensorům namítali, že se Albertovi takové professi extraordinární v kolleji dostati nemůže, poněvadž není membrum academiae a neslibil poslušnost: kdyby si objednal dům a tam privatim extraordinariam professionem příkladem Matouše Kolína vésti chtěl, že by mu dovolili. ⁴⁾ Když se tedy defensoři po prvé po vpádě pasovském příčinou věcí universitních v Karolinum sešli, pojednali o Albertovi z Kaménka. Mistři jakoby o ráz byli měkčí. Oddali Kaménkovi byt v Laudově kolleji, ukázali mu sál k hebrejštině, ba i o něch sto kop slíbili půjčkou vydati z universitního fisku. Ovšem musil Kamének zapsati se v album fakulty a měl podniknouti též disputaci nařízenou statuty. Ale držel jen deklamaci, a to dne 25. června o 12. hodině de dignitate, utilitate et necessitate svatě řeči hebrejské u přítomnosti velikého počtu posluchačstva. ⁵⁾ Čtení svá začal Kamének 27. června. ⁶⁾

Třetí osobní nesnázi pocítili mistři s Fradeliem Petrem, kolegou svým. Chtěl mermomocí z professury i z proboštsví; volil raději býti paedagogem u pana Václava nejstaršího Vratislava z Mitrovic. Kolegové se vzpírali tuze, jediný Bacháček přimlouval se, aby ho pustili, prý „s velikou pochvalou bude učení Pražského, když se membra nebo professores budou v tom propůjčovati a ne všeho

¹⁾ A. 17. VI. 264. arch. univ.

²⁾ Tamž. 270.

³⁾ Diplomatař musejní. 1611.

⁴⁾ Diplomatař musejní 1611.

⁵⁾ Rukop. univ. A. 17. V. 59. a rukop. A. 17. VI 310.

⁶⁾ Tamž. 311.

Němcům dárati, nýbrž sami do cizích zemí s mladými pány budou do jiných akademií provozovati.“¹⁾ Konečně v září propustili ho s výčtkami.²⁾

V též měsíci září začalo se po dlouhé přestávce zase jedinkrát jednati o reformě universitní. Nejprv povolání jsou professoři in conspectu pánů defensorův. A ti poručili, aby třem klassím zemské školy vzorné, z níž měla míti akademie svůj kořen, mimo kollej Karlovu bylo místo vykázáno, a pak aby bylo pohotově osm profesorů filosofů a dva theologové. Co řekli mistři tomuto nařízení, nevíme, ale bylo marno, dokud se nepovědělo, odkud deset profesorů má míti požití. Stran vzorné školy mistři mínili, že v Karolinu místa dosti, ale defensoři ustanovili, aby byla dána v kollej mediců do Kaprovy ulice.³⁾

26. září sešli se defensorové v hromadu, povolali professory zase, a poručili, že musí každý professor voliti sobě určitou professi. Byla to oblíbená myšlénka Zalužanského, jenž ten chtěl k určité professuře čili k odboru předpisovati ještě i methodu učebnou. Vyšedše ze síně, professoři uradili se o svých příštích professurách a po svém do síně vstoupení oznámil rektor Bacháček, že Troilus zvolil logiku s ethikou, Vratislavský řečnictví, Tetaur fysiku, Nudožerský mathesis, Campanus historii a Skála právní process; Paeonius prý by vzal na sebe počátky mediciny, něco o těle lidském. K tomu přidal Bacháček, že sám pro stáří nevezme již odbor žádný, ale aby se nezdálo, že lenoší, uvoloval se býti inspektorem „horum omnium laborum“, dohlížitelem všeho.⁴⁾ Oznámivše toto rozdělení ústy rektorovými, professoři musili zase ven za dvěře. V jich nepřítomnosti defensorové radili se o professorech i o předmětech. Potom oznámili zavalaným mistrům, že Campanus oběře sobě řecký jazyk a poesii, Skálovi určili historii Sallustiovu a Caesarovu, Albertovi z Kaménka hebrejštinu, starému Hubrovi medicinu a Janu Matiašovi ze Sudetu právo.⁵⁾ Byla to divná svoboda učení! Ale professoři se nevzpírali; co také proti mocným pánům.

V téže schůzi vyzváni jsou mistři, aby napsali žádost za podporu akademie k panu Petr. Vokovi Rožmberskému, jenž klonil se ku konci svého života; prý pan Václav z Roupova pojede na Krumlov za věcmi stavovskými a vzal by petici s sebou. Zapisuje si o těchto věcech v knihu děkanskou, Troilus přičinil modlitbu, aby Bůh sám, jenž jest pravý Michael z pokolení Judova, to vše požehnal, a tyto začátky způsobil k chvále svého jména nejsvětějšího a k užítku studující mládeže na věky pevné a trvajících.

¹⁾ Diplomatař musejní. 1611.

²⁾ Rukop. univ. A. 17. VI. 268.

³⁾ A. 17. VI. 270. arch. univ

⁴⁾ Tamže 329.

⁵⁾ Arch. univ. A. 17. VI. 330. U Tomka. Gesch. d. Univ. 224. poněkud jináče.

Kratičce potom (3. října) rektor z poručení defensorů vydal intimaci veřejnou o lekcích *cujuslibet facultatis*, tedy o tom, co v posledním sedění nového zjednáno. V intimaci ¹⁾ nejprv mluví slavnostně o pevném pořádku ve vědách, pak velebí nadšeně defensory: „*Laudandus est Deus optimus, maximus in saecula, quod hanc curam sanctam in propagandis studiis in illustrissimis, generosissimis, amplissimis dom. defensoribus excitaverit*“; pochválen budiž Bůh za tu myšlenku jejich, že nejen jistý pořádek nařídili, ale i místa i osoby. Vděčně připomíná, že defensoři poručili řad nejen v akademii než i po všech školách této vlasti, totiž ten, jež sama přirozenost předpisuje a ukazuje, aby totiž od jasnějších věcí postupovalo se k temnější; od obecnějších k zvláštnějším aby se sestupovalo, a to tak ve všech vědách. Po té jmenuje v intimaci své, koho určili páni ku které vědě. Určitěji dříve při mistru Janu Mathiae a Sudetis, že bude čísti *institutiones juris civilis*, a při Adamovi Hubrovi, že bude čísti instituce medicke od dr. Leonarda Fuchsia „*et alia*“. K theologii prý se svým časem vezme professor hodný a učený. Také oznamuje o třech klassích v Kaprově ulici. Prý jsou na to, aby k hodům filosofickým byl snažší a bezpečnější přístup; slibuje, že se tam mládež naučí dobře hovořiti po česku, latině a německy. Končí modlitbou vlasteneckou.

Tato intimace jest vzorek prázdného mluvení, v němž tehdejší čas také liboval z míry. Co tu vědeckosti sype se a chvály defensorů, a ti vlastně ještě nic dosavad nevykonali. Něco ze slovné přemrštěnosti slušno ovšem také přičísti na vrub staříckému rektoru Bacháčkovi, jež vánek nové doby takměř spil. Vždyť 10. října píše do Vysokého Mýta komusi, že pro stáří jest z prací jedné propuštěn, „ale snad dvakrát těžší břemeno uvaliti páni ráčili, totižto, abych nad tím nařízeným novým řádem byl inspektorem.“ ²⁾ A přec řád nevešel v život dosavad, nestal se skutkem ani potom dlouho; vždyť se toho roku pro samá odkládání a uvažování vůbec ani neucílo. Mistři měli sestaviti určitý plán přednášek, defensoři měli ho stvrditi. Mistři byli s ním hotovi ještě v říjnu, ale defensoři si dali na čas, a akademie měla prázdniny.

V listopadu mistři usnášejí se, aby studentstvo aspoň disputovalo a deklamovalo, když nic jiného není. ³⁾ Což čilá byla v touž dobu kolej jesuitská ve své škole! Člověk té netečné loudavosti s těžší chápá. Professori zatím dílem se škorpili mezi sebou, dílem jednali o řádě defensorském, nedovedouce se s ním srovnati docela, dílem vymýšleli sami mezi sebou některé reformace. Škorpení neslo se směrem k novým professorům od starých. Na příklad k volbě rektorské 17. října nebyl přizván Sudet ani Albert z Kaménka; při

¹⁾ Arch. univ. rukop. A. 17. VI. 332.

²⁾ Univ. rukop. A. 13. b. 298.

³⁾ A. 17. VI. 353. Arch. univ.

volbě děkanské prominut. Albert též. Zastal se jich Huber, žádaje, aby professori je konečně přec uznali za membra academiae, aby je „milovali“. Mistři svedli nedbu na pedella.¹⁾ Když mistři jednali o pořádek lekcí, také nepozvali Hubra ani Sudeta; prý jednali jakožto filosofická fakulta, a ti dva jsou z fakult jiných. Ale hodiny sobě přes to vybrali které nejlepší chtěli, Huber a Sudet měli jen podepsati.²⁾

Z řádů a článků od defensorů doposavad předložených mistrů nejvíc dotýkal se kus, kde a jak sebrati příštím jedenácti professorům stipendia čili služné. Jednali mezi sebou o tom zvláště 11. listopadu³⁾ a dva dni potom svolali všecku universí a tu jednali znova;⁴⁾ jednali též o zařízení konviktu, ubi et quo vivere possit; o methodě školám stejné a jediné, konečně snesli se všickni o návrhu, aby k reformaci university zvoleni byli tři z professorů a tři z defensorů, jimž bude jméno reformatores. Důvod k tomuto návrhu vysvětluje s dostatek, kde vězel kořen loudavosti dosavadní a neúspěšnosti reformační akce. Prý aby se nemusilo se vším na všechny defensory,⁵⁾ beztohoť nejsou pořád shromážděni. Oni reformatores aby prý jednali o akademii „ex fundamento“. ⁶⁾ V tom kritika dosavadních vymožeností reformačních.

Než nebylo jen o to, kde a jak pořídit služné jedenácti professorům příští opravené školy; šlo především naléhavě o to, odkud dávat služné třem novým professorům, k staré universí od defensorů přiděleným. Huber, zastupující vědu medicickou, asi neprosil se tuze; měltě svého dost. Ale Sudet a Kamének chtěli, čekali. Mistři držíce v rukou dosavadní nepřítis valný důchod universitní neviděli se býti povinni ze svého platiti a živiti ty kollegy, které k nim připojili defensoři, a defensoři i stavové vůbec byli pověstně na kapse upjati. Ledabylou pomoc obdržel Kamének tím, že ho mistři (23. listopadu) učinili eforem klassí čili zemské školy. Ale škole se nedařilo, a přtjem Kaménekův byl jako almužna.

Z reformac, které vymýšleli professori sami mezi sebou, za zmínku stojí především myšlenka Nudožerského, kterouž vyslovil o volbě rektorské 17. října jakožto děkan. Když prý se při této volební akci ročně čítá vedle statut i privilegium o třech hlasech národu Českému přičtených, zda-li by kus ten o čtyřech národech v universitě neměl se v život uvéstí při volbě consiliarů rektorových tak, že by tři byli z Čechů, jeden z cizích. Ta myšlenka kollegům

¹⁾ Tamže 350.

²⁾ Tamže 345.

³⁾ Tamže 351.

⁴⁾ A. 17. IV. 352. arch. univ.

⁵⁾ Diplomátář musejní. 1611.

⁶⁾ A. 17. VI. 352. Arch. univ.

nezdála se. Prý je „novi exempli“ a zavrhl ji.¹⁾ Ale Nudožerský ji nepustil.

S jiným návrhem Skála vytasil se. Po odchodě Petra Fradelia osířelo proboštvství v Karolinum, a tu Skála radil, aby v proboštuře Karolinské, která nesla víc práce nežli důchodu, střídali se všickni kollegiáti po desíti tý dnech. V lepší čas příštího roku prý může oddati se proboštura zase jednomu. Skálovo slovo však připudilo čiperného Slováka Vavřince Nudožerského k návrhu jinému, opravdu reformačnímu. Prý nechť mistři zbaví se navždy obtížnosti úřadu proboštského, je prý to jen sedlačení; takové hospodářství ať se odevzdá na příště úředniku, kvestorovi; notarius k tomu zřízení nechť dbá písemnosti; onen ať hospodaří, ten ať zapisuje a na konec rozděluje professorům z výtěžku společného tolik, kolik každému sluší.²⁾

Návrh byl moudrý, ale Skálu tuze popudil. Skála měl sobecké úmysly. Čekal na smrt vetchého Bacháčka, vlastně na proboštvství kolleje Václavovy, která se smrtí Bacháčkovou uprázdnila. Ta kollej byla všech poměrně nejvýnosnější, té chtěl Skála a proto odporoval návrhu, aby se kolleje sloučily pod ouředníky. V schůzi 12. října dovedl přemluvit i k své straně nejmladší členy sboru (Paeonia, Vratislavského a Tectura), čímž zmařil reformu Nudožerského. Desetinedělní praepositura Karolinská „restituta“ většinou hlasů a první, na něhož připadla, byl Daniel Vratislavský.

Takž poskytuje třetí reformační rok obrázek žalostný, skoro nechutný. Ale není ještě dokreslen.

K trampotám Pražské university nutno přičísti za onoho roku ještě boj, který svedla s novou školou německou u sv. Salvatora. Zevrubné vyličení ovšem necháme do dějin školství nižšího, ale zmíniti se, že boj byl a university že příliš trápil, to nutno pro celkový obraz. Němečtí Lutheráné totiž, jež vedl doktor Matiaš Hoř, později kazatel kurfiřta saského, měli za to, že svobodou náboženskou smějí stavěti kostel i školu, a býti tu patrony bez číkoli překážky. Kostel stavěli, ale proti škole, jež věsti si chtěla samostatně jako nějaká akademie a jež měla na ráz kolik set žáků, i proti učitelům zdvihla se universita tvrdíc, že jí sluší samé dávat právo k učení.³⁾ Co se nazlobil stáříček Bacháček. Psal všude svým známým po království, že Němci se sem trou, že chtějí býti frejhery, že ta nedorozumění jsou „mistrná“. ⁴⁾ Báł se také vzbouření lidu proti Němcům. Konečně po dlouhém jednání srovnali defensori část sporu tak, že učitelé němečtí přinuceni jsou vstoupiti do fakulty. Ale potom začala se druhá tuhá část sporu. Němci chtěli učiti po svém a kromě toho přijali do

¹⁾ A. 17. VI. 344. Arch. univ.

²⁾ Tamže 271.

³⁾ Arch. univ. A. 17. VI. 351. a j. tu.

⁴⁾ Arch. univ. A. 13. b. 230. 232. a j. tu v též knize.

nejvyšší třídy etniku, fysiku, liber de anima, tedy předměty universitní. Rektor zakazoval, Němci se hájili, prý je to škola pro Němce z Němec přichozí, po českém řádě že jim nic není. Naposled i to jak tak srovnáno. Němci slíbili držeti řád od universi vydaný.

Nadešel universitě Pražské čtvrtý rok reformační. Rok 1612. Smrt rektora Bacháčka na samém začátku roku tohoto (17. února) byla událost bolestná. Hovorný stařeček sic už k práci nebyl, ale minulou prací svou a jménem svým zajisté vysokou školu výborně repreasentoval. Měltě dobré jméno i za hranici, jak svědčí básně r. 1613 v Norimberce na smrt Bacháckovu tištěné.¹⁾ Ostatně byl též horlivým přívržencem reformace universitní, tak horlivým, že starší i mladší sobíky mezi kollegy daleko nechával za sebou a zahanboval je; také měl přízeň i lásku mezi pány, a tudy bylo nadíti se, že napomínáním jich přece některý krok v reformě se učiní. Universi cítila ztrátu dosti brzy, zvláště když tonula ve vnitřních sporech.

Od února do sv. Havla rektóroval Campanus, volený týž den, co měl Bacháček pohřeb (20. února),²⁾ pak volili Hubra, jenž dodržel úřad až do sv. Jiří roku následujícího. Hubrovi zvolena byla podle obyčeje rada, ale způsobem a počtem jinačtím než druhdy. Pět consiliarů zvoleno „z národa českého“, „ex aliis vero nationibus“ zvolen za radu Gebhardus, doktor chirurgie a medicíny, rektor školy německé od sv. Salvatora.³⁾ Provedl Nudožerský tedy návrh svůj onehdejší.

Jest zajímavé z jeho úst dovědět se, co zamýšlel obnovou oné starožitnosti o třech hlasech českých a jednom cizím. Právil to v řeči své, o volbě rektorské (17. října) přednesené. Prý obnovení toho starobylého kusu a privilegia bude mít v zápětí rozhojnění akademie, a při tom rozmnožení posluchačstva nepovede se Čechům zle, neboť budou mít proti cizím hlasů víc. Ostatně nemíní obmeziti nationem bohemicam lesy herceynskými; národ Český rozkládá se široko daleko za ten les ad Moravos, Hungaros, atque Slavos, od moře Adriatického až k hranicím Rusie, Podolska, Polska, Slezska, Saska, Mišně, Bavor a Austrie. Což veliká hojnost může sejíti se z těch čeledí všech! Každý rok se tu čítá privilegium o třech hlasech, ale které čeledi ad nationem Bohemicam náležejí, to se tu nikdy nevykládá. Tudíž i ti, kteří na lavicích nejnižších klassí ve školách soukromých sedají, slyšíce o privilegii stávají se smělejšími a vzdorovitějšími těch, kteří na té straně lesů Herceynských nejsou narozeni, nenávidí a vyhánějí. Tím stává se, že ne ctností a pilností, ale privilegiem se stkvějí. A co lidí by z jiných národů přišlo, kdyby universi byla pořádně zřízena; přišli by studenti i s čeledí, přišli

¹⁾ Ve sbírce musejní biblioth.

²⁾ A. 17. VI 368 arch. univ.

³⁾ Tamže 384.

by od Baltu, ba od Pontu Euxinu (moře Černého), přišli by zvláště ze dvou národů německých, kteří ostatní evropský okrsek s sebou táhnou.¹⁾

Co tu optimismu v hlavě tak bystré! To byl pravý dědic Bacháčkových snů o veliké reformované příští universitě Pražské; čtoucí potomek zamyslí se nad těmi sny, ale posmívati se jim nesmí. Kdyby bývalo Bacháčků a Nudožerských víc, kdyby bývalo při urozených stavech víc skutků nežli slov, leckterý sen by se byl vyplnil.

V universitě zatím již na jaře po smrti Bacháčkové nastal zápas s professorem Skálou ne právě vznešený. Mistr Skála z Kolínce, jakž byl toužil, zdědil po Bacháčkovi výnosnou kolej císaře Václava. Ale na dlouze netěšil se v ní pokoje. Skála měl slušný příjem, kolegové jeho měli méně dobrý, a noví professori, od defensorů k universitě přidání, neměli nic. A to volalo o nápravu. Defensorové tiskli na to hned po smrti Bacháčkové, aby „noví professores opatření byli; ráčili na to býti, aby je akademie opatřila.“ Campanus, na ten čas rektor, konečně dal defensorum tuto odpověď, „že jest to domněnka, jakoby důchodové akademičtí s to býti mohli; protož poněvadž dávno na tom páni (defensorové) býti ráčí, aby quaestor byl nařízen, že proti tomu mistři nejsou, a tak z toho domněnka vyjítí moci budou.“²⁾ Tím mínil říci, nechť jsou důchodové společně od kvestora spravováni, a uvidí se, že nestačí všem. V tom si ovšem Campanus zalhal, že mistři nejsou proti tomu, či nevzpomněl na Skálu a jeho stranu?

Dne 17. března uvažováno o těch věcech v poradě mistrů dlouho. Snesli se většinou, že raději sami „ex corpore suo“ vyvolí kvestora než aby jim byl někdo cizí od defensorů dosazen. A ukazovali na mistra Jana Hippia Vodňanského. Radili se též o volbě nového písaře a odkudž by měl poživení. Campanus dosti šlechetně nabídl notariovi stůl u sebe a půl peněz, jež vybírá rektor universitní od zápisu studentského.³⁾ Porady konaly se hned potom zase. Do nich vběhlo obvyklé škorpění nových professorů se starými či lépe řečeno defensorských professorů s kollegiáty. Dne 24. března Sudet, Kamének a Huber tuze stěžovali v poradě, že doufali ve spojení s professory, ale že je to rozpojení, k poradám předešlým že nebyvali připouštění, rektor (Bacháček) umřel, aniž to bylo jim oznámeno, nic nevědí o penězích pozůstalých, examina zahajují se „privato consilio“, peníze, privilegia — všecko se před nimi skrývá. Mistři omlouvali se defensorským professorům jak možná.⁴⁾ V téže schůzi, když se poněkud uklidili, zas jednáno o kvestora. Navrhovali mistra Prokopa

¹⁾ Arch. univ. A. 17. VI. 397. 399.

²⁾ Rukop. univ. A. 13. b. str. 22.

³⁾ Tamže 25.

⁴⁾ Tamž. str. 35.

Paeonia, tedy professora, jenž držel se Skálou proti novotám. Týž den volen za notaria svrchu psaný Hippius. Slíbili mu 50 kop ročně mimo nějaké příměny.¹⁾

V těch radách tehdejších pozorujeme, že slovo mívá horlivě Huberus, ale stojí psáno, že z návrhu jeho málo který se mistrům líbil,²⁾ než poněvadž Huber měl oporu v defensorech, mistři pomálu se k jeho slovům nakloňovali většinou; jenom Skála trval ve vzdorech pevně. Dne 17. máje vyhlášen za kvestora universitních statků mistr Paeonius, a jemu za radu čili eforý přidání z profesorů Troilus a Nudožerský,³⁾ ustanoveno, aby knihy k direkturám kolleji náležitě k němu se snesly; on že může od nyní vše věsti a sedláky akademické řídit, ale jménem direktorů kollejních, ne jménem svým.⁴⁾

A teď začal se boj zjevný, křiklavý. Skála, sedě ve své kolleji, neuznával nejprv kvestora nižádného a dělal, jako by ho nebylo. Po jeho vzoru opičil se Tetauer, jenž byl na ten čas proboštem v Karolinum. Tetauer směle oznamoval, že nad sebou neuznává žádných eforů, nežli sebe sama, on že je proboštem. Není zevrubně zapsáno, co si všecko na vzájem vyváděli, jen to čteme, že proti statutu „facta sunt multa“.⁵⁾ Ještě 2. června byla hádka mezi professory o investituru kvestora nového, tedy hádka zajisté zbytečná. Týž měsíc v posledních dnech stala se v poradě professorské srážka nejtuzší. Prorektor Huber dává o tom 30. června defensorům zprávu,⁶⁾ z níž úvodem zaznívá mínění již od defensorů pronesené, že by měl rektor universitní přísně provozovati svou jurisdikci, membra putrida abscindenda, ne pars sincera trahatur, měl by užiti holi, nestačí-li slova, mělby pustiti se příkrě na rebellující pijany a lenochy, kteří vzpírají se vůbec i tomu, aby byli voláni do university přespolní professorové. V schůzi oně bouřlivé prý Skála protestoval proti kvestorovi; pravil: „Neměl bych sic proti němu nic, souhlasím, ale co se týče kolleje císařské, k jejímž statkům jsem já zákonnitě volen, tu chci, aby mně samému kvestor počty kladl zvlášť, ne-li, odvolám se k defensorům, útočí-li se na mne spisem, obhájím se také spisem, nikdy nedám svolení k schwengfeldianskému pomíchání (statků).“ K tomu se také hned ozval Tetauer, ať je kvestor, ale ne nad Karolinum.

Proti nim mluvil nejprv Huberus, a nelichotil. Vyčítal, že překážeji reformaci, a přísaha naše toho žádá, abychom dbali, v jakýkoli stav přijdeme, dobra akademie čtením a ne pitím, úřadu konáním, pilným čtením a ctným životem. K této zlé špičce Skála

¹⁾ Tamž. 36.

²⁾ Tamž. 33.

³⁾ A. 17. VI. 376. arch. univ.

⁴⁾ A. 13. b. 131. arch. univ.

⁵⁾ A. 13. b. str. 141. Arch. univ.

⁶⁾ Tamž 142. 143. 144.

odvětil jako prve, že se tu zavádí anabaptistův a schwengfeldianů smíchanice statkův, k tomu že nepřivolí a zlostně skončil obviněním, že ho chtějí o statky oloupiti. Na to Albert z Kaménka pěkně hovoří k smíru, prý všechny ty reformační věci nejsou vymyšleny od professorů, dávno před lety byly žádoucími od defensorů a jiných horlivců a přátel vysoké školy; prosí o shodu, věc akademie těmi neshodami přichází v zlou pověst, vždyť není tu smíchanice soukromých statků, nýbrž jde tu o sloučení veřejných statků, je tu „communarum rerum in commune relatio et a privato usu vindictio“. Také rektor Campanus bije do Skály všelijak. Schůze rozešla se v hněvu a bez pořizení.

Na zprávu Hubrovu defensorové rozkázali, aby k 2. červenci sešla se fakulta o dojednání těch věcí. Tak stalo se — a Skála svolil. Tandem et Skála assensit.¹⁾ Zatím nabažil se Paeonius kvestury, a 7. července zvolen mistr Hippius, po němž v písařství následoval (3. listop.) mistr Daniel Třebický, Tabořan, dosavadní subnotarius konsistorní a správce školy Týnské. Kvestoru oddán byl v Karolinum a důchody měl míti jako jiný professor. Skála se dal přemluvití nebo ustrašiti, ale ne na vždy; oznámil, že to s těmi statky zkusí na rok; kdyby měl škodu, že se vzepře zase.

Takž k místu přivedena reforma vlastně největší, nejpronikavější, neboť ji zrušena starodávná společnost Karlovy kolleje, vůbec odpadl rozdíl kolleji, professori od té chvíle měli bráti ze všech statků stejný podíl z ročního výtěžku, a tím podílem měl se každý živiti, jak umí. Také coelibát professorský, vázaný na pobyt a společnost kollejní, tím vlastně vzal za své. Tuhou opposici Skálovu a Tetaurovu proti těmto reformám bohužel nelze vysvětliti jinak, nežli z nízké lakotnosti peněz. Že jí byli schopni, to nutno souditi z toho, kterak zastávali probošturu Karolinskou, když se v ní podle usnesení z roku předešlého byli střídali po deseti nedělích: Skála, Tetaur, Vratislavský i Paeonius hospodařili s důchodem karolinským podvodně, pro sebe. Však o tom doleji.

Z reforem, k nimž toho roku (1612) mistři odhodlali se snáze a beze vzdorů, slušno uvéstí nejprv ustanovení vlastné obnovy starých statut, aby dekanát a rektorát trval jen za půl léta. V svolovacím listě k volbě děkanské 8. října stojí, že pololetní dekanát býval od r. 1368 do 1432, pokud academia kvetla. V ostatním nešťastném čase jakýms osudem (fato) dekanát ne jen rok, ale až i tři roky trvával jednomu děkanovi. Teď prý to stavové chtějí napravit; chtějí, aby za rok dvakrát byla volba. Rozdělen tedy dekanát na zimní a letní. Tentokrát zimním děkanem stal se Kamének.²⁾

Stran polouletního rektorátu Campanus v intimaci 14. října oznamoval, že tak vždy bývalo, dokud universi byla hojná a pro-

¹⁾ A. 17. VI. 378. A. 13. b. 147. arch. univ.

²⁾ A. 17. VI. 381. 382 arch. univ.

fessorů dostatek; v době nuzné za 71 let sotva 15 rektorů se vystřídal, býval rektorát jakás diktatura, nyní bude pole otevřeno k zápasu, odstraní se oligarchia, vzbudí se závodění, každý se vynasnaží, aby svůj semestr věnoval jen reformaci studií.¹⁾ Tehda mistři též usnesli se o zásadě, že by nemusil bývati rektorem magister, alebrž příště že by bylo i lze dle statut vyvoliti šlechtického třeba žáka, je-li v universitě zapsán.

Některé proměny, o něž se professori s ochotností usnesli, nejsou vlastně ani tak reformou jako návratem k původním statutům universitním a fakultním. Takž ustanovili již v březnu, aby „pro lepší schopnost“ byli studiosi a famuli v kolejích aspoň rok zdržováni,²⁾ z čehož jde, že před tím všecko všudy studium bylo za půl roku vykonáno!

Také usnesli se, aby nebyl ke školám promovován, kdo nejméně rok nebyl v koleji a neměl od professora testimonium, že ty a ty lekci slyšel;³⁾ za správci předního ke školám aby nedostal se nikdo bez gradu akademického a grady pro větší rozhojnění aby se konaly čtyřikrát v rok. Ale pro toto usnesení vznikly po městě pomluvy. Mluví děkan Nudožerský 9. srpna v intimaci, že zlomyslní lidé tento řád z nejstarších statut obnovený natahují a vykládají, jakoby byl pro větší professorský důchod, ze zkoušek a promocií jakoby chtěli summy vynucovati. To prý je směšné; všech věcí cena do nesmírna se zdražila, jen akademické platy jsou po starodávnu; a což se chytne zjištění, když žadatelé titulů a gradů akademických bývají skoro sami chudáčkové!⁴⁾ Ale nicméně pomluvy přece dovedly toho, že zkoušky ku gradům ustanoveny do roka jen dvě.

Uprostřed těchto všelijakých menších i větších oprav mistři, poháněni jsouce bezpochyby některým zaníceným opravymilovným kolegou svým, podali defensorům, aby je pobídli k činnosti, seznam toho, co dosavad zreformováno a co jest nad to ještě napravití. To podání mistři uchystali k sjezdu stavovskému na jaře.

Úvodem psali: „Na tom sme se snesli, abychom při Vašich Milostech votis et totis viribus pracujíce, opravdově takové vyzdvižení akademie před sebe vzali; připomenuli sme sobě dobré zdání V. Milosti jak na onen čas v direkcí tak potom v defensi pronesené. Vyhledali jsme také z historie, jakými prostředky na onen čas akademie tato k takové slávě přišla. Statuta také prohledše a z nichž vyrozuměvše, že i ta k vyzdvižení učení Pražského dobře by posloužit mohla, nechtějíce v tom domnění zůstávati, jakobychem bona academiae sobě osobovati a o reformaci (které mnozí z předků

¹⁾ A. 17. V. 193. arch. univ.

²⁾ A. 17. VI. 371. arch. univ.

³⁾ A. 13. b. 43. arch. univ.

⁴⁾ A. 17. V. 180. arch. univ.

našich zvláště mistr Václ. Candidus z Ourazu, m. Jan Přestický z Javořic, doktor Codicillus a jiní sobě vínšovali) nemnoho stáli, některé věci bohda platné jsme nařídili.“ Podávajíce toto poznamenání, mistři prý doufají, „že pro věčnou svou památku, pro dobré a poctivé vlasti své, ano i pro zahanbení nepřátel... při tomto sjezdu heroitsky a bohda šťastně tu věc před sebe vzítí ráčíte.“¹⁾ A po té předmluvě uvádějí „constituta“, čili co již při učení Pražském nařizeno.²⁾ Nejprv kvestor, aby professori se sedláky se nezaneprazdňovali, zvolen, jemu instrukce dána bude; ten bude platy vybírat a rozdělit mezi professory, kolik po nákladu na kolleje a studiosy zůstane, každého půl roku aequaliter, stejně, neboť stejnost neplodí vojnu. Notarius zvolen, opatruje archiv, píše konfirmace a komendace, librář spravuje; jemu v tomto nedostatku akademie stipendium 50 kop ročně jest jmenováno. Dále dávají zprávu o rektoru ze šlechty, „ač by který šlechtic v akademii studoval“. Obnoveuo antiquum statutum, aby rektorství a děkanství toliko za půl léta se obnovovalo. Dále kladou jako moudré zařízení své, že rozkázali žákovstvu pražských škol, aby chodili do kolleje, a to proto, by professori auditores mítí mohli, neboť communitas (studentský konvikt) posavad nemohla býti nařizena. Stran školy zemské (classes Vašich Milostí) mistři praví, že volili k mistru Albertovi, jenž ji řídí, lepší kollegy, a to proto, že německá škola doktory i mistry má. Volili mistra Jana Voborského Misenum a mistra Jana Turcam; „k tomu komendován od některých m. Christophorus Crinesius Bohemus, ve Vittenherce na fakultě filosofické adjunctus, znatel veliký jazyků východních, o němž ta naděje, pokudž by se V. M. líbil, že by se dobře hodil a též škole k většímu počtu discentů pomohl.“ Dále prý nařídili, aby studiosové v kollejích rok zůstávali, až by se na prvnější způsob de biennio vel triennio zase přijítí mohlo. Dále nařídili, aby bez gradu nebyval nikdo podán do škol, a konečně že koupou dvůr v Michli pro dobré studiosův.

K těmto hotovým věcem přidali professori nelogicky dvě jiné, které jsou vlastně návrhy a ne skutky. Prý by mohli prodati ves Krymluv v kraji Kourímském, a ostatní vzdálené vsi by také měly býti prodány nebo směněny; pak by měly býti nařizeny sbírky po krajích, kollekty s knihou, do které by se poznamenalo, co kdo k vyzdvižení university učinil.

Jednu reformaci uskutečněnou, kterou mistři uvádějí pěkně v předu mezi věcmi důležitými, nechali jsme si na konec, aniž dovedeme bez úsměvu o ní psáti. Prý, „aby lectiones časně se odbyvati mohly, polovičné hodiny do kolleje Veliké jsou koupené, ač by

¹⁾ A. 13. b. str. 119. Arch. univ.

²⁾ Máme před rukama trojí exemplář. Jeden, jehož se držíme, v rukop. arch. univ. A. 13. b. 119, druhý z diplomat. musej. 1612; a třetí je tištěn ve Dvorského Pamět. o škol. č. 696.

potřebi bylo větší pro studiosy, v rozdílných kolejích i domích zůstávajících, spraviti.“ Tedy i v tom byla reformace Pražské university, že koupili hodiny, a to hodiny poloviční čili německé!

V druhém odstavci podání svého mistři uvádějí „constituenda“, totiž, co potřebi naříditi k opravě akademie.

Na prvním místě navrhuji, aby defensori vypůjčili si 10.000 kop na tu kontribuci, kterou sněm povolil již r. 1609; z toho aby zřídili stipendia čili platy professorům i učitelům do klassí, neboť nynější důchody tomu nestačí. Dále chtějí, aby theologická fakulta, „poněvadž jest přední a na ni post philosophiam téměř nadání se vztahují,“ byla uvedena, a pokudž by se k ní professorů nemohlo dostat, aby aspoň byli k učení obráně někteří z českých kněží, jimž jest titul misterský. Aby communitas chudým studentům byla zřízena, to navrhuji znova; též chtějí, zadní „štok“ aby byl připojen ke koleji Karlově, a tu aby byly classes; aby universi měla svého impressora jako jiné akademie a plat lektorovi řeckému aby šel z komory.

Do těchto universitních reforem připletla se mistrům žádost, kterouž měli na tu chvíli tuze na srdci a tudy i na jazyce, aby totiž páni Pražané a kněžstvo žáky neodtahovalo od učení processimi a bezpotřebnými pracemi, a bakalář Felix Policenus aby byl vězení prázděn. Ale poněvadž udělal písař při obou těchto žádostech kříž, nadějeme se, že jich pak opravdu nepodali.¹⁾

Defensorové obdrželi také od jednotlivců soukromé opravné návrhy. Jeden zajímavější z tohoto roku (1612) v stručném obmezení ukážeme;²⁾ čtoucí pozná, že něco z něho již přejali professori do svých reforem. Návrh mluví o semestrálním dekanátě, chce, aby zvláště Čechové byli k professurám voláni, bude-li volán cizí, ať stane se se zřetelem na opravu akademie, ať je to takový, jenž by své učenosti svědky s sebou přivedl mnohé, jako byl kolem r. 1446 mistr Henricus de Spineto; professori aby měli praemia, kteráž teď jsou buď žádná, buď skrovná, coelibát aby se nechal libé vůli, neboť nejlepší ingenia učení Pražskému odcizoval; titulů akademických aby se dostávalo i ženatým; také toga čili šat universitní stejně buď na svobodě jako coelibát, zvláště aby k němu nebyli nuceni professori, jichž akademie neživí. Toto slovo by mohlo svědčiti, že autorem návrhu byl starý Huber z Risenpachu. Dále stojí v návrhu, že by professorům, kteří 20 let učili, titul a právo comes palatini dáno býti mohlo jako druhdy bývalo. Dále, aby universi měla svého typografa, žáci z trivia aby chodili do universitních lekcí, do klassí při akademii aby chodili paedagogové se svými žáčky; ovšem na

¹⁾ A. 13. b. 121. arch. univ.

²⁾ Judicium de instauratione academiae. Arch. univ. A. 17. VI. 409 a násl. Též diplomatář musejní 1612.

větší počet žactva při universitě jest potřebi mecenatů; také by pomohlo, kdyby vyzdvíženo bylo těm, kteří chtějí studovati, poddanství; učitelé škol měli by býti napomenuti, aby akademii, mateř svou, podporovali příspěvkem; pražští bakaláři i mistři, v Praze čímkoli jsou, měli by do čtení universitních choditi; zkoušky aby byly hustější, k fakultě theologické že mohou dva professori držáni býti na důchod kaple Betlemské a Slovan, odkudž by druzi dva se drželi, to ať pováží stavové, neboť Karolinum, které druhdy živilo 10 filosofů a 2 theology, teď vzrostem cen sotva 6, 7 jich poživí; professe theologická by mohla záležitosti v interpretaci sv. knih a konfessi české a „in articulo controversarum enodatione“; studující theologové mohou míti stůl a byt v kolleji Rečkově. Fakulta právnická aby měla čtyři učitele, z nichž jeden aby vykládal *processum juris municipalis percurrendo oratores et senatores patriae*. O kolleji právnické i auditorium a o pečeti bylo by zvlášť uvažovati. Mediccká fakulta aby měla pro začátek professory tři; ta mohla by býti při Andělské zahradě pro snažší studium bylin. Tato fakulta by mohla dobře zkvěsti, neboť jednotlivé obce postrádají fysiků a potřebují jich. Filosofická fakulta nechť chová 9 professorů, ty ať živi kolleje Karlova, Císařská a Andělská; první professor ať učí logice, druhý mathematice, dva fysice, pátý ethice, šestý politice, sedmý poetice, a to zvlášť homerické i posvátné, osmý historii a devátý jazykům. K těm buďtež připojeni tři neb čtyři pomocníci či „adjunkti“, kteří by učili in classibus a professorům v těžších pracech by pomáhali; stůl budiž jim při vznešenějších expendentech (žácích). Na konec radí se, aby nebylo tolik prázdnin, žáci aby pilně chodili do přednášek, a nedbali professorové aby byli od děkana pobízeni.

Bohužel soukromé i úřední návrhy bývaly čím dál tím chladnější od defensorů přijímány. Defensoři zvolna pouštěli opravu akademie z mysli. Jednou toho roku ještě zapsáno, že Vilém z Roupova chce viděti statuta a že se o universi stará.¹⁾ Proti tomu však o jiných psáno, že se málo scházejí, a když se přece sejdou, že jich tak skrovně, že nelze nic jednati.²⁾

Z university místo kadidelných chval, jimiž druhdy obsypávání byli defensoři, začínají se již ozývati drobné výtky. Rektor Campanus 14. října 1612 při resignaci své na rektorát veřejně nařiká, že se oprava nechce dařiti pro nepokojný čas a — nedodržení slibů.³⁾ Špička dosti ostrá a dlouhá, ale defensorové nejsou jmenováni.

Za to v knihách universitních vyčítá se jim zřejmě a jmenovitě. Na příklad 3. listopadu zápis v knihách, že academia od defensorů opuštěna a péče o ní že jim měla býti přednější. „Academia et

¹⁾ A. 13. b. 105. Arch. univ.

²⁾ Tamže 38.

³⁾ V Programmat. Jičínského.

paedagogium academicum a dominis defensoribus relictum fuit, quorum prior debebat esse curatio.“¹⁾ A doleji na témže listě stojí psáno, že posláno bylo psaní prosebné defensorům, aby byli pohnuti, povzbuzeni ku pomoci akademie, „sed frustra omnia tentata“ — všechny pokusy nadarmo.

Tu věru nelze nevinit šlechtickou oligarchii českou; nemístné osudné skrblictví a netečnost z něho plynoucí byl těmi dobami již její ráz; jako teď chtěla opravovat universitu bez peněz, takž stejně prováděla i revoluce bez peněz; stále tvrdili páni, že nedají, že nemají, a když přišel vítěz trestat, bylo peněz dost.

Jednu omluvu panské netečnosti k universitě však přec dlužno uvést. Z veřejných dějin jest povědomo, že katolická strana dvorská čím dál tím tuzeji utkala se v zápas s protestanty českými přes všecken jejich majestát o svobodě. Defensorové věru dosti měli práce odháněti od svých souvěrců všelikteraké útoky katolíků mocných, a tím se poněkud stalo, že, tonouce u věcech náboženských, universitní reformace zanechávali stranou.

Ba universi sama zvolna zase dostala se v krutý náboženský zápas tehdejší. Útok katolický mířil také proti ní. Toť byli oni „nepřátelé“, k jichž zahanbení professoři navádějí stavy české ve svém opravném návrhu r. 1612. Že mocní katolíci a jich rádcové z tovaryšstva Ježíšova pokládali universitu, byť pokleslou, za objekt útočný, ký div; i pokleslá universi byl důležitý ústav; universi dráždila mocné pány tím spíš, že ji pokládali za kalvinskou, a proti kalvinům nebo českým bratrům byl útok snadnější, dovolenější.

Že to smyšlení mezi professory tlačilo se na vrch, to vidíme v zápisech 7. dubna, kdy radí se mistři, mají-li jíti podle starého zvyku do kaple Božího těla k přijímání svátosti o Veliké noci. První Sudet hlasoval, aby se šlo „propter scandalum“. Huber minil jináče, radikálněji: prý je náboženství svobodno, starý zvyk budiž zavržen; Skála minil, aby pro ostudu se vyhnuli; děkan měl za to, když teď v kapli jest kněz české konfesse, aby se šlo; Troilus aby se nechala každému vůle; Tetaur rovně tak sondil. Paeonius, radil, aby se šlo již k vůli chlapečům z klassí a k zálibě jejich rodičů. Též tak Kamének. Rektor Campanus na konec připomenul, poněvadž zvyk trvá pevně, aby tedy pro uvarování všeho pohoršení se šlo do kaple, ale nechal na svobodě, chce-li který kollega přijímati čili nic.²⁾ Toť se ví, že se zpráva o tomto nesjednoceném způsobu přijímání svátosti po Praze roznesla. Týž měsíc duben (26.) stalo se zase něco, co osvědčovalo smyšlení v universitě a dráždilo protivníky.

¹⁾ A. 17. VI. 387. Arch. univ.

²⁾ A. 13. b. 67. Arch. univ.

Někteří školní správceové pražští, chtějící se zachovati osadním farním buď starohusitským buď konservativním lutheránům, zúčastnili se processu velikonočního. K návrhu rektora akademie Campana odsoudil sbor professorský všechny ty provinilce do vězení.¹⁾ I v tom se tedy jevilo rozhodnější protestantství, které mocné pány katolické na hradě Pražském v nejvyšších úřadech vládnoucí velice popuzovalo proti universitě.

S bratry se universi také toho roku úžeji sdružila. Počátkem března přijde kdosi jménem bratrského seniora kněze Cyra zvat Campana a Skálu k poslechnutí dialogu, jež budou říkati bratřští žáci při koleji Nazaretské. Mistři nešli. Campanus zapisuje sobě do knihy pro paměť, že si bratři bez dovolení fakulty filosofické otevřeli při kapli Betlémské v koleji Nazaretské školu, a že by přítomnost mistrů v té škole mohla býti na posilu té nezákonnosti.²⁾ Ale 7. března již uzavírají mistři s Českými bratry a stavy o Betlém a koleji smlouvu, kterouž jim oběho postupují docela. Mistři uvolují se kazatele betlémského defensorům navrhovati jen z kněžstva, „k řádu seniora Cyra náležejícího“ — tedy bratra, za to stavové bratřští zavazují se na lepší vychování studentů akademických vydávati mistrům „za takové dobrodiní a přátelství“ ročně 100 kop miš., opravy na staveních berou stavové na sebe bez nákladu universitního, ale za to kazatel bude užívati důchodů kaple;³⁾ kromě toho smlouven poměr bratrské školy partikulární v koleji Nazaretské k universitě: Cyrus a budoucí kazatelé měli se svou školou partikulární náležitosti k universi, správce a učitele do též školy měli bráti z akademie, a ti učitelé měli s žáky „in classes, kteréž od p. stavů (při akademii) schválené jsou, pracovati.“⁴⁾

Podobným způsobem byla universitou propůjčována aspoň na čas kaple Božího těla kalvinským vyznavačům německým až do r. 1618, kdy odcházejí do nového kostela svého, děkuje Jan Corvin, kněz, s jinými, „kteří se seniorem spravují“, že mistři na přimluvu direktorů dopřáli, aby tu směli po německu kázati.⁵⁾

Takové smlouvy tedy jasně ukazovaly které náboženské smýšlení professorů převládá, a budily jim prudké protivníky, takže nesnázi, z poměrů náboženských vzniklých, přibývalo čím dál víc.

¹⁾ Arch. univ. A. 13. b. 104. 106.

²⁾ Tamž 3.

³⁾ Však se o zadržalý plat, jimž byla akademie kazateli povinna, všim právem a neustupně r. 1620 kněz Jan Cyrill Třebíčský, „senior kaple Betlémské,“ blásl. A. 14. b. 365. arch. univ.

⁴⁾ Arch. univ. A. 12. I. 605. Těž A. 17. I. 695. Těž Monum. univ. III. 148. Na té smlouvě zapsána 31 osoba z pánů bratrských i z měšťanů. Z těch zajímavý Sixt z Ottersdorfa, Fruwein, Borbonius, Sušický, Linhart z Nayenperka.

⁵⁾ A. 14. a. Manual univ. 99.

V učení samém a v životě universitním toho roku 1612, kdy činnost defensorská patrně umdlévá, pozorovati od počátku ledna pěknou čilost a nebyvalý rozkvět. Příčinou toho byli přede vším dva professori, již předešlého roku universitě přivtěleni (28. Octob. 1611). ¹⁾ O novém roce pedellus sběhal učitele pražské s chartou zvací, kterouž každý musil podepsati, a v té stálo úvodem, kterak defensori péči mají, aby studenti malou útratou gradus summos v právech, v medicíně i v theologii mohli docházeti; proto prý vyvolili dr. Adama Hubra, jenž nabízejí svá studia zejtra o 17. hodině na celém orloji, když Bůh dá, za první čtení bude míti řeč v auditorium větším v přítomnosti některých magnátů. „I protož vás,“ tak dle charta, „napomínám, vás rektory s kollegy a většimi žáky, abyste k tomu slavnostnímu výkonu se dostavili a ve svém mládí abyste se učili přijímati na sebe mravy starých.“ ²⁾

Také Huber „in renascente academia professor“ sám intimaci oznámil na 2. ledna inauguralem orationem o medicíně, „nobilissima illa et omni humano generi utilissima arte“; při tom pravi, že bude vykládati medicínu dle Fuchsia, druhdy professora v Tübinkách ³⁾ a zve — rogat, advocat, invitat defensory, patrony, cives et hospites. Po zahajovací přednášce, k níž přišlo jen několik defensorů, zaplatil Huberus filosofskou snídani; byl to tedy professor, kterého mohli defensori pomilovati: přednášel, neměl služného a sám platil.

Druhý kollega jeho Jan Mathias a Sudetis, jemuž Huber vymohl kollegiatský stál a byt, oznamuje v témž prvním měsíci nového roku svoji přednášku, kterou vykonal 2. února. ⁴⁾ Tento Sudet má u odborníků dobré slovo; „ztrávil před tím celé desetiletí na universitách venkovských, započal čtení o institucích Justinianových. V rychlém postupu uveřejnil mimo Prolegomena institutionum, též o českém právě pojednávající, četné spisky, zvláště dvě pojednání, de sponsalibus a de nuptiis, jež svědčí nejen o důkladném proniknutí obsáhlé obecnoprávní literatury, nýbrž také o zevrubné znalosti zákonů nejen domácích, nýbrž i v říši, ve Francii a ve Vlašských státech vydaných.“ ⁵⁾

Přednášky v tomto zimním semestru konány již ve dvou posluchárnách, bylo tedy posluchačů dostatek. Pro letní semestr rektor Campanus navrhoval, aby k přednáškám bylo určeno třé síní, jedna filosofům, jiná právníkům, třetí medicím. Kollegové rádi souhlasili, „jen bude-li dosti posluchačův.“ ⁶⁾ A hned síně tři strojili. ⁷⁾

¹⁾ A. 13. b. 276. Arch. univ.

²⁾ Tamž. 222.

³⁾ Arch. univ. A. 17. V. 109. Programmata. Jičinského. 1612.

⁴⁾ Arch. univ. A. 17. V. 130. Pozvání v Programmat. Jičinského 1612 collect fol. 8.

⁵⁾ Ott. Právník. 1887. 44. 45.

⁶⁾ Arch. univ. A. 13. b. 117.

⁷⁾ Arch. univ. A. 13. b.

Desátého máje rektor Campanus vydal program přednášek veršem a kudrlinami latinskými z patrné radosti, že se universi sbírá k životu, a s nadějí, že bude ještě lépe. Verše začínají od Paonia, kvestora. Prý dřív Musa byla tu jako selka, teď Paonius zastává hospodářství sám; pak veršem vykládá rektor, čemu kdo bude učit. ¹⁾

„Jus a Sudetis jam misso rure Johannes
Enodans legum vincula mille dabit.
Jam medicas artes sic tradet Adamus Huberus,
Phoebo ipsi medicam doctor ut addat opem.
Skala per historicos jam errare licentius hortos
(Non horti prohibent arva nec ulla) potest.
Troilus ad mores castos sua castra vocabit,
Hoc ~~uacilem~~ virtus Herenle laeta premet.
Ad coelum geminas pubi Laurentius alas,
Queis veluti scalis tendat ad alta, dabit.
Abdita naturae pandet Tetaurius illis,
Quos rerum causas posse videre iuvat
At Daniel Vratislavinus, facundia quid sit,
Quid possit, facili tradet ut ante via.
Nicolaos linguae fontes Alibertus hebraeae
Et docta sacras arte recludet opes.
Ne tamen hic ruris videamur temnere eura,
Qua vix vixque hominis vita carere potest,
Hesiodi libros, ubi praeter caetera arandi
Traditur ars, per vos scilicet, ipse legam.
Dum vacat ergo, vocat quo flos aetatis, adeste
Sicut apis flores carpere quisque suos.
Ver non semper erit, quaerenda viatica canis.“

Což na český hlahol takto: Právo Jan ze Sudetu, zanechav již venkova, bude pěstovati, rozuzluje tisícové záplety zákonů; již umění lékařská Adamus Huberus tak bude přednáseti, že jako lékař Phoebovi samému poskytne pomoci. Skála po zahradách dějin již volněji těkati může (nejsouť zahrady překážkou ani pole) Troil cudným mravům svůj sbor povolávatí bude; za jeho práce Herkulovy ctnost bujaře potlačí špatnost. Vavřinec mládeži dá podvojná křídla, aby jimi jako po řebřice stoupala k nebesům. Tetauer otevře tajemství přírody oněm, kterým jest rozkoš zírati na příčiny Všemohra. Avšak Daniel Vratislavský snadným způsobem ukáže, co jest výmluvnost a jakou v sobě moc má. Mikuláš Albertus prameny jazyka hebrejského i posvátné poklady něcenným způsobem otevře. Ale aby se nezdálo, že zde pohrdáme péčí o nivy, kterýchž těžko, ba těžko život lidský prázděn býti může, knihy Hesiodovy, kde mimo jiné vykládá se umění orby, ovšem ve spolku s vámi, sám čísti budu. Dokud tedy jest čas, dostavte se, kam volá květ mladosti, abyste jako včelka každý po svém kvítku se sháněl. Jaro nebude stálé, jest potřebí hledati prostředků na cestu k šedinám“.

¹⁾ Arch. univ. A. 17. V. 168.

Již tedy patrně, že téhož roku 1612, v němž defensorové začali se o universitu nestarati, professorové sami vzchopili se k činnosti hojnější nežli dříve. Ba učinili takový rozběh, jakoby universit už byla aspoň ve třech fakultách hotova; vyvolilť v máji rektorovi za rádce Sudeta „ex facultate juridica“, Hubra „ex facultate medica“ a Skálu „ex facultate philosophica“; v tom nadšení usnesli se také, aby každý professor byl sám censorem svých děl, které hodlá do tisku dáti.¹⁾ Tedy tři fakulty a chuť i naděje na publikace, jimiž by se vysoká škola proslavila!

A jestliže v červnu mistři uvádějí do koleje jakožto stipendisty jedenáct studentů,²⁾ tento neobyčejný počet již neklamně svědčí, že i stran návštěvy bylo v letním semestru r. 1612 lépe nežli dříve. Je patrně, že by spojenými silami a dobrou volí bylo se pořídilo daleko víc, a reforma že by se byla zdařila dokonale. Sebe druh druha professori pobízeli ten rok do práce bez ušetření. Což to byl ve fakultě odpor proti mistru Prokopu Paeoniovi, jenž byl professor „politicus“ a zanedbával přednášek. 8. září ho před sbor citovali a tu mu těžce vyčetli, proč nechodí do porad a do školy. Vymlouval se pracemi se sedláky, jež jsou na něm jakožto na proboštu Karlovy koleje. Vymlouval se též, že nemá posluchačů k své politické vědě.³⁾ Ten by tedy byl v onom ruchu roku 1612 jediný nedbalý professor.

U vědecké příčině universita Pražská přišla toho roku o jednu naději velikou. V dubnu (7.) dominus Johannes Keplerus, o němž stále doufáno, že přijme professuru, oznámil mistrům, že přijal vokalci císaře Matjáše a že má od něho „stipendium designatum“; z té příčiny že Čechům říká s Bohem; srdečně děkoval professorům za jich lásku, děkoval jim za dobrodiní (beneficia); odporoučel se všem na věky a slíbil naopak, že také na vždy bude mítí je u vděčné paměti. Jemuž Huber pěkně odpověděl s přáním šťastných pokroků.⁴⁾

Téhož roku 1612 professori, nemohouce se dočkatí pomoci defensorské, z netrpělivosti odůvodněné radili se se Sixtem z Ottersdorfu soukromně, ano není peněz, neměli-li by prositi a sbíratí u panstva a po městech.⁵⁾ Co radil Sixt, není psáno, ale mistři sbírku jakou takou podnikati začali. Aspoň zajisté pší v září do města Domažlic, aby rada městská zařídila po měšťanech sbírku na akademii, dva sousedé že mohou na rejstřík vybíratí a psát zapisovati.⁶⁾ Kam dospěli se sbírkou na konec, nevíme. Zdá se, že

¹⁾ A. 13. b. 132. arch. univ.

²⁾ A. 17. VI. 377. arch. univ.

³⁾ A. 13. b. 153. arch. univ.

⁴⁾ Archiv. univ. A. 13. b. 68. 69.

⁵⁾ A. 13. b. 77. Arch. univ.

⁶⁾ Tamž. 158.

defensori i tu překáželi, ač ne snad z toho důvodu, že hanba jest na vysokou školu pozebrávati.

Z dobrovolných darů, jež vysoké škole připadly, za řeč stojí toho roku 1000 kop, jež jí odkázal Křištof nejstarší Vratislav z Mitrovic. Hned tu byli Berounští, aby akademie půjčila jim ty peníze pod ourok. Mistři však odvětili, že bez defensorů nic nemohou.¹⁾

Na konec pro celkovitost obrazu podotknouti jest, že toho roku mistři s lutherskou školou německou byli v spojení velmi přátelském. Hoč, praesidens ac pastor primarius, rád k sobě zval professory na hodokvas; jedenkrát — o popelci — pozváni jsou mistři s výslovným a nepokrytým úmyslem, aby stůl a pítí upevnilo přátelství mezi oběma. Pozvání se začínalo: „Bene, viri academici, amici optimi, inquit dissertissimus Romuli nepotum, homo est appetens conjunctionem hominum ac societatem“ — tedy že člověk touží po spojení — a toho spojení nejpevnější páska bude: vitae nutrix, hostis famis, custos amicitiae, medicus enervatae esuritionis — mensa. — Totéž pozvání napsáno mistrům i řeckým jazykem a končilo se také slovem, které by dnes bylo bezpochyby za urážku — že totiž stůl je nejlépe sloužit a sdružít. Mensa — *τράπεζα* — toť jest onen strážce přátelství, custos amicitiae, *φύλαξ φιλίας*.²⁾

Rok 1613 byl rok zlý, byl v znamení moru. Mor velikou „zdělal v universitě porážku, nic nemohlo býti reformováno, mor rozehnal sbor posluchačů, professory od přednášek odvolal k pohřbům, překážky činil ve zkouškách.“³⁾

Tak zní nářek po moru, řečnický bezpochyby přemrštěný, ale jádrem přece pravdivý. Přemrštěný potud, že tehdejší lidé morům byli poněkud zvyklí; mor školy sic rozehnal a, jak přímorky jen poněkud prořídly a zemděly, školy už se sbíraly vždy zase. Ostatně mor propukl v srpnu, mohlo se tedy v zimním semestru opravovati dost a dost.

Největší ránu universi utrpěla již před morem tím, že ochuravěl Huberus a v červnu zemřel. Bylo po mediccké fakultě. Kde naléztí učeného doktora, aby zadarmo sloužil? Tou příčinou byla universi zase kusá.

Stran oprav až do moru slušno přece o některém kuse zmíniti se. Nejprv slušno pochváliti mistra Troila, jenž volen po Skálovi (od října) děkanem, s jakou pílí sestavoval nová statuta universitní, sestavoval a spisoval je ze starých s příměškem zařízení novějších. Dále slušno chváliti, že mistři začali větší péči míti o bibliotheku, v máji ustanovili k ní inspektory ze sebe.⁴⁾

¹⁾ Tamž. 149.

²⁾ Tamž. 16.

³⁾ Z intimace rektorské r. 1614. A. 17. V. 370. arch. univ.

⁴⁾ A. 17. VI. 437 arch. univ.

Na malou váhu klademe, že o sv. Jiří stal se první slechtický student rektorem university Pražské. Byl to Julius hrabě Šlik, syn Jáchyma Ondřeje Šlika, předního ze stavů protestantských. Že by byl otec nějak tuze o hodnost svého syna stál, říci nelze, dalt se od Campana a Alberta z Kaménka příliš dlouho přemlouvatí a naprositi. ¹⁾ Ovšem pak, když se rozhodl, odpověděl mistrům (28. dubna) listem, z něhož snad vysvitá jakás radost. Psal: „Nepochybují, bude-li napotom jako chlapec Samuel ve škole proroků vychováván, že pilností Vaši Pánu milý a vlasti drahý se vrátí. Svátě slibují, že za ten úřad či lépe dobrodintí (officio vel potius beneficio), vznesené na syna mého, on sám někdy vděčen bude.“ ²⁾

Při konfirmaci rektorské 13. máje exrector Campanus měl dlouhé promluvení k shromážděné universitě o novém rektorovi chlapci. ³⁾ Vypravoval o mladém Scipionovi, kterak otec svému prospěl u Tieina, takový též byl Octavius Caesar, když ho jako mladíka volali ke konsulatu, takový Ascanius jiným jménem Julus, a takový bude i náš Julius. Bude podporon jako onino svým obcím a státům. Dále ukazoval, že v jiných akademích také volivají a volili takové studenty za rektory. R. 1571 Michal Slavata byl ve Vittenberee rektorem, kdež při své resignaci rok potom měl řeč o hnutí husitském. Rovněž tak v Jenenské akademii Joachim Šlik, otec tohoto, byl na čele a jí prospěšen (praefuit profuitque), takž stejně ne tak dávno Radislav mladší ze Velhynie rektorem byl v Altorfě (Altorphina). I u nás kdysi r. 1372 hrabě z Pernšteina (v ruk. stojí Reinštejn) byl od juristů za rektora volen, a jakkoli nelze juristů chváliti, že se pro filosofy od společné universi tehda odtrhli, přec příklad je tu, a nemusí nikdo tvrditi, že jest proti řádům míti chlapce za rektora. Z těchto slov ovšem jde, že se nejedni zhoršovali nad tou reformou, aby chlapec rektoroval. Na konec své řeči Campanus mladého hraběte všem odporučil tvrdě, že jest sic věkem chlapec, ale duhem muž heroitský. Končil: „Pro-nuntio, proclamo, confirmo! Confirmat hoc Deus autor fautorque Magistratus.“

Po slavnosti rektor mladistvý zval pány professory na filosofské prandium. Z professorů nejprv Nudožerský a Troilus oslavili malého Šlika pro jeho rektorát básněmi, v nichž opakovány myšlenky Campanovy, že totiž chlapec duhem muž, a že Julius od velikého Jula odvozuje jméno. Také mnozí něni lidé, mistři a jiní, psali gratulace veršované, jež zapsány jsou v knize universitní na kolika listech. ⁴⁾ z čehož lze domnívati se, že veliké naděje skládala něná obec do této reformy.

¹⁾ A. 17. VI. 427. arch. univ.

²⁾ Tamž. 428.

³⁾ A. 17. V. 279. arch. univ. Též v Jičinského Programmtech, v nichž při tom erb.

⁴⁾ A. 17. V. 291—302. Též Programmata Jičinského

Spoléháno na podporu urozených, kteráž měla vyžádána býti prostřednictvím urozeného rektora. Vlastně jen na to byl rektor; k úřadu skutečnému byl k němu volen prorektor z profesorů, a ten chlapce vedl. Příhodnosť k prostředkovatelské činnosti naskytla se Šlikovi týž ještě měsíc, co ho rektorem učinili. Šlo o školu Rožmberskou v Soběslavi, o založení Petra Voka již nebožce. Mistři snažili se o to, aby škola ta se vším nadáním byla přenesena do Prahy, k nim, aby oni z ní měli „svá stipendia“. ¹⁾ Rožmberk sic slíbil, že oddá mistrům slušný odkaz na pomoc, ale neodkázal asi nic. Šlo tedy o to teď, aby vykonavatelé čili poručníci testamentu, z nichž první byl Jan Jiří Švamberg, dědic hlavní, dopustili školu Soběslavskou převést do Prahy. Slušno vyznati, že urozený rektor hned, jakž mu mistři uložili (20. máje), psal otcí svému, a ten také hned dopsal Švambergovi o tu školu, ale na konec nepořídili zhola nic. Švamberg nechal školy, kde byla, až zahynula. První intervencí tedy selhala, a nevíme ani potom nikdaž, že by studentský rektorát šlechtický přinesl byl akademii nějaký prospěch.

Z reforem, jež pořízeny do moru, sluší toho roku uvést ještě jen tu, že 25. máje také direktury nad kolleji staly se polouletními. ²⁾

V knihách universitních ještě tou dobou zmínka jest o sbírce či kollektě v Čechách, do kteréž sbírky mistři kladli své reformační naděje. Ale zmínka smutná, nechvalná. V červenci totiž rektor a mistři několik správců školních nuceni jsou upomínati, aby poslali, co vybrali, neboť správceové zanechávali peněz za sebou: důtklivé akademie žádá, aby ten onen mistr školní vrátil album sub sigillo rectoratus sobě odevzdané, do něhož psána kollekta. Jmenovitě upomínán mistr Mylius Vodňanský, rektor v Sušici, a mistr Jiří Berger a Grinberka, rektor v Čáslavi. Vyčítají oběma, že zpronevěřiti nebo aspoň zadržeti těch peněz nesluší se na dobrého muže, neřkuli na filosofie mistra. Rektor sušický konečně se ozval výmluvou, že mu s těmi penězi utekl kollega, ale on že přece 5 kop posílá. ³⁾ Obrázek dosti nechutný.

Reformace university i letos posedla jednoho řečníka, aby v ní o důstojnosti akademie ve shromáždění učených promluvil veřejně. Byl to bývalý professor mistr Adam Rosacius z Karlsperka, senátor obce Sušické, jenž v červenci ohlásil se mistrům v Praze, že by rád měl řeč panegyrickou de academiae autoritate, dignitate et excellentia; k té řeči aby byli zavoláni všickni správceové školní z celých Čech. Ale professori Pražští zamítli nabídnutí starého pána, a to z přičiny, která při senátoru sušickém jest nepochopitelná. Žádal jich totiž o přimluvu k defensorům, aby sami do Sušice do-

¹⁾ A. 17. VI. 432. arch. univ.

²⁾ Tamž 433.

³⁾ A. 17. VI. 442. 444. Arch. univ.

psali, by rada městská náklad nesla na cestu a výpravu slavnostního řečníka mistra Rosacia z Karlšperka. Proč nenesl ochotný mistr náklad sám?

Mistři odpověděli, že s defensory nic není, že jich od sv. Martina ani neuzfeli; když prý co podnikají professori, vždy děje se na jejich outratu, tedy že by asi tak stejně bylo i tentokrát. A protože že mu z té lásky děkují.¹⁾

Na to pak za několik dní proskočil mor, a již již škola se rozběhla na všechny strany. Morem sešel mistr Prokop Paeonius. Pochovali ho, napsali řeč, životopis,²⁾ ale sotva do země schován, vyšlo na jevo nekalé hospodářství jeho i oněch tří kolegů, kteří se vystřídali v oně svrchupsané proboštuře desetinedělní. S trpkostí zapisuje Albert z Kaménka do děkanské knihy, že „aposthemate“ 3. novemb. umřel Paeonius, „jenž jiným veliké peníze odkázal, však professorům dluhy a obtížnosti traplivé.“³⁾ Ostatně tušení o podvodném hospodářství Paeoniově mistři měli už před tím. Stojí psáno, že v říjnu volen za probošta do Karolinum Nudožerský; tedy nečekali mistři na Paeonia, až umře.⁴⁾ Jenže po smrti jeho byly důkazy makavější. Skála, Vratislavský a Tetauer ovšem upadli u svých lepších kolegů v nenávisť, ale Skála se nedal. Ten stavě svoji lakotu v popředí nadělal profesorům zvláště stran své koleje Václavské ještě mnoho zlostí.

On totiž přes vši úmluvu, že výtěžek ze statků, kvestorem spravovaných, je společný, bera díl jako jiný stejný, osobil sobě z koleje krále Václava vždy ještě něco po straně. Hned po smrti Paeoniově v prvním hněvu mistři, usnesše se, ústy Sudetovými Skálovi předložili artikule k odpovídání.⁵⁾ Nejprv proč překáží kvestorovi vybírati důchod z koleje Václavovy, když souhlasem defensorů má kvestor sbíratí všechny všudy důchody akademické; proč peníze gruntovní defensorům i profesorům zapřel, potlačil, ano přec jisto, že ve vsi Doubku krčmář ročně 10 kop skládá; třetí, když letos čtyři jeleni z Doubku byli přivezeni, proč jich užil sám; proč v Doubku dává sekati dříví po své vůli a jeho užívá, proč bez profesorů chodí konšelů sázet, proč sám užívá zahrady a vinice. Tím způsobem vyčítavým se ho ptali ještě na dva podobné artikule.

Skála, jakoby nevěděl o loňské smlouvě stran kvestora, odpovídal kolegům sebevědomě. Prý do své koleje uveden byl slavnostně, a tím že mu propuštěno užívati všech jejích důchodův a

¹⁾ Tamž. 438.

²⁾ A. 17. V. 339. arch. univ.

³⁾ A. 17. VI. 403. arch. univ.

⁴⁾ „Qui nonnisi moritur se a praepositura abdicabat“. A. 17. VI. 403. arch. univ.

⁵⁾ A. 17. VI. 404. 405. arch. univ.

vůbec že jedná příkladem svých předchůdců. Vidouce, že s ním sami nic nesvedou, mistři mu dali rozhodně na vůli, aby se spolčil v důchodech s ostatními, anebo aby se spokojil s důchodem své kolleje a jiných příjmů aby nechal. Přijal druhé. Ale pokoje nebylo.

Třenice mezi oběma stranama tak se rozpálily, že roku následujícího (1614) rektor a mistři nevěděli jiné sobě pomoci nežli defensorům žalovati do Simeona Skály z Kolince. V té žalobě připomenuli mu všecko. Prý r. 1612 „s některými sobě získanými nebývalým způsobem čtyři probošty kolleji Veliké nařídil, a ti zdělali dluhů, a majíce položití počet před Vaše Milosti, jakýsi jiný nepořádný a bez jména položili zjiначený, potomně do hlavních register podtajt vepsati dali . . . vyrozuměli jsme, že se v těch probošturách neupřímně chovali.“ Dále žalují na úskoky Skálovy, kterých se dopouštěl od té doby když nařizen společný kvestor, aby professores, nejsouce selskými věcmi zaneprázdnění, mohli svým povinnostem zadosti činiti. Tu prý jen Skála byl proti kvestorovi, neboť „jemu dobrý řád nikdy nevoněl“; „děkana tehdejšího vyháněl, když pak mnohými prosbami k tomu přiveden byl, aby Vaších Místí k zvelebení akademie začátkům sám jediný na překážku nebyl, poněvadž povědomým cizích akademií velice dobře takové spolčení se líbí a obyčejné jest, tu se ohlásil, že chce aspoň na košťovanou za rok důchody své spojití, však ani půl léta toho nezdržel, sám k sobě všecko přijímal, bez rady naší poddaným úřady obnovoval . . . a posavad své prae-bendy po praelátsku užívá a svým pánem jest . . . bez mála rok překážky činí, ježto by bylo mnohem platněji . . . aby raději za tu chvíli v povolání popracoval a raději k studiosům dohlédal; když bývá citován, postaví se, kdy chce, když nechce, nechá tak . . . rectora si nic neváží“ —¹⁾

S touto svojí žalobou mistři nic nedovedli: defensorové nechali tak.

S kterýmž měli professoři nekonečné mrzutosti, druhý byl Jan ze Sudetu, jurista, za profesora dosazený od defensorů a proto mistrům hned od počátku jakoby vetřelý a nemilý. Spor zapalovati ovšem pomohla také jeho nepokojná povaha a trpkost urážlivá, s kterou své vzdory mistrům provozoval, trousívala se mu z toho smutného vědomí, že má na vysoké škole pracovati skoro zadarmo.

Vzdory začal dělati v létě roku 1613 před morem. Nechodil mistrům schvalně do porad, a když bylo pro něho posláno, vzkazoval „po pacholeti, že by ještě na loži odpovídal“, a pak rozhlašoval po známých, že se v akademii nic neděje, ani radu prý nekonají. Pohněvaní mistři se usnesli v červenci kdys, že do porad musí.²⁾ Druhé horší bylo, že nechtěl v přednáškách držeti s pro-

¹⁾ Acta rectoratus v zems. arch. fol. 30. Srov. Dvorský Pamět. o škol. č. 735. Musejní diplomatař. 1614.

²⁾ Arch. univ. A. 17. VI. 439. Acta rectorat. zems. arch. 31.

fessory řád, což provozoval s chutí napořád, pokud byl při universi; kromě toho naváděl své studenty — a ti byli Němci —¹⁾ aby se nedali zapsati v matriku universitní, což bylo po stránce ne jedné proti statutům; vymlouval se, že akademie není celá. S tím poněkud souviselo, že zpečoval se také sám přijmouti na sebe grad doktorský i v této universi, „maje za obranu, že v žádné akademii doktora in jure za professora nezůstává.“

Základní příčina všech mrzutostí byla, jakož řečeno, ta, že mistři nechtěli mu ze svého platiti slušné pravidelně a stále. Vysvítá to z kšaftu, jejž Johannes Mathiae a Sudetis r. 1613 jakoby na posměch svým kolegům byl sepsal.²⁾ V tom posledním pořizení dí na počátku, aby bylo tělo jeho pochováno podle strejce Šimona ze Sudetu „pochtivě jako p. Bacháčka ex fisco academiae in compensationem accidentium (na útraty akademie za náhradu důchodů), které sou páni mistři sami brali, mezi sebou dělili a mně neslušně a nenáležitě proti Bohu a poručení pánů defensorů excluserunt et privarunt“ (vyloučili, o ně připravili.) Dědicem učiniv bratra Václava, Sudet dí dále: „Když sem od p. defensorů a professorů měsíce octobris 1611 za professora přijat a podle své možnosti při akademii pracoval, za tu práci mně zaplaceno není krom od Volfa písaře 100 kop míšeňských 29. januar. 1612, potom od ouředníka akademie 50 kop 16. jan. 1613, 15 kop 21. febr., 50 kop 4. maji, 100 kop 21. novemb. a 3. maji 1614 150 kop, ježto sem já přes 500 kop z mého měšce utratil, však ročně od času určeného za tu mou práci a pilnost méně vzíti nemohu a jmenovaný můj bratr nemá (vzítí) než 600 kop míšeňsk.“ Chce, aby mu ty peníze hned vydali, sic jináč by nebyl povinen světnici a pokoj v koleji vyprázdniti. Končil: „Běda tomu, kterež tomuto odporovati a překážeti bude, buohda neujde patrného trestání a metly boží.“

Na vzdory, škádlení a útoky Sudetovy professori mimo Skálu, který s ním držel — mívali všelijaké odpovědi. Zlobili ho též, citovali ho před svůj soud, žalovali na něho defensorům. Ovšem hlavní trest mu usuzovali ten, že ho nepřijali, ani když místo se uprázdnilo, mezi sebe za řádného professora s řádným platem. Naváděl-li studentů svých německých, aby se nedali immatrikulovati, zdá se, že proti tomu zase mistři překáželi českým studentům, aby poslouchali Sudeta. Aspoň v červenci 1614 Sudet proto žaloval Nudožerského u defensorů, že prý „brání studentům českým choditi do čtení právnických, říká, že ona čtení jsou mimořádná, a usnesení že jest, aby do práv chodili jen ti, kteří již něco prospěli in

¹⁾ „Svých posluchačů Němců k tomu nemá, aby jména svá zapsati dali v akademii“ Acta rectorat. 32.

²⁾ A. 17. II. 1. Memorabil. 634. Opi-. Jiný opis je též v musejn. archivě. Kšaft má datum 1613 v listopadu; psal ho asi pod dojmem smrti Paeoniovy.

artibus“ t. j. na filosofické fakultě. Tehda Nudožerský povolal si 13 studentů českých na svědectví, že nic toho neřikal.¹⁾

Před tím v červnu o schůzi defensorské v Karolinum Sudet zřejmě žaloval, že probošt a prorektor (Nudožerský) odvádějí mu studenty z lekcí.²⁾ K tomu professoři odpověděli, že Sudet nečiní officium collegae, na několik měsíců bez vědomosti rektorovy z učení odešel, tak že lector legum exlex est — vykladač zákonů jest mimo zákon; také prý jen třikrát v týdnu čtá, hodiny, které jsou určeny přednáškám, vyplňuje disputacemi a tím překáží jiným v lekcích.³⁾

Jindy zas mistři prosí defensory, aby se ráčili resolvirovatí, má-li professor juris bez titule in praejudicium academiarum et privilegiorum býti povolán.⁴⁾ Tím bili do Sudeta, že nechtěl přijmouti titul doktora ovšem po náležité disputaci a taxe. Zval se jim na vzdory jménem „antecessor“ (předák), kteréž jméno a hodnost si přiložil podle vzoru na německých universích poznaného.⁵⁾ Ten titul professory mrzel. To prý je titul neobyčejný, Sudet prý nic takto není nežli studios, non graduatus, prý od nepřátel dost řečí prochází, že v akademii „studiosus jura profituje;“ kathedra v této akademii patří dle privilegií bakalářům, mistrům a doktorům; studenti se mají učit a poslouchati.⁶⁾ Tato slova ovšem byla dosti urážlivá: Sudet nebyl po rozumu mistrů Pražských mistrem, ale v právech měl dobrou a valnou zkušenost, radil profesorům Pražským, až umře, aby mu jakožto antecessori suo postavili kámen s nápisem, že studium konal „in praecipuis Germaniae academiis ultra decennium, et Italiam, Pedemontum, Sarabaudiam, Galliam, Britanniam, Belgiam, Helvetiam perlustrasset“.

Byly chvíle, že hrozila v auditorium universitním propuknutí bitva mezi filosofy a německými juristy Sudetovými. Na příklad 23. června Sudet s mistrem Ondřejem Ludvíkem Schoperem, s nímž uložil si disputaci, před sedmou ranní hodinou, než začaly se lekce, do velikého auditoria s posluchači svými vběhli a obsadili obojí kathedru, aby překazili filosofům užiti té síně. Po obědě před přednáškami zase tak učinili. Div, že se obojí neseprali. Professoři zase citovali Sudeta, aby nepřipouštěl k disputaci lidí v universitě nezapsaných.⁷⁾ Tím mluvil Schopera a ostatní posluchače právnické. Místo odpovědi krátce potom zase vstoupil „dominus a Sudetis“ na kathedru a disputoval nic nedbaje protestace profesorů. „Takž

¹⁾ Acta rectorat. zem. arch. 9. Těž univ. rukop. A. 17. VI. 480.

²⁾ A. 17. VI. 470. arch. univ.

³⁾ Tamž. 476.

⁴⁾ Diplomát. mus. 1614. Acta rectorat. zem. arch. 11.

⁵⁾ Jak. Grynaeus, dějepisec, byl v Basileji „antistes“ zván. Borbonius-Dvořák. Dva denníky. 35.

⁶⁾ Diplomátář musejní. 1614.

⁷⁾ Acta rectorat. 12. Arch. zem.

nuceni jsou filosofové ustoupiti juris peritis.“¹⁾ Němečtí žáci Sudetovi byli tou měrou směřti, že snažili se kaziti i disputace druhým. V jedné z žalob professorských k defensortům (r. 1614) čteme: „Při jedné disputaci nemalé pohoršení učinili, když po disputaci sub gratiarum actione s velikým hlukem z auditoria úprkem vyběhli, nad čímž páni doctores z appellace, jsouce přítomni, soud o nich učinili, že takoví bacchanti by hodni byli vysoustání (pardusem), a vyběhše ti Němci přímo k Sudetovi se hnali a od něho ihned navrátivše se do praesida vycházejícího post absolutas preces před auditorium se dali, proč jim theses neodeslal.“²⁾ Posledním slovům rozuměli tak, že předseda filosofické disputace, nepokládaje německé studenty Sudetovy za členy university (nebyliť zapsáni), nezval jich, ani jejich mistra. Odtud ten hluk a rozbroj.

Boj mezi filosofy a juristy německými ještě o to pokročil dále, že zatrpklý Sudet svým posluchačům a přítvrzencům dopouštěl psáti a přednáseti proti mistrům „štiplavé“ theses; vyskytovaly se i štiplavé básně, vše na posměch i potupu většiny v universitě. Professoři s rektorem snažili se několikerymi zákazy zabrániti Sudetovy disputace. V srpnu roku 1614 oznámil jeden z professorů nedávno nově volených — mistr Daniel Basilius právní these de materia successionum ab intestato; proti nim Sudetův pobočník mistr Ondřej Schoper oznámil disputaci de jure repraesentationis a hned dal své oznámení do tisku u Matiaše Pardubského. Rektor tisk zakázal.³⁾ Ale bezpochyby přes to šli Němci svou cestou. Roku následujícího několikrát mistři dali strhnouti these německých posluchačů se vrat universitních, oznamující Sudetovi, kdo není immatrikulován, ten že nesmí na katedru. Jeden z Němců jménem Stulz za to vynadal Karlově universi, prý to není akademie ale schuetzenschul (slabikárna).⁴⁾

Tím a podobným způsobem šla roztržitost v universitě před se, až po přestávce tří semestrů, v nichž se Sudet z universi zase byl pryč vybral, r. 1616 dospěla prudkosti, že už větší nebyla snad ani možná. Z usnesení university protestoval rektor proti třem thesím, které Joh. Mathias a Sudetis bez povědomosti rektorovy „drze“ publikoval. Rektorský protest veřejnosti podán také tiskem, a to u Pavla Sessia.⁵⁾ Protest či jak zněl nadpis — reprobace — sama v sobě nemusila býti ještě věc nejhorší, ale to znění její! Prý v lidských věcech vidáme to tak zřízeno, že snad není obce, aby v ní Bůh nevzbudil protivece nějakého, není společnosti tak posvátné, aby v ní nebyli někteří zlí, někteří původcové nesvornosti;

¹⁾ Tamže 15.

²⁾ Tamže 32.

³⁾ Arch. univ. A. 17. VI. 483.

⁴⁾ Acta rectorat. Arch. zem. 160.

⁵⁾ Viz Miscell. acad. pragens. v univ. knihov. Těž v rukop. universitním. A. 17. V. 503.

proti Abelovi byl Kain, Kristus měl svého Jidáše; i společnost andělů měla svého Lucifera, jenž se spíkl hanebně. Po těchto hrozných urážkách hned následuje jméno Sudetovo, on ten Kain, Jidáš, Lucifer, on, jenž se zove antecessor. Tenť třemi quaestionibus pod larvou, jakoby chtěl disputovati, úkladně v den sv. Tomáše přednesenými a brzo potom s komentářem vytištěnými učinil akademii všem všudy směšnou. Spis jeho je lživý, klukovský. A což on sám, co činí v akademii? Volal po služném, sháněje se po platech kolegů týral, a že nemohl mítí hned, čemu chtěl, z akademie ušel a dávaje zlý nebývalý příklad víc jak za tři polouletí byl mimo školu.¹⁾ Vrátiv se, znepokojoval universitu bouřlivými disputacemi, jus cathedrae oddával i těm, kteří nebyli cives (t. j. zapsaní členové universitní). A teď na konce provedl tento posměch! „Naše nejstarší Mus živitelka, academia, ústy mrzkými a nečistými a víc než psími jest pošťkána, autor onoho prašivého spisu soukromými vášněmi stržený usmyslil u sebe, překročiv všecky meze slušnosti a moudrosti nohou drzon, veřejné dobro akademické zrušiti a pošlapati.“ Jakkoli ta věc není hodna, aby se odpovídalo, a jakkoli pravdě slovo Šalamounovo, že muž moudrý, když s bláznem se nesnadí, nechť se hněvá, nechť se směje, pokoje nemá, čest však člověku, jenž utíká zápasů, přes to však nutno jest ozvati se, aby nikdo nemyslel, že ty disputací dějí se s jich vědomím. Na konec prosí rektor, aby se professorové těmi všelijakými pomluvami nedali odvrátiti od reformování akademie.²⁾

Toto prudké ohlášení asi Sudetovi dodalo. Roku následujícího v dubnu ho mistři ještě jednou citovali pro theses, které pověsil německý student na vrata, pak volali studenta Jana Škretu Šotnovského, jsou-li ty theses scandalosae jeho. Ten svedl na Sudeta. Ptali se mistři Sudeta, chce-li these odvolati. I odpovídal, že ne, ale libo-li, že nechá disputace na dobro. Tedy zmínil se poněkud. Ale netrval dlouho, a mistři Sudetovi vzali byt v kolleji. Patrně již, že ho defensori proti mistrům nedrželi. Uondaný jurista ještě v lednu r. 1618 přinesl rektorovi memoriál, jímž protestoval proti tomu, aby dva z professorů zbaviti ho měli pokojíku v kolleji, když osm professorů kdysi mu ho přikfli; pak chtěl, má-li zůstatí v professi, aby mu dali díl z příjmů dle slibů Hubrových a Hebraevých (Kaménkových); nechťej-li ho však mítí za professora, aby mu nahradili všecko, celou summam impensarum.³⁾ Mistři poslali ho s tím na defensory.

Teď je otázka na snadě, jak se za takových rozháraných poměrů mohlo universitě v těch letech dařiti? Jak mohlo se dařiti

¹⁾ Sudet se vymlouval, „když tu nemá důchodu, že stará se u přátel.“ Arch. univ. A. 14. a 44.

²⁾ Datum je Idibus febru. Psáno na šesti listech.

³⁾ A. 14. a. 75. Arch. univ.

reformě její? Lze již úhrnně odpovědět, že až do revoluce r. 1618 nepokročila reformace university Pražské již skoro ani o krůček a že po některé stránce vlastně popošla i nazpět. Vykonáno jen ještě to, že pilný Troilus Hagiochoranus dokončil revisi zákonů universitních. V lednu 1614 čtly se ty zákony ve sboru.¹⁾ To by byl onen krůček v před.

V létě téhož roku 1614 náhle, jakoby se znova a rázněji chtěli pustiti do reformace, defensorové důtklivě čtyři otázky pošlou do university; nejprv, proč nemají medika či medicou fakultu, proč klassi zase zrušeny, dále, jaké lekci se proponují, a naposled kteří posluchači jsou a jak hojní.²⁾ K prvním dvěma dotázkám, jež jsou rázu vyčítavého, mohli professori odpovědět, že medik umřel a jiného tu není ochotného a na klassi a vůbec na nic že tu není dostatek peněz. Professori sic v hojném shluku slov něco toho tak odpověděli, ale shluk slov přehojný, zbytečně obsahoval zase všecken seznam toho, co se při restaurování vysoké školy dosavad provedlo; a jakkoli seznam reforem co do věci již dobře známe, nicméně tohoto přec abychom sobě všimli zevrubněji, a to pro některé i podivné důvody, výklady a chvály, jež mistři k té oné reformě přičiňují.³⁾

Začínají od rektora. Poněvadž prý k „restauraci“ akademie mnoho přispívá „dignitas“, „majestas“ rektorova — proto prý volili urozeného hraběte Šlika; „nepochybujeme, že Bůh, jenž chválu svou dokonává ústy dětí, chlapečkovi bude žehnat.“ Professori prý zastávají všechny částky filosofie ve svých přednáškách a kromě obvyčeje učí se i právu, historii, mathematice a jazykům; medik prý jim morem zemřel loni. Nade vše nejlepší proměna zavedena ta, že communitas collegii, společnost kollegiátů od p. defensorů byla zrušena. Neboť prý nelze psáti, kterak ta společnost schátrala, pilo se víc než psalo (*bibebatur potius quam scribatur*), (tovaryšstvo) *contubernium* jich bylo vlastně *conbibernium*, odtud obydlí kollegiátů slulo piternou, jakkoli prý vyznati jest, že to jméno nemělo scházeti ani učebnám (*musei*). Na nejmladšího kollegu bývalo skládáno břímě proboštury kolleje Veliké, těžší nežli Aetna; slul *praepositus*, představený, ale byl vskutku poddaný, *suppositus*; neznal-li se v oučtech, kteréž sami p. defensorové shledali tuze zmotanými, radil se se staršími, ale tu mluvívalo víno; ke všemu bylo pítí, k počtům, k narozeninám, k výjezdům do vesnic, jež děly se zhusta, k vstoupení do kolleje, nové statky, dary, všecko se vínem vyplácelo, víno při hodokvasech hanění plodilo, přicházelo od slov k pracím, professorové byli famulům, chlapečům za divadlo. A nezůstávalo potají; ta neřest vynikala i na veřejnost; opilí kollegové vy-

¹⁾ A. 17. VI. 444. arch. univ.

²⁾ Tamže 470.

³⁾ Arch. univ. A. 17. VI. 471. Těž v knize *Acta rectoratus 1614*. fol. 7.

cházejíce padali nebo od famulů dali se voditi, i nositi ne právě velebně (ferebantur parum magnifice). Studenti zatím přede dveřmi očekávajíce přednášek, zimního času mrazem (rigore et frigore) hynuli, a byvše tím způsobem často oklamáni, stejně jako učitelé jali se zanedbávati odpoledních čtení; někteří z professorů četl jednou, dvakrát za půlletí, někteří nečetli za touž dobu zhora nic. Městské obce vídaly ty zlé navyklosti (cacoethus) a smály se, i protož těm, kteří do kolleje za professory byli voláni, radivaly, aby varovali se oné příležitosti k obžerstvu. Viděl to Crocinus primas a tvrdil, že k užítku není, kdo tři léta v té společnosti vězel; vídal to Zalužanský a naříkal, že *communitas* volí si nové professory takové jako je sama, jí podobné „ut haberent labra lactucas“ (aby měly pysky salátu); toho se také společnost kollegiátů vystřihala pilně, aby nebyli voláni k professuře ti, kteří se oddávají knihám a čtení, poněvadž by takoví nehodili se k sedlačení. Tenkrát však chyby na vrch vzrostly, když připuštěno jest rozštěpiti společnost ve dvě, ve vyšší a nižší, nač *dominus* a *Sudetis* často naříkal, a professorové rány odtud pochodící dosud prý pocítují; víděl, že pomluvami nešlechetných a neznalých lidí věc dospěla tam, že mnozí, a to nikoliv zlí ani nešlechetní, však nedobře poučení, defensorům vyčítají, jakoby proti privilegiím a dobrým řádům, nedobrym právem ono tovaryšství vyzdvihli, privilegia professorům vyrvali, proti kterýmž pomlívám, budou-li sobě defensoři přátii, professoři prý hotovi jsou veřejným spisem bojovati.

Když takto podivným a snad přemrštěným líčením bývalého kolleijního tovaryšstva, pomlouvou svých předků, ba i poněkud sebe samých professorové pochválili defensory, že kolleijní tovaryšstvo ono zrušili, pokračovali ve svém spise u výčtu dosavadních reforem. Zastavili se hned u *coelibatu*,¹⁾ jenž s onou společností kolleijní nutně souvisel. „Nečistý *coelibát*, jež obvykli Jste zváti mništvím, jest od vás zdvižen; dokud trval, slyšali jsme soudy mimojdoucích, nechť prý jsou oni mistři dobří, dobré přec manželstvo, usuzování jsme bývali za manžely neženaté (*judicabamur conjuges non conjugati*). Jsouce sami neženati, spisovávali jsme *Epithalamia* přemnohá na pochvalu téhož manželstva, jež jsme svým příkladem na pohled odsuzovali, byl to soud slepých o barvách.“²⁾ Teď prý se těší svobodě manželské; dokonalou vůli evangelických stavů skrze p. z Budova proměněno jest to otroctví v svobodu.

Dalším článkem mistři podávají zprávu o vřech; celkem víc nákladu na ně než užitku. Drahelčice prý před reformací nad to ještě vyhořely. Pak uvádějí na řadu kvestora, z jehož úřadu prý jen Skála se vyňal; připomínají o notariovi, prý žádná akademie není bez notáře. Teď prý jen ještě aby professoři měli „*stipendia*“,

¹⁾ Tamže 474.

²⁾ *Acta rectoratus*. V arch. zem. 8.

neboť každá obec zachovává se jen „poenis et praemiis“. K této myšlence mistři hned připojují, co by jiného mělo se v akademii státi; prý sbírky by měly býti konány, vzdálené vsi měly by se prodati, vzdálenější kolleje, které jsou beztoho na spadnutí, měly by se vyměnit za domy Karolinum bližší; při tom mistři vyslovují naději, až přeneseno bude do Prahy beneficium Rosenbergicum, bude moci dáno býti do některé kolleje, bude to profesorův i žáků seminarium, neboť na zřízení konviktu chudých studentů teď není pomýšlení, scházejí peníze, není „nervus rerum gerendarum,“ ač prý se dost namáhají, aby byl.

Na konec mistři žalují defensory na Snětu a podávají zprávu, čemu kdo učí. Při Campanovi, jenž mimo Horatia vykládal Hesioda a první knihu Iliady, neopomenuli jakoby špičkou nebo pobídkou připomenouti defensory, že plat za řeckou lekturu, od dra. France kdys zřízený, dosavad se zdržuje v komoře královské.¹⁾

Otázky defensorské ani mistrovská odpověď k nim 5. června daná, neměly při rozhodujících pánech účinku žádného. Kam universi při své reformě dotud došla, tam uvízla. Ovšem byli hlasové, kteří si nynější stav pochvalovali a neztráceli naději o příští dokonale nápravě. Takž se dostal k veřejnému slovu i mistr Adam Rosacins z Karlšperka — bezpochyby již na svůj nebo na Sušických náklad. Slavnostně rektor r. 1615 pozval defensory, kněze, měšťany, studenty, oznamuje, že 13. července v sedm hodin ráno (na půl orloji) bude v Karolinum hovořiti „civis et primas reipublicae Sutiensis“, mistr Adam, z lásky k akademii, znovu se rodící, o její vážnosti, hodnosti, výtečnosti. Pozvání radostně vzpomíná, že dnešní datum je den (9. července), kdy před šesti léty přinesen majestát na svobodu náboženství do radního domu staroměstského.²⁾ V chvalořeči své pak sušický mistr vykládal, že i francouzská, Pařížská akademie zle byla poklesla, a napravena jest; nechť prý se tedy Čechové tak vynasnaží.³⁾

Někdy i někteří professorové sami také si pochvalovali reformaci dosavad provedenou ve svých veřejných oznámeních. Takž 5. ledna 1615 děkan Troilus, zova ku zkouškám, dí, že „examina, která teď konají se co semestr, bývala jindy „trimestria“; které přednášky druhdy konány, kdy se líbilo, teď jsou každodenní; disputace, deklamace, které jindy buď zřídka buď nikdy se nezřizovaly, konají se týdně; ba, má-li se pravda říci, kdež jindy kuchyně dýmaly, stoly se stkvěly, číše se pěnily, smích hlaholil, srdce bujněla, tu teď panují snahy po zbožnosti, moudrosti a spravedlnosti.“⁴⁾

¹⁾ A. 17. VI. 477. arch. univ.

²⁾ A. 17. V. 464. arch. univ.

³⁾ Zkráceně tišť. u Dvorského v Pam. škol. str. 545.

⁴⁾ A. 17. V. 426. Těž v Programmat. Jičínský r. 1614.

Před tím r. 1614 mistr Campanus za svého děkanství nejednou pochvaloval nynější stav v universitě. V intimaci jedné (22. září) vykládá, že tento věk sic Marsův jest a železným by zván býti mohl, ale také jsou příčiny, proč by mohli míti jméno zlatého, anyť vědy v něm kvetou; práci tiskařskou nejlepší auktorové ze tmy na světlo se dostali, vidíme, že náboženství od pověry jest osvobozeno, (čímž míní svobodu evangelickou), jazyky jsou zbaveny mlčení; vidáme teď zhusta i v chlapcích takové pokroky, kterým se předešlé století podivovalo jen při mužích vousatých; viděl a předvídal toto štěstí našeho věku znamenitý mathematicus Cyprian Leovitius a Leovitia z Hradce Králové; z oné veliké konjunkce hvězd prý poznal, že se v brze vrátí zlatý věk čistějšího náboženství, umění mnohá, která dotud byla skryta, že se vynoří.¹⁾

Chvály tehdejší universitě dostalo se také od jiných osob mimo professory zúčastněné. Vyšel na příklad r. 1615 popis Prahy od Martinida s titulem „Descriptio regiae urbis;“ v něm chválí nejprv jezuitské školy klassické, jichž prý je sedm, naplněných mládeží urozenou, kdež učí se filosofii, theosofii „ordine distincto et acri“, ale rovněž velikou chválu vzdává universitě Karlově, řka, že „incredibili dexteritate“ vykládají se v ní svobodných umění i jazyků vědy, pěstuje se v ní prý umění lékařské, theologie, filosofie, filologie stejně jako historie a poesis i hebrejščina. Zvláště chválí z professorů mistra Alberta z Kaménka.²⁾

V tom se ovšem Martinides omýlil, že v universi se učilo theologii. Po té stránce byla a zůstala Pražská škola Karlova kusou, ba pozorujeme, že rostoucím bojem katolíků s protestanty universita se strachem vyhýbá se theologii. Domluvný doklad, když r. 1617 rektor od sv. Štěpána přinesl několik theologických thesís profesorům s prosbou, aby je směl dáti tisknouti. A professori mu odvětili, že toho nemají sobě povoleno, aby v akademii disputovalo se o theologických kusech — „non est licitum in academia disputare de thesibus theologicis“ — ať prý si je dá vytlačití soukromě a v soukromí ať je dobrodincům rozešle.³⁾

U sebe byli professori přesvědčeni, že universi je kusá a že k slušné nápravě jistě mnoho potřebí. Také to občas vyznávali. Roku 1617 na radu doktora Borbonia piší Radislavovi staršímu ze Vchynic a z Tetova, jenž na smrt nemocen jsa dal se do Prahy dověztí, prosebný list, že „akademie ode dvou set let schází“ a by jí, té „akademii české“, byl láskou nakloněn; prý potřebí mnoho na vyzdvížení „celé a dokonalé akademie, v níž by všelijaká umění byla trádována.“ „Všelijakým uměním“ mínili čtyři nebo aspoň tři fakulty, a ty ovšem stály peníze. Proto prosí pána slibujce, že by

¹⁾ Arch. univ. A. 17. V. 388. Též Programm. Jičínský z r. 1614.

²⁾ Exempl. v museum.

³⁾ A. 14. a. Acta decanat. 16¹. arch. univ.

dar jeho nazvali beneficium Vchynicianum.¹⁾ Ale nepřiměli urozeného pána k ničemu. Páni vůbec té české akademii pomoci nemili penězi, spíš jen tak pěkným slovem.

Poslední před revolucí napomenutí stalo se od professorů r. 1617, když se páni a rytíři s mněšty scházeli v sněm. Tehda mistři poslali stavům dosti důtklivý list,²⁾ v němž pravili, že „mnohokrát psali o vyzdvižení akademie k předešlé slávě, jakož i za tou příčinou pro vzbuzení mnohých k takovému svatému a vysoce potřebnému jednání spisové rozliční na světlo vydání“; ač „na to sollicitirování defensorové některé věci nařídili, však k dokonalému vyzdvižení téhož učení, nedostatkům a neduhům zastaralým nejvíce na překážce bylo, že některé věci, zvláště co se sbírky dotýče a prodaje neb směny vsí vzdálených, bez sněmovního snesení k svému vykonání přijíti nemohly“. Prý se tedy k tomuto sjezdu utíkají zas a prosí pánův, aby se „heroitsky a živě“ ujali té akademie „k zahanbení nepřátel a k zalíbení všech milovníků vlasti své a umění literního.“

Při tom zase a zase počítají, co se dosud vykonalo a co by se ještě státi mělo. Jsou to stará fakta, stará přání. Z novějších věcí v tom dovidáme se, že dosavadní kvestor universitu ošidil, prý počtů nevykonav a register neodved, odešel; stran paedagogia akademického čili klassi dovidáme se, že jsou zase nařizeny, ale aby k jich nmístění byl vrácen „štok zadní při kolleji Veliké při domu Nožíčkovie, od kolleje odcizený“, a učitelům aby byly nějaké platy nařizeny; také proneseno přání, aby tisíc kop od Vratislava z Mitrovic akademii odkázaných bylo vyzdviženo; dále aby 1000 kop a bibliotheka od Jiřího Funka z Olivetu odkázaná mohla býti dosažena. A zase aby věci veliké se spletly se špatnými, mistři vstavili mezi svá reformační desideria, aby smetl při kolleji Veliké, se škodou stavení nanošené od sousedů, odklizeno bylo“ a voda, od Staroměstských kolleji odňatá, aby byla vrácena.³⁾

Rozumí se, že ani tento výkřik, před revolucí poslední, nevzbudil pánův k „heroitské“ činnosti pro universi. Zabavovaly je náboženské a politické věci tuze. 19. června prorektor vyřizuje sboru, že byl u pana hraběte z Thurnu, předního defensora, stran nniversity, a „že jest poznal, že toliko o korunování krále se stará, takže neseznává, aby nyní příhodně pánům defensorům psáti se mohlo“. ⁴⁾ Korunování, jež se tu připomíná, bylo Ferdinanda II., proti němuž dvě léta potom veden boj. Jemu, jakožto „novému králi“, ke korunovací mistři čtyři na Hrad nesli obšírné latinské gratulace ode vsí university. ⁵⁾

¹⁾ Arch. univ. A. 14. a. 370. též na str. 65.

²⁾ Tamž 372.

³⁾ Tamž. 373.

⁴⁾ A. 14. a. 53. Arch. univ.

⁵⁾ Tamže. 55. Šel prorektor, Šultys, Troilus a Basilus.

Zbývá vyložití, jaké osobní proměny udály se v universitě za těchto posledních reformačních let. Mistři, držíce se toho, „aby pro poctivost učení a fedruňk ze stavů vyšších páni za rectory přijímání byli,“ ještě jednou r. 1614 pokusili se o rektorát mladého Šlika. Praeceptor jeho, mistr Mollerus, s nímž jednáno, pravil, že mladý pán není *sui juris* a že věc odevzdá otcí.¹⁾ Otec svolil a mladík 23. dubna na semestr volen; pan otec jeho o stvrzovací slavnosti (7. máje) ve svém domě professory, konsistoriány a studenty velmi čestně uctil „*Cerere Bacchoque*“, „naplniv je až do sytosti.“²⁾ O sv. Havle r. 1614 Šlik již nechtěl býti rektorem, volili tedy Bernarda Žerotína; roku následujícího vybrali si Jana Albrechta Kříneckého z Ronova. Od sv. Havla r. 1615 za celý rok, tedy dvakrát po sobě, byl rektorem mladý student Jan Abraham z Gerštorfa a Malšvic.³⁾

Po něm zvolen r. 1616 o sv. Havle Jan Christofor Fünfkircher z Fünfkirchenu a Steinprunnu, pán na Vozici a Šenperce;⁴⁾ a poslední z mladistvých šlechtických rektorů byl Štěpán Štřela z Rokyc, volený r. 1617 o sv. Jiří. S ním a s otcem o to jednali již v březnu, sotva že se byl mladý Štěpán vrátil z ciziny. Otcí Jindřichovi mistři psali, aby pohnul syna svého k tomu ouřadu, k „správě“ akademie, a to „pro dobré a poctivé učení Pražského a tudy příležitosti k nabytí jména slavného sobě i rodu svému užiti se nevzdaloval“. Synovi pak latíně vzkazoval, že bude mezi učenými a bude mít příležitost dále se vzdělávati.⁵⁾ Tedy to přijal, otec i syn.

Pak teprv se mistři přesvědčili, že rektorové studenti, byt urození, za mnoho nestojí a naděje, do nich a jejich příbuzenstva skládané, že nenesou ovoce. Ostatně měli mistři při urozených rektorech také osobní zlosti. Když byla rektura urozených ještě zánovní, dva z mistrů odhodlali se učiti chlapce. Pak toho nechali, a učil zvláštní praeparator od pana otce najatý, a ten obyčejně choval se v universitě velmi pánovitě; vždyť byl učitelem jeho magnificenci páně rektorovým. Domluvně zní, čteme-li r. 1616 12. listop., že porada professorů o tom, jak naložiti s praepceptorem magnifici domini rectoris, jenž opiv se vynadal všem professorům, usnesla se, aby se to přičetlo vínu, ale praeparator aby byl skrze přátely a — pana rektora napomenut.⁶⁾

Ze změn osobních, jež tuze se týkaly dějin universitních, slušno vytknouti na předním místě úmrtí Vavřince Nudčerského r. 1615 4. června právě v poledne. Ten byl mezi všemi tehdejšími professory

¹⁾ A. 17. VI. 461. Acta rectorat. 1.

²⁾ Tamž. 464. Acta rector. 3.

³⁾ A. 17. VI. 134. arch. univ.

⁴⁾ Arch. univ. A. 14. a. 1. 17. A. VI. 539.

⁵⁾ Arch. univ. A. 14. a. 34.

⁶⁾ Tamž. 7.

nejčistší charakter, byl idealista, obětovný horlivec pro opravu, a není smělé dohadovati se, že jako smrtí prvního horlivce Bacháčka reforma uvadla, zeměděla, takž smrtí druhého snaživce usnula, zanikla na dobro. Zajisté pravdivě praví o něm prorektor Troilus ve své intimaci pohřebné: „Opravdu byl filosof, který nikdy nebyl nalezen méně zaměstnán, jako když zahálel (t. j. i v zdánlivé zahálce pracoval duchem). Řeč byla v něm jemná jako sokratická, nie tvrdošijná. Od jeho přirozenosti a mravů vzdálena byla slov necudnost, hovorů šaškovitost, a zlý nemrav všelikého nepěkného mluvení a zaklínání, za tohoto našeho zcela zkaženého věku již více nežli na dobro zobecněly. V šatě hleděl sobě čistoty, ne závadné, ale slušné. Tak miloval život samotnosti, že žil až do konce neženat, vole sobě život žiti oddaný studium, literám.¹⁾ Professoroval 11 let, došel věku let šedesáti skoro. Odkázal akademii nad tisíc kop míšeňských, jakoby chtěl tímto posledním skutkem života svého bohatým stavům českým ukázati, kterak by nejlépe bylo lze universitu napravití.

Rok před smrtí výborného muže toho s nectí odstoupili od školy Vratislavský a Tetauer, s nimiž se mistři pak ještě dlouho o zpronevěřeně peníze hádali. Za Tetaurem psávali do Litoměřic, kamž se byl odstěhoval, chtěli na něm, co dlužen do důchodu, zvláště co dlužen z kollekt čili sbírek po Čechách. Vzkázal jim, že kollekty byly na rozdělenou a ne pro akademii. Umřel r. 1617, a mistři ještě s vdovou se přeli o peníze akademické.²⁾

Na místo všech těch professorů, hodného i nehodných, zvoleni k professi noví tři, a to mistr Daniel Basilius (s přídomkem de Deutschenberg), učitel od sv. Mikuláše malostranského;³⁾ volili ho „propter calendaria“⁴⁾ (aby dělal od university kalendáře); druhý též k fysice volen mistr Jakub Žabonius z Vyšetína, rektor od sv. Jindřicha,⁵⁾ a třetí volen Jiří Šultys z Felsdorfa, syn kutnohorského povědomého primasa. Tyto volby staly se všecky r. 1615. Dvě léta potom v srpnu zemřel Skála a v prosinci Albert z Kaménka. Před smrtí tuze zle pustili se do sebe, o té hádce však, poněvadž se netýče dějin universitních, na jiném místě se položí.

Na místo Skály opět Petr Fradelius, vrátiv se z cest, přistoupil k professi. Přišel do kolleje 12. srpna 1617 a byl ihned vyplněn, proč se po svém návratě tak dlouho neohlašoval. K hebrejštině tlačil se do university po smrti Alberta z Kaménka německý kazatel od sv. Salvatora mistr Fabian Germanicus; vzkazoval, že by nechtěl

¹⁾ A. 17. V. 455. Arch. univ.

²⁾ Arch. univ. A. 14. a. 351. 354. 362.

³⁾ Řeč inaugural. v Programmotech Jičínského. 22. dubna 1615.

⁴⁾ A. 17. VI. 508. Arch. univ.

⁵⁾ 13. Octob. 1615 měl zahajovací řeč „de praestantia, utilitate et jucunditate philosophiae naturalis.“ A. 17. V. 486. Arch. univ.

⁶⁾ Arch. univ. A. 14. a. 55.

za to žádného platu. Mistři odkázali ho k defensorům; ¹⁾ když se však ještě jiní na professuru hebrejskou „nutkali“, mistři r. 1618 v únoru usnesli se, aby se ta professi dopřála doktoru Basiliovi z Deutschenperka. ²⁾

Důležitá osoba, kterouž professori získali universitě rok před vypuknutím revoluce, byl doktor Jan Jesenius z Jesenn. Byl v styku s universitě už kolik let. Čtoucí pomní, že podnikl již r. 1600 anatomii lidského těla; r. 1604 postavil se za žalobce a zastávce university, vině Pavla Jizbici z pamfletu; ³⁾ však nejposlednější jeho styk s mistry nebyl nic přívětivý. Nějak ho urazili v tituli, a proto zlobil se; vzkázal r. 1615 tehdejšímu rektorovi mladíkovi Janovi z Gerštorfa, že je „eques ungarus“, že mu tedy náleží jinačí pocta. Kollejni mistrové svedli chybu na pedella. ⁴⁾ Však v říjnu l. 1617 když mistři radili se, koho teď voliti za rektora universitatis, všickni ukazovali k Jeseniovi; prý, jsa už v letech, ⁵⁾ zajisté by svoje statky spíš akademii odkázal nežli komu jinému, druhé, že jest eques ungarus — tedy šlechtic; třetí, že byl rektorem a professorem před dvaceti lety ve Vittenberce. Toť byly důvody, které vedly professory zatím k usnesení, pokudžby urozený pan otec nynějšího rektora (Štřela z Rokyc) nestál o rektorát svého syna, aby tedy volen byl Jessenius. A ta volba skutečně stala se 16. října. Štřela tedy o rektorát nestál, a Jessenius ho přijal. ⁶⁾ Doktor Jessenius, muž z veřejné historie známý jakožto neposlední náčelník evangeliků, stal se rektorem „české“ university a neuměl česky. Aspoň v dubnu r. 1618 nešel jakožto rektor s ostatními professory po starém zvyku k zpovědi; šel sám, a to proto, „quia non callet bohemicam linguam,“ že česky neuměl. ⁷⁾

Konečně budiž na tomto místě stran osobních změn ještě podotčeno, že místo podvodného kvestora mistra Hippia zvolen r. 1617 mistr J. Chebdiovský, a notářem universitním učiněn mistr Jan Čezbivius. V posledních čtyřech letech před revolucí jest opětnou pokleslost university nejlépe znáti po malém, nedostatečném počtu posluchačů. Byl tak malý, že r. 1617 již nechťeli professori s průvodem žáků veřejně se ani nkázati, bojíce se asi posměchu strany druhé, katolické. 25. února totiž prorektor táže se sboru professorského doslovně: „Poněvadž nepatrný (exiguus) počet studiosů jest, a druhdy zvykem bylo o Zelený čtvrtek (die Agape) jíti do kaple

¹⁾ A. 14. a. 74. 80. Arch. univ.

²⁾ Tamž. 79.

³⁾ Oeconomica v arch. zem. 18. 212.

⁴⁾ A. 17. VI. 515. Arch. univ.

⁵⁾ V origin. vlastně stojí o něm: „In dies viribus imbecillioribus“ A. 14. a. str. 66. arch. univ.

⁶⁾ Arch. univ. A. 17. VI. 543. A. 14. a. 67.

⁷⁾ A. 14. a. 81. Arch. univ.

Božího těla, neměla-li by se zanechat každému jednotlivci volnost v tom, a to proto, aby neukázal se průvod býti skrovným.¹⁾

Možná že o tom návrhu usnesení pospolu byla nechuť protestantů k zvykům starohusitským, ale důvod o malém počtu studentstva nebyl zajisté klamavý. A při tom přec zase stojí za zmínku, že i v těchto letech některý Němec dal se zapsati mezi studenty Pražské školy vysoké.²⁾ Podotknouti jest, že tehdaž za probuzené reakce české proti Němcům, vítězstvím protestanstva osměleným, nebylo bez třenic národních mezi členy universitními. Žalovale na příklad r. 1614 Helvicius Garthius na bakaláře sv. Havelského, že chtěl, aby všickni Germané byli z Čech vyhnáni.³⁾ O tuhé třenice mezi studenty obou národů, víme, postaral se Sudet, jako uvedeno svrchu.

K německé škole protestantské u sv. Salvatora universita vedla si snášenlivě jen na oko. A nedivno. Škola ta, opírajíc se o německé šlechtice vedla si jako akademie pořád. R. 1616 tiskne škola německá these a oznamuje disputace; mistři v Karolinum mrzutě kladou k tomu jen tu podmínku, aby praesidens té disputace byl z universi professor nebo jiný mistr odtudž.⁴⁾ Nevíme, uposlechli-li Němci.

Také přibývalo čím dál víc třenic mezi studenty jesuitskými a universitními; konána vzájemná popichování, škádlení; ano byly i bitky.⁵⁾ Strana katolická podporou vlády po majestátě brzy zase vzhůru rostla. V universitě ten vzrost dobře bylo znáti, neboť bral na se ráz útočný. Přicházeli žalovat poddaní universitní, že arcibiskup nebo jiný katolický praelát dosazuje jim proti zvyku kněze katolického nebo že chtějí na nich desátek. V takovém sporu pořád byli universitní vesničané Dolanští, od nichž chtěl desátek probošt zámecké kapitoly, do takovéhotéž sporu upadli Počerničtí, když se byli odtrhli od fary Svěmyslické, kamž arcibiskup Lohelius, dosáhnuv z důvodů protiprotestantských právo nad všemi statky korunními, byl dosadil faráře katolického (1616). Professori několikráte musili prosit defensorů za ochranu svých lidí.

Velmi domluvné svědectví o útočné straně vydává ten případ, že r. 1615 z čista dobra opat Selender vzkázal professorům, aby mu ukázali, jaké právo mají ke vsi Michli; nemají-li na tu ves dostatečných listin, aby ji vydali jeho klášteru. Ovšem nevydali nic, poněvadž na tuto starouniversitní ves dostatečné listiny měli. Tuším, že opatovi ani neodpověděli, apoň v knihách o tom nic.

Také to mluví samo, že v dubnu r. 1616 professori voláni jsou k místokancléři, jenž jim vyhrožil pokutou, bude-li v kapli Božího

¹⁾ A. 14. a. 29. Arch. univ.

²⁾ Je tu zapsáno r. 1616 pět Němců, z cizích jeden Suevus, jiný Lusaticus, jeden ze Stávnice. A. 17. VI. 532. Arch. univ.

³⁾ A. 17. VI. 468.

⁴⁾ Arch. univ. Kusé listy z Oeconomic. č. 20.

⁵⁾ Rukop. univ. knihovny 1. A. 1. 218. a j.

těla kázati Korvín. Mistři pak mají o to porad; Troilus mluví, aby upustilo se od kázání; jiný oznamuje ochotu třiceti osob, že pokutu zaplatí samy; mistr Žabonius proti tomu zase namítá, že by při druhém kázání zase byla pokuta a tak pořád, až by natio bohemica mohla přijíti o kapli. V konec usnesli se, že půjdou k defensorům pro ochranu.¹⁾

Častěji teď přicházely do university žaloby o porušování rektorského práva dosazovati učitele do městských škol. Dělo se tak nejspíš na císařských panstvích, jichž patronátní právo získal si arcibiskup. Takž již roku 1614 byli nuceni professori žalovati u defensorů, že do Brandýsa mají býti proti starodávnému právu dosazeni za učitele žáci od jesuitů.²⁾ V Praze začali těmi učiteli jesuitskými konšelé hroziti už dříve. Již r. 1609 žalují mistři stavům, že pan purkmistr do akademie vzkazoval, že chtějí správce školní z kolleje jesuitské bráti; snad by se tudy chtělo náboženství evangelické docela vykořeniti.³⁾ Leč o těch věcech položíme v dějinách školství nižšího.

Hůř pro jurisdikci universitní bylo, že ten onen s mistry nespokojený městský učitel nebo student k jesuitům přeběhl. A kolikrát což pro bídnou příčinu! Na příklad kdys r. 1617 Staroměstští zavřeli nemravného mistra Virgu Hostimena do vazby. A tento důstojný člen university Pražské, jenž i v krátké své vazbě „neřádný život vedl s osobou nepoctivou“ (asi s biričkou), vzkázal professorům, jestli ho nevysvobodí, že přejde „ad partes jesuitarum“. Pak se vymlouval, že chtěl jesuitů žádati jen za pomoc.⁴⁾

V těch létech zatím škola jesuitská stále vzhůru rostla. Přechkala šťastně bouři r. 1609, přečkala i r. 1611 vpád passovský. Přese vši nenávisť jesuité byli v bouřích těch chráněni od stavů nekatolických. Při vpádě passovském, když se byli pro větší své bezpečí po městě rozprchli v šatech sedlských, dána posádka do kolleje, a ta přichránila majetek jesuitů od zuřivé lůzy. Vojáci, v kolleji bytující, ovšem také leccos potloukli, školním náradím sobě zatopili, ale všecko rychle spravno, takže ještě téhož r. 1611 po Veliké noci školy zase začaly se: v červnu 20 kandidátů jesuitských promovováno na mistry od Melchiora Trevinia, „academie kancléře“. ⁵⁾

Mor r. 1613 jako obyčejně školy jesuitské rozehnal, ale počátkem roku následujícího naplnily se opět, a hned nad dvacet kandidátů povýšení k bakalářství.⁶⁾

¹⁾ Arch. univ. Kusé listy z Oeconomik. č. 20.

²⁾ Diplom. musej. 1614.

³⁾ A. 13. b. 525. Arch. univ.

⁴⁾ A. 14. a. 68. Arch. univ.

⁵⁾ Schmidl. Hist. S. J. II. 601. 604. 605. 610.

⁶⁾ Týž. II. 685. 713.

Počet jesuitských tovaryšů (socii) v ty časy nejisté byl nad čtyřicet stále; do roku 1617 vzrostl na 65 osob. R. 1615 bylo všech sociů v Čechách a na Moravě asi 243, v nichž 82 kněží.¹⁾

Do r. 1617 budovy kolleje jesuitské ve své rozlehlosti neobyčejně uzavřeny stavbami od křížovníků až k Platnéřské ulici.

Jesuité tedy stále rostli; po kterékoli ráně vždy sebrali se brzy ve všech svých věcech za obětivé podpory katolických pánů a vyššího duchovenstva i vlády. A protož nelze jim za zlé klásti, že umívali hleděti sobě přízně mocných; se slávou a řečmi ozdobnými vítali kde kterého pána, jenž přišel jich navštívit; připomínáme onu slavnost šumnou, kterouž vítali a přijali r. 1615 biskupa vídeňského, Klesla, od něhož čekali a dočekali se prospěchů velikých. Měl prý z toho vítání neuvěřitelnou rozkoš.²⁾

S kterými pocity jesuité hleděli na universi Karlovu, o tom nejlépe poučuje zápis jejich historika r. 1610 učiněný rozumu toho: „Jest v Praze stará akademie Karlova, od mnohých časů uchváčena husity, kteráž již všecka teď skrze pikarty, zhoubce husitů, zle zvrátila se ve školu kalvinskou. Tato jako opice následuje ve všem naši universitu Ferdinandovou, jestliže jindy vždycky, teď obzvláště, co stavové říditelství Karlovy akademie sobě od císaře vynutili; ale výsledek (jich opičení) není k závidění. Vydalité předešlého roku tiskem řád studijní pro patero tříd, našemu v mnohém velmi podobný, jemnuž vstavili na čelo staré verše, že není dobrý kuchař, kdo na jednu mísu všecko zamíchá atd. Nepochybuje když prve učili všemu pomíchaně, chtěli pak dle našich vzorů svoje učení po třídách rozlišovati, ale pokusem konečně poznali, že k řádu studijnímu, jaký má Tovaryšstvo, více jest potřeba, nežli jsou holá na papíře pravidla; pročež nyní zase vězí v témž jako druhdy moři a zmatku (in salo et chaos). Kromě toho, když jsme my chystali divadlo Eliáše, pospíšili si, aby chválu na sebe strhli, a dali na scéně Daniela, ale tak nemravně, že se jich vlastní příznivci mrzeli z jich hlouposti.“³⁾

V této přísné kritice bude něco pravda, něco přemrštěnost, jakož tak vůbec bývá, když soudí protivce.

Jesuité byli nad světské učitele vždycky čilejší, poněvadž byli zapálení myšlenkou antireformační; škola jim byla přední a nejslibnější prostředek k zeslabení jinověrců. Takž bylo aspoň na horké půdě u nás, zvláště v Praze. Protivníci jesuitů vykládají, že jinde, kde nebyla posici katolická nic ohrožena, jesuité dovolovali sobě i slevu v pilnosti a čilosti. Na příklad v Ingolštátě r. 1611 vévodská kommisie prý uznamenala na jesuitské universi, že se rhetorika,

¹⁾ Týž II. 743. III. 56.

²⁾ Schmidl. II. 743.

³⁾ Schmidl. II. 573.

poesie, dějiny, matematika buď zholá nepřednášejt, nebo že je vykládají mladci, kteří sami vlastně jsou ještě žáčky.¹⁾ Toho v Praze tak snadno nebylo. I pod novým rektorem Valentinem Coroniem (1616—1622) zdejší docenti jesuitské, soudě ovšem jen dle kollejních zápisů, vedli si jako za předešlých rektorů tak pilně, že celkem mohli býti mistrům staroslavné akademie pobídkou. Co do učení však měla kollej jesuitská jen tu přednost před Karlovou, že se v ní o theologii přednášelo a v Karlově škole ne. Za to měla Karlova akademie na čas o medicínu víc a na poslední léta i o právnické přednášky byla nad kollej jesuitskou, která se medicíně a právům zásadně vyhýbala. Filosofii měly obě sokyně stejně, ale ne stejnou. Jesuitům byl Aristoteles všecek přistřížen katolickou theologií. V Karlově akademii byl poněkud volnější. Protivníci vyčítali jesuitům, že místo učení od Aristotela vydaného učí prázdnému hádání. Hádáním minili disputace. Disputace ovšem byly zvykem všude, ale jesuité jim přikládali důležitost převelikou, snad největší, a to zajisté ne jen proto, že disputování tehdejší, jakkoli v něm bylo mnoho povrchnosti, přece bylo jen dobré cvičení věcí naučených, ale hlavně pro veřejnou reklamu, která veřejnými disputacemi do jich škol lákala. Zvláště reklamní byly slavnostní disputace výroční, které v těchto letech nejprudšího zápasu byly ještě šumnější nežli jindy před tím. Nejvýtečnější posluchač filosofie neb bohosloví napřed o čtyři měsíce dostal od paterů až i osmdesát thesů; ty jsou tiskem vydány, po vši Praze na rozleh přibíjeny, hosté jsou zváni, i jinověrci vybízeni k odpovědím proti kterékoli thesi, vybrán největší na to sál v Klementině, někdy otevřen k té strojbě i kostel.²⁾

Také promoce bakalářské a misterské pořád konány se schválně okázalostí. Na příklad roku 1610 měli býti 52 kandidáti jesuitské promovování na bakaláře. I oděni jsou všickni do příslušného šatu a vedeni v jakés velikolepé processí veřejné; nejprv neseno žezlo před rektorem, kancléřem a promotorem, pak šli kandidáti dva a dva, za nimi professoři a ostatní „academicorum turba“; průvod šel největší branou kollegia, obešel kostel sv. Salvatora, ulicí šel proti konviktu k domu pauperum, v jehož aule konán pak akademický obřad.³⁾

Takového processí promočního po ulicích i šlechta se zúčastňovala. R. 1614 Jaroslav z Martinic, muž tak veliký (dle zprávy kronikářovy) přidal se k rektorovi a kráčel s ním hned za žezlem dlouhou oklikou po ulicích, dáváje tím na jevo přízeň k jesuitům; protivníci, zvláště pikarti (či bratři) prý, vidouce to, skřípali zuby.⁴⁾

¹⁾ Huber. Jesuitenord. 389.

²⁾ Svoboda. Katol. reformace. 11.

³⁾ Univ. knihov. rukop. I. A. I. 266.

⁴⁾ Schmidl. Hist. S. J. II. 712.

Čtoucí povšimnul sobě, že při promoci kancelér, promotor konají ouřad; žezlo zajisté nesl bidellus; tedy na zevnějšek bylo tu vše jako v nějaké universitě, ač jesuitská kollej dosavad universitou nebyla. Na universitu či akademii povýšena jest právě v tu dobu, kdy o restaurování staré akademie Karlovy přestalo se vážně mluvit a jednati. Dne 28. srpna r. 1616 příběhne do Karlovy kolleje posel od-dra. Garthia ze školy německé se zprávou, že do kolleje jesuitské vešel purkrabí, kancelér, Slavata, Smečenský Martinic a biskup Klesl, a tu prý všechny místnosti ohledávali na ten konec, aby v nich fakulty universitní mohly býti umístěny, a akademie v universitu zřízena; nějaký chlapec prý i to donesl, že patres jesuitští hodlají statky Karlovy university k své škole získati a vtáhnouti.¹⁾ Professoři vzkázali Garthiovi za tu zprávu a ochotu díky, a byli mrzutě znepokojeni. Dne třetího září kdosi přednášel v senátě Karlovy školy, že „Gleselus“, až kollej jesuitskou pozdvihne na universi, mívá dosazovati do královských měst odtud učitele. Mistři se modlí, aby to Bůh odvrátil, a jdou k Thurnovi a k defensorům, aby to překazili.²⁾

Ovšem ukázalo se, že jesuité ani jejich příznivci neberou staré škole Karlově statků, ale, aby se jesuitská kollej vyrovnala privilegiem pražské akademii, o tom že už dekret císařem podepsán 27. srpna.

Matiáš vydal jesuitům list,³⁾ v němž nejprv ročních 2000 tolarů se jim přičítá z důchodů panství Chlumeckého s důvodem, že nemohou, majíce dluhy a jsouce nuceni almužny sbíratí, vychovávatí tolik osob, kolik jich „academia seu universitas“ ke třem kursům filosofie, k scholastické theologii, k výkladům svatých písem i jazykův a k theologii morální má zapotřebí; při tom král potvrzuje privilegia všecka, praví, že jesuité smějí užívati znakův akademických žezla, prstenu, pečeti a šatu (epomides), doktorát jejich že platnost má všude, příslušníci školy jejich vysoké, studenti i graduovaní, popadení budouce od městského rychtáře v čemkoli, nechť jsou počestně vydáni k jesuitskému soudu akademickému, ba i řemeslníci, u jesuitů pracující, buďtež vyňati z práva a povinností městských cechův.

Tím tedy Matiš školou jesuitskou „zdůstojnil“, „robur ei adjecit“ za kteréž posilnění a zdůstojnění dostalo se novotné akademii mnoho paškvilů z pražského obecenstva,⁴⁾ jakkoli jádrem vlastně neobdržela mnoho nového; uznáno tu od panovníka větším dílem jen to, co už měla a provozovala. Čeští stavové pod obojí toto vyzdvižení aka-

¹⁾ Rukop. univ. 17. A. VI. 538.

²⁾ Arch. univ. Kusé listy z Oeconom. č. 20.

³⁾ Rukop. univ. arch. A. 12. I. 250. Tamž listiny A. 1.

⁴⁾ Skála. Hist. II. 175.

demie položili mezi své stížnosti r. 1618 vytisknuvše, „že jsou se neostýchali (jesuité) na potupu starožitého učení Pražského privilegiu na vnově vyzdviženou akademii svou ode dvora J. M. C. objednati, ježto dvě akademie v jednom městě nikoliv býti nemohou.“¹⁾

Zdůstojnění své university jesuité oslavili přenádherné dne 4. listopadu onoho též roku.²⁾ Toho dne kardinál Kleselius o ranní osmé hodině z hradu Pražského na velikolepém (magnifica) voze dovéztí se dal do kolleje, po něm přijeli legát papežský, arcibiskup, kanovníci, množství šlechticů katolických — i nekatolických. V kolleji seřadil se průvod, v němž mimo vznešené hosty kráčel rektor akademie, kancléř, doktorové, mistři a bakaláři, každý po barvě šatu svého učeného znatelní. První bral se v rudém šatě kardinál, před nímž neseno žezlo kameny a zlatem se stkvějící. Když bylo po bohoslužbě, jeden z praelátů vyzdvihl z oltáře list královský a podal ho kardinálovi. Zatím orator jesuitský, Moravan Claperinus, vystoupil na povýšené místo a vychvaloval císařovu milost i výbornost akademie jesuitské. Potom písař mistr Filip Fabricius (onen, jež stavové při defenestraci vyhodili) četl privilegium a přečet, vrátil kardinálovi, ten je podal rektoru s krátkou řečí. Rektor též stručně odvětil dík za znovuzrození jesuitské školy vysoké. Za to hned potom jiný jesuitský orator měl dlouhou řeč díky čině císaři a kardinálovi. Po té všickni vešli skvostným průvodem do kollejniho sálu, kdež oddali se hodokvasu, pořízenému magnifico apparatu et sumptu.

Jesuitský pamětník dokládá: Takž přízní císařskou upevněna, rozhojněna byvši universitas Ferdinandaea, zmocněla hned na tvrdou pevnost, o které se věřilo, že potiskne tábor bezbožnosti, hlouposti a kacířstva.

Tři dni po slavnosti nová universi svou rozhojněnou činnost zahájila. K theologii přibráni dva noví professorové, jeden Vlach z Tridenta, druhý Francouz, a ti začali od theologie scholastické, kdežto prý před tím na akademii učeno jen theologii morální a kontroveršám. Probírány také jako jindy casus conscientiae. Na filosofii císař chtěl mít professory tři, ale byli s počátku jen dva. Vojtěch Chanovský učil hebrejštině.³⁾

Vděční jesuité se svou školou vysokou i nízkou účastenství pestré a nádherné měli při korunovaci Ferdinanda II. r. 1617. Provodili několikero divadel a oslavovali nového krále jakožto Konstantina Velikého.⁴⁾ Téhož ještě roku pak nový dar, nové uznání přišlo jesuitům. Císařovna Anna pro deset alumnů, s polovici šlechticů, s polovici těch, kteří se oddají na kněžství, dala ke kolleji stálý plat roční

¹⁾ Tisk. v mus. 31. C. 13.

²⁾ Popis v Schmidlovi Hist. S. J. III. 30—33.

³⁾ Schmidl. Hist. S. J. III. 33.

⁴⁾ Týž III. 46.

z 15.000 kop mišenských, pojištěných na zboží mělnickém; plat ten nesl ročně 960 kop. ¹⁾ Takž důchody jesuitů vzrostly do roku 1618 úhrnem do 88.276 zl. ²⁾

Jesuitská universí, rozdělivši se na tři fakulty, ve fakultu jazyků, artistskou a theologickou, došla tedy k vrcholi svého rozvoje před českou revolucí, kdežto universí Karlova přes svůj reformační rozběh netečností stavů protestantských mdlela.

¹⁾ Týž III. 54.

²⁾ Bílek. Dějiny řádu tovar. Ježíš. 346.

Hlava V.

Konec samostatné university Karlovy.

Přišel osudný rok 1618. Ve čtyřech prvních jeho měsících bral se život vysoké školy Karlovy cestou obyčejnou. Podle programatu loni ustanoveného professori přednášeli své vědy po čtyři dni v tém dni, ve středu a v sobotu prázdniny majíce; přednášeli po třech hodinách dopoledne, po dvou odpoledne; jenom v pátek odpůldne byly disputaci a musika. Dvě hodiny v tém dni na se vzal rektor. Aby pak nedbalý professor nezůstal bez pokuty, sneseno, který zanedbá lekci, dá ort čili 15 grošů.¹⁾

V lednu akademie zmohla se na svého typografa. Pavel Sessius si o ten titul a práci v universitě poprosil, a mistři ho přijali, uloživše mu zvlášť, aby mívával dobrého korektora.²⁾

V měsíci březnu professorové radí se, koho povolati k professuře v nově, aby počet mistrů učících byl zmožen. Usneseno, že bude nejpohodlněji dáti professi rektorovi. Nebyltě dosavad Jessenius, jakkoli byl rektorem, mezi řádné professory přijat. V týž den, co se mistři umlouvají o professuře rektorově, odmítají jakéhos Vlacha a Francouze, kteří chtěli dostci soukromé professury při universitě, na mysli majíce učiti jazyku vlašskému a francouzskému; na podporu své žádosti tvrdili, že jsou membra akademie Pařížské a už proto prý jsou oudové také university zdejší. Ale mistři měli obavu stran jich náboženství, prý je strach, aby nebyl skryt had pod květy, aby nebyli nastrčeni od strany odporné (katolické).³⁾

Ještě před sv. Jirím, tedy před koncem zimního semestru (14. dubna), doktor Jessenius, opět za rektora zvolený, oznámil sborn,

¹⁾ Rukop. univ. arch. A. 14. a. 161.

²⁾ Tamž. 74.

³⁾ Rukop. arch univ. A. 14. a. 176.

že jest mu jeti s místokancelářem do Varů; kdyby jízdu odřekl, že by nebylo čestné; i protož prosí, aby ho zastali, a děkuje za to, že ho volili professorem; až prý se vrátí z Varů a přiveze sobě svršky z Vídne, kdež miní také navštívití některé své patrony, bude potom v universitě přednášeti „historica“.¹⁾

Ten odchod do Varů byl dosti nemilá professorům věc, neboť zastání rektorského měli pilně zapotřebí ve sporu o kapli Betlémskou, kterýž spor po smrti kazatele betlémského Cyra v nově vypukl mezi mistry a radním domem staroměstským. Cyrus, kněz bratrský, zemřel v březnu. Ještě nepochován, již 16. března mistři radí se, koho uvéstí do Betléma, volbu však odkládají uvážlivě, že k volbě má právo spolu s professory purkmistr pražský, a purkmistr tohoto i příštího měsíce jest katolík, tudy akademie protivník; usnesli se, že s volbou vyčkají, až k purkmistrovství dojde konšel „pod obojí.“²⁾ Ale na zlost katolíků v radním domě i jiných vyšších mistřích, nabádání jsouce „od tří pánů stavů řádem pana seniora se spravujících (rozuměj: bratrské víry), kteří v Pražských městech jsou shromáždění,“ už den před tím, tedy 15. března, dali klíče od kaple bratrskému knězi seniorovi Janu Cyrillovi; Cyrillus aby zatím byl „mistodržícím kaple“, dokud se nevykoná řádná volba kazatele betlémského; v universitních zápisech zvlášť poznamenáno, aby zvoníkovi nebylo klíčů necháno, prý by je snad nesl tam, „odkudž by nebezpečí nastávalo.“ Mistři, jak patrně, měli strach, aby jim katolíci nevzali Betlém. Uvedše tedy honem Cyrilla za mistodržícího, mistři dali pochovati v kapli Betlémské nebožce Cyra a vdově jeho vypověděli byt v koleji při Betlémě s důvodem, „kdyby ženy vídány byly v též koleji, že by calumniae byly.“³⁾ Na faře však zůstati směla.

Katolíci nelenili. Dráždilo je tuze, že kaple Betlémská zase dostati se má bratřím čili pikartům, jakž jim nadávali. Již v nemnohých dnech potom z Vídne došla mistrů přisná otázka, proč uvedli po Cyrovi jiného kazatele. Od mistodržících na Hradě pražském císařský rychtář obdržel rozkaz, kdyby mistři nějak odporovali, aby jim zapečetil kapli.⁴⁾ Mistři v té tísni odpověděli, že nikoho nedosadili za kazatele, Cyrillus prý tu jen prozatím. S tou odpovědí se kancelář nespokojil; poručil, aby s „elekcí“ neodkládali, sic že nastoupí na exekuci císařskou. Ustanovili k volbě tedy den 7. máje a s pěkným „vinšem“ pozvali purkmistra Franze z Ostrátoku; prý volba jest při něm a při professorech, aby se dal tedy v koleji najíti. Ale katolický purkmistr vzkázal mistrům velmi nadutě: prý jest otázka, „měl-li by purkmistr dáti se mezi pány mistry do koleje najíti, čili páni mistři mezi pány radní.“ A nemaje dosti na tom,

¹⁾ Tamž. 82. Též v rukopis. 17. A. VI. 545.

²⁾ Rukop. A. 14. a. 177.

³⁾ Rukop. arch. univ. A. 14. a. 178. 245.

⁴⁾ Skála. Hist. II. 162—169. O sporu též v mus. bibl. 31. C. 13. F. ff.

poslal do kolleje „posledního služebníka“ se vzkazem, když mistři v pondělí „před radou se postaví a vyžádají sobě vstoupení, že k audienci připuštění budou“. 1)

Z takového ponižujícího vzkázání byl v akademii hněv veliký. Ale zdá se, že i strana katolická nebyla spokojena s pánovitým vystoupením purkmistrovým. Aspoň Pavel Michna, z pozdějších dějin zlopověstný, oznámil prorektorovi potají, že dal purkmistrovi pro „drsnatou“ odpověď kapitolu, mistři sic že stran Betléma také mluvili drsnatě, ale purkmistr že jest na všecken způsob vinnější, a poněvadž jest „jednuška“, Michna prý nepošle ho k volbě, alebrž Severyna Loštického z Libánu; volbu radí vykonati v Betlémě a ne v kolleji a kromě toho chce, aby volili kněze Dikasta nebo faráře od sv. Václava nebo od sv. Martina, kteréhokoli, jenom ne pikarta. 2) Jest k poznání povahy katolického pleticháře Michny z Vránova domluvné svědectví, když on sám nadává Ostržtokovi „jednušek“, což byla přezdívká katolíkům pro jich přijímání pod jednou.

Se Severýnem se mistři také neshedli a shodnouti nemohli, neboť stavové a defensoři vši mocí chtěli míti v Betlémě kněze bratrského, čemuž mistři, byť i chtěli, odporovati nemohli a nedovedli. Konšel staroměstský k volbě dožádaný tedy odeslal návrh k obsazení místa kazatelského o své njmě mistodržičin. V odvet defensoři poručili mistrům, aby zvolili Jana Cyrilla, v čemž se mistři bez odkladu zachovali poslušně. Purkmistr Ostržtok vzkázal hněvivě do akademie, že nepřijde k investituře kazatele nově zvoleného; mistři vykonali investituru tedy bez něho. Purkmistr žaloval v kanceláři, u mistodržitelů. 3) Ale — dí Skála — pro jiné těžké věci „praktikanti“ nechali akademii s pokojem. Udeřilťe jakoby z nenadání začátek revoluce. Látka k výbuchu shromažďovala se ovšem z dáвна. Protestanté viděli, že všecku politickou moc v ruce mají jich protivníci, a proto pokládali vládní akty za útisk, proti němuž nebylo odvolání. Neviděli k své obraně cesty ústavní. 4) 23. máje r. 1618 mistodržitel vyhození s okna královské kanceláře. Za nedlouho (8. června) jesuité výpověděni jsou z Prahy i z království, čímž akademie jejich zašla, a universi Karlova mohla míti naději na dědictví.

Scholastikové jesuitští posláni k rektoru Vilémovi Lamormainovi do Hradce Štýrského, a jini jesuité odešli do Vídne. 5) Vyhnutí jsou také z akademie Olomucké i od všech nižších škol a kolleji v Čechách a na Moravě. Zatím co stavové čeští sháněli hotovost proti všelikému nebezpečení a zároveň pomýšleli na omluvný spis čili Apo-

1) Rukop. univ. A. 14. a. 248.

2) Tamž. 83.

3) Arch. univ. A. 14. a. 85

4) Věstník Akadem. Č. V. 473. Kratochvíl.

5) Schmidl. Histor. S. J. III. 104. 111.

logii, v němž by císaři na výklad svého činu násilného vylíčili všecken kolikoleť útlak od mocných katolíků, professoři v Karlově akademii 26. máje radu brali mezi sebou, měli-li by své stížnosti k Apologii stavovské přidati. Usnesení jejich bylo nějak opatrné. Prý „nyní se to nemůže příležitě státi, poněvadž se jich milosti (stavové) starají o věci, které se vztahují k dobrému všeho království, potom jaký vítr bude, že se to bude moci státi.“¹⁾

Jest zajímavě zvědět, že v týž den děkan fakulty přednášel sboru professorskému, „neměla-li by provozována býti „tragoedia Catharinae“; mistři usnesli se, že úlohy k divadlu rozdají po Božím těle.“²⁾

To důkaz, že strachu ze stavovského pohnutí mistři ještě neměli. Ký také div; tři dni po defenestraci nebylo ještě znáti, co nastane. Pražské ulice však začaly již v dnech hned následujících míti ráz neobvyklý. Se všech stran sbírali se do Prahy všelijací lidé „k verbunku“. Stavové strojili obranu. 2. června poručili všem obyvatelům, aby se opatřili monkou, „kdyby budoucně potřeba toho ukazovala“. Tu mistři poznali, že by mohlo nastati zle. Poručili ouředníku svému, aby ze dvorů dal svézti obilí.

Týž den, co jednáno v universitě stran obilí, znova zvolen rektorem Jessenius, a přítomným správcům pražských škol i jejich pomocníkům na srdce položeno důtklivě, aby se dali na modlení se svými žáky; bylo-li prve modlení potřebí, teď nastává potřeba větš; nechť také zdržují se doma a nechají toulek po krémách (tabernis valedicant).³⁾

Vážnost situace mistři tedy poznali, ale při všem rozruchu a nepokoji nezapomínali svých školních věcí. Zvláště vzali si teď k myslí upravení akademické classes v universitě a sehnati jim zdatnější praeceptory; prý aby „po vyhnání jesuitů hledělo se classium“.⁴⁾ To zní trochu jako důvod, ale na pohled nepochopitelný; neboť hleděti si měli těch tříd, dokud tu jesuité byli, a to pro soutěž. Nač teď, když jsou mistři bez závodu. Vysvětlí se ta podivnost tím, že po vyhnání jesuitů začali si universitních klassí všimati katolíci, chtějce v nouzi poslati do nich děti své. Rektor Jessenius totiž vrátiv se z Varů za ochranného průvodu slanských jezdců,⁵⁾ přednášel v schůzi mistrům, že Plateysius a jiní z katolíků nařikali mu, kterak na bídné míře u nich jsou věci literní pro vyhnání jesuitů, takže nemají komu svěřiti vychování svých dětí; prý dal za odpověď, že mistři, jakkoli jich jest počet skrovný, u výchově dětí nic nezanedbají. Proto radí, aby „classes“ dobře se schystaly.

¹⁾ Arch. univ. A. 14. a. 87.

²⁾ Rukop. arch. univ. A. 14. a. 219.

³⁾ Tamže 88.

⁴⁾ Tamže 95.

⁵⁾ Tamže str. 385.

Mistři dětem katolickým do universitní školy choditi dovolili, ovšem s opatrností; bálil se, aby v tom nevězel sršen (nisi fucus lateat) ¹⁾ Ovšem přirozeno, že katoličtí rodiče také mimo universitu snažili se o vyučování katolické. Proto asi dosti žáků měl v pokoutní škole roku následujícího Jan Laurenc Jereb, jehož zvou prameny jednou jesuitou, podruhé náhončím jesuitským. Ten vedl si ve své škole tak nějak obratně, že strhl do ní i děti „subutraque“. Mistry popadl hněv, žalováno direktorům, a Jerebovi škola započtena a děti rozeznány. ²⁾ Laurenc však bránil se supplikacemi, proti čemuž mistři zase musili pracovati. 25. září r. 1619 píše radě malostranské: „Nedávajíce supplikaci téhož Jana Laurencia, náhončího jesuitského, žádného místa, Vašich milostí, že dekretu J. M. p. direktorů na téhož J. Laurence Jereba danému za dosti učiníte, žádati nepřestáváme; nebo my se v tom vůbec ohlašujeme, že majíce pozor na povinnost naši žádných takových postranních kaziškolů, obzvláště pak náhončí sekty jesuitské více trpěti nemíníme, a že nám k tomu páni Pražané nápomocni býti ráčí se dávčujeme.“ ³⁾

Krátký čas po vypuknutí bouře vidíme rektora české universi Jessenia, an dává se do veřejných služeb. 18. června mistři sešli se, a rektor poděkovav, že se v takovém nečase (pršelo) sešli, oznámil jim, že stavové a direktori svěřili mu legaci do Uher k tamějším stavům shromážděným; sic prý neměl bez vědomí pánů kolegů toho poslání na sebe bráti, ale prý věděl, že kolegové nebudou odporovati, zvláště když všecko hledí k obecnému dobrému Českého království. Na to ukázav od stavů patenty, insignia rektorská oddal prorektorovi a oznámil, že již zejtra se dá na cestu. Prorektor srdečně přál Jessenioví, aby Bůh mu dal anděly za průvodčí; také ostatní mistři projevíli svoje přání. ⁴⁾

Nežli Jessenius dal se na nebezpečnou cestu, poslal po všech školách modlitbu s rozkazem, aby ji žáci a učitelé říkali. Modlitba divně osvětluje úmysly i ráz revoluce, hovoří zbožně o císaři, a prosí za pokoj. Začíná se: „Všemohoucí nejvyšší, předivný, přehrozný v skutečích svých Pane Bože, kterýž podle tajné a nestihlé moudrosti své národy a lidmi jako vodami pohybuješ, války a nepokoje mezi nimi dopouštíš a pro nepravosti a nespravedlnosti přísně všecky časem tresceš . . . tebeť prosíme za království České a všecky země k němu příslušející, neračiz ho v hněvu a přehlivosti své kárati, ani toho na ně dopouštěti, aby v něm krev nevinná vylejvána a země poškvřňována býti měla, ale račiz císaře, krále a pána našeho milostivého i všecky tři stavy, defensory, direktory i akademii Pražskou k tomu vzbuzovati, aby libou vůli tvou plnili, spravedlnost vzdělá-

¹⁾ Tamže str. 88.

²⁾ Tamže 123.

³⁾ Tamže 418.

⁴⁾ Tamže str. 89. Skála II. 69. uvádí, že odjel Jessen. 20. června.

vali . . . příčiny k zármutku a nepokoji nedávali . . . nad škůdci a rušiteli pokoje dobrého řádu a práva pomstu vykonávali . . .“ Je dlouha ještě jednou tolik nežli tu uvedeno.¹⁾

V těch dnech Thurn vytáhl s prvním vojskem z Prahy k hranici rakouské.²⁾ Teprv potom (23. června) mistři radí se, když prý vojáci mají ze všech panství býti voleni, bylo-li by z poddaných voliti či vojsko akademické najmouti. Rozhodnuto, že bude lépe vzítí na vojnu sedlské poddané z universitních vesnic „jmenovitě 13 osob“, protože s menší výlohou; však kdyby páni stavové chtěli mítí vojáky zkušené, pak teprv by se na to mohlo pomyslití, odkud je vzítí. Zatím nechť sedláci se skládají, co by mělo na devátého z nich naloženo býti. Stavěti se měl na vojnu tedy každý devátý. Ošatiti a ozbrojiti je mistrům náleželo. Ale měli vojenské věci v divném pořádku, vždyť usnesli se, že předešlý kvestor má býti tázan, věděl-li by co o sukničkách vojákům.³⁾

Pak stavové poručili, aby každý poddaný místo výpravy na tři měsíce dal půl druhé kopy. Šlik mistrům 24. srpna oznámil, že velmi veliké nebezpečnoství nastává království Českému, takže nelze než krvavě nepřátelům odpíratí; aby se tedy opatřili potravou, obilím. Mistři poručili obili vymlátiti, na ouředníkovi svém chtěli peněz, ten neměl; sedlákům poručili, nemají-li úročních peněz, aby obili vozili.⁴⁾ Také došel rozkaz, aby „pátý“ člověk byl vojsku přidán. Mistři musili najmouti několik vojáků hotových. Na „kollejské“ vojáky platili obyvatelé nájemní v kollejích z kopy groš bílý.⁵⁾ S vojáky mistři smluvili na měsíc po 4 kopách míšeňských za muže. Však do září byli „kollejští“ vojáci s platem tuze nespokojeni, chtěli po 5 kopách. Mistři jim vzkázali po úředníkovi svém, aby „se nevytrhovali z jiných, poněvadž na Malé Straně i na Novém Městě po 4 zlatých dávají.“⁶⁾ Když pak hejtman Jan mladší Petráček poslal do kolleje, aby se soldatům odvozovalo po 5 zl. a zároveň aby s penězi měsíčně, a nikoli týdně, odvozovány byly luntý a prach, mistři odvětili, že tolik nedají, a co dají, že nedají najednou měsíčně; prý kdyby vojáci táhli do pole, bylo by jináče, ale takto že mohou se v kolleji co týden pro plat i luntý zastavovati.⁷⁾

Universitní vesničané (a podle nich ovšem též jiní) zatím po- cítovali od samého počátku s vojsky soužení a donášeli své stížnosti do kolleje mistrům. Již 9. června Dolanští prosí, aby byli před vo-

¹⁾ Archiv. univ. A. 17. V. 619. S nepatrnými změnami v musej. tisku 31. C. 13.

²⁾ Skála II. 189.

³⁾ Rukop. univ. arch. č. A. 14. a. str. 89.

⁴⁾ Tamže 93.

⁵⁾ Tamtéž 99.

⁶⁾ Tamže 206.

⁷⁾ Ibid str. 96.

jáky stavovskými chráněni, prý je „divně šacují“.¹⁾ Patrně musili se jim vypláceti. V srpnu, když kolem Nového města až 400 lidí denně pracovalo o hradbách, a císařské vojsko Dampierovo vpadnuvši do Čech řezalo lidem nosy a uši, ustrašené konšelé z Michle přišedše vypravovali, co jim surového činí vojáci od stavů najati, tedy „čeští“. Prý nejvyššího pana Praysa leitenambt, jenž se jmenuje Rydesl, „přijevši asi ve 30 koních velmi nestoudně se (u rychtáře) choval, sedmnáctero na živě slepičího chytil, 5 líček, 5 slepic zastřelili, nebezpečně do stavení stříleje; Rydesl chtěl 10 kop od rychtáře, musil mu 5 dáti. Když ukazoval patent (rychtář), Rydesl pohledv do něho, řekl s hněvem, že by naň nepoctivě udělati chtěl; děvečku poraziv, že by jí byl násilí učinil, kdyby nekřičela, a on rychtář jí neprispěl; do studnice, z níž pít, naklidili“.²⁾ Hned potom přišel z Hořejších Počernic rychtář Úzlar s nářkem, že vojáci pobrali mu mnoho, sousedé že se na ně dívali, když ho loupili; prosil, aby byli napomenuti, až podobného co od vojáků se stane, aby při něm stáli. Mistři slíbili, že je napomenou.³⁾ Menším loupežím „přátelského“ vojska vesničané zvykali, aniž žalovali.

V září Dampier strhl s českým vojskem u Čáslavi bitvu. 3. září Kozmičti poslali do koleje zprávu, že „Dampiro“ jest blízko nich a okolí hubí, pročez co mají činiti. Mistři jim poručili, aby časně se vším, co mají, vystěhovali se do Tábora, ale někoho mezi tím přece ve vsi zanechali, aby snad nepřítel ze zlosti jim nepopálil chalupy.⁴⁾ A 9. dne téhož měsíce Kozmičti oznamují, že v outery před sv. Václavem od lidu vojenského jsou zhubeni a přibytky vy-loupeny; prosili mistrů, aby jich „retovali“. Mistři jim v odvet vzkázali, že je Pán Bůh slušně tresce, poněvadž v čas štěstí, co pánům náleželo, neodvozovali a vrchnosti akademické sobě za nic nevážili, pročez že nemůže se jim retunku jiného dáti, dokud neodvedou berní zadržalých před tou válkou.⁵⁾

Pak ustoupila vojska zase k české hranici a tu se potloukala do listopadu, kdy Buquoi byl od Thurna u Veselí poražen a ven ze země hnán. Voj český do zimy trval v sousední zemi. Pak ulehl v zimní ležení. Mistři university Karlovy, jichž vojsko o málo mužích leželo dosavad v Praze, prosili už v listopadu direktorů, aby akademičti vojáci směli domů k živnostkám, prý tolik vojáků, z rozdílných krajů vyzdvížených, v Praze není potřebí. Bylo však ještě čekati za některý týden do tužší zimy.⁶⁾

Universita za těchto válečných příběhů do konce prvního roku bouřky osudné byla, jakož dotčeno, bez rektora. Jessenius byl v Uhrách

¹⁾ Ibid. str. 192.

²⁾ Ibid. str. 200.

³⁾ Ibid. str. 283.

⁴⁾ Ibid. str. 211.

⁵⁾ Ibid. str. 326.

⁶⁾ Ibid. str. 396.

nepěkně přivítán od palatina „Ilišazyho“. Privil mu palatin vyčítavě, co se v Čechách stalo, že podobno bouřce, kterou Žižka zarazil sobě. A rozkazem císařovým rektor zajat hned potom se čtyřmi studiosy, průvodčimi svými. Zavezli Jessenia do Vídně, a tu těžce seděl 22 neděle.¹⁾ Mistři o svém rektorovi jednají v sedění 14. července. Jednají, „mělo-li by psaní učiněno býti o pana rektora, poněvadž v arestu ve Vídni zůstává, aby snad nebylo řečeno, že o něj žádné péče nemají“ Usneseno psáti o to direktorům.²⁾ V listě svém mistři prosí, aby rektor „arestu toho, v kterémž v městě Vídni s nemalým posměchem a lehkostí nčení Pražského za dlouhý čas zůstává, prostředkováním V. Milosti sprostěn býti mohl.“³⁾ Také pomýšleli mistři na to, když pan rektor v arestu zůstává, měl-li by o sv. Havle jiný rektor býti volen či mělo-li by se o to rozmluviti s defensory.⁴⁾ K direktorům obrátila se o pomoc též kuchařka mistra Jessenia prosíce, aby professores z peněz, „které mají od pana rektora k schování dané“, odevzdali jí částku na vychování dcery páně rektorovy. Mistři se bránili, že nemají od rektora nic.⁵⁾ Táž kuchařka také žádala mistrů, aby psali do Vídne panu rektorovi, že jí pokojníci v kolleji medicorum nedají pokoje; jindy zase příběhla s nářkem, že musila s dcerkou pana rektora z kolleje se vystěhovati, poněvadž se zlatníková žena za ní shání s nožem. Mistři to rovnali, jak měli. Zlatník se omlouval, že také jemu a manželce poručil rektor, aby pozor měli nad dítětem jeho.⁶⁾

Dne 16. listopadu mistři zase jednají o vysvobození Jessenia. Tenkrát se usnesli, „že budou psáti ad Ungaros, poněvadž k nim byl jakožto legatus vyslán“, tehdy aby jeho zase odeslali, anebo kde by byl, zprávu učinili.⁷⁾ Psali-li či nepsali, nevíme. Ale málo dni potom oznamuje prorektor v sedění mistrům, že Jesseniin bude jistě propuštěn na revers takový, jaký učinili mnsili stavům Jakub z Tepence a dr. Ponzon, zajatí katoličtí horlivci. Včera (14. prosince) byli propuštěni; jest tedy naděje, že za ně na vzájem puštěn bude z Vídne Jessenius.⁸⁾

Dotčeno, že universit měla naději, kterak zveliči se na útraty vypuzených jesuitů. Aspoň Škréta dal 7. července mistrům radu, aby direktorůž žádali o bibliotheku a ovšem i o kolleji jesuitskon. Mistři vyslechli radu, snad pojala je chuf, ale odložili ještě.⁹⁾ Patrně čekali, až se vrátí rektor.

¹⁾ Skála II. 69.

²⁾ Rukop. univ. A. 14 a str. 197.

³⁾ Ibid. str. 397.

⁴⁾ Ibid. str. 93.

⁵⁾ Ibid. str. 97.

⁶⁾ Ibid. str. 204.

⁷⁾ Ibid. str. 99.

⁸⁾ Ibid. str. 102.

⁹⁾ Ibid. str. 90.

Stran učení a universitních aktů do konce roku 1618 není mnoho zapsáno, a co psáno, svědčí, že všechno šlo chodem mlým. V červnu radi se mistři o přednášky metafysické; jsou hotovi k nim, bude-li posluchačův.¹⁾ V témž měsíci (9. dne) děkan chce radu, má-li sepsati intimaci nebo programma stran zkoušek na oba grady, misterský a bakalářský. Mistři radu dali: „Ačkoli nyní dosti nebezpečný čas jest, dají-li se kteří (kandidáti) najíti a bude přihodný čas, že determinaci (rozuměj zkoušky a promoce) se vykonati má.“²⁾ Ke zkoušce dostavilo se studentů asi málo; jakž jináč sobě vysvětliti, že mistři ještě v srpnu kárají a trestají ty kandidáty, kteří měli přijíti a nepřišli. Takž volali do kolleje podučitele čili „kollegy“ jilského, michalského, zderazského a klementskeho, aby se zpravili, proč se vyhnuli zkoušce, vědouce ze statut, že nemá nikdo dáti se na učitelování bez titule. Vymlouvali se vinnici, že neměli dosti peněz. Tři odsouzeni k pokutě jedné kopy, čtvrtý vyvázl, protože svou chudobu oznámil před zkouškou.³⁾ Hned po nich do třetice citován haštalský učitel, a ten odsouzen ke 3 kopám, též volán Cunitius, paedagogus familiae Linhartianae, proč vyhnul se zkoušce a nad to utekl žákům svým na tři dni.⁴⁾

Na podzim o sv. Havle provozovali v universitě jako jindy deposici čili beanii. Čas byl už takový, že i k této slavnosti musili býti rektorí pražských škol se svými žáky sháněni. Po beanii týnský rektor citován do kolleje, proč nedostavil se s žáky ad depositionem, vybrav nad to od nich i od nějakého uherského chlapce peníze. Vymlouval se, že ten den byl poslán od faráře Dikasta na Hrad, a žáci že vůbec nechtěli složiti „agrestes mores“ čili selské mravy v beanii. Odsouzen položení groš a pohroženo mu, že o sv. Jiří bude z Týna přeložen.⁵⁾

Třetího listopadu rozdělili se professoři o hodiny k přednáškám. Pozorujeme, že se učiti má po třech hodinách dopoledne a po dvou odpoledne, a to jen v pondělí, v úterý a ve čtvrtek, v pátek. Z kusých zápisů vysvítá, že na programu byla logika a poesie (děkan), fysika (prorektor), matematika a geometrie (Basilius), řečnictví (Šultys), ethika (probošt koll. Karlovy) a historia politica (probošt koll. Andělské).⁶⁾

Několik dní potom podle starodávného zvyku měli býti studenti (stipendisté) uvedeni do kollejí. Bylo jich toliko pět, „jiní se oče-

¹⁾ Ibid. str. 88.

²⁾ Ibid. str. 193.

³⁾ Ibid. str. 200.

⁴⁾ Ibid. str. 203. 205.

⁵⁾ Ibid. str. 208. 209.

⁶⁾ Ibid. str. 212.

kávají“. Tedy i v tom patřila doba neobyčejná, studiím nepříznivá; studenti nestáli o stipendia.¹⁾

Mistři také pečovali o disputace v týž čas a s radostí si zaplali, že bude mistr Lanzmanius disputovati. Též starým zvykem byli pražští učitelové v jisté časy voláni do kolleje a tu o leccos napomínáni. Koncem roku voláni dvakrát po sobě (15. prosince a 21.). V prvním shromáždění jim připomenut zákaz prorektora Hubra, aby nechodili žáci o Štědrý den po koledách „larvati“; bakaláři napomenuti, aby v čas volili si látky k disputacím, také mistři aby se nutili k tomu, druhdy prý bývali mistři povinni až i osmkrát disputovati; broženo, kdo nebude, ten musí z Prahy. V druhé schůzi napomenuti se stalo, aby žáci po koledách nechodili do jiných osad, než kam příslušejí.²⁾

Jináč mistři měli na místě rektorově v čas sv. Havla obyčejnou práci s dosazováním učitelů čili s konfirmací. Před tím mimo čas do Brandýsa nad Labem (16. července) konfirmovali Jana Vodicia Mirovického a Jana Rouška (Raussek) Tejnického. Podávají je s patrnou radostí, „neboť jednáním neustálým toho došli, aby vedle majestátu zase správce církevní a oficiály sobě voliti mohli (Brandýsští)“.³⁾ Té radosti rozuměli tak, že Brandýsští, jsouce na císařském, musili do té chvíle bráti, koho jim poslal arcibiskup nebo jesuité. Teď byli volni. V září konfirmují do Hradce Král. mistra Daniela Spiru Turnovského a Augustina Stephanidesa Kutnohorského; do Jičína potvrzují Martina Schmidtbergera Sušického za rektora; týž byl tu do té chvíle pouze „kollegou“, tedy druhým učitelem.⁴⁾

O kvartále mistři chodili i v této době po školách na inspekci ke zkouškám. I na soukromé zkoušky byli zváni. Se svými studenty a jurisdikci nad učitelstvem mistři měli až do konce roku 1618 pořad co činiti. Kollejni a jiní studenti byli stejně rozpustili jako v dobách veselejších. Přes tu chvíli došla nějaká žaloba tu od pedella, tu od jiných osob uražených. Také žaloby na učitele nedbalé a jinak provinilé jako druhdy dosti hojně do kolleje donášeny; kromě toho se svým sedlským hospodářstvím neustálou měli zlost a starost. Universitní „ouředník“ mistr Jan Chebdiiovský hospodařil nedbale, a šafářové zřejmě kradli.⁵⁾ I v tomto prvním roce bouřném mistři stejně jako jindy mívali práci a pojezdy do vsí, aby tam v určité časy dosadili rychtáře a konšely. Začali s jizdami v červenci. Na-

¹⁾ Tehda do kolleji vzati Václ. Kochan z Prachové, Lukáš Mathiolus Brandensis, Math. Nejedlý Misenus, Jan Landczadius Malostranský, Jan Denulinus Thaborenius.

²⁾ Ibid. str. 103.

³⁾ Ibid. str. 386.

⁴⁾ Ibid. str. 390.

⁵⁾ Rukop. A. 14. a. 97. 98.

pomínající sedláky, mistři teď obyčejně přidávali důtklivější slovo o pobožnosti, které měli sedlští lidé následovati obzvláště v bouřlivých těchto dobách.¹⁾ I pokutami nutili teď lid do kostela, ba pro vážnost doby a nebezpečnost mistři nechtělivali některým vesničanům dopustiti toho roku posvěcení.

Přišel druhý rok bouře stavovské. R. 1619. V universitě první na prahu nového roku událost byla, že doktor Jessenius vrátil se šťastně z těžkého vězení vídeňského. Přibyl do Prahy 11. ledna, do schůze professorské zavítal teprv 26. téhož měsíce. Vítali ho mistři srdečně a oznámili, že v nepřítomnosti jeho zase jednomyslně mu odevzdán úřad rektorský, a vikářem či zástupcem jeho že učiněn mistr Žabonius. Poděkovav z toho, přijal „clenodia rectoratus.“²⁾

S příchodem roku již již zase proslýchány zprávy o vojně. Prý škádli se vojska obou stran v jižních Čechách. Professori zatím pořád ještě nebyli dokonce vyrovnáni se svými vojáky z tažení a vojákování roku předešlého. 19. ledna dávají svým vojákům sud piva, snad na zatímnou rozloučenou, ale naříkají, že vojáci posavad neskládají mušketův ani zbraní.³⁾ Známostě, že tehdejší vojáci, jdouce z vojny, rádi prodávali zbraně, zvláště nebyly-li jejich. Ale vojna hlásila se v universitě velmi netrpělivě berněmi. V únoru direktori vyčítají mistrům zle, že neodvozují povinných berní.⁴⁾ Po nejednom napomínání o berně mistři vykazují direktorům, že uznávají nevyhnutelnou jich potřebu i svou vlastenskou povinnost, ale že prý zase naopak komora zůstává akademii dlužna platy za mnoho let; plat na řečtinu prý zadržen již od r. 1568 až po tento rok 1619. Byla tedy při mistrech neochota platiti na revoluci stejná jako při jiných stavech.

Zatím sešel se v březnu sněm, v němž žalováno, že nepřátelé Bukvoj a Dampir nelítostivě si vedou v Čáslavště, v Bechynsku a jinde tam v těch končinách. V témž měsíci březnu direktori oznámili stavům a zemi, že umřel Matiaš, císař a král. Nástupce jeho Ferdinand II. se hlásil k českému trůnu slibuje zachovati privilegia, svobody náboženské, ale stavové mu nevěřili. Bouř a vojna braly se tedy nerušeně dál.

Školský život v universi Pražské byl do konce zimního semestru, tedy až do sv. Jiří, pokračováním z roku předchozího; přednášky, ba i zkoušky v své časy konány jako jindy. Za doklad uvádíme, že 15. dne února Valentin Kochan z Prachové, jeden z novoměstských defensorů, požádal mistrů za dispensaci, aby totiž syn jeho směl ke zkoušce bakalářské přijíti, ačkoli čas již prošel.

¹⁾ Arch. univ. A. 14. a. 251.

²⁾ Tamže 109.

³⁾ Tamže 109.

⁴⁾ Tamže 111.

I učinili mistři dictum, „poněvadž jest defensor, že se mu nemůže tak snadně odepřít; jini že nebudou moci sobě za exemplum toho brátí“. ¹⁾ Také zdá se, že konány zkoušky a promoce mistrské v semestru tom. Aspoň v prvním létě volán do kolleje správce školy týnské mistr Ondřej Stupanus Lounský, aby zaplatil kopu za disputaci mistrskou, prý druhdy mistr musival strojiti na svůj náklad jídlo, pít a ještě zlatý groš přikládati. Vymlouval se, že má „od rodičů malou promoci“. ²⁾

Z péče o classes v universitě, kteréž byly dle slov mistrů samých jakoby basis vši akademie, mistři rozhodli se v únoru r. 1619, že povolají k nim „pilnější“ praeceptory. Za předního chtěli míti mistra Bergera, o druhého, mistra Jana Galerina Příbramského, psátí chtěli do Vodňan a za třetího ustanovili Bohdalovinum. ³⁾

Mistři též nepustili mimo sebe péči o školy městské. Stran pražských škol radí se v lednu, když teď vychází trimestre, nemělo by se choditi na examina po školách, a ochotně se usnášejí, že každý čtvrtek budou choditi. ⁴⁾ V únoru, dávno před sv. Jiřím, začínají se v zápisech první confirmace učitelské na školy jednotlivé.

I v tomto zimním semestru bylo nejednou rozhodovali v příčině jurisdikce nad učiteli. V únoru citován také jeden z učitelů, jenž est znám z posledních dnů university jakožto její škůdce. Byl to mistr Mollerus, obviněný, že tloukl cizího žáka sv. havelské školy a roztrhl jemu plášť. Vyložil, že žák mu nadal šelem slováckých. Od rektora napomenuti oba, aby sebe hleděli. ⁵⁾ Jiné zápisy trestního práva rektorského z té doby svědčí, že nejeden učitel bakalář i mistr žil tak jakoby vážné doby nebylo, školy zanedbával, po krčmách lomozil, s městskou policií své potyčky měl. V lednu bylo universitě také jednou ujmouti se zavřených svých příslušníků nezbedných. Byli to praeceptor Michalovecius, Kozelius, Mechanopaenus; tropili v noci nějaké neplechy, Samuel z Veleslavína „co fendrych“ nabil jim a osloviv je: Šelmy partické, proč vejskáte? do šatlavý je hnal. ⁶⁾

Po sv. Jiří r. 1619 nastal nový školní semestr. Toho roku, v bouře drnhého, jménem mistrů školy Karlovy přátelé akademie pomyšleli na to, aby mistři byli dědici kolleje jesuitské. K sněmu tehda rektor Jessenius chystal žádost de restauranda Pragensi academia. V té žádosti úvodem klade stručnou historii vysoké školy a jejích zápasů, při čemž zle pochodili jesuité a horlivci z katolické

¹⁾ Rukop. univ. archivu č. A. 14. b. str. 197.

²⁾ Ibid. str. 206.

³⁾ Rukopis téhož archivu č. A. 14. a. str. 111. Za Galerinem píší teprv v březnu do Sušice. Tamž str. 411.

⁴⁾ Ibid. str. 105.

⁵⁾ Ibid. str. 112.

⁶⁾ Ibid. str. 105.

šlechty, jimž Jessenius věnuje pak všecek ostatek své žádosti. Právě kromě jiného: „Před desíti lety ukázala se naděje budoucího květu (akademie), poněvadž ji jako i konsistoř císař Rudolf stavům evangelickým k vyzdvížení dal . . . ale ustavičně v tom překážky k tomu cíli přijít nedaly, až naposledy nepřátelé naši vyžádali sobě moc, aby mohli veřejné učení proti našemu vyzdvihnouti; a poněvadž se báli a třáslí patronové, professores jako splašené ovce k Bohu volající s lkáním pomoci očekávat museli. Hledán byl z rodu vzácného rektor, rodičové za něj prošení byli . . . až pak koliv protivníci naši z toho posmišky měli, však poznali jsme, že mnozí smélost naši schválili.“ Při tom Jessenius podotýká, že dvorskou nepřítelů přestali šlechtičtí rektorové, a že „největší díl břemena“ vložen na něho samého. Připomíná dále, že professoři byli nabádáni, aby od defensorův odstoupili, jak prý to několik farářů učinilo, mistři však pevně vytrvali, „oni první štus o kaplu Betlémskou vytrpěli.“

Potom posuzuje jesuitů činnost učitelskou slovy: „Zatím kteří nás vyhnati měli, pryč vandrovati musili. Onino myslí rodičů šálili a k sobě obraceli, ne podstatou a předností umění, v kterémž našich nikdy nepřemáhali, ale v řečech i v posuňcích úlisnosti, zvláštní pobožností křítati na sebe berouce a, že darmo chtějí učiti se ohlašující, za to úrodných popluzí stavení nových a veselých a librářů hojných dostali. Slyšte o jejich správném mládeže cvičení ne má ale učených mužů Koraduciusa a Giffanyusa papeženců zdání: literárnímu umění s gruntem neučí než povrchně, upřímně nic nečiní, všecko pokryté, lidé žvaví, jako měď zvučící, aby se dobří a učení býti zdáli, byť skutek daleko utekl.“ K tomu Jessenius dodal ještě „soud akademie Pařížské“ o jesuitech; že učí daremnému hádání, že užívají slov neforemných potvorných zastaralých, poprosil pánů stavů, aby mistři z Karolinum byli uvedeni na místa jesuitů, kteří jsou „na věčnost“ vypovědění, stavové aby vyzdvihli kolleje v lepší způsob a kolleje ty aby třeba pojmenovali od sebe, od svých jmen. Ke kolleji jesuitské mistři Karolinští vlastně prý mají právo (jure postliminii), neboť roku 1484 23. dubna dominikáni, jichž potomky jesuité při svém příchodě do Prahy od sv. Klementa vystřídali, na svou prosbu přijati jsou za členy akademie se všemi věcmi svými i s kaplou sv. Vincentia.¹⁾

Sněm roku 1619 byl snad nakloněn dáti jesuitskou kolleji akademii Karlově, ale pro samé vojenské starosti nedostalo se k skutku, spíš naopak stalo se; sněm potáhnuv statky a důchody kolleje jesuitské k ruce komory královské, nasadil do kolleje vojáky, kteří v ní hospodařili po vojensku surově. Vedli si v ní „jako na Fidlerci.“²⁾ Mistři byli od leckoho stále naváděni, aby se o kollej

¹⁾ Univ. knihovna sign. 51. E. 74. Též v arch. univ. A. 17. V. 591.

²⁾ Skála. Histor. II. 196.

jesuitskou rázně hlásili. Z opatrnosti se jim k různějším krokům nechtělo. Ještě na podzim se rozpakovali. Dne 26. října stojí psáno: „Pan rektor z jistých příčin odkládá sollicitování při direktořích strany kolleje jesuitské k akademii připojení.“¹⁾ Jest na čest professorů říci, že jim šlo nejvíc o bibliotheku jesuitskou. Dne 31. října „consultirují, poněvadž bibliotheca jesuitica se roznáší od vojáků a kohokoli, kterak by to opatřeno býti mohlo.“²⁾ Tedy žádali za ni. Direktoři teprv konec roku poslali mistrům dekret. Teď zase mistři někteří z přílišné úzkostlivosti namítali v poradě, že by, prve než knihovnu přijmou, mělo býti ohledáno, je-li bibliotheka celá. I rozhněval se rektor a varoval kollegy, prý upadnou v podezření u místodržících (locumtenentes) i u národa. Opatrní mistři přes to usnesli se, že půjdou ohledat.³⁾ Dne 30. prosince Šimon Sušický z Sonnenštejna přinesl klíče jesuitské knihovny a odevzdav je jménem direktořů rektoru a jeho radám, beř nebo nebeř.⁴⁾ Tím byla bibliotheka zachráněna aspoň na té míře, v jaké byla do té chvíle se zachovala.

Za všecken čas až do zimy ovšem také vojna znepokojovala vysoké učení. V červnu byl Thurn s českým vojskem u Vídně, a druhé vojsko pod Mansfeldem bylo v jižních Čechách od Bukvoje tepálo. Dne 15. června vydali direktoři dekret obecný o pokání a modlení. V srpnu přiblížilo se vojsko císařovo velmi blízko ku Praze. Dne 31. srpna žádají mistři mladého Jana Albrechta z Kaménka, aby dluhu počkal, „poněvadž jest tak nyní čas roztržitý a více opatrovati máme sebe a manželky proti nepříteli, který již v Žebráce býti se praví.“⁵⁾ Když pak se jistě v Praze dověděli, že Bukva „štrafuje“ až k Berounu, vznikl veliký strach, aby Praha pomocí zrádců nebyla vydána.⁶⁾ Týž měsíc volen Fridrich z Falce za českého krále. Vojna čím dál hrozivější. Začátkem října rozkazují direktoři po Praze púst; nic nemělo se prodávati v určený čas, aby Bůh byl v hněvě ukrocen. Dne 6. října volají mistři Lidu Rezkovou, pokojnici z kolleje krále Václava, „že věřejšího dne směla prodávati pálené pokojníkům, takže všickni se zežrali, ješto poručeno bylo od p. direktořů, aby se púst zachoval.“⁷⁾ Prodavačka kořalky na trest dostala od mistrů z bytu výpověď.

V říjnu Fridrich přijel do Čech, dne 4. listopadu korunován. Při korunovací rektor university Jessenius mluvil přeje králi pozebnání a vysokému učení prose milostivé ochrany.⁸⁾ Při tom podal

¹⁾ Rukop. A. 14. a. str. 126.

²⁾ Rukop. A. 14. b. str. 2.

³⁾ Rukop. A. 14. a. str. 130.

⁴⁾ Rukop. A. 14. b. str. 4.

⁵⁾ Rukop. A. 14. a. str. 122.

⁶⁾ Skála. Hist. III. 232.

⁷⁾ Rukop. A. 14. a. str. 287.

⁸⁾ Skála. Hist. III. 376.

jménem university králi dar, ale ze zápisu v kolejním manuálu vysvítá, že při pořizování onoho daru rektor jednal bez mistrů, jednal o své ujmě, snad poněkud pánovitě. Čtemeť, že zlatník nabíhá o plat za dar, daný J. M. královské při korunování, a žádá 40 kop. Mistři se usnášejí s patrnou mrzutostí, aby volán byl rektor, neboť on dal dar dělati a „žádný neviděl toho daru.“¹⁾ Z usnesení, aby rektor byl „povolán“, vysvítá, že Jessenius držel se v těch časech zase spíš veřejných věcí nežli university; otáčel se asi mezi direktory, býval při dvoře a mezi stavy. Jeho příkladem také prorektor (až do sv. Havla) mistr Troilus Hagiochoranus dal se na veřejnou službu, přijal písařství v Starém městě, ale ten asi nezřekl se školy. Dne 12. listopadu učinili Pražané králi a králové „vinš“, který od nich říkal mistr Troilus jazykem latinským, přeje dlouhého a šťastného panování.²⁾

Zatím do konce roku vojna se zlepšila k straně české. Česká armáda s uherskou bouřila po hranici Dolních Rakous, a v prosinci vyhnal Mansfeld protivníky z Písku a z Prachatic. Tedy stran vojny byli Čechové na konci roku plni nadějemi a na lepší míře nežli v létě.

Ve vnitřním živobytí české university za letní toto období až do zimy jest nejprv poznamenati, že se mezi professory tiskl nový, kterého živou mocí nechtěli. Byl to svrchu řečený Mollerus, učitel od sv. Haštala, jenž studenta stepal. Vyprosil si přízeň hraběte Thurna, pak psal defensorům o professuru, chtěl býti jejich rozkazem akademii vnucen, psal direktorům v království Českém, aby učinili ho professorem, ale professoři ho nechtěli. Však zevrubněji o tom jinde.

Když minul čas prázdnin sv.-Jiřských, mistři chystali se k přednáškám, ale chystali se poněkud dlouho, déle než zvykem. Nebylo asi žáků dosti.

V máji r. 1619 radil se sbor, mají-li lectiones tento týden býti začaty. Byl by tím zahájen býval letní semestr. Ale mistři snesli se, aby se začalo až po svátcích, poněvadž počty universitní za předešlý semestr nejsou dokonány, a páni nad to musí vyjeti do universitních vsí okolních pro zřízení správy a oeconomie. Tu tedy věda ustoupila hospodářství, stejně jako přiházelo se jindy. Chápeme, proč Nudožerský, proč stavové nechtěli nadále dopustiti, aby professoři byli hospodářstvím staráni, proč v této právě věci chtěli reformovati vysokou školu.

Přednášky odloženy tedy do 25. máje, ale rozdělení studentů v kolleje čili v stipendia kolejní (k bytu a k stravě) stalo se již ten den 11. máje jakožto na počátku polouletí.³⁾ Přijato jich deset.

¹⁾ Rukop. A. 14. a. str. 128.

²⁾ Skála Hist. III. 396.

³⁾ Rukop. univ. arch. A. 14. b. 205.

Od 25. května konány universitní přednášky. Účastenství měl v nich děkan, jenž obral si dopolední hodinu první co den; hodinu druhou vzal si prorektor, třetí po dva dni držel Basilius a druhé dva dni Fradelius.

Odpolední hodiny první všecky mistr Kampanus obral sobě, drnhé všecky Žabonius; třetí hodiny po dva dni Basilius, a Fradelius druhé dva dni.¹⁾ Zajímavě, že direktori dekretem poručili professorům, aby v září provozovali se studenty komoedii, divadlo. Ale k tomu mistři neměli chuti.²⁾ V listopadu, když se byl začal semestr nový, zimní, zapisuje písař universitní zprávy, kterak horlivě mistři snažili se o rozmnožení studentstva. Patrně ho byl nedostatek ještě větší nežli prve. Prý sami povolali ze školy kutnohorské žáky do Prahy. V konec řečeného měsíce mistři ustanovili přizvati s důrazem ze všech pražských škol žáky (ovšem jen dospělejší), aby chodili do lekcí nniversitních.³⁾

Je patrné, že co do učebné stránky i v době revoluční universita snažila se, aby se život nezarazil. Škola domácí, classes v universitě, v letním semestru r. 1619 žáky ještě měla. V zápisích jest zmínka o dvou učitelích, těm klassím nařizených. Jednoho již známe. Je to svrchu řečený mistr Jan Galerinus, jenž 31. října prosí mistry, aby mu dali jiný byt než mezi kollejnými studenty, kdež trpí zimou a příkořím, kterého se na něm studenti dopouštějí, a mimo to aby mu dali týž plat, jako má mistr Bergerus, „classicus primus“ (první učitel v klassích); prý je mistr jako mistr stejně.⁴⁾ O učitelích in classibus však zapsáno, že jsou nepilní. V říjnu je mistr a děkan Basilius napomenul, aby pilněji pracovali v katechesi et in sacra lectione.⁵⁾

Týž ještě rok nějaká hádka chtěla býti mezi rektorem Jessenským a vším sborem; zajisté v tom vězela mimouniversitní činnost rektorova; nestaral se o školu, a mistři se hněvali, což jim on zase nějak oplácel. V listopadu stěžuje si prorektor ve sboru, že vidí se mu býti rektor proti kollegům protimyslný (male affectus).⁶⁾ V prosinci přednáší prorektor Fradelius, kterak se „horší pan rektor na academicos a jakoby je měl v něčem suspectos, pročez že rada jeho jest, aby se mu salarium odeslalo, tak aby aspoň tudy mohl spokojen býti.“ Usnesení stalo se potom sic takové, aby salarium odvedeno bylo rektoru, ale za jeden semestr a kromě toho, aby byl vyzván k návštěvě universitních počtů, a tu prý pozná, „jaké jest vydání proti příjmu;“ také se mu má oznámiti, že z jeho kolleje

¹⁾ Ibid. str. 205.

²⁾ Rukop. A. 14. a. str. 124.

³⁾ Rukop. A. 14. b. str. 216., 217., 218.

⁴⁾ Ibid. str. 2.

⁵⁾ Rukop. A. 14. a. str. 126.

⁶⁾ Ibid. str. 129.

jindy scházelo se sto kop činže, nyní však nic, poněvadž v ní zůstává. ¹⁾ Z této zprávy snad patrně, že Jessenius, maje péči o politické přiběhy, o věci akademické tuze nepečoval, a že mistři naposled neměli chuti správně mu posílati *salarium*, pročež se doktor bránil a mistry podezíral.

Za zvláštní zmínku stojí, že i v této bouřné době se někdo vyskytl, který chtěl v universitní bibliothece pracovati. Byl to kněz Samuel Martinus z Dražova. Prosilťe prorektora, aby směl přehlédnouti knihy, prý chce tiskem vydati *collationem* m. Philippi Melanthonis et m. Johannis Hussii a doufá, že k té materii v bibliothece něco najde. ²⁾ Před tím roku 1618 vydal spis „*Hussus et Lutherus, collatio historica.*“

Také v tomto období professoři měli některou práci s obvyklými konfirmacemi učitelstva po městech, a nejednou bylo jim souditi provinilé učitele. Pražští učitelé ve dvojí schůzi kolejni byli napomínáni, aby zanechali nemírného pití, žákům aby nedopouštěli toulati se po krémách, ale spíš aby je posílali do přednášek v universitě, by nebyly posluchárny prázdné. Aby také něco pěkného slyšeli, prorektor učitelstvu pražskému oznámil, kterak pěkně byli mistři vítáni od krále Fridricha a kterak od jeho milostivosti čekají vzrost akademie. ³⁾

Přední péči mistři měli i v tomto období až do konce r. 1619 o důchody, o živobyti. Jistý přírůstek k důchodům kynul z odkazu, jenž se stal akademií hned na počátku roku 1619 v Litoměřicích. Oud university Pražské, mistr Václav Vlaveryn Nosislavský, měšťan Nového města Pražského, zdědiv po švagru svém Kříži Chvalském z Jenštejna vinici při městě Litoměřicích, postoupil ji mistrům, a ti v lednu přišli do Litoměřic slavnému historikovi mistru Pavlovi Stránskému i senátu tamějšímu, aby dali vinici do knih. ⁴⁾ Stránský či Zapský, též oud university věrný, uposlechl a dal vinici universitě připsati u rychtáře a kmetů práva Děčinského a Labštejnského; ⁵⁾ mistři poslali Stránskému peníze na její vzdělání, on ji hlídal a spravoval. Ale v máji mistři mu dopsali, aby vinici prodal za 150 kop. ⁶⁾ Potřebovali peněz tuze.

Zajímavo, kterak sobě mistři pomoci hleděli k důchodu ze statků Bořity z Martinic, jednoho z vyhozených místodržících, jenž byl ze země. V máji psali direktorům, že Bořita, dokud v zemi byl, schválně jim neplatil komorních platů ze vsi Kačic; zadržel jim od roku 1613 ročně po 25 kopách; teď prý mají býti jeho

¹⁾ Rukop. A. 14. b. str. 3.

²⁾ Rukop. univ. A. 14. a. 117.

³⁾ Tamž. 128.

⁴⁾ Ruk. arch. univ. A. 14. b. 405.

⁵⁾ Ruk. arch. univ. A. 14. b. 501.

⁶⁾ Ruk. arch. univ. A. 14. b. 513.

statky prodány, nechť tedy kupec vázán dáti kolleji Nazaretské v universitě 150 kop.¹⁾ S jakou se potkali, nevíme. Asi nedostali nic, aspoň poznamenáno nic není.

Vydání mistrů měli čím dál víc. Bylatě vojna, a s ní rostla nouze. Trapně se čte síla zápisů o úsilí, kterým upomínal syn nebožce mistra Alberta z Kaménka, druhdy professora hebrejštiny, mistrů, aby zaplatili, co otec byli pozůstali. Před časem na ně dobíhal jen řídce; teď skoro denně. V září písař žaluje mistrům, že denně mladý Kamének přibíhá a upomíná o salár po otei summou 153 kop. Mistři v rozhorlení učinili dictum, když je tak bouřlivý a chce 153 kopy, že mistři sobě srazi 100 kop, „které pan otec anticipoval“ a 20 kop pro lignis — a synu že se tudy dostane 33 kopy, 36 grošův.²⁾ Rozumí se, že Kamének nebyl spokojen. Už loni žaloval stavům i direktorům, že otec jeho mistři zadrželi salár za rok celý, načež oni vymlouvali se, že roku nedosloužil, čtvrt léta že schází. Teď zase nechťeli dáti nic víc nežli 33 kopy. Nelze jich neviniti ze zlé vůle. Jan Albrecht z Kaménka žaloval, hartusil znova. Psal pánům kde kterým, vykládaje, kterak se věc má s oněmi 100 kopami „anticipovanými“: tehďáž roku 1611 při počátku, když otce jeho defensoři přijali za professora, bylo jemu i dvěma jiným professorům, Hubrovi a Sudetovi, na vychování sto kop „ex bibliothecae pecunia“ nařizeno a dáno, do toho nynějším professorům nic, ti užívali svých praebend, vládnouce jedenkaždý dle starobylého obyčeje důchody, k své kolleji a ouřadu náležejícími.³⁾ Vysší pány mladý Jan z Kaménka přesvědčil tou měrou, že Fruwein jménem direktorů dopsal mistrům, aby ho spokojili konečně.⁴⁾ Ale nespokojili ho ještě; v tomto roce 1619 v oučtech nic není zapsáno.

Rozpor mezi příjmy a vydáním došel již té výše, že mistři se vši snaživostí skoro za celé léto sháněli, kdoby jim půjčil znamenitější summy. Naprosili se leckde. Konečně v září podařilo se mistru Basiliovi, že v Jičíně vydlužil se tisíc kop na tolařích u pana Jarolima Bukovanského z Neydorffu, jenž dlouho se vzpíral.⁵⁾ Zlý stav universitních financí vyplýval ze špatného hospodářství, jemuž mistři, dokudž je spravovali sami, nikdaž dobře nestačili; ale vyplýval od roku 1616 největší měrou z nepoctivosti nebo nedbalosti úředníků universitních, kteří zastupovali mistry. Od měsíce ledna, co se úředník Chebdiovský oženil, mistři musili, jako od starodávna bývalo, k selskému hospodářství svému dohlížeti zase sami. V dubnu dlouho jednali o setbách. Na podzim učení mistři starají se zase o to, kolik platiti řezáčům a mlatcům.

¹⁾ Ruk. arch. univ. A. 14. b. 413.

²⁾ Ibid. str. 124.

³⁾ Ibid. str. 397.

⁴⁾ Ibid. str. 400.

⁵⁾ Ruk. univ. arch. A. 14. a. str. 124.

Kromě toho dvakrát třikrát za měsíc mistři mají i v tomto období napořád co činiti s vesničany svými jakožto vrchnost, která dosazuje konšely a soudř vyšším svým právem.

Před koncem r. 1619 jako obyčejně konána universitní slavnost v kapli Betlémské, mistři k památce Mlaďátek pozvali mistra Jakuba Jakobaea, aby kázal, a pak dali se u bratrského seniora na faře betlémské najíti k obědu.¹⁾

Přišel osudný rok 1620. V lednu rektor Jessenius odevzdává klíče od bibliotheky jezuitské do rukou bibliothekářům, Fradeliovi a Šultysovi, ze zboru professorskeho ke kolleji „ad pontem“ schválně zvoleným, z čehož jde, že professori sobě hleděli oné bibliotheky.²⁾ Vzpomeňme si toho, až bude později právě pro touž bibliotheku professorům i akademii trpěti. Dotknouti jest, že úřad bibliothekářů — soudíme-li dobře dle pozdější zprávy — od defensorů nebyl stvrzen.³⁾

V témž měsíci lednu rektor Jessenius odhodlal se zase býti činným u věcech politických, odhodlal se býti poslem k stavům slezským a moravským. Mistři mu nebránili, poněvadž slíbil jednati o dobré university. Dali mu i doporučení. V jednom listě z 28. ledna r. 1620 prosí prorektor se svými radami stavů slezských, že přijde k nim rektor v legaci od university, aby ho laskavě vyslechli; v druhém listě, svědčícím stavům moravským při sněmě generálním shromážděným, čte se, že sněm český „dal k tomu příčinu, abychom V. M. a Vám nedostatky akademie Pražské a způsob vyzdvižení jejího a dobré užitečné, kteréžby odtud všemu slavnému království pojíti mohlo, v známost uvéstí dali“. Proto prost mistři, aby Jessenius při shromáždění byl laskavě slyšen.⁴⁾

Tím se universi vpletla do veřejných dějin, které se čím dál víc zamotávaly. Při tom měli mistři, čím víc blížilo se jaro a s ním český sněm, strach o své vesnice, kteréž páni a rytíři k vůli povědomé reformě universitní chtěli „mezi sebou kupovati“. Aspoň tak se vypravovalo. Mistři sešli se 7. března, co proti tomu úmyslu činiti, co na příštím sněmě přednáseti. I usnesli se sepsati artikule obrany a promluvití s defensory. V artikulech chtěli, aby se s prodejem akademických vesnic nespíchalo, až bude pokoj; upozorňovali na privilegia, že prodány vsi býti nemají; pokudby stavové na to šli, že akademie sama (r. 1608, 1609) za prodej vsí žádala, to že mínila vsi vzdálené, aby za ně příležitější koupeny byly.⁵⁾ V málu dnech zas se radí o to téžce uvažující, že by prodejem ne-

¹⁾ Ruk. univ. A. 14. b. 336.

²⁾ Ruk. univ. A. 14 b. 338. 4. Volba bibliothekářů 4. Jedna v arch. univ. č. 17. A. VI. 581.

³⁾ Rukop. univ. A. 14. b. 47.

⁴⁾ Datum den Obrác. sv. Pavla. str. 813.

⁵⁾ Str. 11.

věděli odkud nakládati na kollegia, odkud stipendia professorům, platy komorní že jsou zadržány. Tehda se usnesli suplikovati k třetímu stavu (k městům), aby k tomu přijíti nedopustil, „poněvadž nadáním jeho téměř akademie stojí.“¹⁾ Krátce před sv. Jiřím na radu Jessenia akademie konečně psala rozhodnou třem stavům žádost, aby kolej jesuitská oddána byla koleji Karlově,²⁾ žádost, kterou později akademie těžce zaplatila.

Jináče život Pražské školy vysoké od počátku r. 1620 skoro až do konce léta snažil se jíti cestou obvyklou. V lednu (11.) fakulta se usnesla dáti rektorovi po starodávném zvyku aureum nummum (dukát) a žádati ho, aby zahájena byla zkouška pro stupeň mistrský.³⁾ V únoru kouány zkoušky bakalářské stejně jako jindy. Mezi kandidáty byl také syn povědomého kalvinského spisovatele Havla Žalanského, jménem Daniel, jenž byl v Lounech sukcentorem a přišel ke zkouškám tak pozdě, že otec nucen byl prositi za něho a omlouvati ho. Jinému kandidátovi, který provinil se nemravností, děkan v napomínavé řeči připomenul, kterak ztrápena jest v těchto časech Pražská akademie a kterak on svým nechováním k trampotám jejím ještě přidává: „afflictae academie afflictionem addidit, dum in vitium ejusmodi incurrit.“⁴⁾

V druhém letním semestru téhož roku (16. května) mistři přijímají do koleje na byt a stipendium aspoň pět studujících;⁵⁾ dne 27. června radí se zase o zkouškách bakalářských a mistrských. Zlatý groš, jenž dáván bývá rektorovi při té příležitosti, určen tentokrát prorektorovi,⁶⁾ poněvadž rektor Jessenský byl mimo Prahu, v legaci v Uhrách u Gabora, s nímž jednal o pomoc Čechům. — Tím zase hlásí se osudné dějiny veřejné v knize universitní.

Přednášky konaly se i v tomto roce, ale zdá se, že s všelijakými překážkami a přestávkami, poněvadž někteří z profesorů brali na sebe jiné veřejné práce po příkladě rektorově. Probošt kolleje Karlovy Troilus, jsa v kanclérství čili písařství na radním domě staroměstském, zajisté již o školu nedbal. Jiný professor, Jiří Šultys, jehož otec byl mezi direktory, dával se potřebovati v politických věcech a s ním stejně i Petr Fradelius. V červnu jedenkrát odnesl sobě Fradelius pro svoji mimouniversitní činnost důtku svých kolegů. Odjeltě do Žatce bez opovědi a kolej svou Andělskou, jejíž byl proboštem, i akademii zanechal stranou. Nad to osmělil se vztí „na tak dalekou cestu“ potah universitních vesničanů. Vyčetli mu mistři, že statuta ukládají trest professoru, který

¹⁾ Str. 16.

²⁾ Str. 19.

³⁾ Rukop. univ. arch. A. 14. b. 5.

⁴⁾ Tamže 222.

⁵⁾ Str. 230.

⁶⁾ Str. 239.

by po tři dni nebyl při svém povolání, a rychtáře, že „bez vůle p. děkana napomáhal“ Fradeliovi potahem, pokutovali.¹⁾

I tohoto roku několikrát odehnali od sebe mistra Mollera, jenž se jim v professuru vtíral, pořád se jim nějak nelíbily jeho způsoby a povahy. Na proti tomu v září mistři chtějí za profesora „promovirovati“ mistra Jana Bergera s platem 100 kop ročně.²⁾ Ale počkali ještě.

Studentů bylo čím dál méně. Ve vojně Musám zle. Mistři měli péči o vzrost školy, ale byla marna. V lednu Jessenius radil tou příčinou, když prý teď král pojede do Slez, aby vyslán byl při něm někdo z akademiků, jenž by Slezany navedl, aby některou chatrnou kollej (ruinosum collegium) spravili a studenty ze svých krajin v ní živili.³⁾ Zůstalo asi pouhým úmyslem. V září vzbuzena mistrům skrze pána z Ronpova a Budovce valná naděje, že škola Rožmberská čili její stipendium bude do Prahy pro vzrost akademie přenesena; ale nedošlo ke skutku. Universitní classes také hynuly. Počátkem roku mistr Galerinus, classicus praeceptor secundus, psal, aby ho propustili ze služby, že na to salarium se chovati nemůže. Přidali mu. Měl od té doby kopu týdně.⁴⁾

Takž s bédou dokonán letní semestr r. 1620 o málu studentech v universi i v klassích. Když přišel čas sv. Havla a měl býti otevřen semestr nový, zimní, nebylo již žákův do klassí ani studentů do akademie.⁵⁾ Konfirmací k mistrům učitelským v týž termin sv.-havelský zapsáno praskrovný počet, což svědčí, že válečný čas všude překážel; učitelé bezpochyby se drželi dosavadních míst nedůvěřující jiným. Pokud v knihách psáno, dání jsou noví učitelé jen do Velvar, Nymburka, Kolína a do Dobrovice.⁶⁾

K polepšení mravů volání jsou pražští učitelé toho roku 1620 ponejprv 29. února. Petr Fradelius prorektor vyčítal jim krčmenný život, po placích a ulicích prý běhají v šatě kejklířském, nač sobě nedávno se slzami administrátor konsistoře stěžoval. Potom pustil se do nich káravou řečí děkan vyčítaje, že nedbale vodí své žáky do university, a když je přivedou přec, že žáci z auditoria utíkají zanechávající síně prázdné; prý se poručí pedellovi, aby utíkající chytal a zavíral do kurníka. Jménem učitelů Jan Bastnerus tehda mistrům odvětil, že s žáky je potíž, kdyby se na ně příkřeji nastoupilo, utekli by ze škol, utíkajíť prý beztoho. K tomu mistři dali odpověď, jejíž konec byla špička ostrá a zdravá. Prý není potřeba státi o množství žáků, lépe mítí jich málo, ale hodné nežli lotry;

¹⁾ Str. 24.

²⁾ Tamže 36.

³⁾ Tamže 7.

⁴⁾ Tamže 7.

⁵⁾ Rukop. univ. A. 14. b. 248.

⁶⁾ Tamže 350.

jinač ani nelze se diviti, že žactvo nepořádně živo, aniž se i scholarchové spolu dobře nesnášejí, zápasíce druh s druhem nepřátelsky, skutky i písmy.¹⁾

S pražskými i venkovskými učiteli bylo i v trudném tomto období na soudě universitním dosti často činiti. O jednom zapsáno, že bonfil sedláky, kterýžnž zápisem se nám zase ohlašují veřejné dějiny pohnuté oné doby: na mnohých místech tehdaž bouřili se sedláci proti surovým vojskům a nemilosrdným pánům. Dotčený učitel byl bakalář Matěj Skála Lounský. Původem Václava Vchynského hejtnan Klusák z Kostelce a na Vobědovicích zatknul bakaláře, a dal ho do šatlavy v Chlumci, protože vyzdvihoval sedláky tak, „žeby se v tom kraji nestalo nic dobrého“. Universit se zastala svého bakaláře, ale dostavši ho, zavřela ho sama, poněvadž hrozil „pozdvihnutím znovu sedláků okolních.“²⁾

Jisté nesnáze se svou jurisdikcí měli i v této době mistři se školou německou u sv. Salvatora. Ta škola „bojemogermanica“ vymýkala se svým učitelstvem universitě, jak dovedla. V lednu volán správce té školy, proč dal proti právu universitnímu intimaci na vrata, v níž oznamoval, že je to škola trivialis. Odpověděl, že chybu uznává a že prosí, aby byl zapsán do katalogu akademie, chtěl též, aby zase směl ve své škole držeti disputationes. Odpověď obdržel přívětivou, aby se tedy zapsal u rektora a děkanovi aby ukázal, o čem míní disputovati. Dostavše takto do své jurisdikce prvního správce, mistři povolali porektora, jenž slul Jan Krusswicius, a napomínali ho k pilnosti a slušnosti.³⁾

Druhou německou školu protestantskou hnali pod jurisdikci universitní sami konšelé malostranští. Vznegli žalobně, „že rektor a kantor při kostele německém v Menším městě na ujmu školy jich vejsadní zarazili sobě školu, v ní darmo učí a tudy classem germanicam v škole jich roztrhli, pročež že žádají, aby akademie školy jich se njala, poněvadž oni (ti Němci) nejsou membra academiae.“⁴⁾ V srpnu žaloval rektor mikulášský M. Daniel Pacovinus, že mu oni němečtí učitelé pletou se i do pohřbů a ubírají důchodu.⁵⁾ I tato německá škola uznala vrchní právo akademie.

Také s Betlémem byla nesnáze tehdaž. Bratrská škola při Betlémě uznávala právo universitní, ale Bratři vedli si při své církvi a škole jakoby s akademií rovnoprávní. Bylo z toho dost zlosti, zvláště když se začali Bratři tlačiti do kolleje jesuitské. V lednu r. 1620 žaluje rektor Jessenský v schůzi mistrské, že bez vědomí

¹⁾ Str. 11.

²⁾ Str. 34. 35.

³⁾ Str. 5.

⁴⁾ Str. 30. Ve škole sv. Mikuláše na Malé Straně byl v německé klassí učitelem na ten čas Jindřich Wagner Valečský. Fol. 23.

⁵⁾ Str. 33.

professorů v neděli Bratři betlémská kázali v kolleji „u mostu“ a prý sem chtějí s dovolením defensorů školu svou přenést „in praejudicium academiae.“ Mrzutější událost tohoto posledního období před bitvou bělohorskou byla ta, že se mistři hořce potkali s protestantskými stavy samými, když se totiž rozhodující páni k tomu neměli, aby kollej jesuitská dána byla mistrům. Na radu rektora Jessenia mistři napsali samému králi Fridrichovi prosbu o tu kollej, prý ji mistři, když ji obdrží, nazvou „Fridericium collegium.“¹⁾ Ale chyba lávky! Jiří Šultys z Felsdorfu s Jessenským nesli petici na kancelář a tu nepochodili. Dáno jim na srozuměnou, že jest „error in forma,“ král prý nemá v té věci práva žádného, „pročež aby vezmouce tu supplicaci, šli zase domů.“ Když rektor nechtěl spisu vzít, pan Jan Oršínovský z Fürstenfeldu obořil se na vyslance universitní otázkou: „Quem in ea re recognoscitis dominum?“ Odpověděli: „Regem!“ A zase v odvet řečeno, že král tu nic neplatí: „Rex hic nihil juris habet, vos scriptum vestrum in praejudicium dominorum defensorum concipi curastis!“ A dále vyloženo jim, že akademie s konsistocí dána jest v moc stavům, stavové že ji dali v moc defensorům, ti že mají jus mandandi, decernendi. Na konec výstražně doloženo: „Est modus in rebus, sapienti sat dictum!“

Na to Šlik hrabě vzal suplikaci, „divně ji rozbíral a natahoval“; pak jim vyčetl, že už „předěšle zamezeno, aby proti defensorům žádní dekrety nevycházeli, a byť i vycházeli, že žádné platnosti jmiti nemají.“ Naposled se ozval kancelář smířlivěji, že se na to pomýšlí, aby kollej jesuitská k akademii se připojití mohla. Odcházeje, rektor řekl k Šlikovi ostře: „Memineris nominis tui, quod es defensor!“ A s tím šli.²⁾

Scéna tato domluvná velmi. Je patrné, že se na Hradě pražském revoluci změnily jen osoby panské; moc králova byla pořád stejně mrla, prve po své chuti a vůli rozhodovali z panstva prudci a pánovití katolíci a teď prudci a nadutí urození protestanté s Bratry; jedna oligarchie jak druhá.

Se sedláky stále byla práce mistrům; professoři od února do října téměř každý měsíc jedou do některé vsi sadit konšely a soudit lidi. Leckde napomínají, aby si lid pořídil zbraně, kdyby potřeba nastala, aby mohl nepříteli odpírat. Také do kolleje jim chodili vesňané přes tu chvíli s žalobami, se spory, o výhosty, ženitby. Vyšín, z Dolan rychtář, na jaře přišel také jednou s prosbou o výhost, prý slyšel, „že takové roztržitosti chtějí býti, a academia že by měla stenčení in redditibus (v důchodech) vzít.“ Mistři divného proroka odmítli.³⁾

¹⁾ Str. 6.

²⁾ Str. 5. 6.

³⁾ Str. 225.

Hospodářské poměry stále se horšily, výtěžek z dvorů čím dál byl menší. Při tom naléhaly těžké starosti o berně. Mistři ovšem břemeno skládali na sedláky pořádným dílem. Podle snesení sněmu generálního nebyla selská berně r. 1620 právě malá. Byla z obilí vyšetého i prodajného, byla z vlny, byla osobní a konečně byla z chalup nebo domů. Z instrukce, kterou mistři dávají svým výběřím po vsích, dočítáme se, že ze strychu obilí z jara sitého bude dáti po 2 gr. mš. Kdo osívá na cizím poli, dá ze dvou strychů a ten, či pole jest, dá z třetího. Z oziunního obilí dá se ze strychu po 3 groších; kdo obilí chce prodati, zastaví se u výběřního a položí ze strychu 2 groše. O těchto groších učiní výběřní počty v kolleji měsíčně. Z kamene vlny jest dáti 8 grošů mš. Na penězích berně osobní a úroční se bude skládati nejprv po sv. Havle, každý po 20 groších; po druhé r. 1621 po neděli Oculi po 30 gr., po sv. Jakubu r. 1621 též tolik; berně domovní bylo odvésti na sv. Mikuláše r. 1620 po 20 groších a druhou na sv. Bartoloměje též po 20 groších.¹⁾

Zatím vojna ohlašovala se do života universitního pořád tuzeji. Mistři nabádají své učené i vesnické poddané k pobožnosti na ukročení hněvu božního. V dubnu posílají všechny pražské školní rektory i žáky k stolu Páně.²⁾ Tehda lid válečný ze zimních ležení chystal se do pole, a vůdce českého vojska kníže Kristian z Anhaltu byl 9. dubna v Praze oznamovat, že nemá na vojnu dosti peněz. Slovo to, jež se ozývalo do konce vojny pořád. Konec máje bila se česká armáda v Rakousích, a protikrál Fridrich i stavové čeští na všech stranách sháněli pomoci. Před svátky svatodušními přibyli na pomoc Němci z říše, a z jich surového chování u Prahy (Úhošť vypálili) mohlo pražské obecnstvo i okolní vsi poznati, co jich čeká, přiblíží-li se.

V srpnu (8. dne) voláni jsou pražští rektori se studenty svými do kolleje Veliké, kdež jim mistři tuze ukládali, aby se „pro válečné běhy a zlosti modlili“; farářové prý žalují, že žáci nechťejí do kostela v čas, vymlouvajíce se, že nemají co jísti a pít; taková výmluva spíš sluší se na zvířata než na lidi, zasloužili by „scholares, ut axungia saturentur“, aby kolomazi byli syceni. Poručeno jim, aby třikrát denně modlili se v kostele a hospod aby nechali. Ode všech odpovídaje Václav Klemens Žebrácký, učitel od sv. Jindřicha, řekl na omluvu, že faráři mnozí sami jsou modliteb kostelních nedbali. A s tím odešli.³⁾

Došlo tam, že i veselost vesničanů trestána jakožto prohřešení v těžké době. V říjnu volán michelský rychtář do kolleje, proč proti poručení královskému dovolil kejdařovi, aby hudeł muziku

¹⁾ Str. 355.

²⁾ Str. 20.

³⁾ Str. 33.

o posvícení. Nespomohla výmluva, že na housličky hrány byly k stolu pouze písničky nábožné. Rychtář nucen položití dvě kopy pokuty.¹⁾

Vojna nalehala tuzeji. V srpnu radí se mistři, jak chovati se vedle sněmovního snesení, jímž nařízena výprava desátého člověka; kolik vlastně přijde akademii vydati vojáků, když Doubečtí a Psarští skrze krupobití škodu vzali a Radkovští a Kozmičtí od vojáků jsou zloupeni. I usnesli se, aby akademie toliko devět osob vydala na vojnu. Mušketů koupili mistři rychle osm, jeden měli svůj starý.²⁾ Téhož měsíce (14. den) vyšel dekret, aby zmustrován byl každý krom nemocných a jakmile se „lermo“ udeří, aby každý se zbraní se dostavil na obhájení města; židé aby připravili 800 svých souvěrců, kteří by hasili ohně.³⁾ Tedy cítili vůdcové nebezpečenství už o něco dřív, nežli císařské vojsko vpadlo do Čech, což stalo se 12. září.⁴⁾

Když blížil se čas sv. Havla, mistři pojali úmysl na místě dosavadního rektora Jessenia, jenž byl stále zaměstnán věcmi veřejnými, voliti zase jednou šlechtického studenta pro zdatnější pomoc akademie v strachu tonoucí. Prorektor Šultys řídil volbu, a zvolen adolescens Carolus Hidprandt de Walterskirchen, pocházející z rakouské rodiny šlechtické; k němu za prorektora vyvolen mistr Kampanus. Po volbě šla k němu mistrská deputací, zdali úřad přijme, když dovoli jeho poručník Christofor de Reinegg, jemůž ihned latinské o to zaslali psaní.⁵⁾ Jináče usnesli se mistři nečekaní odpovědi pana poručníka, alebrž položili obyčejné čtení zákonů universitních na den 12. listopadu, a urozený rektor aby prý při tom něco kratičkého promluvil „pro commendatione legum.“⁶⁾

Zatím od září blížily se obě armády k hlavnímu městu. Krvavé zastávky byly ve Vodňanech, v Prachaticích, v Písku. Dne 28. září dostav požehnání od administrátora Dikasta král Fridrich jel do ležení. V říjnu byl český voj stísněn již u Rokycan. — Téhož měsíce desátý den mistři rozkázali svým vesničanům v Drahelčicích, „poněvadž se tu lid (válečný) má klásti u velikém počtu, tedy že všecken dobytek má se uhnati hned zejtra, a obili aby se všecko vezlo do Prahy.“⁷⁾ A poslední den téhož měsíce října stěžuje si v kolleji rychtář drahelčický, kterak skrze vojáky o žílu přišel, kterak mu berně od čtyř poddaných ukradli, a jemu samému „lépěji než za 50 kop míš. škodu udělali;“ 162 kop prý zakopal u zahrady,

¹⁾ Str. 370.

²⁾ Str. 34.

³⁾ Skála. Hist. IV. 245. 249.

⁴⁾ Týž 303.

⁵⁾ Rukop. univ. A. 14. b. 37.

⁶⁾ Ibid. str. 39.

⁷⁾ Ibid. str. 373.

a ty že mu někdo ze země vybral, má prý potah na syna Kokrdového, poněvadž se Kokrdův ptal dětí, kam rychtář šel, a děti pravily, že nesl peníze zakopat. Mistři učinili rychtářovi diktum, že mu žlu (jakožto znamení rychtářské) koupí; berní že mu odpouštějí, a ztráty své aby se ptal. Když 30. října došla armáda k Rakovníku, týž den udeřeno v Praze „lermo“. V kolleji byl asi znatek, neboť na zejtrí potom stržil si pedellus velikou důtku za to, že „nikdy téměř není v kolleji, když potřebí, jako ani včera nebyl, když se lermo bilo“. Pedellus poděkoval z toho napomenutí a slíbil, že bude pilnější.¹⁾

Listopadu šestého hnuly se armády ku Praze, k Bílé Hoře. V ten den, kdy osazovalo české vojsko horu, a císařovo vojsko položilo se pod ní, den 7. listopadu měli professoři staroslavné školy Karlovy poradu. Čtli odpověď rektorova poručníka, v níž má radost z té cti svého „klienta“, ale nechce, aby byl rektorem; prý by toho v zlých těch časech nezastal. Zůstali tedy professoři bez rektora. V témž sedění snesli se, aby k lepšímu a pohodlnějšímu času odloženo bylo čtení zákonů, a programma aby se teď ještě nekoncepovalo; třetí usnesení týkalo se pobožnosti. Prý konsistoř ustanovila se jíti k stolu Páně, neměli-li by učiniti též tak professorové, neboť časové jsou nanejvýš nebezpeční (*cum modo tempora sint periculosissima*).²⁾ Dvě další usnesení týkala se oudů universitních. Jednoho, byl to mistr Lednicus, citovali pro dluhy a uložili, aby je zaplatil. Druhý byl mistr Jan Horký, jenž si přišel pro listy zachováci, vyčetli mu, že vyhrožuje akademii a že hrubou zlolajností tvrdí, jakoby mistři v kollejích chovali nevěstky, čímž mní professorské manželky poctivé, a jemu prý místa tu nedopřávají. Odpověděl Horký, že se mu stala od mistra Fradelia veliká křivda, ať ho z kolleje té vystrčil (*extruserit*) a jeho věcičky (*reculas*) vyházeti dal, ale úmyslu akademii škoditi že nemá. Tenť poslední zápis v aktech rektorských před bitvou bělohorskou. Mistr Petr Fradelius stížnost na sebe neslyšel, byltě touž dobou vyslán proti uherské pomoci vojenské, aby ji přiměl k větší rychlosti.³⁾

V aktech děkanských poslední zápis nese na sobě znamení zlé chvíle; děkan prosí o pomoc a radu, kterakby kollej Karlova mohla býti opatřena, obzvláště „fišek“, v němž privilegia chována i peníze. Mistři usnesli se, že se musí svítiti celou noc na krbě, dříví že musí opatřiti Nenačovičtí, a Michelští že budou povinni přikládati a hlídati.⁴⁾

Tak usneseno 7. listopadu, den před bitvou. Po těch posledních zápisech následují dva prázdné listy v knize. Listy prázdné, němé

¹⁾ Ibid. str. 374.

²⁾ Ibid. str. 40.

³⁾ Tomek Gesch. d. Univ. 243.

⁴⁾ A. 14. b. 249.

které divně dojmají, neboť když písař potom začal psáti zase, bylo po bitvě na Bílé hoře.

Dva prázdné, němé listy v knize universitní, předtím tolik hovorné, vysvědčují o těžkém stavu, jaký v Pražských městech nastal po ztracené bitvě. Poražené vojsko Prahou utíkalo. Devátého listopadu lezli první Valoni z vítězné armády přes zeď do Prahy, týž den ujel protikrál Fridrich s rodinou, s ním mnozí páni — pověstný Pavel Michna do města se vrátil s vyzváním, aby se vzdalo. Desátého listopadu se vzdalo, a hned nastalo trápení od surových vojáků, trápení lidí i nevinných tak zlé, že musil místo-držitel z Lichtenštejna zakazovati, staviti.¹⁾ Professoři akademie Karlovy prosili vítěze Maxmiliana, Bouquoie a Tillyho o milost. Císařský vůdce Bouquoi slibil za výplatu, že nedá posádku do kolleji. Ale netrvalo dlouho, dal přec. —

S vítězným vojskem jesuité se vrátili. Rektor Pražské akademie jesuitské Valentin Coronius v převlečení pobýval už od některého času za vojskem a prorokoval císaři vítězství. Dne 22. listopadu první jesuité přibyli do domu Pavla Michny na Malou Stranu. Dne 22. listopadu Karel z Lichtenštejna, císařský zástupce, patentem nařídil, aby bez prodlení jesuité byli uvedeni do svého, což se stalo hned nazejtří; a v málu dnech potom začala se z rozkazu Lichtenštejnova oprava kolleje, v níž dotud bydlili vojáci. V prosinci bylo vše jak tak spořádáno, jesuité pobývali dotud u panny Švihovské a u nějakého ševce a jinde po domech; vstěhovali se teď plným počtem do kolleje a prý měli radost, že bibliotheka jim s dobrou částí pěkně zachována, ač některé vzácné knihy prý pohřešili. Školy jejich začaly se již počátkem roku následujícího (1621); začaly se takovým návaem a zdarem, jakoby žádné před tím bouře nebylo. V brzce jesuité měli 1500 žáků, v nichž z panstva 9, z rytířstva 37.²⁾

V knihách akademie Karlovy první zápis po bitvě stal se 12. prosince l. P. 1620. Týče se příhody, kterak pater generální vikář milosrdných bratří uchvátil universitní ves Počernice. Přišel totiž do kolleje šafář počernický s čeledí pro plat za službu; při tom oznamoval, kterak nějaký mnich zjednal sobě na dvůr Trčouský a ves Počernice „salvam guardiam“ a že do krémy uvedl několik mušketyrů. Byl to mnich z řádu bratří milosrdných. Mistři na tuto zprávu ihned poručili, aby universitní písař sjel tam a vyzvěděl, co se děje.³⁾ Písař sjel a v zprávě své líčil, kterak „spatřil na vratech gruntu někdy Ondřeje Vykydly, na vratech rychtářových i ve dvoře akademickém patenty v jazyku německém přibité pod

¹⁾ Na příklad z našich známých mistra Václ. Vlaveryna vojáci pověsili, aby z něho dobyli peněz. Skála. IV. 383.

²⁾ Schmidl. Hist. S. J. III. 233., 244., 246., 248., 287.

³⁾ Str. 374. A. 14. b. Rukopis univ. archivu Ten se tu cituje do konce. Též v Pamětech kollegiátů od Tomka. Č. Č. Mus. 1847. 612. a násled.

jménem Joannis Baptistae Savonantii Carnedi Romani, vicevicarii generalis Germaniae superioris et hospitalarii sereniss. ducis Bavariae, patris misericordiae“, jichž datum bylo dne 9. prosince. (V Praze 1620.)

„Porozuměl jsem“, takž písař vypravuje mistrům, „že týž pater žádá všech soldatů jízdných i pěších pod jurisdikci Monsur de Tille (Tilly) a jiných oficírů válečných, aby vsi Počernicem, přináležející patribus misericordiae, neubližovali, a to ex timore Dei aby učinili. Rychtář mi zprávu učinil, že mají poručení od téhož patera, aby k pánům svým (k universi) se nehlásili více. Ve dvore našlo se ječmene, něco ovsu i pšenice v snopcích . . ; střecha nad světnicí v předním stavení otrhaná byla takměř na skrze . . klišny že pobrali královšti (Fridrichovi) soldati . . dobytek z obojího dvora bez kolikasi kousků v celosti se našel, ale pater všecko i u sedláků popsati poručil, aby tím ničímž nebylo hejbáno . . Šel jsem do krémy, kdež nějaký Vlach s mušketýry na salvě guardii byl, kterémužto dav pozdravení v latinském jazyku oznámil jsem, že jsem vyslán od pánů svých, abych spatřil, kterak by se poddaní měli . . že jsem četl patenty, kterak by ta ves patribus misericordiae náležeti měla . . a poněvadž jest táž ves nad lidskou paměť bez překážky slavných císařů a králů k kolleji císaře Karla přináležela, že na místě pánů svých žádám, vedle čeho této vesnice kdo se chce ujmáti, aby mi v tom za zlé neměli. Podali mi salvam guardiam, kterouž patres misericordiae od Monsur de Tilly sobě na Počernice, (v níž není doloženo, zdalíž na Hořejší čili Dolejší) vyjednali; kterouž když jsem přečetl, oznámil jim, že ta salva guardia jest k dobrému poddaných pánů mých, ale že tu neuznávám nic býti položeno, aby ves Počernice od někoho patribus misericordiae se postupovala. Oznámili, že oni nemají mi co více ukázati, než abych se ptal na patres misericordiae při kostele kalvinském, kdež slove u Šimona a Judy v Starém městě Pražském, tu že se budu moci doptati. To slyše, jel jsem do Pražských měst.“¹⁾

S jakými city vyslechli mistři tuto dlouhou zprávu, lze sobě pomýsliti. I ustanovili, aby písař šel k milosrdnému bratrovi, jakož vojáci byli radili. Dne 16. prosince šel. Mluvil s ním latině dlouho o leccěms. Ke konci ptal se universitní notarius, jakým právem té vsi užívá pater? I vyznal kněz bez obalu, že právem vojny, ale jakoby na omluvu jal se vykládati, když prý viděl, kterak Poláci odcházejíce chtěli ves i s kořistí sem nanesenou spáliti, žádal na nich, aby mu všeho postoupili, že bude psát císaři, aby ves oddal bratřím milosrdným. Tím prý Poláci se pohnuli a ves mu vydali. Ať prý svědčí o tom chlapec, jemuž bylo uloženo ves s několika míst zapáliti. I protož by mu mohli professori zachráněné kořistí

¹⁾ Str. 375.

dopřáti, chtějí-li však s ním zápasiti, že jest hotov jim odpovídati; míní-li ho navštívit, že rád je uvidí a o té věci přátelsky s nimi pohovoří, „nicméně že slyšel, kterak v kolleji Karlově děla se spiknutí proti J. M. Císařské a tudy že budou vesnice kollegiu odňaty všechny.“

Když pak k bratru milosrdnému mistři došli sami, uslyšeli totéž, co před tím Česbivius, notarius universitní.¹⁾ O štědrý den dal týž kněz odehnati z akademické vsi dobytek do Prahy, něco prodal, něco z něho rozdal. Když byl proto 26. prosince od vyslaného z universi notaria tázán, ukázav patent Lichtenštejna, místodržitele císařského, jímž se mu odevzdávají Počernice „se vším příslušenstvím“, doložil štiplavě, vím, že máte ještě jiný dvůr s vesnicemi a mlýnem, odtud dvě mile vzdálený; z mlýna mnoho důchodů požívá kollej; collegium Carolinum všaktě již nebude collegium Carolinum, budou v ní učiti patres (míní jesuity)!

Dva dni potom (28. prosince) o desáté hodině na půl orloji professoři zase šli k pateru milosrdných bratrů, ale ten jich nepřijal hned.²⁾ Prý jest zaměstnán. Určil jim k audienci hodinu první po polední. Přišel tedy probošt Basilius, prorektor Kampanus a prof. Žabonius k hodině první po poledni. Pravili mu, když jest bratr milosrdný, aby k nim měl milosrdenství; prý jest jim teď 27 vojáků v kolleji živiti a že nemají nač, aby jim tedy dovolil vzít z Počernic obilí a slámu. Pater odpověděl prostrannou řečí (prolixa), pravil o slibu krále Ferdinanda stran založení špitálu milosrdných v Praze, mluvil o daru loupežných Poláků, tím darováním prý zachránil Počernice, a proto plným právem jsou jeho. Však že přec by nebyl proti tomu, aby někdo z professorů do vsi s ním došel, že by mohli professoři věci tam zachovaných mít s ním společně. Na konec řeči jim radil jako přítel, aby poslali někoho k císaři, byť na to vydali 100 až 200 kop, a tam aby prosili, aby zůstala Veliká kollej v držení statků. Mistři poděkovali a šli.³⁾

Zajisté pozorovali, že milosrdný bratr nepovolí a že bude nutno prositi jinde. Dolehly na ně těžké starosti. Po příchodě místodržitele Lichtenštejna byl jim archiv universitní a fiscus čili fišek zapečetěn, a Jessenius s některými náčelníky položené bouře jat; špatné znamení. Po novém roce, 4. ledna 1621 došlo ze staroměstského žaláře dojemné vzkázání bývalého rektora Jessenia, že prosí mistrův sepsatýma, pozdviženýma rukama, aby mu jako almužnou dávali na salarium týdně 7 kop, poněvadž mu všecko jmění pobráno, a on že nemá ani „obolu“ na živobytí.⁴⁾

¹⁾ Str. 376.

²⁾ Str. 377.

³⁾ Str. 378.

⁴⁾ Str. 46.

Pravda, ochotné mistři sešli se hned na zejtrři (5. ledna), aby porokovali o pomoci. Ale kolik mohli schuzeli a ustrašení ti lidé pomoci? Usnesli se, že vyslou pisaře do vězení, aby mistru Jessenskému vyřídil — novoroční přání; že mu přeji brzkého vysvobození ze žaláře, že by hotovi byli, toho vysvobození se domáhati, kdyby se jen vědělo, u koho na ten konec popracovati a která jest příčina jeho věznění; a poněvadž důchody akademické jsou příliš zkráceny, vsi odjaty i dvory, tak že od pokoření Prahy ani halěre mistrům se nedostalo, z té příčiny že mistry musí omluviti, když mu víc neposílají nežli 10 tolarů; při jiné příležitosti že mu pomohou zase tolikéž penězi. Pisaři, jenž do vězení šel, Jessenius děkoval za přání i za peníze, ale prosil, aby ho měli v paměti, poněvadž to málo, co mu poslali, bude brzo ztráveno. Pak ptal se, dostal-li se mistrům do rukou list bratřů jesuitů, jimž Jessenia poháněl o navrácení bibliotheky, kteráž za jeho rektorátu byla akademii dána. Dověděl se, že nikoli, prosil, aby tou věcí co nejvíc bylo pospíšeno, prý nechť jeho jménem praedikator u sv. Salvatora jest pobídnut, aby vrátil knihy, jež přijal z jesuitské knihovny, prve než akademii byla oddána.

Z té věci patrně, čeho se Jessenius nejvíc bál. Bál se mocného řádu jesuitův.

Odpověď mistra Fabiána, praedikatora od sv. Salvatora, byla v situaci tehdejší přímo dětinská. Prý těch knih nemůže vrátiti, poněvadž mnoho prachu spolkl a mnoho zimy zkusil, když tu knihovnu pořádal; prý dosavad cítí mdlobu v pravém rameni. Direktori prý mu chtěli dáti odměnu, on však nechtěl nic, než knihy, které by se mu zalíbily. Prý mu tedy dovolili, aby si některé vybral. I vybral si takové, jichž tam stejných víc než patero, šestero. A těch že nevydá, leč dostane mandát z úřadu nejvyššího.¹⁾

Jessenius svou řeč stran bibliotheky postrašil mistry; i odhodlali se 8. ledna 1621 dojíti k jesuitům. Šel k nim prorektor se vši radou mistrskou kromě Troila děkana; ten prý „žádné knihy z oné bibliotheky neužíval“ a proto nešel. Mistry provázel pisat Čezbivius a rektor sv.-jilské školy Martin Bujacius.

Přichozí učinili jesuitům novoroční přání; vyličovali, kterak o tu bibliotheku pečovali, chtěli prý zříditi bibliothekáře, ale nedosáhli toho; jak bibliotheku na starost si vzali, tak rádi ji prý teď zase vrátí.²⁾ Rektor jesuitský poděkoval z novoročního přání i z té péče, kterou mistři měli o knihovnu; pravil, že by byli raději viděli, kdyby mistři byli kollej a bibliotheku hned obdrželi s počátku, nebyla by tak vybita; však oznámil, že ji přijímají na té míře, jak

¹⁾ Str. 46. Opatrnost mistrů k tomuto knězi stran bibliotheky vysvítá z rukop. univ. A. 17. VI. 593; tu nechtěli mu klíč k ní svěřiti.

²⁾ Arch. univ. A. 14. b. 47.

jest, a libezně dodal, že professorům karolinským, kdyby přitště chtěli knih užiti, v tom se ochotně zaslibuje. Na rozchodě mistři prosili ještě, aby jesuité svým vlivem přičinili se o to, by vojáci z kolleje byli vyzdviženi. I to slíbeno.

Mistři na prospěch své ohrožené školy sháněli teď přízeň skoro zoufale. Právě do začátku tohoto roku 1621 připadá ona obšírná elegie, kterouž mistr Campanus sepsal zajisté s velikým sebezapřením na nezaslouženou čest dvěma „mecenášům ctihodným“, jakž di „dvěma hvězdám České země“ Pavlu Michnovi z Vacnova a doktoru Danieli Kaprovi z Kaprštejna. Elegie vydána od Kampana tiskem s názvem: „Elegia de optimo victoriae genere, quod est vincere se ipsum.“¹⁾ Jádrem jejím jest prosba, aby oba páni radami svými naklonili vítěze k milostivosti. Psána jest mistrně, a pomine-li lichotek a bombastu všem humanistickým básníkům oblíbeného, shledáme, že báseň mistra Kampana jest srdečný zoufalý hlas za smilování nad školou Karlovou, nad vším národem. Začíná se:

„Sola deos aequans homini elementia visa est
materies elegis non aliena meis.
Moverat, ut facerem, lux Lichtenssteinia, princeps
Carolus, Aonio fulta columna choro.
Ille simul nostri gratantia vota lycei
audiit, hos laeto protulit ore sonos:
Caesaris ex voto regno ut pax alma paretur,
non erit in curis ultima cura meis.
Vos, quod agit Caesar, quod Lichtenssteinus heros,
provehite, o Cechici lumina bina soli.
Vincitis affectus, malesuadam vincitis iram,
nec vestri vestro pectore regnat amor;
pergite pacatum patriis virtutibus orbem:
trux rabies procul hinc ad Garamantas eat.“

Což na česko se vykládá:²⁾ Jedině milostivost, bohy lidem rovný činící, zdála se býti příhodnou látkou pro verše mé. Bych tak učinil, příčinou jest světlo, Lichtenštejn kníže Karel, sloup Aonským (básnickým) sborem utvrzený. Ten, jakmile uslyšel blahopřání škol našich, tato slova pronesl ústy usměvavými: Nebude poslední mou starostí, by dle žádosti císařovy v království pokoj blahý byl zjedнан. Vy, dvě hvězdy České země, podporujte to, čím se zanáší císař a vévoda Lichtenštejn. Přemáháte vášně, přemáháte zloradý hněv; nevládne samoláaska ve vašich prsou. Neustávejte ctnostmi rodnými utišovati okršlek zemský; surová zběsilost ať pryč ku Garamantům odejde.

¹⁾ U Pavla Sessia tlačen. Exemplář v arch. pražs. v knize „O rádech pražských.“ Upozornil na něj univ. prof. dr. J. Čelakovský.

²⁾ Přeložil Ant. Truhlář.

Dalšími verši básník velebí pokoj, ale

„pulchrius est ipsum se vincere, pulchrius hosti
parcere; nec virtus altius ire potest.“

To jest: Krásněji jest přemáhati sebe sama, nepřítele šetřiti;
ani ctnost výše stoupati nemůže. Na ta slova Campanus přivádí
příklady z historie, volaje:

„Discite propitio, reges, diffidere Marti
Vincitur hen subito, qui modo victor erat.
Romanos, rerum dominos, haec alea Martia
moverat afflictos haud temerare viros.“

Což na hláhol český: Učte se, králové, příznivému nedůvěro-
vati Martu, náhle jest, ach, překonán, jenž nyní byl vítězem. Římany,
světa pány, pohnula tato vrtkavost zdaru válečného, aby poražených
nehanobili mužův. K tomu hned zase příklady přičiňuje. Prý
Popilius Laenas Ligury přemohl a všecky i se statky prodal za
peníz mrzký, však Řím, zapovídaje odnutí zbraň přemoženým nebo
muže poražené prodávati, učinil výrok, že ten, kdo zuří proti po-
valeným „acerbus erit“. Uvádí příklady všelijaké ze všech dob,
přivádí i Konráda Němce u Weinsberka, mluví o smířlivosti Karla V.
k francouzskému králi. Připomněv, že i Ferdinand I. k Čechům
poraženým byl přívětiv, dokládá:

„Par virtute nepos et nomine Caesar, habenas
qui nunc imperii temperat aequus, adest.
Arma deses rapuit funesta Boemia frustra
Caesaris ad tanti mox ruitura pedes.
Victa tamen surges sub tali principe, surges
patria, parcus erit sanguinis ille tui.
Tu quoque pone metus, Academi vera secutum,
assuetumque libris, innocuumque genus,
Aurea sub docto sunt principe secula doctis
talis et ira viri, sole cadente, cadit.
Sit victor magnus, major, qui temperat iras.
Rara avis haec, illi plurima turba comes.
Christiadas tales mirare fuisse Monarchas?
Gentiles mirum est hoc potuisse duces“.

Po česku: Nyní zde jest vnuk císař, výtečností i jménem rovný,
jenž spravedlivě řídí otěže vlády. Zbraně ocháblá Čechie záhubné
marně se uchopila, záhy padnouti majte k nohám Caesara tak
mocného. Avšak ač přemožena, zdvihneš se, zdvihneš pod takovým
vladařem, vlasti, onť bude šetřiti krve tvé. I ty bázeň odlož, rodino,
držící se pravd Akademových, knihám uvyklá, neškodná. Za uče-
ného vladaře zlaté časy mají učení; i hněv muže takového se
sluncem zachází. Ať jest vítěz velik, větší je ten, kdo vášně zmír-
ňuje. Toť vzácné ptáče (zjev); onoho nejčtetnější dav provází
[t. j. vítěze]. Divíš-li se, že byli tací panovníci křesťanští? To po-
divné jest, že pohanští to dokázali vojvodové.

Dalšími verši zase básník příklady přivádí o Filipovi Makedonském, o Alexandrovi, o některých vůdcích římských, o Pompejovi, Caesarovi. Ba i Hunny chválí tou příčinou. Když to vše vylíčil, básník volá s velikou ponížeností:

„At modo degeneres animi quo tendimus ausu?
Dextera cui tandem parcere nostra parat?
Pernicies belli quasi non ferat aspera secum
plurima, nos culpis haec cumulare juvat.“

A končí oslovením pana Michny a Kapra:

„Vos qui consiliis regitis melioribus Orbem,
victorum faciles flectite ad aequa manus.
Sic vos alma beent iucundae tempora pacis!
Sic vos posteritas grata sub astra vehat!“

Což na česko: Avšak zvrhli duchem, kam spějeme v odvážlivosti? Koho medle šetřiti pravice naše se chystá? Jakoby zkáza válečná nepřinášela s sebou krutostí přemnoho, my k tomu ještě viny nakupiti jsme ochotni. Vy, kteří radami výbornými svět řídíte, ruce vítězů ochotně k mírnosti obraťte. Tak nechať vás oblaží zdárné doby příjemného míru; tak ať vděčné potomstvo ku hvězdám vás povznese.

Známo z dějin, že oběma těm mužům Campanus jménem ustrašené university pěl darmo.

Od počátku roku 1621 pracovali mistři snažně o to, jak by se zbavili vojáků. Bouquoi vzav výplatu, jakož svrchu dotčeno, nedostál slovu; Michna pletichář slíbil mistrům, že jen do jediné kolejje dostanou vojáky, jiné že budou ušetřeny. Druhého ledna 1621 mistři píší Adamovi staršímu z Valdštýna na Hrádku nad Sázavou, nejvyš. hofmistru, „kterak pominulých dnů netoliko do kolejje císa. Karla proti záměru od p. Michny nám učiněné... soldati i do jiných kolejjí jsou v mnohých osobách dáni, takže do kolejje Veliké 27 soldátů a vojaček pět do auditorium zimního a do classes jsou ložirování a na náklad, kteréhož sama ta kolej přes sto kop míš. jest vynaložila, vychovávání, a když ti vyzdvižení, zase jiných 20 dáno“. Mistři prosí o umenšení počtu vojenského a zároveň o přimluvu u Lichtenštejna, aby milosrdný bratr jim vrátil ves, dvůr a dobytek, co jim vzal.¹⁾

Dva dni po tomto psaní (4. ledna) šli mistři osobně k panu Valdštýnovi. Ale nedostali se k němu. Vyšel z pokoje Valdštýnova dr. Kapr, člověk stejného rázu jako Michna, a ten pověděl mistrům radu, aby o soldatech podali obzvláštní memoriál. I učinili tak a přinesše 12. ledna memoriál o soldatech, uslyšeli od téhož Kapra, že musí stran soldátů i stran patera milosrdných, tedy stran „obojí

¹⁾ Str. 852.

véci“ pospolu býti sespsán jeden memoriál.¹⁾ Sepsán tedy memoriál takový, a probošt s písařem nemohouce proniknouti k pánovi, podali ho Rudolfovi, nejstaršímu synu pána z Valdštejna, aby ho panu otci předněsti ráčil. I přinesl ochotný mladík vzkaz mistrům, že „Jeho milost pan táta ráčí se chtíti o vyřízení žádosti p. professorů k J. milost. knížeci (Lichtenštejnu) přimluvití.“²⁾

Memoriál skutečně dodán Lichtenštejnovi, jenž ho pro zprávu odeslal milosrdnému bratru Janu Baptistovi Romanovi. Bratr také bez otálení odpověděl, a mistři si již 20. ledna ve své paměti kolejni zapisují, co bratr Romanus k jich supplikaci knížeti dal v odvet: . . . „Poněvadž mně, milostivý kníže, táž dědina jako kvartýr a zatím per modum provisionis, sloužíc já s bratry jako jiné soldati při armádě osvíc. kníž. bavorského za nejvyššího špitálního, od J. mil. p. generála p. z Tilly dána jest, a majte též skrze milostivé J. M. císařské nařízení zde zůstatí a vedle řádu mého špitál pro nemocné vzdělati, poníženě žádám, že mně nadpověděnou ves s jejím příslušenstvím jakožto kvartýr nic déle než za 5 neb 6 neděl zanechati milostivě poručiti ráčíte . . . což že pro náš, všemu křesťanstvu v nemocech sloužící řád na tak malý čas učiniti ráčíte, dokonce nepochybujte ve V. kníž. milosti opatrování poníženě se poručím.“³⁾

Pět dní potom (25. ledna) mistři podali na list milosrdného bratra knížeti poníženou odpověď a vysvětlení.⁴⁾ Připomenuli, že žádost Jana Baptisty jest „na protržení privilegia na touž ves a dvůr od císaře Karla IV. otce této vlasti“ daného i „na záhubu chudých studentů, nás všech i učení Pražského předsevzata.“ Poněkud prostoduše mistři přivedli v dalších řádcích výstrahu tomu, kdo by privilegium rušil. Takového člověka odsoudil Karel k pokutě 1000 hřiven „auri purissimi“, kteréhož zlata část připadnouti má fisku císařskému, část uražené universitě. Jináč prosí knížete, aby „na ně milosrdným okem pro čest a slávu boží vzhlednouti ráčil“, a slibují mu (podle starého dobráckého i sousedského zvyku), že nepominou se odsluhovati toho, co se tu pro učení Pražské dobrého stane.

Lichtenštejn asi uznal, že se mu plete Tilly a pater misericordiae do pravomoci a proto hned nazejtří podepsal kratičký dekret, jímž nařídil jménem císařovým, aby pater vydal ves a dvůr prorektoru a professorům „až do dalšího J. M. císařské milostivého nařízení.“⁵⁾

Zajisté s ochotou i radostí donesl písař universitní s mistrem Spissiem dekret Lichtenštejnuv k milosrdným bratrům. Pater Baptista

¹⁾ Str. 853.

²⁾ Str. 855.

³⁾ Str. 856.

⁴⁾ Str. 858.

⁵⁾ Str. 859.

vyslaným odpovědi nedal, prý tu má jednoho bratra kardinála pohostinu, až prý porozumí spisu, dá odpověď na kancelář. Dal-li odpověď či nedal, nevíme, ale to jisto, že dekretu neposlehl, vsi nevydal, ji dále užívaje a vesničany všelijak týraje. Dne 30. ledna mistři prosí zase v kanceláři, aby „nad dekretem ochranná ruka“ se držela, a kníže aby poručil, „aby bez dalšíchouskoků pater misericordiae vsi a dvoru postoupiti povinen byl.“ V té prosbě mistři lichotí Lichtenštejnovi, že je milovník a patron literního umění. Prosbu přijal Daniel Kapr a hned poručil písaři akademickému, aby v jednu hodinu po obědích dostavil se do kanceláře zase, že k té hodině bude obelán i pater milosrdný. Písař dobře viděl, že vyšel rozkaz, aby „ten kněz Baptista Romana“ se poslušně dostavil. Ale kněz ani tenkrát nedostavil se. Písař akademický trpělivě čekal od hodiny až do tří hodin, však milosrdný bratr položil rozkaz, jak tehda říkali, za hřbet. Ve tři hodiny oznámil vyslanci akademickému pan Kapr, že „Jeho milost knížecí ráčí této věci odkládati do příjezdu Jeho milosti císařské.“¹⁾ Tuto kapitulaci nelze jináč vysvětliti, než že se kníže patera bál, a to tak tuze, že dopustil i znevažení svého rozkazu.

V témž měsíci lednu, kdy ony těžké starosti na mistry naléhaly, zahájena po bitvě bělohorské první zase řízení sedlská, o jiném životě — obzvláště školském — nemohlo býti ani řeči. První řízení svrchu oznámené stalo se 14. ledna. Přišel Kříž z Dolan, aby mu Bečka z Velvar vrátil krávu. Dva dni potom chtěl Bělocký z Michle výhost; prý se obává, aby v této roztržitosti pod jinou vrchnost se nemusil dostati. Tato slova svědčí, kterak již byla rozšířena pověst, že mistři přijdou se svou akademií o všecko. Bělockému výhost povolen, ale nevydán; prý ho dostane, „dála-li by se proměna, čehož pán Bůh uchovati rač“. ²⁾ O výhost ze statků misterských hlásí se od té chvíle ještě nejeden, a je smutně zajímavé, že také nejeden poddaný člověk tou i jinou příčinou ntíká se proti mistrům k Lichtenštejnovi. ³⁾

Ze zápisů městce ledna zajímavější a ovšem zcela pochopitelný je ten, jímž se mistři tuze hlásí o peníze, kteréž jim Příbramští již od roku 1619 zadržují. Byl to plat, jež Mikuláš Karyk z Řezna odkázal na vychování kazatele betlémského. Mistři teď (22. ledna) upomínají o 240 kop miš. Příbramští ani neodpověděli. ⁴⁾

V únoru padla nová do kolleje Karlovy rána. Sešli se 25. dne professoři a zarmouceně četli dekret Lichtenštejnův a rozkaz, aby místa prostrannější v kolleji Veliké vyprázdněna byla pro sklad obilí. Sněsil se, že poprosí zase Michnu; že mu předloží, kterak je

¹⁾ Str. 861.

²⁾ Str. 250.

³⁾ Str. 899.

⁴⁾ Str. 1024.

kollej „ruinosa“, ale že se nestaví nikterak proti rozkazu. Dr. Basilius s písařem šli k Michnovi, kterýž pravil: „Ten pan profiantmistr vysoce velmi v povolání svém sobě vede; pro obrok na 150 kop koní¹⁾ příslušející tak velikého stavení potřebovatí chtěje“. Dekretu nechav za sebou, propustil vyslané, kteří zvěděli asi jen tolik, že se Michna na jiné, kteří v Praze se roztahují, zlobí. Že by pomohl akademii, zapsáno není.

Vůbec tísnily mistry tak těžké starosti a strachy, že s ochotou chopili se počátkem března zoufalé rady, psáti list císaři do Vídne. Professor Jiří Šultys se jim v tom otevřel, že pojedje v příčině pana otce svého tam, a že by supplikaci professorův vzal s sebou a že by u kancléře jednal dobré akademické. Mistři vyslali se Šultysem spolu i písaře svého mistra Jana Čezbivia Stříbrského, davše jim oběma společný list věřící.²⁾ Supplikace latinská, kterouž měli vyslanci podati císaři, byla jen v dvaceti sedmi řádcích, ale nad míru ponížená. V ní praví, že padají ke kolenou a vyznávajíce svoji bídu a hloupost (*stultitiam*), že prosí o milosrdenství, jež dosavad nebylo nikomu, kdo prosil opravdu, odepřeno. „Vyznáváme, že jsme zbloudili, vyznáváme, že jsme proti nebi i Tvé Cís. velebnosti hřešili; „*cur non cum motis superioribus inferiora moverentur hic substitutimus? Cur multis hinc ad aram caesaream confugientibus comites non fuimus? Cur multa non videnda vidimus?*“ Necht jiní své vymlouvají, my na sebe žalujeme; neboť výmluvy toho způsobu pokládáme za obžaloby. Při soudcích stůj toto: neučinili jsme, nemohli jsme, nebyli jsme pro radu tázání, nebyli jsme vyslyšeni; studia naše, míru jsouce družky, míru mají potřebl, mírem se sílí, pořád jsme vojnu zamítali. K otcí vlasti toto díme: Odpusť, otče vlasti, chybili jsme, bez uvážení jsme jednali, želtíme toho; Císaři Karlu V. (jehož památka jakožto jednoho z předků Tvých že jest Tvému císařsk. Veličenstvu vděčna, o tom nepochybujeme) velmi se líbilo, že vojvoda milánský, zanechav na straně listů věřících vážností panovníkové se připověděl: což my človíčekové neměli bychom se milosti Tvého Cís. Veličenstva připovědět? Vyznáváme, jsme rozptýleni, učitelé i žáci, však nepravosti naše nás rozptýlily. Statky akademické stojí zhubeny, an Bůh naše hříchy vojnou tresce. Ves Počernice jest nám vyrvána ctihodným knězem Janem Baptistou Romanem, bratrem milosrdným, ale milostí otce vlasti může býti vrácena. Utíkajíce se tedy k Tvoji cís. Velebnosti a milosrdenství při pravici té, jež dobyla vítězství, prosíme, abyste, v čemkoli jsme hřešili, nám odpustiti ráčil a akademii v největším jejím zármutku (což druhdy milostivě bylo přislíbeno) přízniv býti ráčil a privilegií jejích zachovati dobrotivě.“ Na konec slibují, že se budou za další vítězství císařovo modlití. Podepsáni jsou „*Vestram sacram caesa-*

¹⁾ Po straně si vypočetli písař, že to 9000 koní. 48.

²⁾ Str. 49.

ream Majestatem suppliciter colentes subditi prorektor et professores universitatis studii Pragensis.“

Pod datem 5. března akademikové psali též kancléři Zdeňku Popelovi z Lobkovic prosbu o milost a slitování; připomínají, že se císaři nic neomlouvají, ačkoli by mohli leččeho na svou omluvu užít; vědíť prý z historie, že u vítězův a císařů výmluvy bývaly začasté spíš na škodu, načež přivedli příklad z Valeria o Aetolech. Na konec prosí pána o přímluvu, aby vrácena jim byla ves Počernice, a vojáků v Karolinum bytujících aby byli zbaveni.¹⁾

Než se poslové vrátili z Vídně, Lichtenštejn poslal do university dekret, aby se zpravili, kolik jest té kontribuce od těch, „kteří jsou se defensorové jmenovali“, nařizeno, sebráno a nač sebráno. I odpověděli mistři hned, že o jiných kontribucích krom sněmovních nevědí a tušice, kam kníže míří, přidali: „My ani v jejich (defensorů) radách, ani při jednáních jsme nebyvali a toho se ničehož nedotýkali.“²⁾

Ve Vídni poslové universitní nepochodili dobře. Jiří Šultys dne 20. března odevzdal kancléři obě prosby. Kancléř sic slíbil věc fედrovati, ale odkládal pak den ode dne a císaři ponížené prosby pražských akademiků nepodal. Když se vyslání k němu dostavili, nejednou se do nich ostře pouštěl stran bývalého rektora Jessenia, vyčítal jim, že dopouštěli stavům a direktorům v koleji se scházeti a v ní se proti císaři „puntovati“, prý měli aspoň „protestirovati.“ Vyslání odpovídali na vše skromně a konečně prosili o propuštění laskavé, neboť svátky byly přede dveřmi, a ve Vídni draho. Co kancléř universitě vyčítal, Šultys ve své relaci uvedl dle důtek kancléřových v kusů třináct. První, že akademie uvedla Bratry do Betléma; dále že universi nechtěla uznati císaře za „loci ordinarium“, čímž samým první pochodeň války zanicena. Tato příčina bude se také Betléma týkati a je patrně vysroubovaná. Třetí, že akademie změnila starodávny život a zvyky; že coelibat professorů zrušila, že communitatem odstranila; dále že professory pikhartské a kalvinské uvedla, schůzi v Karolinum bez protestace dopouštěla; že Jessenius rektor statků koleje jesuitské byl velice chtivý (inhiavit); též rektor zapomenuv předešlé milostivosti radou a svolením akademie vydal ostrý spis proti domu Bakouskému; korunovací na království Uherské chtěl zmařiti a potomně konal poslanectví k sněmu uherskému proti císaři. Dále že rektor králi Fridrichovi dary a básně holdovací nesl; akademie že s ním souhlasila v spiknutí; také že jméno císařské jmenovali v koleji s nenávistí. Jedna z příčin, proč nedostalo se vyslaným odpovědi laskavé, byla nače všecky tím zajmava, že mohla universi viděti v ní osud svůj ne-

¹⁾ Str. 50.

²⁾ Str. 52.

daleko příští. Prý kollegia i akademie všechna byla druhdy zřízena katolíkům, statky její vrátiti by se měly katolíkům ne násilím, ale právem statků krádežně vzatých (jure repetundarum).¹⁾

Vypravovali vyslanci, že jim kdos ve Vídni „ponavrhoval“, aby se akademie ještě ku knížeti kurfiřtu saskému o příměluvu k J. M. císařské utekli, nebude-li on přímělovou svou akademii platen, že bude zlá naděje o ni. Vyslechše relaci, mistři tuto radu oblíbili hned. Jenom šlo o to, kdo by vzal tu legaci do Drážďan na sebe. Pisar nechtěl. Konečně vzal to na se Šultys s knězem mistrem Viktorinem Vrbenským, jenž na ten čas práci církevní nevedl. Však i ten, než svolil, vzal si půldruhé hodiny na rozmyšlenou.²⁾ Cítil, že věc nebezpečná.

Nevíme, který z professorů napsal list kurfiřtu Janu Jiřimu a druhý list přímělvný k bývalému pražskému kazateli protestantskému dru. Hoč, jenž byl rádce kurfiřtův. V listech těch nařikají mistři slovem „fuimus“ — byli jsme, po nás veta, ale jinaké jsou listy psány opatrně a jen prosebně a ne žalobně.

Dne 14. dubna odjeli vyslanci do Sas. Po jich odjezdu rozhodli se mistři o obnovu úřadu universitního. Povoláni jsou podle zvyklosti rektorové pražských škol a mistři i bakaláři kde kteří, a prorektor mistr Jan Campanus 23. dubna měl k nim řeč o nemilostivosti časů a těžce připomínal, že akademický fiscus zapečetěn. Pak složil úřad, zvolení volenci k volbě nové. Hodinu se radili volenci v museu Troilově. Troilus, děkan fakulty, jeden z volenců, po hodině oznámil ve jménu sv. a jediné Trojice boží, Otce, Syna i Ducha sv., že zvolen za rektora mistr Jan Campanus; za místo-rektora Daniel Basilus; consiliiarii čili radou jim budou mimo professory též z učitelů pražských mistr Gerson Gruneus, scholiarch od sv. Salvatora z německé školy, mistr Jiří Meussnerus Pražský, rektor sv.-jindřišský, mistr Jan Faberius Pacovinus, rektor sv.-mikulášský malostranský.³⁾

Čtyři dni po této universitní slavnosti již Jiří Šultys referuje, co porídili při drážďanské legaci. Kancelář saský i Hoč jim řekli, že měli v spise svém zevrubně psáti, v čem akademii ublíženo. Oba Sasci chtěli, aby mistři pražští podali zprávu, v níž by dovo-
dili právo k universitě od doby utrakvistů, aby podali opis (vidimus) privilegii; aby prohlásili, že akademie nenáleží k stavům království a tudíž že neměla hlasu na sněmích, Jessenius že už není rektorem; aby položili do spisu, že dělo-li se co od nich v rebelii, že dělo se rozkazem vyšším; aby dokázali, že nyní nemají žádného kalvina

¹⁾ Str. 53.

²⁾ Str. 51. Tyž mistr učiteloval r. 1603. na škole sv. Štěpána, r. 1604 v Hradci Král., r. 1606 v Náchodě a tu oženil se (Hraše, Náchod. 375.), pak byl zase v Praze.

³⁾ Arch. univ. A. 14. b. str. 56, 57.

mezi professory, aniž jakého kdy vezmou jiného než toho, jenž vyznavač konfessí augšpurské, a konečně aby vyjevili v spise, kterak a kým vzaty jsou od akademie vsi.

Professoři tyto rady všechny ujali a ustanovili se, že všecko v novém listě prosebném saskému kurfiřtovi „modeste“ (střídmě) podotknou; pak rektor tázal se: „Porozumíná jest, že k opatření té věci potřebí bude privilegii, a jsou v fisku spečetěná, mělo-li by žádáno býti od jeho milosti knížecí, aby fišek odpečetěn byl?“ I to ujali professoři tím rozumem, že napíší supplikaci Lichtenštejnovi, kterouž mu ranním jitem donese Basilius a Žabonius. Budou v ní žádati za otevření fisku a doloží příčinu toho, „jak sama v sobě jest upřímně.“¹⁾

Však Bůh pomozí! Prorektor a děkan se supplikou pochodili tuze špatně. Michna z Vacínova se do nich hrubě pustil, proč směli bez vůle knížecí ven ze země k kurfiřtu saskému vysílati a Jeho mlst. císařskou s kurfiřtem „strubovati — a potentáty v hromadu vaditi.“²⁾ Zahanbeni, zastrašení vrátili se akademici do kolleje. V smutné zajisté konferenci uradili se, aby oba legátové, kteří byli v Drážďanech, došli k sekretáři v místodržitelství Michnovi a tu se „toho zpravili a purgirovali“.

Kněz Vrbenský a mistr Šultys podnikli mrzutou tu cestu k zpyšnělému povýšenci. Nešťastní legáti prosili ho, aby byl laskavým patronem. Sotva to doříkali, osopil se zlobně na ně. Pak si podal jednoho po druhém. Knězi Vrbenskému vyčetl, že v Drážďanech žaloval, kterak kněží lutherští se z far vyhánějí a „biskupští“ se dosazují, to prý není pravda, prý vše zůstává in suspensio. Zatím kněz Vrbenský byl sám z těch, kteří byli od fary vypuzeni pro víru. Také vyčetl Michna knězi, proč směl v legaci jíti, když není professor a když akademii se žádné křivdy nestalo.

Kněz Viktorin Vrbenský zdvořile, pontěně se ohlásil: „Milostivý pane, mohu s dobrým svědomím oznámiti, že jsem z meze povolání svého nevykročil a jménem konsistoře nic jsem nepřednášel; . . . jsem oud akademie a zavázán dobré akademie zastávati!“ Tím chtěl vysvětliti proč přijal k sobě poslání. Šultysovi mezi jinými kusy Michna vyčetl, že měl radost z vyhození dvou místodržících. Toho se bránil horlivě mladý mistr. „Radosti z vyhození jsem neměl, neboť mohou mi to vysvědčiti poctiví lidé, že jsem všecek mrtvý byl, když jsem se z kanceláře ven dostal!“ Na to Michna špičatě: „Třeba-li jest bylo vám tam choditi, jsouce vy professor když jste raději tehdejší lekci četli!“ K tomu nebylo lze nic kloudného odpověděti. Oba vyslaní prosili Michnu zas a zase, aby se nehoršil a nad akademií držel ruku.³⁾ Rozumí se, že je odmítl.

¹⁾ Str. 58.

²⁾ Str. 59.

³⁾ Str. 60, 61.

Bylo asi dobře znáti, že konec akademie Karlovy, už dávno před tím na radu Lobkovice, Slavaty a Martinice a řádu jezuitského ustanovený, legací do Saska se uspíší. Bude o důvod víc. Byla to 3. května asi zase smutná konference, v které Šultys vypravoval o Michnových řečech a důtkách. Dohodli se mistři, že dopíší samému knížeti o svých dobrých úmyslech a ukáží nevinu. Však sotva skončili poradu, už tu byl posel, aby nazejtří dostavili se do radního domu v Starém městě z rozkazu knížecího, přičiny že jim budou tu oznámeny. Nové leknutí. Nazejtří v třináctou hodinu Basilius a Žabonius musili doslýchati v rathouze knížecí přísný rozkaz, aby kurfiřtu saskému nic nepsali, a výčítku, že v kolleji podnikají schůze a novou rebellii. I omlouvali se mistři ústně i písemně velmi ponížene, že scházejí se v kolleji, zvláště v sobotu, ale ne za příčinou rebellie, ale za příčinou sedláků, z nichž jedni výhostu žádají, jiní grunty prodávají a jindy jinak; někdy povolává se do kolleje žákovstvo a správčové školní, kdež se napomínají k pilnosti a k zbožnosti. Co se tkne kurfiřta, k tomu sic že poslali, ale ne s žalobou nýbrž za přímlovu k císaři Jeho milosti, aby svobody akademie v celosti mohly býti zachovány potomkům.

Mistři také poslali opis prosby drážďanské Lichtenštejnovi.¹⁾ Dne 4. května odnesli svoje omluvy a prosby před pokoj pana Michny, kdež je přijal písař. Tři dni potom stáli zase v předstíni mocného Michny a tu se dověděli, že supplikace jejich ani omluvy nejsou od jeho milosti knížecí přijaty, naproti tomu že se jim poroučí, aby hned napsali kurfiřtovi omluvu, že mu neposílají těch artikulů, kterých rady jeho v Drážďanech od vyslanců university Pražské byli požádali. Koncept nechť Michnovi ukáží. Aby mistry spíš pohnul, Michna pravil s plnou jistotou, že budou mít „říšek“ otevřený. Však buď lhal jako nedobrý, buď potom nucen byl zase změnití úmysl svůj. Fiscus akademický zůstal zapečetěný.

Zatím mistři s poníženu poslušností, aby nepřítznilce své ukrotili, honem napsali koncept dle rozkazu Michnova a poslali mu ho. Koncept se nelíbil pánům, vrátili jej tedy. Prý jakoby v něm Lichtenštejn byl viněn; professori nesmějí nikoho z ničeho vinit. Šlo Lichtenštejnovi, jakož z politické historie známo, o to, aby protestantský kurfiřt, jenž ze zlosti, že ho Čechové neučinili svým králem, byl se přidal k císaři, teď nikterak nepozoroval, že se chystá násilná reformace katolická a dokonalé vyhubení protestantstva; bál se zajisté Lichtenštejn, že by lehké svědomí protestantského kurfiřta přece se pohnulo. Proto bylo vyslání do Drážďan se strany professorů tak veliké provinění, proto musil účinek toho posláni, prve nežli skutkem se stal, zmařen býti.

Poslušní professori přinesli Michnovi nový koncept. Pán nahlédl veň, a poněvadž se k jeho úmyslu ještě úplně nehodil, Michna na

¹⁾ Str. 62, 63.

professory osopil se velmi drsně a pokládaje mistra Jiřího Šultyse za rozhodujícího v universitních věcech, dal se urozený pán v nadávání Šultysovi, stíraje si zlost na vlasech jeho zrzavých. Právil, že professoři „nechtějí než přece šibalovati a přece, jakž jsou přivykli, se puntovati, ježto jim k tomu nedopustíme přijíti, a žádný není vinen než ten červenka, který všechny jiné spravuje, a on to musí vésti, ježto vl, v jakých jest termínech (v koncech), tak že ten poctivý muž mistr Filip (bude asi Fabricius) před J. milostí císařskou i mnohými vzácnými lidmi sobě na něho stěžoval, že po vyhození tak vzácných pánů směl se na něho mistra Filipa posměšně usklíbat i nad ním se potřásati, iste homo rufus et nequam.“ (Zrzavý lotr.) Na konci vypustil pohrůžku Michna, prý bude věděti s pány co činiti, a mistři ať si dělají jak libo, ať se přiznají, že jsou legátům poručili stížnost vésti, neb ať koncept od Basilia sepsaný ke knížeti saskému pošlou, nebo ať od poslání jeho upustí.¹⁾

Rozumí se, že po takové pohrůžce ustrašení mistři zhotovili koncept do Drážďan nový, a písař akademický nesl ho bez odkladu Michnovi. Dvakrát mu ho nesl. Ponejprv nebylo Michny v kanceláři ani doma, byl na panketě na nových mlýnech u pana Sezimy z Vrtby. Po druhé, bylo 12. máje, zastal pána. Pán přečet pravil krátce a rozhodně, že z mistrů „nechce pravda jíti“; kníže Lichtenštejn prý chce, „ut aut academia poenas luat, aut se purget.“²⁾ Pokutu trpěti nebo se očistiti!

V kolleji Karla IV. zase porada o koncept. I byli mistři s Šultysem na konec odhodláni, že pro dobrou vůli v novém konceptě zaprou své legáty a že učiní všechno, co Michna poručí, ale jakožto počestným lidem vidělo se přec prve promluvit s druhým do Drážďan vyslaným, s knězem Viktorinem, svoli-li tomu, aby se napsalo v koncept, že on i druhý vyslaný u kurfiřta nemluví pravdu, když ličili útisk university. Předložili knězi koncept, v němž stálo, že legáti svou mez překročili, že není pravda, co říkali, Karolinum že nikdo mistrům nebéře, chrámy tolikéž že jsou protestantům zachovány a vůbec že mistři „hos rumores et similes tamquam a nobis nunquam profectos improbamus et ut minime veros rejicimus,“ tedy že všechny takové a podobné pověsti od sebe zamítají jakožto zloha nepravdivé.

Konečně — bylo to 14. května — byli mistři od Michny přivítáni přívětivě. Latíně k nim hovořil: „Kdybyste byli hned s počátku tak psali, byli byste svým věcem dobrou dali radu!“ Mínil ještě, že by měli v konceptě Lichtenštejna docela očistiti slovem, že co dělá, vše dělá veřejně a zajisté dobře. Není zřejmo z pramenů, přijali-li mistři i tuto radu. Při rozehodu poručil Michna mistrům,

¹⁾ Str. 68.

²⁾ Str. 69.

aby list ke kurfiřtovi z konceptu věrně opsaný a pečeti opatřený mu dodali, Lichtenšteju že jim nikterak nevěřil, že tedy v list nahlédne a do Drážďan že ho pošle rychle sám.¹⁾

A tak stalo se. Dne 22. máje přijal Michna list,²⁾ jímž universi sama lhouc, vinila své legáty ze lži, a nejvyšší hofinistr Adam z Valdštiny sobě na péči vzal list dodati do Drážďan.

Ohlédněmež, kterak se podobal do té doby vlastní život v universitě a čím se jinak zabývala. O vědecké a školní činnosti není tohoto r. 1621 až po máj psáno nic. Ale v klassích při universitě něco žáků aspoň od jara bylo přec. Prosíť v máji Venceslaus Malobicenius, praceptor classicus secundus, o zvýšení saláru. Teď, v takové nouzi! I odpověděli mu, že je zle, žáků že málo; ale že by mu přidali platu, kdyby chtěl spolu zastávati službu pedella. Odvětil Malobicenius, že nechce býti pedellem, že už věku pokročilého a na nohy že nemůže. A za prvního učitele classium, Bergera, prosil sám Basilius, aby mu zaplacen bylo, prý nemůže za to a jím to nesešlo, že pacholata přes zimu do classes nechodila. Dáno mu na tu přímluvu 30 kop míš.³⁾

Že také na školách městských v téže době žáci pobývali, a tedy že se přec vyučovalo, to jde jasně ze žádosti osadních sv. Štěpána ve zdi. Chtěli v témž měsíci máji od professorů, aby chodili žáci od sv. Jiljí zpívat v neděli k nim do kostela.⁴⁾

Víc než o škole zápisů touž dobou nacházíš o nedostatku peněz v universitě a o snaze přijíti k nim. Z těch snah za zmínku stojí jedna smutná. Dne 13. máje mistři píší Lichtenštejnovi, že před léty mistr Daniel z Veleslavína 100 kop českých si vypůjčil od professorů, potomně r. 1605 tu summu Anna Bohutská z Aventina, bývalá manželka Danielova, přejistila, ale ten dluh dosavad zaplacen není; teď Samuel z Veleslavína, dědic Annin, podle jiných pro viru zběhl, a statek jeho na J. M. cíř. připadl, pročez mistři prosí knížete, aby jim byl podle té jistoty pro summu v ní obsaženou i s ourokem při purkmistru a pánech staroměstských zvod na ten dům propuštěn.⁵⁾

Hromada zápisů děkanských a proboštských i v této době týká se universitních vesnic a lidí. Některé, dobu léčící, sobě vybéfeme. Dne 24. dubna oznamuje Marek z Nenáčovic, že vojáci na ves dojíždějí a škodí z domnění, že by podruzi na vojáky vskakovali a je bili; prý jsou nevinni; mistři měli se jich zastati. Ubozí mistři a zastati! Ale nepřiznali se sedlákovi k své málomoci, spíš se na

¹⁾ Str. 70.

²⁾ Str. 71.

³⁾ Str. 77.

⁴⁾ Str. 257.

⁵⁾ Str. 382. Přepis jistoty pi. Anny Bohutské jest tu 383. Datum sobota den sv. Jiljí.

něho ofukli, že dle doslechu vesničané sami s těmi škůdci (to mnil vojáky) v krčmě piji.¹⁾ Po nich přijde v máji Ducháček Jan, rychtář z Michle, a stěžuje si, že sedláci skrze vojáky přišli o potahy a chalupníci, kteří vůbec potahů nemají, ti prý sedí jako za zdí nebo mezí. Protož prý se snesli sedláci, aby sousedé na sbírku platili po dvou kopách a chalupníci po třech, poněvadž neměli škody. Ze sedláků však Koucký pravil, než by dal dvě kopy, že raději chalup zapálí a chalupníci, kteréž popuzuje a postavuje Hladký, prý nechtějí také platiti, vyčítajíce sedlákům, že jim nadávají přilepků, a tvrdíce spolu, že sic na vojáky platili všech platů polovici, ale před tím že nedávali než třetí peníz. Mistři srovnali spor výrokem vcelmoudrým, aby dal každý, co povinen, a Hladký, který se už předešle rohatě stavěl, nechť sebe hledí, by neupadl mistrům v trestání.²⁾

A ještě jeden zápis stran vojáků, škůdců. Dne 18. máje prost Radkovští mistrů, aby jim dali přímluvné psaní k Don Balthasarovi, aby jim aspoň stavení nebyla popálena, když o všechno jiné již jsou oloupeni. Mistři s divnou upřímností odpověděli svým vesničanům radkovským, „že jest věc nebezpečná psaní činiti, nebo kdyby se Táborští dověděli, že by třeba sami je vypálili“. Vesničané chtěli tedy aspoň vysvědčení, že jsou kollejší poddaní. Toho se jim dostalo. Začalo se: „Nos praepositus et magistri Collegii Caesarei alias regis Venceslai“ a obsahovalo prosbu, aby se těm lidem neubližovalo.³⁾

V dubnu učinili mistři smlouvu o mlýn svůj v Nenáčovicích. Mlynář Matouš Berounský zavázal se do tří let ročně mistrům skládati 140 kop míšeňských.⁴⁾ Při té smlouvě jistě nemyslili mistři na možnost již krátkého panování svého. A kterak si svůj stateček drželi! Ryšlavý jakýs brzy potom chtěl koupiti universitní viničku za 15 kop. Tomu učinili mistři dictum, že by koupil rád ves a peníze kdes; mistři že nemíní svého darmo dáti.⁵⁾

Z ostatních nejednéh zápisů sedlských vysvítá, že se náš dobrý lid ani v této strašlivé době stran některých lidských křehkostí pranic nepolepšil. Vedl si jako jindy. Ze zápisů o pití a karbanu jeden charakteristický. Mistři volají 24. května jakéhos nádeníka vesnického, kde vzal peníze na pití a hru, onehdy prohrál prý deset kop, mlynářce půjčil také deset, kde je vzal. Odpověděl, že prodal klisnu za 23 kopy, kterou dostal, když Uhři utkali od Bílé Hory.⁶⁾

¹⁾ Str. 381.

²⁾ Str. 259.

³⁾ Str. 482.

⁴⁾ Str. 390.

⁵⁾ Str. 260.

⁶⁾ Str. 385.

Nejdolemnější jest zápis o Počernických vesničanech. Ti prosí svou bývalou vrchnost, mistry v Karolinum, pro Boha, aby se jich ujali, a lítí prostými slovy „své veliké soužení a nátlisky, které se nám dějí od ouředníka, nám od mnichů kostela sv. Šimona a Judy (od milosrdných bratří) vystaveného; ten, jsouc pouhý Němec a my sprostní Čechové, jemu bez tulmače rozuměti nemůžeme; proti vši spravedlnosti nás vězí, do klády, řetězů, pout vsázeti dává a že na nás, bychme v témž vězení i shnili, nic nedbá, říkává;“ pod ztrátou hrdla zakazuje choditi s žalobou do Karolinum, bez opovědi nesmějí ze vsi ani na čtvrt míle; také zbraňuje jim orati, síti, ale denně musejí jezdit s koni do Prahy a dovážeti obilí, dobytek zbitý a jiné věci. „I židy musíme voziti a s nima do Prahy se trmáceti.“ Pro Boha prosí za ochranu.¹⁾

Mistři tedy prosili o Počernice znova. V prosbě opětně lichoti Lichtenštejnovi, že jest milovník literních umění.²⁾ Prosí o přimluvu též Adama staršího z Valdštejna. Také Michna, stavě se milostivým pro tu poslušnost, kterouž mistři dokázali stran legace drážďanské, dne 26. máje sliboval pomoc svoji, ale toho přece nedovedl v sobě ztajiti, aby mistrům jedovatě neřekl, že stran fišku zapečetěného věc zůstává na resoluci císařské, a tím že jsou professori sami vinni, proč poslali „toho lháře (Šultysa) do Drážďan, který neumí se než smáti a lháti.“³⁾ Ale nepomohl Michna ani v příčině Počernic zholá nijak. Lichtenštejn se bál patera nutiti k poslušnosti a, jsa pán tak velmocný, styděl se vyznati to. I protož hledali nástrojové jeho, jako byl Michna a Kapr, jalových výtáček. Na příklad Kapr oznámil jednoho dne písaři universitnímu, že mistři ve své petici stran Počernic pochybili; prý podepsali „rector“ a zatím žádného rektora nemají. Písař ovšem odvětil, že mají rektora, jenž se zove mistr Campanus.

Od 26. máje do 26. června není v knihách universitních zápisů nižádných. Strojilo se k velikým světoznámým popravám na Staroměstském náměstí. Vykonány 21. červnn. Povědomý mistr Viktorin Vrbenský byl z těch kněží, kteří provázeli pány na popravu.⁴⁾ Bývalému rektoru Pražské akademie Jessenskému vyříznut jazyk, hlava sfata a tělo rozčtvrceno. Jedna čtvrt dlonho hnila a dšela na Koňském trhu na kůlu jsouc vyvěšena; jiné jinde. Také otec nenáviděného mistra Šultysa byl sfat. Bylo to v pondělí po sv. Vitu dle prostičkého zápisu v knize Vyšehradské „exekuci nad stavem panským, rytířským a městským ku podivení lidskému; kdož jsi tam byl, můžeš dáti za pravé.“⁵⁾

¹⁾ Str. 72.

²⁾ Str. 74.

³⁾ Str. 76.

⁴⁾ Vyhnan byv pak pro onu legaci do Sas, zemřel r. 1622 v Žitavě. Dvořák, Dva denníky 109. Jireček D. Lit. má datum 1630.

⁵⁾ Manual vyšehradský; 113 (v rukou soukrom.; byl na výstavě Národop.).

Po doktorovi Jesseniovi u vězení zůstal kšaft, jtmž odkazuje dvě stě tolarů od university sobě povinných protestantskému faráři Lippachovi, jenž ho k smrti těšil. Písař akademický Čěsbivius tuto poslední vůli přinesl mistrům. Ti v poradě učinili dietum, že akademie za ty termíny, jež v kšaftě Jessenius udává, jemu nic dlužna není, neboť v té době, když rektoroval, nebyl ještě professorem a nad to dobrovolně se nabídl, když starali se professoři o volbu rektorskou, že darmo a beze vši odměny (*gratis et sine spe praemii*) práci tu k sobě přijme. A poněvadž Lippachius nečiní o té věci ani zmínky, ať se tedy mlčením vše pomine.¹⁾ Odkaz nebožčův byl utopen v mlčení, aspoň v knihách akademických o něm už ani slůvka.

Brzy po velikých popravách zatčen z universitních profesorů mistr Jiří Sultys, na něhož, soudě dle nadávek Michnových, rozhodující pánové měli hněv veliký. Zatčen as pro legaci drážďanskou a snad i proto, že se smál Fabriciovi před vyhozením s okna české kanceláře. Ale tyto viny nestačily na zničení nenáviděného člověka. Nechali ho u vazbě domácí tím spíš, že se velmi těžce rozstonal. Pak se zřekl professury bez rozloučení s professory a proto také od nich opuštěn jest; když v záti prosil za dříví z lesa michelského „pro dítky a čeled“, mistři, bývalí kollegové, vzkázali mu, poněvadž z akademie vystoupil „insalutato rectore et professoribus a od povinnosti své odpuštění vedle statut nevzal, že nemá své žádosti užiti.“²⁾ Potom se vystěhoval Šultys ze země, boje se nového nebezpečení.

Před Šultysem ubyl profesorům jiný kollega. Byl to mistr Petr Fradelius Šťávnický (*Schemnicenus*), jenž pracoval v službě vzbouřených stavů za hranicí a dověděl se o porážce bělohorské, v cizině zůstal. Ve Vratislavi dne 7. ledna r. 1621 umřel.³⁾ Dne 2. července varhaník Esaiáš Flemingk přinesl od Karolinum věci po nebožtíku mistrovi; připomíná se jen „plášť vetchý a šampuch, za který žádal Francouz Vanetus, a jest jemu dán.“⁴⁾ V koleji Andělské zůstaly po Fradeliovi knihy. V říjnu nabídnuty zlatníkovi, jenž v koleji té bydlil; nechtěl totiž platiti 7 kop povinného nájmu vymlouvaje se, že jemu mistr Fradelius za prsteny také dlužen zůstal, a to 22 kopy; a tu tedy mistři nabídli zlatníku, aby převzal knihy po nebožtíkovi. Ale když zlatník knih nechtěl, písaři uloženo nabídnouti knihy „tarmarečnickovi“ a z peněz získaných aby uhradila se činže.⁵⁾ Toť tedy poslední smutná stopa po mistru Fradeliovi v knihách universitních.

¹⁾ Str. 78.

²⁾ Str. 87.

³⁾ Datum se uvádí v arch. univ. 17. A. VI. 614.

⁴⁾ Arch. univ. A. 14. b. str. 80.

⁵⁾ Tamž str. 541.

Mikuláš Troilus pro svoje služby v radním domě za času vzbouření podniknouti musil žalář kolikonedělní, ale že mu při nejlepším vůli nic podstatné zlého nedokázali, puštěn jest, a akademie od té chvíle všecka skládala se ze čtyř professorů — Kampana, Troila, Žabonia, Basilia — kterýmž professura proměnila se v útrapy, čím dál větší. Bez ustání tísnily je dluhy a nové berně na vojnu, kteráž brala se svou cestou dál. Ještě v červnu mistři podávají memoriál Michnovi a prosebný list Lichtenštejnovi, aby ten milosrdný pater se z Počernic odstěhoval; spolu poníženě žádali, aby sobě směli na některou jistotu, z měst universitě povinnou, některý groš vypůjčiti a naléhavě věřitele spokojiti. Začátkem července mistři obdrželi vzkázání, prý aby se všickni kollegiáti podepsali, potom že budou míti na svou žádost resoluci.¹⁾ Tedy poslušně napsali všecko znova a podepsali se všickni. A na to dostali odpověď: prý J. milost knížecí vyřízení memoriálu universitního zanechává do příjezdu císařova („an tu činiti jest o dva neb čtyři dni“); stran půjčky prý si J. milost ještě rozmyslí, „pravíc, kdo ví, nač se ty jistoty vztahují a že by s těžkostí kdo na ně co půjčil“, spíš ať se professoři vydluží něco na grunt některý.

I dali se professoři do nařikání žalostného, že nemají před rukama peněz žádných a že bojí se, aby pater misericordiae jim nesebral obilí s polí, an čas žní už přede dveřmi. To bylo 7. července. Potom nepřestali nabíhati k mocným pánům a prositi je úpěnlivě. Dne 24. července obdrželi zase touž odpověď, že Jeho milost kníže Lichtenštejn ráčí stran Počernic a dvoru Trčouského odkládati do příjezdu císařského. A když písař namítl: „Co pak má se obilí na poli nechat? Kdo pak bude žíti? pan Kapr z Kaprštejna ne bez posměšku odpověděl: „Jedině pater misericordiae!“²⁾ Na tom zůstalo.

Berníci naléhali tuze a tuzeji. Chtěli i zadržalé staré berně. Kolikráte mistři marně jednají o sečkaní nebo polevu s inspektorem berničním panem z Mitrovic a z Nemyšle. Mistři píší v září do Příbrami o dluh 360 kop; píší do Pardubic o plat betlémský za tři léta zadržený, totiž o 54 kopy.³⁾ Upomínají Žatecké důtklivě, aby poslali úrok na 1300 kop míšeňs.; prosí tu a tam, zdali by jim někdo na jistotu Kouřimských nepůjčil padesát kop.⁴⁾ Mistři před tím už něco splatili. Teď, když zase hartuseno, mínili do berně odvésti aspoň sto kop. Ale v říjnu (9.) písař přednášel mistrům v schůzi, „že těch sto kop do berně shledati nemůže, leč při sv. Havle, až bude se činže vybírat.“ Z usnesení professorského, jež stalo se na tuto zprávu písařovu, vyhlíží nouze nelíbená: prý jest

¹⁾ Tamž str. 79, 80.

²⁾ Str. 82.

³⁾ Str. 1028.

⁴⁾ Str. 88; 866.

periculum in mora, protož aby písař obecní lžice dvoje do mince nesl a dal je šmeleovatí.¹⁾

Jest div, že v takové tísni professoři měli ještě jaký taký smysl pro obyčejné práce úřadu svého. Snažili se, aby v třídách při akademii se učilo; professoři dohlédali; učilo se bezpochyby také ve farních školách, byť snad jen kuse a roztržitě. V universitě také konána ta ona přednáška, ba čteme i o disputacích a thesích, což svědět, že nevymtel život v školních síních dočista. S jedním z promovovaných mistrů měli až i spor o these a disputaci. Volají si totiž v září mistra Špisia, rektora z Týna, aby konečně disputoval a, kolik povinen, aby platil. Vymlouval se, že od čtyř neděl neviděl ani haléře (obolum). Mistři mu odpověděli, když má na pití, aby se staral též o zaplacení; prý se nenaučil dosavad tomu, že bonus Servatius facit bonum Bonifacium et Bonifacius Placentium. A na konec rozhodli, aby šel posedět do kurníka. Odcházejce Špisius vyčítal mistrům, že jiní bakaláři po pět let tu pobývali a nic nedisputovali, to že vše nerovná.²⁾ A do kurníka nešel ani nedisputoval; aspoň město potom žaluje ve sboru děkan do té Špisiovy neposlušnosti.³⁾

Že byla matrika nebo album universitatis ve fišku zapečetěna, to mělo bezpochyby nemilé následky stran immatrikulací studentův. Soudíme z tohoto případu. V červenci prosil jakýs Georgius Han-nokius, říkáje se býti zběhlým v umění mathematickém, aby mohl mezi počet stuodisů býti přijat a povolení míti k tištění kalendářů; také prosil, aby ho deponovali (za beana), vyznávaje, že v literním umění není zběhlý. Odpověděli mu, že nyní fiscus jest spečetěný a nemůže se ke knize facultatis; stran kalendářů mu pravili, že, třeba nebyl studios, přece je bude moci tisknouti, když mu to Jeho milost knížecí dovolí.⁴⁾

Jakoby svým stavem byli úplně jisti, mistři pro universitní práce v srpnu najímají nového pedella Daniela Jirkonía Cuttena; professoři v říjnu 23. sešli se porokovat o volbu nového kollegy. Probošt v Karolinum přednášel, že v kolleji „jest málo obyvatelů, kdo by měl z mistrů ad professionem povolán býti.“ Učinili professoři snesení, že jus electionis secundum statuta est penes praepositum domus, pročež aby to při proboštovi bylo zanecháno nebo aby se odložilo.⁵⁾ Tedy odložili a nedostali se víc k tomu. — Dne 16. října volen nový rektor universitní, zvolen m. Mikuláš Troilus, a prorektorem stal se mistr Kampanus. Písař jim přeje v knize,

¹⁾ Str. 90.

²⁾ Str. 87.

³⁾ Str. 278.

⁴⁾ Str. 82.

⁵⁾ Str. 396.

quibus Deus successus felices in regimine largiatur.¹⁾ Měli toho pozehnání božího věru spíš než kdy jindy zapotřebí.

Že se i v latinských školách městských i v té době učilo, to vysvitá z rozmanitých žádostí i stížností, s kterými odleekud učitelé i jiné osoby přicházely, a pak i z toho, že v starodávné termíny (o sv. Jiří a Havel) rektor vždy ještě dosazoval a přesazoval k městským školám učitele jakožto membra universitatis. Učitelé přicházeli i v této době na sebe žalovat. A co všecko nežalovali! V srpnu přijde mistr Andreas Stupanus a stěžuje si, že ondyno podával Janu Rosaciovi ruku, a ten ji nepřijal. Takové dětinství v tak hrozné době!²⁾ Vážnější jest a smutně charakteristické, že učitel ze vzorné školy akademické (classes), Malobicensus hrozí pražským kolegům, že na ně přivede vojáky!³⁾ Patrně vojáky, kteří byli posádkou v koleji a týrali ji. O termin sv.-Havelský r. 1621 mistři již malou práci měli s dosazováním učitelů na školy farní. Všecko scházelo, lhnulo. Jindy těmi konfirmacemi listy popsaný veliké, tentokrát osm osob dosazeno a konfirmováno.

Se sedlským lidem mistři měli v ten trudný čas hojná obyčejná zaměstnání. Na podzim dosadili všude nové konšely a rychtáře. Přicházeli sedláci týdně k řízení do kolejí, vyjednávali výhosty, ženitbu a jiné své věci; dosti často ozývaly se tu nářky na nouzi, způsobenou zvláště vojáky. Jeden zápis zajímavější. 4. června podal Burian Papež ze vsi Mečtř supliku, v níž vypravuje, kterak pro zabítí čtyř vojáků, při kterémž zmordování nebyl, nicméně skrze pomluvu k škodě přišel, čtyři klisny jsou mu vzaty, dvůr zapálen, dvě stě kop sám vojákům v Dobrovici dáti musil, jinak že chtěli ves vypáliti. Žádal tedy, aby sousedé přinuceni byli pomoc mu učiniti na splácení těch dvou set kop, kterých sobě byl v okolí vypůjčil; pak aby mistři psaní učinili k Henykovi Valdštýnovi o navrácení dvou klisen, které mu zdržuje klada přčinu, že jeho vinou ves Bratronice od vojáků vypálena.⁴⁾ Mistři ochotně byli po vůli sedláka, od vojáků i pana Valdštýna těžce trestaného. Pomohl-li mu však přímluvným listem, to neví se.

Líčce nouzi svou, Michelští v září prosí mistrů, aby „jich páni milovali a místo posvícení strojení 10 kop vzali.“⁵⁾ Mistři ochotně svolili, že se zřikají hodokvasu posvícenského, ale aby se vesničané vyplatili kopami dvanácti.⁵⁾ K té nouzi divná jest protiva, čteme-li, že konšel v Michli, Jakub Kolář, v Praze na toulce prohrál deset kop na jedno posezení. Kolář ovšem zapřel; prý hraje jen po krejcaru.

¹⁾ Str. 90.

²⁾ Str. 84.

³⁾ Str. 85.

⁴⁾ Str. 600. 601.

⁵⁾ Str. 274.

Vraťme se k osudům české university. Brzy po sv. Havle (23. října) léta Páně 1621 dopadla na mistry nová rána. Týž den, co se mistři usnesli prositi berníka pana Mitrovského, aby dluhů berních čekaje, přijal zatím zase nových sto kop od university, pozval si pán ten mistry a přečetl jim dekret knížete Lichtenštejna, jimž se může pro zadržalé berně z lidí poddaných uvést na ves Michli. Měla tedy mistrům i tato živná ves býti odňata. Rektor Troilus, probošt karolinský Basilius a děkan fakulty Žabonius, vyslechše dekret knížecí, zajisté ulekli se. Vlastně už vítání bylo na leknutí. Ve dveřích jim pan Mitrovský z Nemyšle děl: „Adhuc vos Pragae praestolamini?“ (dosud civíte v Praze). Urozený pan významně podotkl, že o tu ves jini stojí, jako na příklad pan Trčka, ale že „jest melius té vsi přiti leunculo quam leoni.“ Tím lvíčkem mnil sebe.

Mistři na to hned přímo neodpověděli, alebrž dali se do prosení, vymlouvajíce se, že sedláci také neplatili a neodvozuji berní pro schuzení od vojáků, pro ohně a krupobití. Prosili, aby akademii bylo sečkáni učiněno aspoň za některý den, aby se mohla objít o jistou summu. Ihned se zas ohlásil ochotný pan Mitrovský, že „jeho paní manželky paní matka má na zlatě, že by je založila, však aby on té vsi užíval do vyplacení půjčené summy.“ Mistři dali chtivému pánovi odpověď, že by od paní rádi přijali pomoc a že by jí zastavili některou svou jistotu. Toho, aby pán užíval Michle a tudy měl dvojí úrok lichevný, nechtěli přijmouti. Ale pán rázně odmítl, že na jistoty jejich paní neptá nic, aby tedy buď tu summu povinnou složili nebo jeho „poddanou kondici ujali, jinak že fiet officium a v 7 hodin v pondělí že zveden bude do vsi Michle.“

Zase prosili mistři o poshovění; prosili jen o tři dni. Pán jim přál lhůtu — do rána. Uvažme, když s nimi jednal byla už 24. hodina na celém orloji — tedy večer a lhůtu obdrželi do rána! Odvětili mistři, že jim taková lhůta nic není platna. Kde přes noc nabratí peněz? V úzkosti své prosili zas a zase. Dopřál tedy pán lhůtu do první německé hodiny po polední hned nazejtří. Tedy ze soboty na neděli.¹⁾

V týž den sobotní před návštěvou u Mitrovského ještě jiná nemilá věc vběhla mistrům do cesty. Dověděli se, že jsou u knížete pomluveni, jakoby v kolleji se nová rebellie začínala; prý se v ní kněžstvo schází a znova „puntuje;“ příčinou toho donešení prý je administrátor Dikastus, jenž se na kněze horší pro jejich schůze v kolleji.²⁾ Poslední protestantský administrátor — a udavač. Divná věc, nepodobná k víře, ačkoli ze Skály víme o nedobré po-

¹⁾ Str. 280.

²⁾ Str. 278.

věsti tohoto muže. Mistři vyslali k němu prof. Žabonia s písařem, aby pověděl, tak-li jest. Co pověděl, psaní není. Podezřelý při té věci jest ovšem to, že mistři byli v příčině té pomluvy posílání o přimluvu k Trčkovu, „o kterémž se slyší, že by chtěl Michel koupiti, prve než by jiný ji uchvátil.“ To byl onen „leo,“ jenž měl zálsuk na akademickou ves, a pan Mitrovský „leunculus.“

V neděli ranním jítrem co nejprve rektor svolal mistry na radu, kde vypůjčiti peněz na spokojení pana Mitrovského. Usnesli se, že budou mistři „per partes při patronech akademie toho vyhledávati, aby penězi založili,“ ale že byla neděle, kde koho hledati? I zase šli k Mitrovskému prosit lhůty aspoň do pondělka do 10 hodin německých. Pak prosili i Michnu, aby se slitoval, ale nezjednali nic, nežli že lhůtu prodloužil do 1 hodiny po poledni. Teď pospíchali rektor s proboštem k nějakému apatykáři malostranskému, akademie příteli, a ten ochotně s nimi šel týž den k pověstnému kupci panu Hons de Vitte, jenž s Michnou a s jinými vyššími bohatl na útraty trestaného národa, aby na jistoty půjčil dvanáct nebo třináct set kop. Kupec nebylo doma. V pondělí ráno šel apatykář k němu zase. Kupec byl ochoten. Práv, že jsou mu při berni páni berníci některý tiste dlužní, že tedy summu od profesorů povinnou bře na sebe. A skutečně šel s professory v desátou hodinu na Hrad k berni. Ale pana Mitrovského nebylo tam. Trpělivě všickni čekali až do hodiny dvanácté. Tu pán přijel. S radostí mistři proti němu vyšli oznamující, že našli dobrého přítele, který jich dluh na sebe přejímá. Však hned byli ochlazení. S koně dolů k nim pravil, že se měli zachystati penězi hotovými, jinak že on vůli knížecí naplniti musí. Ohlásil se de Vitte kupec na prospěch mistrů. Ale i toho odbyl pán, že peněz pilně potřebí hned, a na svůj dluh při berni že dostane patent do Žatce nebo do Litoměřic, aby mu tamější výběrčí summu povinnou odvedli. A po té jel pán dále k Hradu a vešel do berně do svého pokoje. Skromně mistři brali se za ním. Za dveřmi mistři Pražské školy vysoké stanuli a několikrát mu vzkazovali, smějí-li s ním promluvit; ale pán jich nechal za dveřmi. Když ustanovená hodina (první po poledni) vypršela, mistři, jakoby je zoufání popadlo, bez dovolení vešli k urozenému pánovi s prosbou, aby sečkání stalo se jim do druhého dne, že peníze přinesou. Kupec de Vitte se jim zakázal. Ale pán je přtkře odmítl; prý nemůže s tou věcí dlít. Stručně a dojemně zapsáno v knize: „Tu ještě *pro Boha* žádán byl, aby se nekvapilo, poněvadž chtěl zadržalé berně odvésti. Nemohše nic obdržeti, odešli.“¹⁾

V úterý, den potom, pan Mitrovský, pojav k sobě písaře z desk Pavla Lopatského a jiného úředníka z berně, odjel ranním jítrem

¹⁾ Str. 281.

do Michle, aby ujal ves. Tu svolati kázal rychtáře a sousedy, jimž poručil přečísti „obránný list“. Pak musili poddaní slibovati Mitrovskému na místě J. M. C. poddanost a člověčenství. Obránný list zanechán rychtáři, jenž ho hned donesl do kolleje,¹⁾ takže mistři dosti brzy zvěděli, co je potkalo.

Po tomto neštěstí mistři nesložili rukou v klín. Jali se teď se vši horlivostí sháněti peníze, aby si Michel vyplatili. A s podivem se zastavujeme nad professory, vlastně nad tím zbytečkem profesorů Karlovy školy vysoké, že v těch trudných dnech opět schystali se k zahájení nového školního semestru sv.-havelského, zimního. Zpozdili se poněkud, ale v prvních dnech listopadových začali přec. Po starodávném zvyku v začátek škol 13. listopadu mistři zavolali správce všech Pražských škol s kollegy a jinými officiály, a tu jim připomínal Troilus, rektor nově zvolený, že se už dávno nesešli a že teď při obnově úřadů, senátu a rektorátu vidí se učitele školní napomenouti, aby žili zbožně, spravedlivě, čistě; když nedávno byly jich školy od mistrů navštíveny, nenale eni učitelé pilnými, zbožnými a spravedlivými, v některých školách nebylo vůbec nalezeno nížádného prospěchu ani v zbožnosti ani v literním, a to přec není vivere pie, juste, sed fraudulentem (podvodně). Také napomenuti, aby chodili do přednášek profesorů, aby i žáky své dospělé do kolleje k přednáškám posílali, což prve opomíteli; konečně jim uloženo, aby mistři s bakaláři v université disputovali.²⁾

Snahu profesorů o život školní v této nejhorší době lze vysvětliti silným vědomím povinnosti učitelských, podporovaným utěšující myšlénkou, že přes všechny svízele žádná moc se neodhodlá universitu „podobojich“ zbaviti práv, zrušiti ji, zrušiti slavné založení Karlovo a stvrzené i spevněné tolika privilegii. Že něco toho hrozí, o tom napověděl profesorům již pater misericordiae, ale zdá se, že mistři v možnost svého i akademického konce nikterak nevěřili. Svědčí tomu již ten shon, aby zjednajíce peníze na berni vyplatili sobě Michli. Devátého listopadu 1621 mistři psali primátoru slanskému Václavu Hanžburskému, že se nejvyšší inspektores nad berní uvázali ve ves Michl, „neušetřivše ponížených omluv, proseb, supplikování.“ Prosi ho jakožto upřímného patrona učení Pražského, aby na jistotu, kteréž připsi posílají, purkmistr a páni Žatečtí pod obyčejné interesse do času sv. Jiří zapůjčili 1300 kop anebo, což se jim za lepší věc býti zdá, aby tu jistotu, která zní na 1300 kop, přejistili, že jim ji mistři postoupí.³⁾

Hanžburský ani Žatečtí mistrům nepomohli. Pomohl asi kupec de Vitte, ovšem ne z křesťanské lásky. Michel vyplacena, vrácena. Možná, že také jiní půjčili některou kopu, i mistři někteří musili

¹⁾ Str. 282.

²⁾ Str. 91.

³⁾ Str. 869.

osobně se zaručiti. Bylo professorům patrně nesnadno dluhem peníze získati; asi pověst o konci české university rozblašovala se čím dál hustěji, a to tak, že jí naposled i mistři uvěřili. V listopadu 20. dne činí totiž rektor ve sboru „relaci, že se tomu porozumívá, že by minili akademikův odbýti (t. j. že budou akademici rozpuštěni), pročež aby se páni opatrovali, jakoby měli dnes odjít a zase jakoby měli i budoucně v kolleji zůstávati; co zůstává od obilí a sen, aby se prodávalo, aby aspoň měli na cestu, budou-li vyhnáni.“ — V té smutné konferenci professorské jednáno také, jak opatřiti Basilia a Žabonia i rektora, kteří se postavili za dluh, nedávno zdělaný, v rukojemství. Onino v 1200 kopách, rektor v 300 kopách. Usnesli se, aby někdo sjel do Slaného k primasu o zapůjčení peněz, a stříbrné lžice aby se prodaly.¹⁾

Také uhodili mistři na své sedláky. Ale co z nich zchuzelých mohli vynutiti? Někteří byli na míře přímo děsné. Z Doubku na příklad rychtář Kaucký chce býti v listopadu propuštěn z rychtářství, poněvadž konšelé není, umřeli anebo jsou pobiti. —²⁾ Pozvali si do kolleje sedláky ze Psár, aby platili. Ti, že nemají z čeho „pro zhubení od krupobiti i od soldatů.“³⁾ Dne 26. listopadu mistři volají Michelské a předkládají domluvnými slovy sousedům, že jistě „vědí, kterak všickni zůstáváme v ouzkostech, takže kdyby nebylo dobrých lidí, že by o ves Michel přišli a oni že by byli jinou vrchnost měli.“ Z té příčiny aby tedy „nad vrchností měli utrpnost“ a zapůjčili jí peníze.⁴⁾ Tenkrát nedostalo se proscím mistrům odpovědi zamítavé. Sedláci poradili se mezi sebou a nazejtří oznámili, že se postarají o sto kop, ty že zapůjčí a „snad dá pán Bůh i darovati chtějí.“ Mistři rádi poděkovali a slíbili, „bude-li akademii lépeji“, že oplátí. Však v tom se rychtář Ducháček ohlásil s návrhem z brusu novým: prý proti zákazu mistrů Šrámek hrál a prohrál do 50 kop, a jiní též prokarbanili summy, z té příčiny by vlastně páni mistři měli opět sto kop požádati od těch hráčů, když mají na hru, aby půjčili oni a ne ostatní sousedé. Ale mistři drželi se pevně prvního slibu a pravili, aby se nejprv odvedlo sto kop, potomně že budou hráči povoláni a na ně se to „vzloží.“⁵⁾ Jistota v penězích byla mistrům tedy milejší. Asi tušili, že z hráčů nedobudou nic. A vskutku, když potom Šrámek a Šlapánek byli vyzváni, aby buď 50 kopami založili pány nebo aby šli do vězení, vymlouvali se, že nemnoho prohráli, k čemuž přidali ještě, že téměř všickni konšelé hráli.⁶⁾

¹⁾ Str. 92.

²⁾ Str. 489.

³⁾ Str. 496.

⁴⁾ Str. 285.

⁵⁾ Str. 287.

⁶⁾ Str. 290.

Dne 27. listopadu vrátivše se rektor Troilus, probošt Basilius a notarius akademický, pro peníze vyslaní, ze Slaného, učinili relaci, jak se jim dařilo. Za Knězevsi vystoupilo na ně 15 soldatů a vzali po plášti mistrům a jiné věci písari. Jakž večer přišli do Slaného, poslali k primasovi, směřt-li ho navštívit. Přivítal je, ale ozval se, když mu „opáčili“ žádost, že dokonce nemůže takové summy půjčiti. I žádali vyslaní, aby se rozmyslil do rána a nemohl-li by sám půjčiti, aby aspoň našel prostředek, jakby mohlo spomoženo býti akademii. Dal odpověď, že o něm neví. Když přišli vyslanci k primasovi ráno, byl tu císařský rychtář mistr Jiří Properator Žďárský s jinými pány, a ti podali professorům prostředek: „že mají za 600 kop míšeňských grošů lehkých a že mají od J. milosti knížecí povolení, aby ta mince byla v renthauze přijata, pročž že by chtěli té summy rektoru zapůjčiti a že by pan Honz de Vitte mohl jinou minci za tu summu v renthauze, poněvadž mu tam něco se restýruje, zjednat.“ Při tom slanští páni podali vyslancům několik špatných těch grošůků na ukázkou. Poděkovav z té starosti a nabídky, rektor Troilus slíbil, „pokudž budou to moci obdržeti, aby de Vitte tu minci ujal, že pánům města Slaného touž summu (mistři) uručiti chtějí aneb na ni jistotu učiniti.“ Po této relaci ve sboru prorektor děkoval vyslaným a litoval, že byli „obloupeni“ na cestě; i sliboval, „pokudž by pán Bůh akademii z těch těžkostí pomocníkem býti ráčil, že jim tu škodu vynahraditi chtějí.“¹⁾

Kupec de Vitte zdá se, že jakožto chytrý člověk nechtěl se špatnou mincí slanskou nic mti činiti. Naopak udeřil na mistry, aby mu vrátili dluh prve zdělaný. Patrně mistři vypůjčili se u toho člověka, jenž znal dobře situaci, pomoc jen na několik dní. Čtvrtého prosince děkan fakulty Basilius oznamuje kolegům, že Honz de Vitte každodenně na něho posílá strany peněz od něho vypůjčených, a slibuje, „že by budoucně chtěl zase pánům zapůjčiti.“ Úsneseo prositi Honza de Vitte, aby sečkal aspoň do sv. Jiří, v ten čas že bude spokojen jistě, neboť Žateckým od university dluh jest vypořádán (3. prosince) a tím se o sv. Jiří peníze sejdou. Ale kupec po dlouhém mluvení a prošení dne 9. prosince slíbil čekati do nejbližšího pondělka, nic déle a jen tak, shledaj-li mu mistři aspoň 800 kop; při tom byl ochoten lžice universitní stříbrné vzíti v penězích. To bylo ve čtvrtek. Za tři dni měli shledati 800 kop! Ani se nedivíme Žaboniovi mistrovi, že radí, aby se nádherný příkrov universitní zastavil aspoň ve 400 kopách a lžice že taky vydají 100 kop. Rektor míní, že příkrov náleží vlastně k fakultě, a dluhy k universitě; míní tím onen starodávný rozdíl mezi oběma korporacemi, rozdíl, který na tu dobu byl už skoro směšný, neboť fakulta a universita byli titíž znuzeli a ustrašení lidé. Tedy s příkrovem

¹⁾ Str. 93. 94.

zatím odloženo a vzbuzena naděje, že půjčt něco pan Kylián, něco pan Severýn.¹⁾ Dne 11. prosince prošen měšťan Kylián, a nepůjčil nic. Prošen pan Severýn, a ten přímo pověděl, že nepůjčí, „proto že se neví, na jakém gradu jest akademie postavena.“²⁾

Tím slovem opět slyšeli mistři umíráček svojí škole i sobě. A přec chtěli býti právi; chtěli v dluzích vytlonkatí klín klínem. Vězeli v dluzích, jakož sami o tom pověděli „pod náš.“³⁾ Ohnřnou a přibližnou summu svých dluhů udávají v listě k Žateckým na půl třetího tisíce; praví, že „pro berní, contribuci, sjezdy a suěmy let předešlých svolené museli se v tu summu těžce zdlužiti.“⁴⁾ Žatečtí, kteří byli mistrům dlužní, ovšem neposlali také nic. Žádali za sečkání.⁵⁾

Mistři byli v tak žalostném postavení, že již útok činili na každého zámožného, kdo jen o ně zavadil. Jan Goliáš jinak Haldius z Nayenperka na příklad žádá v týž čas, co mistři zoufale pomýšlejí na zastavení příkrovu, aby mu dovolili složití dříví na zahrádce kolleje Rečkovy. Hned dovolili ochotně — ale „žádán nemůže-li víceji“ aby aspoň stem kop pány fedroval.⁶⁾ To mluví samo! Nezbýlo než aby pomohl příkrov, drahocenná parádní památka lepších časů. Dne 12. prosince oznámil žid Pinkles, že švagr na příkrov půjčt 200 kop. A přinesl ty peníze. Mistři teď honem nabídli příkrov panu Honz de Vitte, „pokudž by ho chtěl v zástavě užítí, že by bylo lépe za ním jej mítí.“ Nevíme, který dobrodinec příkrov konečně ujal.

V ty dni Žaboniovi zdařil se lov. Zjednal peněz 100 kop od „nějakého“ Jindřicha Helkara, řemesla sladovnického. Dne 13. prosince mistři napsali ubohému sladovníkovi jistotu, v níž vyznávají, že jim na spokojení pana Honz Vitte „vděk“ půjčt sto kop, kteréž mu o sv. Jakubě příštím zaplatí.⁷⁾ O sv. Jakubě dávno už bylo po universitě veta.

Pro těžké starosti o peníze mistři nezapomněli na sklonku docházejícího roku na starodávnou pobožnost v kapli Betlémské. Prosili faráře sv.-jindříšského, aby „dle starobylého obyčeje“ na den Mladétek sloužil v kapli. Vzkázal, že by rád, ale aby si vzali povolení od pana Plotaysa. Katolický pan Plateis měl podobojím dovoliti! Ale nešlo jen o Plateisa, pan farář sv.-jindříšský bál se katolických vítězů všech všudy, a proto mistři vyprosili si faráře sv.-havelského. Ten byl ochotnější, jen mnil domluvití se s „kollegou“ (druhým

¹⁾ Str. 95.

²⁾ Str. 96.

³⁾ Str. 541.

⁴⁾ Str. 870.

⁵⁾ Str. 872.

⁶⁾ Str. 290.

⁷⁾ Str. 871.

učitelem), co bude s žáky v Betlémě zpívatí „aby nebyla nějaká inconvenientia (neslušnost) v tom zpěvu.“ Mistři snesli se knězi místo obědu dáti duplšedesátník.¹⁾

Přišel poslední rok samostatné školy Karlovy; rok 1622. Universitní zápisy v lednu svědčí o práci obyčejné a o starostech peněžních. Jak nízko klesla do té doby cena universitních gruntů, to dokazuje nabídka Jindřicha Šťastného Homuta z Harasova. Nabízel za dvůr Drahelčický, k němuž náležely štěpnice, lesy, louky a pole, do nichž na zimu zaseto 43 strychy 2 věrtele žita a nad 55 strychů pšenice, roční nájem 80 kop míšeňských. Podal hned hotovou smlouvu jen k podepsání, čekaje bezpečně, že mistři, jsouce v nouzi a v strachu, hned podpíší. Ale odvětili mu dosti mužně, že smlouva jeho i s nabídnutím jest směšná.²⁾ V tom vzdoru vydrželi do dubna; potom nemajíce čím ositi, najali dvůr rytířovi na čtvrtý mandel; tři ať bere rytíř, čtvrtý oni. Zajímavé, že o dvůr v Drahelčicích stál také „nejvyšší poštmistr“, chtěje ze vsi Hořelice poštu přenést sem.³⁾

Jeden zápis svědčí, jak malý vliv sobě mistři tehda připisovali; prostí jich jakýs vězeň, aby se za něho přimluvil u pánů Plotejsů. Vyznali a nezapřeli mistři, že by jejich přímluva nebyla nic vzácná.⁴⁾ Citili to. Už byli skoro žádni. Vždyť i paní Magdalena Dvořecká ze Skuhrova na Načeradci, když ji mistři prosili, aby z poddanství propustila bakaláře Roubiciusa Načeradského, na dvoje psaní neuznala professorů za hodné odpovědi své.⁵⁾

V koleji byli mistři tak obmezeni, že se bez dovolení hnouti nesměli již ani ve školních věcech. Lichtejtějn vydal zákaz schůzek. Mistři chtějíce život školský udržovati jak tak, prosí konec ledna r. 1622 pana Adama Valdštýna, aby směli pozvati studenty ke zkouškám obyčejným; praví, že dle způsobu akademického studentové bonarum artium času postulho na examina pro gradibus philosophicis přicházejíce, v koleji cís. Karla „shromáždění svá mívají“, prý teď schůze zakázány, ale oni že by v schůzi mluvili jen o literárním umění a pokojně.⁶⁾ Myslíme, že mocní pánové za té nesvobody tehdejší nevinnou schůzi ke zkouškám nepřipustili. Aspoň nie nikde není poznamenáno o ní.

V únoru povolena schůze školních správců od staletí obvyklá v ten čas. Rektor k učitelstvu pražskému mluvil dojemně, že všickni vědí, na jakých koncích postavena jest akademie v těchto válečných dobách, ani dne není ani hodiny, aby měla oddech. Vyčítá

¹⁾ Str. 97. 98.

²⁾ Str. 403. a str. 1036.

³⁾ Str. 99.

⁴⁾ Str. 100.

⁵⁾ Str. 873.

⁶⁾ Str. 949.

jim, že by měli zákům býti na příklad, ale místo toho že zanedbávají modlitby a lekci; osadní prý na ně žalují. Také jim stízně připomenul, že se vyhýbali přes mnohá napomínání disputacím v universitě. Má-li po ruce kdo these, aby je podal. Ke dnům kajícím napomenuti k pobožnosti.¹⁾ Od učitelů odpověděl rektorovi mistr Cyprianus Kozelius, učitel štěpánský, a slibil za všecky. Než odešli vyzval prorektor Kampanus, aby bakalář Raubicus mu zaplatil, co za něho dal k promoci bakalářské. Odvětil bakalář, že rodiče jeho na Táboře o všecko přišli, že se vynasnaží.²⁾

V tom měsíci únoru přestávají děkanské zápisy na dobro, v missivech jdou až do dubna; v kollejích přestávají od března³⁾ do máje;⁴⁾ umikají o kolik měsíců dřív než universitě zhašen život.

Zatím ukládáno na rozhodných místech o konec university Karlovy. Měla padnouti v obět katolické reformace. Zahynutí ji přivodili ze světských protivníků jejích Slavata, Martinic a jednatel jejích Michna, jim ve všem na ruku šel Karel z Lichtenštejna; z duchovních nepřátel skrátili ji život hlavně jesuité, z nichž nejčileji radil a jednal Vilím Lamormain.

V radách, stran reformace císaři daných, na prvním místě katolíci páni čeští kladli tu, aby zrušena byla universita Karlova hned docela nebo aby přidána byla k akademii jesuitské. U těch pánů i u jesuitů stalo se takřka příslovím, že z akademie Karlovy od kacířů opanované jakoby z koně trojského již od dob Husových všecko kacířstvo se rojilo; také na ni sváděno, že z ní jako ze sněmu satanášova vycházely rady a pobídky k vzpourám. Dále páni radili, aby kolleje husitské oddány byly katolické mládeži, školy všecky i učitelové aby poddáni byli arcibiskupovi, žádný obyvatel tohoto království aby nesměl mítí soukromého učitele kacířského, a do akademii zahraničních jinověreckých nikdo aby se neopovážil choditi na studia. V radách panských také vyskytla se ta, aby na místě akademie Karlovy zřídila se docela nová škola, již by jesuité vedle své školy řídili.⁵⁾

Jakým směrem jesuita Vilém Lamormain ve Vídni pracoval proti Karlově škole, to patrno z listu, jež dne 8. července r. 1622 psal do Říma k sv. kongregaci stran reformace katolické.⁶⁾ Hned první řádky jsou akademii věnovány. Ta musí býti zrušena. Husité ji drží 200 let, a z ní učitelé, mistři v bezbožnosti husitské, dodá-

¹⁾ Str. 299.

²⁾ Str. 300.

³⁾ V kollejní knize Václava krále poslední zápis 18. března. Vesničan Bezprstý chce dědictví sirotčího.

⁴⁾ Vůbec nejposlednější zápis kolleje Rečkovy je 7. máje o mlýně v Michli str. 305.

⁵⁾ Schmidl. Hist. S. J. III. 325. 357.

⁶⁾ Archiv. della S. Cong. d. prop. fide. II. I. Bohemia ad. 1629. N. 214. fol. 9. Opis v zemském arch.

vají se vsudy do měst a městeček; když ti ožení se s bohatými vdovami, hned přicházejí po nich zase jiní takovtější. Onino pak (oženivše se) stávají se písaři, senátory, správci měst a bedlivě snaží se o to, aby nízádný katolík do města se nedostal a nev koupil. Universi asi od čtyřiceti let, byvši před tím víc než do polou lutherská, začala nakloňovati se přenáramně ke kalvinství. Vpivši pak plným prsoum kalvinství do sebe, stala se dílnou a pramenem všeho kacířství a rebellií. V ní se děly porady bouřné, vždyť proto rektor její odpraven. K universi připojena byla jakás konsistoř, útočistě i asyl kněží volného života. Ta konsistoř opovážila se kněze ordinovati. Dále Lamormain klade za nejhorší dosavadní zlo v Čechách to, že poddaní bez vůle vrchnosti nesmějí studovati ani pak stav kněžský k sobě přijímati, kdo z katolíků kdy vystudoval, hned ho vrchnost sebrala za písaře svého. Málo který z poddaných dostal se k doktorátu. To prý by měl na příště císař spraviti. Také radi, aby se školy kacířské všude zrušily a ze statků odbojníkům pobraných kromě dvou biskupství aby se zřídily dva semináře, jeden pro šlechtické syny, druhý pro plebs; tak prý radi Slavata a Martinic. Tiž oba pánové také radi, aby papež císaře k těm věcem pohnul, a to co nejrychleji, neboť kacíři mají strach o své životy, jimiž nejsou jisti.

Tenť list a rady jesuity Lamormaina.

Takž na císaře působeno se všech stran. Konečně rozhodl, že Karolinum se nezruší, a to pro památku Karla IV., jenž je byl založil; ale ta škola že se oddá jesuitům. Definitivně se jednalo s nimi na základě císařova listu ze dne 15. července v Šoproni datovaného.

Pražští jesuité obávali se spojení obou těch vysokých škol; „sagaci animo“ (chytrým duchem) předvídali, že by jim to spojení nedobře svědčilo, prý by přibyly dvě nové fakulty, juridická a medická, bylo by spravovati akademické statky, z toho všeho zrodily by se rozmanité a přetěžké nesnáze.¹⁾ I došel provinciál Rumerus k Lichtenštejnovi, jemuž vyložil, že pražští otcové mají se svými dvěma fakultami dosti zaměstnání; prý nestojí o to, aby pro universi Karlovn způsobili si nějaké hádky a obtížili se nějakým trápením. Na tom zamítání a rozpakování provinciál jménem pražských jesuitů trval za několik neděl; ale Pavel Michna, „amicus societatis integerrimus“, tak dlouho a pilně vyjednával, až ho oblomil. Přemohl jesuitu důvodem, že nevezmou-li Karolina jesuité, vezmou je jiní správcové katoličtí, a pak budou v jednom městě dvě katolické university pro stálé hádky; druhým silným důvodem Michnovým byly statky akademické, jesuitům slibované.

1) Smrtný zápas Karlovy školy jest dojmavý. O svém osudu nemajíce dlouho žádně jistoty, mistři pořád se snažili býti vhod

¹⁾ Schmidl. Hist. S. J. III. 357. 358.

vysokým i nižším pánům, kteří byli již uložili o zahynutí školy Karlovy. Platili berně z poddaných, aby se vyhnuli jakékoli ddtce; ¹⁾ nic nenamítali, když koncem února Michna z některými pány přišel do kolleje krále Václava čili Císařské, kde proboštem byl Campanus, a oznamoval, že císaři „má vydáváno býti sedm milionů z mince od jistých osob a že v minci musí býti mnoho osob, kteréby peníze dělaly, a ty že žádají v kollejiach bydletí a že budou lépeji platiti než jiní pokojníci.“ To jest jasněji řečeno, aby kde kdo a snad i probošt z kolleje se vystěhoval, ustoupě cizím. ²⁾

Nastal začátek konce. Dne 5. března poručeno professorům, aby nazejtří v patnáctou hodinu sešli se v kolleji. Tu se jim představili pan Heřman Černín z Chudenic, hejtman Starého Města Pražského, Michal Pěček Smržický z Radostie a konšel mistr Jiří Mathiades, ukázali a četli dekret Lichtenštejnův, jímž se zřizují za kommissaře. S nimi buď hned, buď o něco později ohlásil se za kommissaře i onen Jiří Mollerus, jenž se mistrům před bitvou marně vnucoval za professora. ³⁾ Teď byl už katolíkem a přišel se mstit. Stejně nemilý mistrům byl z kommissarů také onen druhý jmenovaný Pěček. Byl jizlivý mistrů protivník a dle zprávy Skálovy „pochlebnil veliký jezuitský a knížete Lichtenšteina“. Měv za některý čas jako bůh Janus „na škrabošce dvojí tvář“, teď do kolleje přišel již jako katolík. ⁴⁾

Těm jmenovaným dekret ukládal, aby jakožto kommissaři „vedle moci sobě od J. M. knížete z Lichtenštejna zanechaného, „jak je tento dekret dojde, co nejdřív práci do Veliké kolleje slavné a svaté paměti císaře Karla IV. vážili, poctivé mistry a kollegiáty k tomu měli, aby oni ihned před nimi auream bullam téhož císaře Karla IV., privilegia, statuta a k tomu jiné všeckny věci, k vysazení nadání a fundací učení Pražského se vztahující . . ., a což tak dále za potřebu vedle zdání svého tíž zřízení kommissaři býti uznají, jim vykážali, bedlivě shlédli, tomu, nač se vztahují, vyrozuměli, v pořádné poznamenání vše uvedli, odtud zcela a zouplna vyzdvihli, na kancelář J. M. K. českon in originali složili a dále vyřízení svého dostatečnou resolucí neprodleně učiniti hleděli.“ Datum na dekretě stálo 28. února. Podepsán Valdštýn Adam a Kapr z Kaprštejna. ⁵⁾

Po přečtení žádal rektor, aby bylo mistrům dopráno mezi sebou o to, co slyšeli potázati se. Dovoleno. Vrátivše se z potazu, mistři přivítali pány kommissaře. Rektor s resignací promluvil, že se ne-

¹⁾ Str. 100. č. A. 14. b. univ. arch.

²⁾ Str. 495.

³⁾ Ještě 19. února tohoto roku 1622 týž Moller žádal mistrů, aby mu svěřili inspekci v kolleji medicorum, že prý tam pokojníci dělají škodu štípaním dříví. Mistrů mu vzkázali, „že to z jistých příčin býti nemůže.“ Str. 100. Skála zve ho „professorem akademie Pražské“ omylně zajisté. Hist. V. 234.

⁴⁾ „Jani bifrontis larvam induisset.“ Bohem. docta 205. Balbin.

⁵⁾ Str. 102. č. A. 14. b.

chtějí protiviti vůli J. M. císařské, že se poslušně zachovají. Prosili o přepis dekretu. Podán jim k přepsání. Potom šli všickni do fisku, a tu stalo se popsání, jakž dekretem nařízeno.¹⁾

Nejprv popsána privilegia a věci „ad universitatem“, tedy k celé universitě hledící. Bylo jich 23 kusy; první aurea bulla, potvrzení papežská, privilegia a konfirmace králů až po Rudolfa; vidimus o třech hlasech; byla tu pečeť universitní větší stříbrná, druhá stříbrná, náležitá kdys fakultě medicke, pečeti rektorské dvě, jedna olovená, druhá mosazná; dvě žezla stříbrná. Druhým odstavcem zahrnut „Catalogus privilegiorum collegii imp. Caroli IV.“ Zapsáno 36 kusů. V nich je list zakládací, list o praebendě u Všech Svatých, list na osvobození daní, konfirmace krále Václava, konfirmace papežů, listy na vsi, k té kolleji oddané; nejvíce listů týká se Počernic; jsou tu kvitance rozličné, pak „Instrumentum de rotulis obscuris“, a konečně „Charta incisa cum sigillo de cruce magna et pretiosa totius terrae“.²⁾

K tomu odstavci příčiněn zápis, obsahující svršky (supellex ad idem collegium pertinens). Byl to poklad kollejní z lepších dob nastřádány od dárců a přátel. Byla tu sklenice Karla IV., kalichy dva, číše vydutá (bullatum), jiná číše „cum Sylvano inter poma“; jiná číše neboli koflík s drobným dílem (cum opusculo); dva koflíky na způsob brušky, dva koflíky spojené (invicem juncta) čili jak jeden do druhého vchází; zlacený koflík na způsob zvonce s trpaslíkem (Pygmaeo) nesoucím vlka, jiný koflík s myškou hada peroucí, koflík s Apollinem, jiný „cum cappis“, opět jiný darovaný od p. Kautského, číše s havířem, jiná jako ze skla (vitri instar) a pixis s beránkem; byly tu také dvě pozlacené konvičky a biblí malá pergamenová. Summou 19 kusů.³⁾

Pod číslem třetím jsou psána dvě privilegia kolleje Rečkovy, ostatní prý zavřeno v skříni na peníze. Následující odstavec, číslem 4 označený, má v sobě sedm listin týkajících se kolleje Landovy. Jest v nich list fundační, listy na platy, na vsi a list Lounských na užívání vsi Smolnice. V dalším seznamu jest podobného obsahu patero listin o kolleji Nationis; následuje 9 listin o kapli Božího těla, v nichž zakládají listina fratrum de circulo. Pak je tu poznamenáno 11 listin o kapli Betlémské, v nichž zvláště důležitá listina fundační, list na Ledeč a instrument na volbu kazatele betlémského.

To sepsáno a prohlédnuto na první ráz. 8. března přišli ti pánové zase,⁴⁾ a to se zámečником, jenž násilně otevřel truhlici defensorů. V ní nalezena kniha veliká, zdržující v sobě českou konfessi,

¹⁾ Borbonius v zápisech svých má omylně 8. března. Dvořák. Dva deníky. 109.

²⁾ A. 14. b. str. 103.

³⁾ Str. 106.

⁴⁾ Str. 108.

defensi, majestát, porovnání, řady církevní, o volení administrátorů, německý list o rovnání Němců kostela německého v konsistoři. Byla tu kniha druhá, v aksamité červeném, držící v sobě konfessi Maxmilianovi podanou i „*konfirmaci* též konfessi léta 1575 od téhož císaře danou“. Dále tu byli „originálové čtyř cedulek vlastní rukou císa. Maxmilianu ku Bohuslavovi Felixovi Hasištejnskému v příčině náboženství při sněmě léta P. 1575 psaných, kteréž se s asekurací teldáz stavům od J. M. C. učiněnou srovnávají.“ Nalezeno v truhlici defensorské dále několik archů pospolu všitých jakožto originál sjednocení stavovského, sjednaného v radnici novoměstské. Nalezena kniha in folio, „v níž 4 listy a opatření proti nařízení defensi“ s podpisem Rudolfovým; v krabici okrouhlé byl složen mimo jiné kusy pergamenový originál narovnání mezi stavy českými a slezskými stran náboženství; také originál porovnání mezi stavy pod obojí a pod jednou.

Dále nalezena a poznamenána dvoje psaní stavů k defensorům; v jednom stavové dávali defensorům moc, aby v desíti osobách všecky věci řídití mohli; v druhém, kdo by ze stavů podobojích jakou stížnost měl do stavů pod jednou, aby to na sněmě vznášel na samy pány stavy. ¹⁾ Pak kommis-*aři* shledali ještě rozličné svazky psaní, akt, supplikací, listů poselacích, výtah vydání, sbírek, makulatur, stížnosti, artikulů obecných do sněmu podaných, tištěné mandáty, přísahy, extrakty půjčených peněz.

Když to popsali, zavřeli fišek, vzali k sobě klíče a šli zase. ²⁾

Čtyři dni potom (12. března) přiletěl první havran k umírajícímu tělu. Slul Fabian Holub. Přišel z čista dobra do kolleje mediků v Kaprově ulici, poručil pokojníkům, aby se vystěhovali, pravě, že jest-mu kollej darována, dekret prý má rychtář staroměstský. Pokojníci čili nájemci pokojů namítali, že mají od pánů „kolliátů“ (kollegiátů) pronajato do sv. Jiří. Odešel s pohrdlivou otázkou: „Co jest kollej?“ Z toho poplach mezi professory. Bláhovi měli za to, že asi někdo udal, jakoby kollej mediků byla druhdy bývala domem Jesseniovým, teď v pokutu propadlým; i usnesli se, aby písař došel na kancelář a ptal se na dekret a na Holuba. V kanceláři, kamž se odebral děkan s písařem, nevěděli o dekretu nic. Prý aby se ptali v komoře. Tu se dověděli, že Holubovi v kolleji vykázan kvartýr, odebrání kolleje (abalienatio collegii) že to není. ³⁾

Přijemná správa to nebyla. Odcizení kolleje do slova to nebylo, ale bylo patrné, že královská komora nakládá s kollejí už jako se svým. Dne 15. března zase přišel Holub do kolleje. Tu zastihl písaře universitního. Hrstnice u domu prodávajících ukázaly Holubovi písaře.

¹⁾ Str. 109.

²⁾ Str. 110.

³⁾ Str. 111.

Tu zběhla se charakteristická rozmluva. Holub: Byl-li jsi u pana rychtáře císařského? Odpověď: Nebyl. Holub: Jdi k císaři. rychtáři! Odpověď: Pan rychtář do kolleje nic nevzkázal. Holub: Jménem p. rychtáře ti oznamuji, abys šel! Chtěl vědět písař jméno toho, jenž mu tak zpupně poroučel. Holub však odvece: „Není potřeba!“ A s tím odešel. Professoři, jimž písař věc hned donesl, uznali, aby písař nešel k rychtáři, leč by rychtář vzkázal. Scena nepatrná, ale domluvně líčící, co už směl si všelijaký člověk dovoliti proti akademii císaře Karla IV.

Tři dni potom do kolleje Karlovy přišel Michal Pěček z Radostic a poručil písaři, aby inventář věcí prve popsanych znova přepsal a přinesl mu tím časněji, poněvadž ty věci na poště neprodleně mají do Vídne poslány býti. Písař se moudře optal svých pánů, má-li. Když přisvědčili (nechtíce patrně nikoho drážditi), písař opsals inventář a donesl Pěčkovi.¹⁾ Ten poděkoval za práci a promluvil tuto zbytečnou řeč. Prý se diví tomu, kterak páni mistři se neutíkají k žádnému strany kolleje medicorum. Písař skromně odvětil, že nemohou supplikovati k panu hofmistru Adamovi z Valdštyna, poněvadž mají zprávu, že Holub dostal dekret od Eusebia Valdštyna, tedy že „obávají se, aby těch pánů v hromadu nestroubili.“

Je velmi dojemno stopovati, kterak poslední mistři Karolinští zmítali se mezi resignací a důvěrou. Teď je napadla zase jednou důvěra. Vyslali probošta a prorektora k Michnovi, aby působil u svého pana bratra, by kollej medicá nebyla jim odcizována násilně. Michna věděl dobře, že co chvíli očekávají jest dekret a konfiskaci veškeré university, nicméně přívětivě slibil, že se mistrů zastane a svého pana bratra Jiřího požádá. Pak jim vzkázal, že „byv u pana bratra svého neměl příležitosti pro mnohá zaneprázdnění jeho s ním o to mluvíti.“²⁾

Konec měsíce března udeřil na mistry věřitel neodbytný. Byl to Jarolím Bukovský z Nové Vsi, hejtman panství Jičinského a Kumburského. Poslal si pro probošta, aby mu mistři shledali půjčených 1000 kop s úroky. Po dlouhém jednání přijal Bukovský tu transakci peněžitou, že dluh přejistí se na dluhu Kutnohorských, kteří universitě byli do té chvíle 1300 kopami povinni. Úroků chtěl za dvě léta 120 kop. Mistři doufali, že Horníci honem položí 1300 kop a mistři, zaplatíce Bukovského, budou moci vyplatiti sobě ještě — příkrv.³⁾

S jarem napadla mistry starost o proměnu učitelů na školách, kteráž konala se o sv. Jiří. Bylo to naposled, co se o tento kus svého práva starodávného starali. Málo učitelů hlásilo se tentokrát

¹⁾ Str. 112.

²⁾ Str. 113.

³⁾ Str. 114. List do Hory o to str. 875.

o místa. Rektor Troilus konfirmuje po sv. Matěji r. 1622 jen Bartoloměje Mytyska Prachatického za správce školního v Teplici a Václava Šsprimera za konrektora; do Hradce konfirmuje mistra Augustina Stephana Kutuhorského za předního správce, Karla Brtnického za konrektora a Pavla Dentulina za druhého kollegu.¹⁾

Mistři také uvažovali dlouho a těžce o tom, měli-li by o sv. Jiří skládati podle statut úřady své a voliti nově — o volbu by sie nešlo, a'e šlo o shromáždění university, an zákaz všech schůzí stále trval. Dne 16. dubna se usnesli, že se poradí s Michnou. Ten radil, aby podali spis hofmistru Valdštýnovi, v kterémžby stálo, že nyní nemají žádných jiných defensorů kromě J. M. císařské, a poněvadž sv. Jiří přichází, v kterémž čase se ouřady skládají, tedy že professori „žádají propuštění býti z povinnosti akademických“. O nové volbě Michna nepodotkl slovíčka. To bylo podezřelé. I začali mu vykládati mistři, že při takovém shromáždění o sv. Jiří nic jiného se neděje než depositio officiorum (složení úřadů) a reelectio (nová volba). A k tomu odvece Michna: „Jaká má býti to reelekt, když byste musili cum dedecore ta officia s sebe složit?!“²⁾ To jasněji a srozumitelněji zní: Proč byste konali nové volby, když co neviděti budete z university vypuzeni; složte úřady a nechte tak. To byla konečně jednou řeč upřímná.

Mistři se usnesli o supplikaci k Adamu Valdštýnovi. Napsali ji a položili do ní zcela směle o nové volbě. Psali, že od starodávna při památce sv. Jiří a Havla mívali povolání akademická při přítomnosti osob k jurisdikci náležejících, teď že mají od V. milosti poručení, aby v kolleji žádných schůzek nemívali, a proto prosí o dovolení, aby se mohli sejíti, officia se sebe složit a na jiné vzložit, pánu Bohu za opatrování vrchnosti duchovní i světské i všeho Česk. království děkovati.³⁾ Knížete Lichtenštejna, jehož na ten čas nebylo v Praze, prosili latinským listem téhož obsahu.⁴⁾

Dne 20. dubna rektor Troilus, děkan Basilius a mistr Žabonius měli audienci u hofmistra. „Ráčil se ohlásiti, že J. M. knížecí ráčí konečně ve čtvrtek nebo v pátek v Praze býti a tu že žádost pánů mistrů přednese.“

Potom tři dni mistři měli schůzi, v níž rektor přednášel mínění hofmistrovo, viděl-li se mu úřad rektorský nebezpečným, aby ho složil; proto prý děkuje Bohu, že v těch nepokojných časech akademii opatroval, a že akademikové žijí ještě, to jest přičísti Bohu a milosti císařské; prý skládá úřad i pečeť, zanedbal-li čeho, prosí, aby na dobré vloženo mu bylo v tak veliké tíži práci a nepokojů,

¹⁾ Str. 874. 875.

²⁾ Str. 114.

³⁾ Str. 877. a 115.

⁴⁾ Str. 878.



jichž předchůdcové jeho nikdaž nezkusili. Končil, aby prorektor dal hlas, komu toto břemeno by se mělo podati a co vůbec v té věci činiti.¹⁾ Prorektor žádal, aby děkan promluvil. Bylo tu mluvení těžké. Děkan se chytil vytáčky, že taková deposice soukromá asi neplatí, deposice úřadů vždy se konávaly v přítomnosti všech magistrů a bakalářů; pečeti prý mohou se složit na určité místo. Aby čas získal, Žabonius hned doložil, aby se pečeti úřadů složily příští pondělí, a zatím aby byli Lichtenštejn, Valdštýn a Michna prošení znova.

V téže schůzi ještě jednou a naposled mistři jednali ve své jurisdikci nad učiteli latinských škol.

Jedna z věcí, kterou v schůzi mistři řídili, jest, ohlédáme-li trapnou, hroznou situaci, v které se všickni učení pod obojí nalézali, přímo protivna; přijde před mistry Andreas Paradromus se žalobou do Jana Salicia, že ho pohlavkem udeřil a dýkou naň řas ve škole. Obžalovaný se vymlouval, že byl uražen nadávkou hunczfut. Mistři vyčetli oběma, že by v těchto nepokojných časech měli sobě hleděti spíš lásky, a usoudili, aby se z koleje nehnuli, dokud nenapiší řeč o pokoji (de pace), a to veršem. Jsou tito dva mladí pánuové poslední z odsouzených nezbedných učitelův.²⁾

Podle usnesení svého mistři napsali novou prosbu knížeti. Psali latině a prosili velmi ponížene, přivádějce mu příklady historických mužů milostivých, milosrdných, „clementiam, quae Julium Caesarem deum fecit, Augustum consecravít, Antoninum nomine Pii exornavit;“ prosili, aby na akademii vzhledl očima milosrdenství.³⁾ Psal to patrně Kampanus; jsou to myšlenky jeho. Také Valdštýnovi mistři piší prosebný list, v němž dostavili i toto omluvné místo: „Ne tak my, jako ti, kterým jsme pod jurisdikci dáni byli, té těžké rebellie proti J. M. C. jsme se dopustili.“ V úzkostech svých tedy sváděli na defensory a direktory. Dne 27. dubna šli s peticemi na Hrad, ale kníže rektora s konsiliáry nepředpusťl. Aby přišli zejtra. Když přišli nazejtří, vzkázal jim po Kaprovi, aby šli do české kanceláře, kdež se dovědí jeho resoluce. Tedy šli a zvěděli, že povolením knížecím směji se způsobem obvyklým sejítí, officia složit s pečeti, ale list o své resignaci i s pečeti aby poslali knížeti.⁴⁾

V pátek potom sešli se v koleji Karlově mistři, bakaláři i scholares; rektor, prorektor složili své úřady a pečeti, aniž o tom v knize stopa, že by byli vykonali volbu novou. Byla to asi smutná schůze. Byl to skoro pohřeb.⁵⁾

¹⁾ Str. 115.

²⁾ Str. 117.

³⁾ Str. 879.

⁴⁾ Str. 117.

⁵⁾ Udává Borbonius ke dni 29. dubna, že privilegia omnia collegii Carolini ablata et professores dimmissi. Dvořák; Dva denníky. 115.

A přece zase nová vznikla v professorech naděje, když den potom, 30. dubna, na rathouzích znova publikován byl „generální pardon“. Známó z obecné historie, že císař, aby velikým pokutováním a stálou hrůzou lid nebyl hnán k zoufalství, vydal již 26. července 1621 tak řečený generální pardon, ale tak, aby se každý podezřelý očistil, a vinník aby se sám přiznal, pokuty sic nebude prázdén, ale česť a hrdlo podrží. Ustanovena kommisse v lednu 1622, již v čele Lichtenštejn, a ta vybízela k přiznání i uvažovala, co s vinníky. Mistři university Pražské ohlásili se počátkem máje. Byl to jich poslední pokus, pokus tonoucha, jenž chytá se trávy. Psali knížeti Lichtenštejnovi, že perdonem generálním cesta pro dosažení milosti každému jest ukázána, připomenuli, že hned po vítězství poslali do Vídně, aby císař, cožkoli provinili, jim milostivě vážití a výstupky jejich jim odpustiti ráčil; teď když jest vyhlášena milost každému se přiznávajícímu, že se tedy přiznávají.

Přiznání — vlastně omluvu — učinili v těchto slovech:

„1. Že jsme do kolleje císaře Karla IV. stavům pod obojí, jsouce jim před tím pod plnou jurisdikcí, kteréž jsme od osob svých nikdy nežádali, sněmem, dskami a majestátem uvedeni, sjížděti se dopouštěti museli.

2. Že jsme podle stavů netoliko dle nařízení při sjezdech obecních ale na obzvláštní poručení, když jsme při nich vyhledávali, aby nám z vejpravy vojenské sjíti mohlo, z lidí učení Pražského poddaných sbírky všelijaké odvozovati a vejpravu na vojáky činiti museli.

3. Že z poručení defensorů carmina nebo verše in reditum ex Moravia Friderici et in natalem filio ejus recens nato jsme psali a jemu praesentirovali; emblema pak když jest od doktora Jesse-niusa a m. Fradelia praesentirováno, o tom vědomosti nemáme.

4. Proti J. M. C. jakožto pánu našemu nejmilostivějšímu aby co od nás, osob níže poznamenaných, psáno býti mělo, toho se nikdy nevynajde, nýbrž po slavném na království České J. M. C. korunování akademie s poníženou žádostí a vinšem carmina gratulatoria jest praesentirovala, načež J. M. C. ráčil se ihned tehdaž milostivě zakázati, že svou milostí akademie zastávati a ji dle occasi promovovati chtěti ráčí.

5. Přísahou žádnému jinému krom J. M. C. jakožto králi českému jsme až posavad zavázáni nebyli a nejsme a proti J. M. C. v žádných radách buď mezi defensory aneb v direkci jsme nebyvali.

6. Když se spor de jure patronatus kaply Betlémské před jich milostmi pány místodržícími dobré a slavné paměti císaře Matiaše mezi námi a purkmistrem Starého města Pražského na kanceláři stal, na odpovědi od jeho milosti nejvyššího pana purkrabího nám

učiněné, že ta věc na J. M. C. vznešena bude . . ., jsme s vděčností přestali a za ni poděkování učinili; že pak mezi tím, než resoluci od J. M. C. vyšla, za praedikatora do též kaply Jan Cyrillus jest dosazen, stalo se dle poručení defensorů. Z čehož, osvědčené kníže, poznávati ráčíte, že ne tak my, jako ti, pod jichžto jurisdikci jsme zůstávali, proti J. M. C. rebellie se dopustili. Pročež ponížené žádáme, že tato přečinění od nás z donucení stalá nám milostivě vážiti, je dobrotivě odpustiti a na císaře a krále milost z přirozené dobrotivosti jako nějaký pramen z studnice se prejšťejší nás věrné poddané přijíti . . . učení Pražské V. kníž. milost poručené jmiti . . . pro věčnou a nesmrtedlnou paměť domu lichtenštejnského zachovati ráčíte.“ Následuje ještě několik ponížených řádek.¹⁾

Tato žalostná přiznací supplicace, v které se všecko svádí na bedra jiných, což jen zoufalstvím poněkud omluvitelné, nebyla mistrům nic platná. Po zkušenostech dosavadních mohli to věděti, dřív nežli péro vzali do ruky.

Hned po tomto zoufalém přiznání odpověď došla od Lichtenštejna, aby se mistři z kolleji naprosto vystěhovali. To byl konec školy, jejíž význam a zásluhy i jesuita Balbin spravedlivě uznává.²⁾ Svrchupsaní kommissaři, Mollerus a Pěček jmenování inspektory a sekvestory universitních statků. Karolinum obsazeno vojáky, na statcích bývalé akademie Karlovy hospodařeno velmi nekale. Zvláště Pěček hleděl sebe.

S žalostí professorové vyšli. Zvláště Kampanus těžce nesl svoje z university vypuzení. Byl tu za dlouhá léta přivykl a s vysokou školou se takřka stotožňoval. Nejdřív z rány vzpamatoval se mistr Basilus z Deutschenperka. Tento muž, v právních doktor a „hvězdářského umění“ professor, jenž ve svém „Soudu hvězdářském o strašlivé s ocasem kometě“³⁾ r. 1618 předpovídal Čechům sic „vítr, rozržitost, nepokoj“ — ale na konec vítězství, teď už svému proctví nevěře rychle odložil svoje přesvědčení a víru. Ctižádost byla v něm silnější než víra. Stal se katolikiem. S ním jesuita Šturm a Sidecius asi malou měli práci, třeba stojí v pamětech, že se s ním nahádali. Mistr Basilus se oženil a brzy mu štěstí šlo vysoko.⁴⁾ Mistr Troilus a Žabonius zůstali k výzvání jesuitů chladni, na vše odhodláni. Kampanus zápasil mezi věrou a velikou láskou k universitě. Bezpochyby doufal, kdyby povolil u víře, že by universita byl zachován. Byl to asi strašlivý boj při jeho pevném protestantském přesvědčení. Jesuitům právě na něm, jakožto nej přednější, nejvýtečnějším professoru bývalé Karoliny záleželo nejvíce.

¹⁾ Str. 880. 881.

²⁾ Bohem. docta 213.

³⁾ Tisk v bibl. mus.

⁴⁾ Č. Č. Mus. 1889. 474.

V červnu jesuité konali slavnosti při kanonisaci zakladatele svého řádu tak šumné, že podobných Praha na léta neviděla. Byl to jich škol triumphus. Na tom místě před kolleji, kdež před třem léty prý stavové mínili postavit na pohanu jesuitů šibenici, Lichtenštejn poručil vstavit slavobránu, nákladnou, umělou, na sto stop vysokou. Na vrchu byla koule, svět představující, na ní seděla socha církve bojující a prapor jesuitů třímající. Ten symbol mluvil světle. 19. června dva ohromné průvody vyšly. Arcibiskup Lohelius vedl z Malé strany jeden. Druhý větší vyšel potom od sv. Jakuba v Starém Městě. Lidí bylo prý tolik, jakoby se všecka země Česká byla seběhla na podívanou. V průvodě vezena lešení nebo stroje, na nichž významné figury a útvary pořízeny. Lešení „rhetorů“ na příklad mělo na sobě skálu jako Parnass; na skále pod stromem seděla Pietas s citharou; pěl tu také Amor literarum a přizvukovaly labuti; Orpheus vedl hudce. Vše nádherně ustrojeno harvami sytými a zlatem, stříbrem. Stroj či vůz od Nového města pořízený měl podobu ohromného hlemýždě, na němž byly argumenty ze života sv. Ignatia; na vrcholi stála Charitas se slovem Ignatiovým: Omnia ad majorem Dei gloriam. V rozích toho stroje byly na pyramidách čtyři veliké činy oslavenovy psány latině: Zakladateli řádu; Obnoviteli literního umění; Mistru zbožnosti; Obhajci víry; 12 chlapců bílé a červeně odděných (toť barva Nového města) provázelo vůz, a za ním předlouhá řada měšťanů s bílými svěci. Stroj Starého Města, k počtě sv. Františka Xaverského pořízený, představoval na vlnách loď o hedbávné plachtě barvy žluté a černé, což barva Staroměstská; nesli to sladovníci a jiní řemeslníci na ramenou. Tritonové šli po stranách zpívající; za lodí kráčeli mladíci způsobem indickým péry a luky zdobení. Někteří nesli také jméno Ježíš. Za nimi konšelé Staropražští. Pak za praporcem jesuitských světců, na nějž Michna dal do 500 zlatých, kráčelo kněžstvo pražské. Na konci lid zpívající zbožně národním jazykem.¹⁾

Ten průvod, o jehož nádhře prameny široce pší, ukázal jasně, že se v Praze všechny věci proměnily, ukázal slávu a moc řádu jesuitského. Když šum ulehl, Lichtenštejn brzy dokonal smlouvu s jesuity stran příští spojené universi; smluveno o rektorátě a jmeně spojené školy, o fakultách a disciplinách, o professorech, o bursách či kollejích studentských. Návrh o osmi hlavách neb kapitolách spracovaný císař 9. září schválil s rozkazem, aby Lichtenštejn rychle jednal (ut actutum manum admoveat).²⁾

Následujícího měsíce Lichtenštejn kázal vyhnati odevšad ze škol učitele augšpurského vyznání; musili odejít s kněžími. Dosazení, pokud bylo lze, učitelé katoličtí.

¹⁾ Schmidl. H. S. J. III. 366.—371.

²⁾ Schmidl. Hist. S. J. III. 359.

Když 10. listopadu r. 1622 Lichtenštejn vydal dekret inspektorům Pěčkovi a Mollerovi, aby jesuitům odevzdali universi Karlovu, mistr Kampanus podlehl přemlouvání jesuitů docela. Kronikář jesuitský zapisuje si Kampanovu proměnu víry jako veliké vítězství a velebí výbornost toho mistra a výtečnost jeho básnických prací. Právě-li o něm Balbin,¹⁾ že měnil víru častěji, že byl prve Husita, pak lutherský, pak kalvinec, až posléz katolík, jak kdo byl který čas na vrchu, to by sic nesvědčilo o povaze pevné, ale uvážíme-li, že první dvě proměny byly prasnadné, a že kalvinství Kampanovo nedokázáno, zbylo by pro ocenění té povahy povážiti jen změnu z protestantství Kampanova v katolictví. A tu se nám vidí, co svrchu jsme položili, že starému, uštvanému básníkovi nechtělo se z university do vyhnanství. Byl dle zprávy Skálovy muž již „hrubě zdětinělý“. A proto věříme Skálovi, že z návodu jesuitů napsal verše ke cti Mateře boží, a přece zase tušíme, že s těžkým srdcem 12. listopadu pateru Sideciovi se vyzpovídal z hříchů a víru katolickou vyznal. Chtěl prý nazejtří veřejně zavrhnouti bývalou víru svou, chtěl prý, slíbiti veřejně, že ty, kteréž jindy vedl v bludy, bude přistě vésti k pravdě, ale choroba prý mu překazila vyjiti.

Dva dni po zpovědi mistra Kampana konalo se odevzdání Karlovy university jesuitům. Moller a Pěček, jenž došel úřadu perkmistra hor viničných, u přítomnosti konšela Mathiadesa odevzdali klíče akademie, fisku, bibliothek pateru Simeonovi Sedeciovi (Sidecius), jenž je přijal jménem rektora jesuitské kolleje.²⁾ V následujících dnech konali inspektoři počty ze svého nedobrého spravování. Jesuité nemohli býti s nimi nikterak hotovi. Po deseti dnech (24. listop.) zavolan k počtům bývalý mistr kolleje doktor Basilius z Deutschenperka, jenž přišel ne jako vypuzený ze školy učenec ubohý, alebrž jakožto primas Menšího města Pražského. Jako s podivuhodnou rychlostí katolíkem se stal, takž odměněn za to stejně rychle důstojností primatorskou.

Povolán také bývalý notarius mistr Jan Češbivius. V jich přítomnosti učinil jesuita Sidecius proti Pěčkovi protestaci, protože privilegia a jiné listiny zakládací podle soupisu plně a neporušené neodvedl,³⁾ scházíť fundace collegii Nationis, smlouva professorů se Staroměstskými o 90 kop ročních na plat professora jazyka řeckého, po 42 leta zadržený; jináče schází do seznamu 25 listin; dále jesuita protestoval, že Pěček nedal zhotoviti seznam věcí a příjmů, ačkoli měl notaria po ruce; prý to byla jeho povinnost jakožto na kommissaře a počestného člověka, protož bude-li co scházeti a vyplyne-li akademii škoda, přičte se to jeho nedbalosti a bude od něho žádána náhrada. V té schůzi z počtů vyloučeno 300 kop,

¹⁾ Balbin. Boh. docta. II. 264. Schmidl. I. c. III. 328. Skála V. 241.

²⁾ Arch. univ. A. 14. b. 118.

³⁾ Arch. univ. A. 14. b. 119. Těž 17. A. VI. 657.

o nichž dokázal Basilius z Deutschenperka, že náležely profesorům osobně a že z nich výplatu dostávali po tu dobu. Také připomenuto, že mistr Kampanus (před třemi nedělemi!) stal se katolíkem a pateru Sedeciovi se zpovídal a u stolu Páně pod jednou způsobou byl v neděli v Týně, z té příčiny a pro jeho zásluhy se mu z počtů některé staré dluhy odpouštějí.

Takž převzali jesuité universitu Karlovu. S přerychlou ochotností fratres misericordiac vrátili — dokonce bez knížecího dekretu — k universitě ves Počernice. Jesuita Simeon Sidecius, stav se „provisorem a gubernatorem“ kolleje Karlovy, když ponejprv potom procházel kolleje staroslavné školy, našel, že s větší částí jsou chatrný, zvláště střechy že jsou na spadnutí a tak děravý, že na podlahy teče.

Jesuitům odvedeno v mocné držení a vládnutí dle zápisů jejich devět kollejí, tři chrámy neboli kaple, z nichž nejdůležitější kaple Betlémská, a všechny statky bývalé samostatné university Karlovy. Shledáváme, že drží jesuité v potomním čase kolleje Karlovu, Václavovu, Andělskou, Laudovu, Nazaretskou, Jerusalemskou, medicickou, dům Krocínův, faru betlémskou. Všecky ty domy jsou od nich jedinému hospodáři projednány za roční činži 700 zlatých rýnských. V Rečkové kolleji jesuité jali se později vařit pivo.

Z dvorů universitě Karlově odňatých uvádějí se v držení jesuitském tři, v Drahelčicích, v Počernicích a v Michli. Vesnice jejich jsou v Kouřiměště Michel, která měla po třicetileté vojny 10 sedláků, Počernice s 18 sedláky, Psáry (se 4), Doubek (s 6 grunty selskými), Postržižín (1 grunt pustý), Tatounovice a Čakov (po 1 sedl.), Krymlov (s 5 sedl.), Malý Baštěk (2 sedl.), Dobříšec (4); v Šlansku drželi Drahelčice (se 6 sedláky) a Dolany (s 3); v Podbrdště měli Nenačovice (6), v Žatecku Tvršice (8), v Litoměřicku Medlice (5), Dešany (2), Semče (3); v Boleslavště Mečíře (4); v Bechynště Radkov (10), Kozmice (4).¹⁾ Na správu statků zvolen quaestor, jenž počty činil rektorovi samému.

Název spojené universi byl Carolo-Ferdinandea. První spojených akademií rektor byl jesuit Petrus Ximenius.²⁾ Práva rektorská zvýšena; doktorové theologičtí, jim ustanovení, mohli se táhnouti v kanovníctví některých katedrál v Čechách i na Moravě, dosáhli, byli-li šlechticové, práva na proboštství kapitol; doktorové práv u jesuitů promovovaní stávali se radami appellačními a dvorními; rektor mohl udíleti doktorům i stav šlechtický.³⁾

Do nové spojené universi uvedeni v brzce tři medikové k fa- kultě lékařské, kteráž otevřena v Karolinum. Noví professorové

¹⁾ Arch. musejní r. 1654.

²⁾ Schmidl. H. S. J. III. 423. R. 1623.

³⁾ Bílek. Děj. řádu Tov. Ježíš. 494. Že by pro tyto výhody jak di Bílek, Kampanus odfekl se viny své, toť kombinace liché.

medičtí musili učiniti vyznání víry dle sněmu tridentského. Stejně tak i právníčtí učitelé. K fakultě právnické tudíž v Karolinum vyvoleni dva professorové obojího práva; teprve r. 1626 přibyl třetí. Theologická a filosofická fakulta zůstaly u jezuitů v Klementinu.¹⁾

Otázka, kdo má býti kancléřem spojené universi, přinesla vítězným jezuitům dlouhý, těžký boj s arcibiskupem Harrachem, v kterémž boji, poněvadž pramen jeho byla jen panovačnost jezuitů, řád ztratil u katolíků mnoho ze své zevnější cíi a slávy.²⁾ Spor dokonán r. 1653 tak, že kancléřem universitním uznán arcibiskup; klementinské fakulty jsou odděleny od karolinských; rektor spojené universi budiž volen po fakultách střídavě, volbu král stvrzuje, týž také vyhradil si jmenování professorů karolinských a stvrzování professorů jezuitských v Klementinu. Správa statků karolinských oddána zvláštnímu úředníku z komory české. Od té doby spojená universi vyvínovala se klidnější cestou.

Na konec otázka, kam poděli se poslední professorové bývalé samostatné university Karlovy.

Nejlépe vedlo se Basiliovi. Stav se katolíkem, v důstojenstvích rostl, neboť horlivě jednal potom proti svým bývalým souvěrcům. Odpuštěno mu, že r. 1619 byl od direktorů volen mezi konšely malostranské, dostalo se mu nobilitace, stal se vladykou; mocní příznivci učinili ho sekretářem kanceláře české, a odtud povýšen za radu appellačního. Ale netěšil se tuze dlouho těm ziskům. Umřel náhle r. 1628.³⁾

Mistr Kampanus odešel z tohoto světa dávno před Basiliem. Nepřečkal dlouho změnu svého náboženství; zesnul dne 13. prosince 1622, tedy nemnoho dní po zrušení Karlovy školy. Dojímavý osud měl. Před smrtí zápasil tuze; nikdáž nezříká se starý člověk svého přesvědčení jen ledabylo. Zřekl se víry svých otců, ale o upřímnosti toho skutku zprávy dvojí se dle stran. Borbonius zapsal si v denník, že mistr Kampanus umřel „v své apostazii u velikém zoufalství“, že „odvolal s pláčem svou apostazii in privatis precibus před mistrem Čzešbiviusem.“⁴⁾

Kněz protestantský Samuel Martinus z Dražova, jenž dne 28. novembris 1623 v akademii Vittenberské „žalostivý pád starožitné a daleko rozhlášené akademie Pražské oplakával“, píše v pozdějším jednom kázání roku 1631, že Kampanus „po nešťastném k římské straně odpadnutí uprostřed těžkého v mysli soužení duši vypustil.“⁵⁾

¹⁾ Schmidl. Hist. S. J. III. 423.

²⁾ I císař nařikal papeží, když zahrnány tmy, kterak se staral o Pražskou školu, a teď mu to kází jesuité svou hádkou s arcibiskupem. Arch. sv. congregace. II. Bohemia. ab ann. 1630. 216. 292. opis v zemsk. arch.

³⁾ Rybička. Č. Č. Mus. 1889. 476. Den úmrtí jeho nejistý.

⁴⁾ Borbonius-Dvořák. Dva denníky. 144. 147.

⁵⁾ Bibl. musejní 35. D. 9.

Proti tomu v jesuitských pamětech zapsáno, že Campanus z horlivé upřímnosti hodlal psáti historii českou, učenou, na ten konec, aby mnohými příklady a důvody přiměl rodáky své k víře katolické; „však všech věcí nejvyšší soudce zbožné toto úsili překazil, nit života jeho přetrhnul.“¹⁾ Také do úřední knihy universitní jesuitský zapisovatel poznamenal asi ne bez úmyslu, že Campanus umírá, vyznával u přítomnosti Basilia, že umírá po katolicku.²⁾

Když umřel, nová Carolo-Ferdinandea, vlastně jesuité, Kampnovi dne 18. prosince roku 1622 pohřeb vystrojili velmi šumný. Všickni alumnové v klerikách a v komžích provodili tělo mrtvého básníka v kaplu Božího těla, kdež bylo pohřebiště husitských professorů v době samostatnosti. Kázání pohřebné jesuita Beškovius, regens konviktu, konal; básně na pohřeb studenti rhetorové a poetové vydali tiskem a rozdávali ji s přivolením patera Valentina Corona, na ten čas rektora kolleje Societatis.

Mistr Žabonius zůstal své víře věren, prý žil v Praze „privatus“, ale „v mužském právě květu odešel.“³⁾

Mistr Jiří Šultys, jenž ze sboru karolinského rychle se uklidil, když mu nastávalo zlé, prý ve Vlastech „jsa praporece kapitánem, pod pány Benátčany v mladosti život dokonil.“⁴⁾

Nejdéle živ byl z professorů mistr Mikuláš Troilus Hagiochoranus, jenž byl v akademii pracoval dvacet let. Nucen byl pro víru vystěhovati se z vlasti; r. 1631 zemřel v Perně saském. Někteří neděli před smrti svou byl od Kašpara Illešhazyho volán do Uher k učeným pracem; však již nemohl. Umřel šedesátiletý. Zůstala po něm dcera Anna. Samuel Martinus z Dražova v pohřebním kázání slzavě volal: „Padl vozataj, poslední professor a sloup akademie Pražské, pán Bůh se smiluj nad námi!“⁵⁾

¹⁾ Schmidl. H. S. J. III. 328.

²⁾ Arch. univ. A. 14. b. Poslední zápis.

³⁾ Kázání Martinia. Bibl. mus. 35. D. 9.

⁴⁾ Tamž.

⁵⁾ Tamže.

Rejstřík jmen a věcí.

- academia čili universitas 1.**
adjunktové professorů 117.
administrátor kališný 40.
Aeneas Sylvius viz Sylvius.
Aerichalcus (Měděný) Šebestian pro-
essor 40, 57, 62.
Agricola, pražský senátor 64.
Agricola Rudolf, humanista 23.
akademie Carolo-Ferdinandea 214, 216.
akademie Karlova 52, 55—82; její
oprava 83—139; 142—144; akade-
mie v bouři stavovské 149—172;
její poslední léta 172—215.
Akademus, heros athenský, po němž
jméno akademie 178.
album fakulty 105.
album universitatis viz matrika
Alexander de Villa Dei; mluvnice
(Doctrinale) 24, 25, 28, 30.
Altorf 124.
alumnové koleji 60.
Alžběta, královna francouzská 54.
anabaptisté 113.
anagram jesuitský 84.
anatomie 72, 74, 78, 79.
Andělská kolej viz kolej Všech sva-
tých.
Andělská zahrada 56, 117.
Anglicko 50.
z Anhaltu Kristian kníže 170.
Anna císařovna 145.
antecessor 129.
antistes 129.
Antverpský (z Gelderska) Vilím, je-
suita, doktor rhetoriky 44.
Apologia stavů českých 149.
aposthema 126.
appellační rada 214.
arcibiskup kancléřem 3, 202.
archigymnasium 1.
archiv universitní 115, 175.
Aristoteles 18, 31 (viz též čtení).
Arnošt vévoda bavorský 47.
Arnošt z Pardubic, arcibiskup 5.
Arpinus Václav, mistr 30, 38.
artes 3.
artistická fakulta viz filosofická.
astrologie 59.
astronom akademický 57.
astronomie 69.
auditorium zimní 179.
Augusta císařovna 64.
Augusta, český Bratr, 38.
Aurea bulla Karla IV. stran univer-
sity 204, 205.
Augogallus Matouš, mistr 30.
Autrie 110.
Bacháček z Nauměřic Martin, mistr 66,
77—79, 84, 85, 89, 90, 93, 95, 96,
98, 99, 100, 101, 103, 105—107, 109,
110, 128, 138.
bacchanti 130.
bakalář, jeho grad 1, 3, 73 viz též
grady 193, 197.
Balbus Jeronym, humanista 25.
Balthasar, kus divadelní 100.
Bartoloměj, dětan kourimský 39.
barva Starého města a Nového 212.
Basilejský synod 59.
Basilius z Deutschenberga Daniel, mistr
130, 136, 138, 139, 155, 162, 164,
175, 182, 184, 185—188, 192, 195,
196, 199, 208, 211—216.
Bastnerus Jan, mistr 167.
Baštěk malý, ves univers. 214.

- Bavory, bavorský kníže 47, 110.
 beanie 155, 193.
 Bchynsko 157.
 Belgia 129.
 Benedikt Jan, administr. podobojí 77.
 sv Benedikta škola německá 97.
 Benešovský Václav, administr. 66, 67.
 Benešovský Matouš, kněz 65.
 Benignus Doyonis, minorita 52.
 Berger z Grinberka Jiří, mistr 125,
 158, 162, 167; Jan 97.
 Bergerus (z Grinberka?). praeceptor
 v klassích 188.
 Berka z Dubé 54.
 Berka z Dubé Zdeněk, arcibiskup 76.
 Bernartice 82.
 berně, bernici 157, 192, 195, 196.
 Beroun, město, děkan, škola 68, 101,
 123, 160.
 Beškovius, regens konventu, jesuita
 216.
 Betlém, Betlémská kaple 6, 16, 32, 33,
 42, 64, 66, 85, 92, 117, 119, 148,
 149, 159, 165, 168, 181, 183, 200,
 205, 210, 214.
 bibliothéka Karlovy akademie 37, 87,
 88, 115, 123, 164, 173, 176.
 bibliothéka jesuitská 54, 82, 154, 159,
 160, 165, 176.
 bibliothéka, knihár soukromá, 136.
 bibliothekáři 165.
 biennium filosofické 115.
 Bílá Hora 172, 189.
 biskupská škola 1.
 Blasius, děkan v Chrudimi 98.
 Blovský z Palatynu Kašpar, konšel
 67, 82.
 Blysemius Jindřich, dr. theolog., je-
 suita 43, 44, 49, 50, 53.
 Bohdalovinus, učitel 158.
 Bohutská z Aventina Anna 188.
 Boleslav Ml. 102.
 Bonhomius, papežský legát 74.
 Bononie 2, 3.
 Borbonius z Borbenheimu Matěj, doktor
 91, 97, 119, 135.
 z Boskovic Protasius, biskup, huma-
 nista 22.
 z Braitenberka viz Pontanus.
 Brandýs nad L. 141, 156.
 Bratři 22, 91, 92, 118, 119, 148, 183.
 Bratronice 194.
 bratrské školy partikulární 119, škola
 jich v Betlémě 168.
 z Brodu Duchek, rektor universitní 29.
 Brtnický Karel, učitel 208.
 Brus z Mohelnice Antonín, arcibiskup
 52, 63.
 Břevnov, opat 50.
 Březnický Jan, kněz 69.
 Budovec z Budova Václav 87, 91, 92,
 99, 133, 167.
 Bujacius Martin, mistr 176.
 Bukovanský, Bukovský z Neydorfu
 (z Nové Vsi) Jarolím, hejtman pan-
 ství Jičínského 164, 207.
 Bulingerovy knihy 63.
 bursy studentské 4.
 Buquoi generál 153, 157, 160, 173,
 179.
 Bydžovský z Florentýnu Marek, mistr,
 professor 70, 75.
 Bydžovský Pavel, farář u sv. Havla,
 žalobník Kolínův; ten jest miněn
 na str. 38.
 Bystřický z Bochova Jan, mistr. pro-
 fessor 70, 75, 79.
 Byšický z Byšic Janek 16.
 (Viz také K.)
 Cahera Zatecký Havel mistr, admini-
 strátor 33.
 z Cablova, student 79.
 calendaria universitní viz kalendáře.
 Campanus, básník papežsk. dvora 21.
 Campanus Jan Pavel, rektor jesuitský
 49, 51.
 Campanus Edmund, jesuita 50.
 Campanus Jan, mistr, professor 98 až
 100, 104—106, 110, 111, 135, 162,
 171, 175, 193, 199, 202, 204, 207,
 209, 211, 213—216.
 Candidus z Ourazu Václav, mistr 28,
 115.
 Canisius Petr (de Hondt), provinciál
 jesuitský, 43, 47, 49.
 Canutus, Canutius Bartoloměj; dánský
 student 93, 97.
 carmina gratulatoria 210.
 Carolides z Karlšperka, mistr 80.
 Catharina, tragicodia 150.
 Celtes (Pickel) Konrád 25, 26.
 censor professorských děl 122.
 ceremonie chrámové, protestantské 98,
 Ciceronova řeč 70.
 Cikada, farář od sv. Jindřicha 86.
 Cikán z Rotenšteinu, probošt kapi-
 tulní 54.
 církev česká 10.
 Císařská kolej v. kolej krále Václava.
 citramoutané 3.
 Claperinns, jesuita 145.

classes 69, 77, 78, 88, 93, 94, 98, 106,
107, 115–118, 130, 150, 158, 162,
167, 179, 188, 193, 194.

clenodia rectoratus 157.

Codicillus Jakub, doktor, lékař 45, 58,
59, 60, 115

Codicillus Petr († 1589) 57, 58, 64,
65, 68, 69, 75.

coelibát professorský 40, 61, 99, 113,
116, 133, 183.

Collatio Philippi Melanchtonis et Husii,
knihy 163.

collegium Novum, jezuitské, 47.

Collegia viz kolleje.

Colliduis z Doubravičan Václav, slu-
žebník při puchalterii 87.

Collinus viz Kolín.

comes palatinus 80, 116.

communitas (studentský konvikt) 115,
116.

communitas professorů 113, 132, 133,
183.

conbibernium v kolleji 132.

conscientiae casus, quaestiones 51,
145.

consiliarii rectoris 184.

controversarium enodatio, kontroversy
věroučné, 50, 117.

contubernium v kolleji 51, 132.

Coronius Valentin, rektor jezuitský,
143, 173, 216.

Corvin Jan Landškrounský, farář ně-
mecký od sv. Benedikta v Starém
městě, 97, 119, 141.

Crinesius Christophorus Bohemus, mistr
115.

Crysteccus (Chrysteccus) Theofil, je-
suita, rektor, 81.

Cunitius paedagogus 155.

Curius Dvorský Jindřich, mistr 35, 38.

Curius Dvorský Matěj, rektor 55.

evnglianské knihy 64.

Cyrill Jan, bratrský kněz, 148, 149,
211.

Cyrus Matiaš, kazatel 92, 119, 148.

Čakov 214.

Čalouny 53.

Čáslav, Čáslavsko 102, 125, 157.

Čelakovice 82.

Černín z Chudenic Heřman, hejtman
Starého města 204.

české tří hlasy v universitě 110.

české právo 120.

český jazyk hojný 28.

český národ v universitě 108.

Češbivius (Čežbivius) Stříbrský Jan,
notarius universitní, 176, 181, 182,
187, 191, 193, 196, 206, 207, 213,
215

čtení zákonů 85, 171.

čtení universitní (přednášky) 27, 114,
116, 117, 127, 128, 133, 161, 163,
166, 197.

Dačický Václav, administrátor 68.

Dampier generál 153, 157.

Daniel, divadelní hra 142.

dar králi 161.

Dečany, Dešany 15, 214.

Děčinské právo 163.

defenestrace 187.

defensoři 85, 89, 90, 91, 92, 94, 95 až
100, 102, 104–107, 109, 111–123,
125–127, 129, 131, 133, 134, 136,
140, 141, 144, 149, 154, 158, 159,
161, 165, 169, 183, 205, 206, 209
až 211.

dekanát, děkan fakulty 3, 12, 113,
117.

dekanát semestrální 116.

deklamace 57, 92, 100, 105, 107, 134.

Delphinus Jan, nuntius 48.

Dentulinus Pavel, učitel 208.

Dentulinus Taborský Jan, kollegiát
156.

deposice 52, 155 (viz též beáni).

depositio officiorum 208, 209.

determinace 155.

dialektika 20, 49, 52, 58.

Dikast, administrátor konsistoře 149,
155, 167, 195.

directores saeculares 33.

direktoři stavovští 84, 87, 91, 94, 96,
112, 153, 154, 157, 160–163, 176,
183, 209, 210.

direktury nad kolleji 125.

disputace 57, 100, 101, 105, 107, 129,
130, 131, 134, 135, 140, 143, 156,
158, 168, 193, 197, 202.

disputace theologické 52, 53, 92.

z Dietrichštejna kardinál 82.

divadlo 52, 162.

divadlo jezuitské 53.

dluhy universitní r. 1621, 200.

dobrolužský (Dobroluh) důchod jesu-
itský 47, 48, 54.

Dobrovice 167, 194.

Dobříšek 214.

Doctrinale Alexandrovo viz Alexander
de Villa Dei.

doktor práva 3.

Dolany 14, 76, 140, 152, 169, 181, 214.

Domazlice 61, 122.
 dominikáni 159.
 domus pauperum 47.
 z Donína Purkrabí Abraham, praesident komorní 102.
 Doubek 126, 171, 198, 214.
 z Doubravičan viz Collidius.
 Drahelčice 133, 171, 201, 214.
 Drážďany 184, 186, 188.
 z Dubě viz Berka.
 důchod kolejni 62.
 důchod univerzitní 73, 74, 111, 127.
 dupředesátník 201.
 dvorní rada, titul 214.
 dvory univerzitní 170.
 Dvorský z Helfenburka Tomáš, administrátor 63.
 Dvorský viz Curius.
 Dvořecká ze Skuhrova na Načeradci Magdalena 201.
 efor klasi 103.
 eforové v universitě 112.
 elegie Kampanova 177.
 Eliáš, divadelní hra 142.
 eloquence 20.
 epistolografie humanistů 20, 21.
 epithalamia 133.
 epomides, šat univerzitní 144.
 Erasmus Rotterodamský 30.
 Esop český 26.
 ethika 49, 52, 117, 155.
 examina viz grady.
 expendentes, scholarové na své útraty 117.
 Faberius Pacovinus Jan, rektor sv.-mikulášský 184.
 Fabricius Filip, sekretář 145, 187.
 fakulty 3, 4, 9, 215.
 fakulty jeduotlivé hledej pod jich jmény; fakulta theologická viz theologie.
 famuli 114, 132.
 Farragines 39.
 Farrago schediasmatum 80.
 Felix Kašpar, františkán 85.
 z Felsu Kolona (Colonna) Linhart, maršálek vojenský 102.
 Ferdinand I., král 37, 40, 46, 48, 53, 84, 178.
 Ferdinand II. 136, 145, 157, 175, 203.
 Ferdinand arcikníže 48, 54, 56.
 Ferdinandeia universitas 145.
 Fidrholec 159.
 Filip, biskup 26.
 filologie 57.

filosofie 49, 50, 143.
 filosofická fakulta 3, 11, 117.
 fiscus academiae 94, 128, 172, 175, 184—186, 190, 193, 205.
 fišek viz fiscus.
 Fleming Esaiáš, varbaník, 191.
 Fortius Koufiman Jan, professor 70.
 Fradelius Petr Štávnický, mistr 98, 103, 105, 109, 138, 162, 165—167, 172, 191, 210.
 Franc Jan z Královské Hory, doktor 36, 134.
 dra France fundace 78.
 Franta, Franciscus, kanovník, 50, 68.
 sv. František Xaverský 212.
 Freiburg 60.
 z Freysing Jan Jiří, student 62.
 Fridel Coburgensis Jan 101.
 Fridericium Collegium 169.
 Fridrich ze Štaufen, císař římský 105.
 Fridrich Falcký, protikrál 160, 163, 169, 170, 171, 173, 183, 210.
 Fruweyn z Podolí 87, 119, 164.
 Fuchs Leonard dr. 107, 120, jeho Institutiones medicae.
 Funk z Olivetu Jiří 136.
 z Fünfskirchenu a Steinprunnu, Jan Christofor 137.
 fysik městský 117.
 fyzika 98, 117, 138, 155.
 Gabor Betlén 166.
 Galenus 72.
 Galerinus Příbramský Jan, mistr 158, 162, 167.
 Gallia 129.
 Garamantes, národ ve vnitřní Africe 177.
 Garthius Helvetius, rektor 140, 144.
 Gebhardus Silesius Michal, doktor chirurgie a medicíny 110.
 Gelast Vodňanský Havel, mistr 57, 60, 63, 64.
 geografie 69.
 geometrie 155.
 Geranus Jakub, jezuita 81.
 Gerardus, mistr, jezuita 49.
 Germanicus Fabian, mistr, praedikator u sv. Salvatora 138, 176.
 z Gerštorfa a Malšvic Jan Abraham 137, 139.
 z Gerštorfa a Malšvic Jiří 87, 96.
 Giffanius spisovatel 159.
 goliāti (kollegiāti) 77.
 grady akademické 1, 2, 3. 50, 51, 52, 82, 111, 114, 120, 128, 134, 155, 157, 166, 201—203.

grady u jesuitů 141, 143.
 grammatika česká 65.
 gratulace ke korunovaci 136.
 Griespek z Griesbachu Florian 11, 55.
 z Grimberka viz Berger.
 groš zlatý za zkušku honorář 166.
 groše lehké 199.
 Grunens Gerson, učitel u sv. Salvatora 181.
 z Gryllova Gryllus Matiaš, mistr 70.
 Grynneus Jakub 129.
 gymnasium, jméno university 1.
 gymnasium akademické 45.
 hádky professorské 132
 Hájek z Hájku (Nemicus) Tadeáš, tělesný lékař císaře Maxmiliána 58, 59.
 Hájek Václav, kronikář 41.
 Haldius z Nayenperka, jinak Goliáš Jan 200.
 Hannokius Georgius, matematik 193.
 Hanžburský Václav, primas v Slaném 197, 199.
 Harrach, kardinál, arcibiskup 215.
 z Harasova viz Homůt.
 sv. Haštal, škola, učitel 155, 161.
 sv.-Havelská škola 158, 200.
 Hebraeus viz z Kaménka
 hebrejščina 6, 3, 50, 93, 105, 106, 138, 139, 145.
 Hedvika, králová polská 6.
 Hegius Alexander 30.
 Heideiberská universita 23, 50, 60.
 z Helfenburka viz Dvorský.
 Helkar Jindřich, měšťan 200.
 Hellerus, jesuita 50.
 Helvetia 129.
 Hercynský les 110.
 Hesiod 57, 70, 121.
 Hieronymiani 23.
 Hildbrant de Walterskirchen Carolus 171.
 Hippius Vodňanský Jan, mistr 111, 112, 113, 139.
 Hippokrat 72.
 historie 70, 117, 155.
 z Hlavačova viz Lupáč.
 Hlavsa Pavel, matematik († 1520) 32.
 z Hodějova Hodějovský Jan, starší 39, 40, 56.
 Hoř Matiaš, doktor, sekretář kurfiřta saského 109, 1:3, 184.
 Hoffaeus, jesuita, rektor kol. 49, 50.
 Homer 98, 117.
 Homut z Harasova, Šťastný Jindřich 201.
 Horatius 70.

Horký Jan, mistr 172.
 Hortensius Jan, rektor univ. 44, 59.
 Hořelice, ves 201.
 Hostoun 76
 Hostovinus Baltasar, jesuita 50.
 hradby 153.
 Hradec Jindřichův 51, 90.
 Hradec Králové 135, 156, 184, 208.
 Hradec Štýrský 49, 149.
 hrstnice, prodavačky vaření všelikého na drobnu 206.
 Hrubý z Jelení Řehoř 27.
 Hrubý Sigmund, syn 27, 30, 37.
 Huber Mezeříčský Adam z Risenpachu, doktor filosofie a mediciny 59, 71, 72, 76, 79, 80, 86, 87, 9:1, 100, 102, 105, 106, 107, 108, 110, 111, 113, 116, 118, 120, 121—123, 131, 156, 164.
 Huerta don Balthasar 189.
 humanism 19—30.
 Humbert (Humburk) z Humberka Simeon, Pražan, mistr štrasburský, kancléř staroměstský 92, 95.
 hunczfut (nadávka) 209.
 Hus Jan, mistr, svatý 7, 8, 9, 10, 59, 75, 89.
 Husinecký Tomáš, professor 59.
 Husitě 11, 22, 142.
 husitští farářové 50.
 Hussus et Lutherus, kniha 163.
 hvězd konjunkce 135.
 Hvězda 101.
 Chanovský Vojtěch, jesuita 145.
 Chebdiiovský Jan, mistr, universitní úředník 139, 156, 164
 Chimarraheus Jakub, hudebník, básník, Nizozeman, kaplan, almužník při dvoře Pražském 80.
 chirurgie 74.
 Chlumec, město, panství 144, 168
 Chocenský Jan, mistr 35, 41.
 v Chomutově kolej jesuitská 51.
 Chorinnus Jan, Bohemotrebovinus, professor, poeta († 1606) 78.
 Chrudim 98.
 Chrystecens viz Crystecens.
 chudoba profesorů 60.
 Chvalovský viz z Jenštejna.
 Illešhazy palatin 154, 216.
 Iliada 69.
 immatrikulace 52, 193.
 impensae 131.
 impressor universitní 103, 116.
 Ingolštadt 60, 142.

indický způsob ozoloby 212.
inkvisice v Hispanii, Frankreychu a
v Dolejších zemích 64.
insignia universitní 144.
inspekce profesorů 156
Institutiones juris civilis 71, 107, 120.

Jakobaeus Jakub, mistr 165.
sv. Jakuba kostel v Praze 212.
Jan II. z Jenštejna, arcibiskup 7.
jednuška (nadávka) 149.
z Jeleni viz Hrubý.
Jenna, universita 124.
z Jenštejna Chvalský Křt 163.
Jereb Jan, Laurentius, jesuitský učitel
151.

Jeronym Pražský, mistr 7, 75, 89.
z Jesenie Jan, doktor práva 10.

Jessenius Jesenský z Jessen Jan, dr.
7, 40, 42, 78—80, 139, 147, 150, 151,
153, 154, 157, 158, 160—163, 165
až 169, 171, 175, 176, 183, 184, 190,
203, 206, 210; jeho dcera 154.

jesuité, jich akademie, kolej 43—54,
57, 74, 75, 81—83, 135, 141, 142 až
147, 149, 150, 154, 156—159, 173,
176, 160, 202, 203, 211—216.

Ježišek (Jesulus) Jiří, mistr 33.

Jičín 156, 164.

sv. Jilji, škola, žáci 176, 188.

sv. Jindřich, fara, škola 138, 170, 184,
20.

Jiří z Poděbrad, král 14—16, 96.

Jirkonius Kutnohorský Daniel, pedell
193.

z Jizbice Jizbický, Litoměřický Matiaš,
Pavel 79, 80, 81, 139.

jurisdikce universitní 29, 52, 141, 156,
158

jurisdikce jesuitské university 144.

jurisdikce nad městskými školami 55.

juristická fakulta 17, 122; v spojené
universitě 215.

juristů universita 124.

(Viz také C.)

Kačice ves 163.

kalendář universitní 18, 58, 75, 138, 193.
kalichy v universitě 205.

Kalvini 118.

kalvinské knihy 63.

kalvinství v universitě 142, 183, 203.

z Kaménka Albert (Hebraeus), mistr
77, 78, 93, 113, 115, 118, 121, 124,
126, 131, 135, 138.

z Kaménka Jan Albert 105—108, 111,
160, 164.

Kampanus viz Campanus.

kancelář císařská 26.

kancelář královská 65, 169, 181.

kancelář jesuitské university 144.

kancelář Karlovy university 2, 3, 88;
university spojené 215.

kancelář staroměstský 166.

kandidáti stavu kněžského 86.

kanovníctví 214.

k. pitula na Hradě Pražském 41, 44,
50, 55, 57, 59, 63, 64, 65.

kaple Betlémská viz Betlém.

kaple Božího Těla 6, 32, 99, 118, 140,
205, 216.

Kapr z Kaprštejna Daniel, dr. 177,
179, 181, 190, 192, 204, 209.

Kapr z Kaprštejna Pavel, krupař, cis.
rychtář 64.

Kaprova ulice 107.

karban selský 94, 189, 198.

Karel IV. 1, 2, 6, 22, 56, 96.

Karel V. 178, 182.

z Karlšperka viz Carolides.

z Karlšperka viz Rosacius.

Karolinum viz kolej Karlova a aka-
demie Karlova.

Karyk z Řezna a na Chvalách 66,
181.

katechismus falcký, palatinus 77.

katechismus katolický 51.

katechismus protestantský 98.

kathedra bakalářská 97.

kathedrální škola biskupská 1.

katolíci v universitě Pražské 14.

kejdář 170.

kejkliřský šat 167.

Keplerus Jan, císařský matematik
70, 97, 122.

klasí akademické viz classes.

Klatovský Martin, mistr 33.

Klemens Žebrácký Václav, učitel 170.

Klement Plzeňský Tomáš, farář od
sv. Václava na Novém městě Praž-
ském 97.

Klementinum viz kolej sv. Klementa,
viz též jesuité.

Klesl, biskup 142, 144, 145.

Kliment, papež VI. 2.

sv. Klimenta chrám 52, 47, 52.

sv. Klimenta klášter 159.

Klusák z Kostelce a na Vobědovicích,
hejtman 168.

Kněževs 199.

knih prodáváč Martin na Ovocném
trhu 39.

knihy po professorovi 191.

knihy universitní zápisné 202.

z Kocinetu Kocin, historik, právník,
přední písař malostranský 71.

Kodicillus viz Codicillus

kořliky universitní 205.

Kochan z Prachové, Časlavský Václ.,
kollegiát 156.

Kochan z Prachové Valentin, mistr 91,
95, 96, 100, 157.

Koldín Kristian, mistr 58.

koledy 156.

Kolín (Kollinus) Matouš, mistr 37—40,
53, 55, 56, 63, 105.

Kolín, škola 167.

Kolinská universi 23, 60.

Kolinský Jan, professor 59.

kollega, druhý učitel v škole latinské
156.

kollegiáti 6, 109, 111, 132.

kollej juristů 5, 11, 12, 117.

kollej Karlova, Veliká, Karolinum 5,
12, 13, 15, 16, 26, 27, 32, 40, 55, 56,
63, 85, 86, 87, 91, 98, 112, 113, 116,
117, 119, 134, 136, 159, 170, 175,
179, 181, 183, 204, 205, 209, 211, 214.

kollej sv. Klementa, Klementinum 48,
54, 74, 81, 91, 155, 166, 169, 183,
215, viz též jesuité.

— kollej králové Hedviky či Litevská,
Jerusalémská 6, 94, 101.

— kollej Laudova či Apostolorum, apo-
16 stolská 27, 42, 78, 97, 105, 205.

kollej mediků 106, 206, 207.

kollej Národu Českého (Nationis) 6,
15, 16, 205, 213.

kollej Nazaretská 6, 79, 92, 119, 164.

kollej Rečkova 13, 94, 102, 117, 200,
202, 205.

kollej Václava krále, Císařská 5, 78,
101, 109, 111, 117, 126, 160, 189,
202, 204.

kollej Věch Svatých či Andělská 5,
13, 41, 60, 64, 75, 76, 117, 166, 191,
205.

kolleje studentské 155, 162.

kolleje vůbec 4, 161, 202, 214.

kollekty 115, 125, 138.

kommendace universitní 115.

komora královská 47, 55, 62, 64, 66,
76, 83, 98, 157, 159, 206, 215.

Konáčevo Hořekování 40.

konfessí česká (r. 1575) 117, 206.

konfirmace učitelů 115, 124, 156, 158,
163, 167, 194, 207.

Konrád III., německý král 178.

konsistorní knihy 85.

konsistoř pod obojí 40, 55, 64, 84 až
87, 90, 97, 104, 137, 203.

koňský trh 190.

Konstantin Veliký 145.

kontribuce 183.

konvikt studentský 47, 48.

Kopanina 84.

Koraducius, kancléř, spisovatel 159.

Korambus, mistr 30.

Koranda Václav 18, 29.

Kornel ze Všehrd 26.

korrektor v tiskárně 147.

korunní statky 140.

korunovace 54, 103, 136, 161, 210.

Korvin viz Corvin.

Korybut Zikmund, kníže 12.

kořalka 160.

kosmografie 78.

z Kostelce Smil 15.

Kouřim 39, 192.

Kozelius Cyprian, mistr 158, 202.

Kozmice 153, 171.

z Krčína Jan, doktor v medicíně 18.

krémy 158.

Krocin Václav, primas 67, 133.

Krocínův dům 214.

Krumlov, kollej jesuitská 51, 81;
město 106.

Krumlov ves 99.

z Krumlova dr. Václav 22.

Krupský Jakub, mistr 95.

Krušvicus Jan, rektor školní 168.

Krymlov, univers. ves 115, 214.

Křínecký z Ronova Jan Albrecht 137.

Křišťan z Prachatic, mistr 14.

Kříž, kramář 6.

Kříž z Telče 15.

Křížanovský Václav, professor theo-
logie 17, 17.

kuchyně professorská 134.

Kunštat viz z Paumberka.

kurník (ornithoboscus), studentské vře-
zení 167, 193.

kurs filosofický 50.

Kutná Hora, škola 162, 207.

kvestor universitní 102, 109, 113, 115,
127, 136, 152; kvestor jesuitský 214.

Labštejnské právo 163.

Lactantius Luc., otec církevní († 325) 56.

Ladislav, král 15.

Lamormain Vilém, jesuita, Flander 149,
202.

Landezadlius Malostranský Jan, kol-
legiát student 156.

Lanzmanina, mistr 156.

Lauda z Chlunnčan Matiaš 16.

Ledeč 205.

Lednicus, mistr 172.

- legát papežský 145.
 lekce viz čtení.
 Leopold, arcikníže 84, 102.
 Leovitius Cyprian, matematik 135.
 Letná (Leteň), zahrada 82.
 z Letošic Macer Petr 87, 91.
 Liberius nuntius (r. 1558) 53.
 Libocký konšel 67.
 librář viz bibliotheka.
 ličky 153.
 Ligurové 178.
 z Lichtenštejna Karel, kníže 82, 173, 175, 177, 179, 180, 183, 185—188, 190, 192, 193, 195, 199, 201—204, 208—213.
 Linhart z Neyenperka Adam 67, 91, 119, 155.
 Lippach David, protest. farář 191.
 Lipská universita 8.
 Litevská kolej viz kolej královny Hedviky.
 Litoměřice 138, 163.
 z Lobkovic Adam 54.
 z Lobkovic Bohuslav 25, 26.
 z Lobkovic Felix 82, 206.
 z Lobkovic Felix Oldřich 74.
 z Lobkovic Jan, starší 48.
 z Lobkovic Jan, mladší, purkrabí 47.
 z Lobkovic Jiří Popel, podkomoří 41, 51, 54.
 z Lobkovic Křištof 48.
 z Lobkovic Křištof na Tachově a Pátku, nejvyšší kamrmeistr 76.
 z Lobkovic Markéta 82.
 z Lobkovic Zdeněk Vojtěch, kancléř 75, 85, 103, 182, 183.
 logika 49, 98, 155.
 Lohelius arcibiskup 140, 141, 212.
 Lopatský Pavel, pisar při deskách 196.
 Loštický z Libánu, Severyn 149.
 Louny, škola 166, 205.
 louny 152.
 Lupáč z Hlavačova Prokop, mistr, od r. 1569 pisar v Domažlicích 57, 61.
 Luder Petr, humanista 23.
 Luther 31, 32.
 lycaum 1.
 lžice universitní 193, 198, 199.
 Macer viz z Letošic.
 Magrle ze Soběšku 87.
 majestát 85, 118, 134.
 Malá Strana 101, 152.
 Malobicens Václav, praeceptor v klasích, 188, 194.
 Mansfeld vůdce 160, 161.
 manželky mistrů 172.
 mapa světa s křížem 205.
 Marie císařovna vdova 64.
 Martinek kněz 33.
 z Martinic Bořita, Jaroslav 43, 136, 144, 202, 203.
 z Martinic Jiří 74.
 Martinidesa Descriptio regiae urbis 135.
 Martinus z Dražova Samuel 162, 215, 216.
 maškary (larvati), 156.
 Mathebaeus Křištof, mistr, professor 85, 100.
 matematika 49, 52, 58, 79, 117, 155.
 Mathiades Jiří, mistr, konšel pražský 204, 213.
 Mathiolus Brandensis Lukáš, kollegiát 156.
 Mathiolus Petr, doktor 53, 54.
 Matiaš, císař 83, 102, 103, 122, 144, 157.
 matrika universitní 128, 193.
 Maximilian, arcikníže; císař II. 54, 57, 61, 62, 63, 206.
 Mečire 27, 194.
 medicina (věda) 59, 71, 74, 97, 106, 120.
 v medicíně mistr, jeho přednost 3.
 medicá fakulta 11, 17, 18, 117, 122, 132, 213.
 medicá kolej 5.
 Medtice, universitní ves 214.
 Mechanopaeus, praeceptor 158.
 Meinradus Fridericus 98.
 Melancthon Filip 31, 35, 69.
 Melantrieská tiskárna 61.
 Mělník (statek) 146.
 Menší město Pražské 213.
 městské právo 117.
 metafysika 49, 155.
 metoda školám 108.
 metoda učebná universitě 106.
 Meussnerus Jiří Pražský, rektor sv.-jindřichský 184.
 sv. Michal, škola 93, 155.
 Michalovecius praeceptor 158.
 z Michalovic Bohuslava místokancléře syn Smil 92, 96.
 Michle 13, 102, 115, 140, 153, 170, 172, 181, 189, 191, 194, 195, 197, 198, 214.
 Michna z Vacinova Pavel 149, 173, 177, 179, 181, 182, 185—187, 190, 192, 196, 202—204, 207, 208, 209, 212.
 Michna Jiří 207.
 Mikuláš V., papež 14.
 sv. Mikuláš Malostranský (škola) 138, 168, 184.

Miles gloriosus 36
 Miller Jan z Milhausu, starosta komorníků při deskách 100.
 milosrdných bratří špitálníků 180; bratří 214.
 mincovna 193, 204.
 Minutio, papežský diplomat 60.
 Miruše, kněz 32.
 mistodržci 64, 148, 149, 160.
 Mitis z Limuz, mistr 63.
 mistr graduovaný 1, 2, 3, 197; viz též grad.
 Míšeň 110.
 Mitysko Ondřej, mistr, professor 80.
 z Mitrovic z Nemyšle, Vratislav Křištof 123, 136.
 z Mitrovic z Nemyšle Václav nejs:arší 105, 192.
 z Mitrovic z Nemyšle, nejvyšší berník 195—197.
 Mladátka (svátek) 92, 165, 200.
 modlitba v revoluci 151.
 Mollerus Jiří, mistr 137, 158, 161, 167, 204, 211, 213.
 Molesinus Matiaš, mistr, professor 71.
 mor 49, 51, 123, 126, 141.
 moravští stavové 110, 165.
 Murmellius Jan, humanista 30.
 Musculovy knihy 63.
 muškety universitní 157, 171.
 Mylius Vodňanský, mistr 125.
 Münzer Tomáš, kazatel 32.
 Mystopol Jan, kněz, administrátor 55, 64, 66.
 Mytysko Prachatický Bartolom., učitel 208.
 Náchod 184.
 nájem domův universitních 214.
 národové v universitě 2, 3.
 z Navenperka viz Linhart a též Haldius.
 Nejedlý Misenus Mathiaš, kollegiát 156.
 Němci 21, 86.
 němčina v universitním paedagogium 94, 98.
 německý kostel v Menším městě nejsv. Trojice (dřív kaple Husova) 168.
 německá škola luterská viz sv. Salvatora.
 němečtí studenti 79, 130.
 Nenačovice 99, 172, 188, 189, 214.
 Nepressius Zatecký, primas 84.
 Nerhauf, purkmistr pražský 92.
 Neukirchius Pavel, mistr 50.
 Norimberk 39.
 notarius universitní 109, 111, 115, 133, 174.

Nové Město 152, 153.
 Nové mlýny v Praze 187.
 Nožickovic dům 136.
 Nudožerský Benedikt Vavřinec, mistr 9, 78, 93, 100, 102—106, 108—110, 112, 114, 121, 124, 126, 128, 129, 137, 161.
 Nymburk 98, 167.
 obranný list 197.
 oficiálové školní viz učitelstvo.
 Ojvinský statek 46.
 v Olomouci akademie 49, 50, 82, 149.
 oratoria ars 155.
 ordinace mistrů 88.
 organizace universitní 3.
 Oršínovský z Fürstenfeldu Jan 169.
 Osecké panství 54
 z Ostrátoku Franz, pražský purkmistr 148.
 z Ottersdorfa Sixt 36, 100, 119, 122; Theodor 95.
 Otto III., císař 104.

Pacovinus (Pacovský) Daniel, mistr 168.
 Pacovský Václav, rektor universitní 26, 29.
 paedagogium universitní viz classes.
 Poeonius Prokop, (Holý) Světnovský, mistr 93, 97, 106, 109, 111—113, 118, 121, 122, 126.
 Palaeolog Jakub Chijský 63.
 palinodia 85.
 páliční knihy luterské 63.
 pamflety 84, 139, 144.
 Paradromus Ondřej, oficiál 209.
 pardon generální 210.
 Pardubice 192.
 Pardubský Matiaš, knihtiskař 130.
 Pařížská universita 2, 3, 4, 7, 8, 134, 147, 159.
 Pasovští 101, 102, 103, 105, 141.
 Pašek Jan z Vratu, mistr 27, 33.
 paškvily viz pamflety.
 z Paumberka Kunštat Jan, mistr 41, 59.
 z Paumberka Svěchin Gabriel, doktor 58, 73.
 z Paumberka Svěchin Nikod., mistr 68.
 pauperum domus 82.
 Pěček Smržický z Radostic Michal 204, 207, 211, 213.
 pečetí universitní 205, 208, 209.
 pedell 104, 108, 120, 139, 156, 167, 172, 188, 193.
 Pedemont 129.
 Pehma Ješka mladého Dorota manželka 14.

- perkmistr hor viničných 213.
 Perno 216.
 Pernštejn hrabě 124.
 z Pernštýna Manriquez Maria 82.
 z Pernštýna Vratislav, kancléř 48, 65.
 pergamen, jeho cena 103.
 Perottova grammatika 26.
 Pěšin Ondřej, jesuita 50.
 Petráček Jan, mladší 152.
 Petrarca 19, 21.
 Pflug z Rabštejna Prokop, kancléř 14, 53; bratr jeho Jan 22.
 pikarti 142, 143.
 Pinkles, žid 200.
 Písecký Jiří, mistr 33, 35.
 Písecký Václav, mistr 27, 33.
 Písek 161.
 písmo 103.
 pití professorů 132.
 pití učitelů nezřízené 163.
 Placentius, nuntius papežský 73.
 plat vojákům 152.
 Plateysius (Platejz) z Plattenštejna 150, 200, 201.
 Plutarchova knížka: De educatione puerorum 95.
 Počernice 83, 99, 140, 153, 173—175, 180—183, 190, 192, 205, 214.
 počty universitní 161.
 poddaní vrchnostenští 203.
 poddaní universitní 88, 152, 156, 157, 168, 169, 175, 181, 189, 190, 194, 214.
 Podolsko 110.
 poesie (lekce klassických auktorů) 117, 155.
 poeta laureatus 26.
 poetové u jesuitů 216.
 Poggio 21.
 pohřeb králův 55.
 pohřebn báseň 216.
 pohřební kázání 216.
 pokojníci v koleji 160.
 Poláci, vojsko 174.
 Policenus Felix, bakalář 116.
 politika Aristotelova 117.
 poloviční hodiny německé 115.
 Polsko 110.
 polští studenti 6.
 Pontanus z Braitenberka, probošt 76.
 Pontus Euxinus 111.
 Ponzon dr. 154.
 Popilius Laenas, konsul 178.
 Poříčany ves 55.
 postliminii jus 159.
 postranní školy 27, 29.
 Postržín 214.
 posvícení 194.
 poštímistr nejvyšší 201.
 praemia professorů 116.
 praeceptorové 137, 202.
 Praha, verbování vojska 150.
 prach střeň a luntý 152.
 z Prachatic Václav, doktor v medicíně 16, 17.
 Prachatice 161.
 praktikanti (nadávka) 149.
 prandium filosofické 124.
 právo (jus), přednášky o něm v universitě Pražské 36, 71, 97, 106, 120; doktor v právech 214.
 Prays, generál 153.
 prázdniny v universi 117.
 Pražský Hrad 145.
 Pražský Řehoř, mistr 24.
 Pressius Konřimský Pavel, doktor theolog 62, 64 († 156).
 primáni, žáci poslední třídy gymnasijsní 92.
 privilegia universitní 87.
 probošt kolejni, jeho úřad 6, 112.
 proboštura (proboštatví) v Karolinum 109, 127, 132.
 processí Božího těla 63, 77, 84, 116.
 processí velikonoční 119.
 processus juris municipalis 117.
 professi extraordinární (professura immořádna) 105.
 professorové 32, 55, 90, 115, 127, 138, 147, 193.
 professor písařem 161.
 professorové nedbalí 117, 122.
 profiantmistr 182.
 Prokop, písař novoměstský 17.
 promoce jesuitské 52, 82.
 za promoce platy 114; (viz též grady).
 promotor 52.
 Properator Žďárský Jiří, mistr, cís. rychtář v Slaném 199.
 Proxenus Šimon, právník 57, 58, 59.
 Psáře (Psáry) 99, 171, 198, 214.
 purkmistr pražský 54, 66, 210.
 půst 160.
 přednášky viz čtení.
 Přemysl, kníže 103, 104.
 Přestický Jan z Javořic, mistr 115.
 Příbram 181, 192.
 Příbram Jan, mistr, theolog († 1448) 17.
 Příbram Pavel, mistr, matematik († 1520) 32.
 příkrov universitní 199, 200.
 přísloví latinská o správnosti v placení 193.

quaestie (disputační) 131.

Radkov 171, 189.

Rakovník 172.

Radslav starší z Vchynic a Tetova 135.

Ramee, vůdce Pasovský 102.

Ramus Petr 89.

Reček z Ledce Jan 13.

reelectio úřadů universitních 208.

reformace německá 31, 32.

de Reinegg Christofor 171.

Rejnská kolej (Reginae) viz kolej královny Hedviky.

rektor jesuitský, jeho právo 214.

rektor universitní 2, 3, 52, 87, 88, 113, 132, 139, 166.

rektor studentský, šlechtický 137, 159.

rektorové pražských a jiných škol 119, 125, 184, 186, 197, 201.

renthaus 199.

rhotorika, retorové 21, 49, 50, 98, 216.

z Risenpachu viz Huber.

z Rokyc viz Střela.

Rokycana 12—14, 17

Rosacius Jan, učitel 194.

Rosacius z Karlsperka Adam, mistr, senátor 70, 72, 125, 134.

Roubicius (Ranbicius) Načeradský, bakalář 201, 202.

z Roupova Václav 102.

z Roupova Vilém 86, 87, 92, 117, 167.

Roušek (Raussek) Tejnický Jan, učitel 156.

rozvrh hodin 36.

Rožďalovský Václav, mistr 32.

z Rožmberka Petr Vok 78, 98, 106, 125.

z Rožmberka Vilím 48, 73, 74.

Rožmberské beneficium 131.

Rožmberská škola 125, 167.

Rudolf císař 54, 73, 83, 84, 102, 159.

Rumerus, jesuitský provinciál 203.

Rusie 110.

Rydesl leitenamt 153.

řád školní gymnasiální 94, 101, 107.

řecká lecke, lektor 37, 55, 61, 78, 83, 116, 131, 213.

řecký jazyk 60, 137.

Řehoř XIII., papež 48.

z Říčan Litvin 86.

z Říčan Václav, nejvyšší soudi 67.

salár profesorů 164.

Salicius Jan, oficiál 209.

Salius, jesuita 53.

salva guardia 174.

sv. Salvatora kostel, kazatel 138, 143.

sv. Salvatora škola německá 109, 110, 115, 123, 140, 168, 176, 206.

sameložnictví 95.

samotnost viz (coelibat).

Sarabaudia (Savojsko) 129.

saské právo 71.

Sasko 110.

saský kurfiřt Jan Jiří 184, 185.

Savonatus Jan Babišta Romana, milosrdný bratr 174, 179, 180—182.

Sazené 41, 55.

sbírky 115, 125.

Scarbonius probošt 43, 47, 50.

Sedecius (Sidecius) Simeon, rektor jesuitský 211, 213, 214.

Sedulius Cajus, básník z V. století; jeho Carmen paschalis několikrát tištěn 56.

sekcí lidského těla viz anatomie.

sekvistor university 211.

Selender, opat 140.

selská berně r. 1620 170.

selská bouře 168

Semeč 15, 214.

Seminarium, seminář 47, 54, 134, 203.

senior bratrský 148.

senior v universi 63.

Sententiarum knihy 5, 50.

Servius grammatik 24.

Sessius Pavel, tiskář knih 130, 147, 177.

Sezima z Vrtby 187.

scholarchové nesvorní 168.

scholastika 19, 22, 27.

Sixt V., papež 74.

Sixt viz z Ottersdorfa.

Skála Lounský Matěj, bakalář 168.

Skála z Kolince Šimon, mistr 77, 85, 96, 97—102, 104—106, 109, 111, 113, 118, 119, 121, 123, 126—128, 133, 138.

sklenice Karla IV. 205.

ze Skuhrova viz Dvořecká.

sladovnicki pražští 212.

Slané 95, 197—199.

Slanský Havel, kněz 68.

Slavata z Chlumu (a Košumberka) Michal 124; Vilém 144, 202, 203.

slavnost kanonisační 212.

slavnosti universitní 53.

slavobrána 54, 212.

Slezsko 110, 167.

slezští stavové 165.

slovácká šelma (nadávka) 158.

Slovany 117.

- služné 90.
 Smiřický ze Smiřic Jaroslav 55.
 Smolnice ves 16, 205.
 sněm 62, 84, 90, 159; viz též stavové.
 Sněžná Marie Panna, chrám 85.
 Soběslav 125.
 socii jesuitští, jich počet 142
 sodalitas literata 40.
 sofisté 22.
 Sokol Chrudimský Matěj 73.
 Soud hvězdářský o strašlivé kometě 211.
 Spinelli Jan Neapolský, bakalář 82.
 de Spineto Henricus, mistr 116.
 Spira Turnovský Daniel, mistr 156.
 Spissius mistr 180, 193.
 společnost kollegiátů viz communitas.
 správcové škol viz rektorové.
 Sprimecius (Ssprimecius) Václ., učitel 208.
 Stapulensis Fabri dialektika 35.
 staroměstští konšelé 136, 212.
 statky universitní 91, 214, 215.
 statuta universitní 62.
 statuta nova 123.
 stavové čeští 62, 118, 136, 150, 152, 210.
 Stephan (Stephanides) Kutnohorský Augustin, mistr 156, 208.
 stipendia čili platy profesorům 108, 116, 156, 166, viz též salár, služné.
 Strakonický Jan, měšťan pražský 99.
 Strakonický Frant., studios kolleje 81.
 Stránský Pavel Zapusus, mistr 163.
 ze Stráže mistr Michal 27.
 Střela z Rokyc Štěpán 137.
 Střela z Rokyc Jindřich 139.
 ze Stříbra Jakoubek, mistr 10.
 ze Stříbra Jakub, rektor 25.
 student 2, 3, 53, 84, 114, 115, 128, 133, 139, 162, 166, 170.
 student šlechtický rektorem 124.
 studenti jesuitští 81, 140.
 studentů nedostatek 79.
 studium generale 1.
 Stulz, student německý 130.
 Stupanus Lounský Ondřej, mistr 158, 194.
 stvrzení profesorů 215.
 subnotarius konsistorní 113.
 ze Sudetu Jan Matěj, Budějovičan, mistr 97, 106—108, 111, 118, 120, 122, 127—134, 164.
 ze Sudetu Polenta Kutnohorský Jiří, mistr, lékař 60.
 sukníčky vojenské 152.
 Sušice 125, 134, 158.
 Sušický z Sonnenstejna Šimon 119, 160.
 Svinov 119, 160.
 Svěchin z Paumberka viz z Paumberka.
 Svěmyslice 140.
 svobodná umění 3.
 svrsky universitní 205.
 Sylvius Aeneas 20, 23.
 šacování 153.
 šafár universitní 156.
 Šénperk 137.
 Šentygar, mistr 40.
 Šimon od lva 14.
 sv. Šimon a Judy kostel kalvínský 174, 190.
 Šindel mistr 17, 23.
 škola biskupská, katedrální 1.
 školy bratrské 119.
 školy jesuitské viz jesuité, kollej Klementska.
 školy městské, latinské 77, 193, 194.
 školy soukromé 27.
 škola zemská viz classes.
 Škreta (Skreta) Šotnovský ze Závotic Daniel 154; Jan student 131.
 Šlechta Jan ze Všehrd 24, 25.
 šlechtičti žáci 52.
 Šlik z Holejče a Pasaunu Jachym Ondřej hrabě 89, 90, 97, 124, 132, 127, 169.
 Šlik z Holejče Julius 124.
 Schmidtberger Sušický Martin, správce školní 156.
 Schoperus Ondřej Ludvík, mistr 129, 130.
 Šoproň 203.
 Špitálsko 102.
 špitálník nejvyšší řádu milosrdných bratří 180.
 Štampach ze Štampachu Linhart 87.
 štampuch 191.
 Štávnice 140.
 Štědrý den 156.
 sv. Štěpán Veliký, fara, škola 99, 184, 202.
 sv. Štěpán ve zdi 13, 188.
 ze Šternberka Adam, purkrabí 91.
 Štětský dům 68.
 Šturm, paedagog a rektor štrasburský 46.
 Šturm Václav, jesuita 51, 54, 211.
 Šud Mikuláš, mistr 58.
 Šultys z Felsdorfa Jiří, professor 136, 138, 155, 165, 169, 171, 182—187, 190, 216; otec jeho 190
 schnetzenschul (nadávka) 130.

Švamberk ze Švamberka Jiří Jan 87, 125.

Schwengfeldiáni 112, 113.

Švihovská ze Švihova 173.

Švihovský ze Švihova Theobald 90, 95.

Tábor 153, 189, 202.

Táboři 10, 11, 22.

tarmarečník 191.

Tatounovice 214.

Těchenický Joachim 76, 91.

Teplice (škola) 208.

Terentia komedie 37, 55.

z Tepence Horčický Jakub 154.

Tetauer mistr 98, 104, 106, 109, 112,

113, 118, 121, 138.

theologická fakulta 11, 17, 116, 117.

theologie 49, 52, 59, 62, 63, 74, 81,

82, 97, 107, 120, 135, 143, 144, 145.

theologie mistr 3, 214.

theses disputační 130.

theses scandalosae 131.

z Thurnu Hendrych Mates, hrabě 136, 144, 152, 153, 160, 161.

Tilianus Jan, jesuita, professor filosofie 44.

Tilly generál 173, 174, 180.

toga 116.

tragoedie česká, sv. Václava 53.

Trčka z Lipy, z Lipého 195, 196.

Trčousy 83, 173, 180, 181, 192.

Treffan Jan, měšťan pražský 16.

trest veršem 209.

Trevinius Melchior, kancléř 141.

Třebický Daniel, mistr 113.

Třebíčský Cyrill Jan, kněz 119.

z Třeboně Vavřinec, professor 29.

triennium filosofické 53, 115.

trivium 116.

Trojan Nigellus z Oskořina, mistr 67, 68, 70.

Troilus Hagiochoranus Mikuláš, mistr

78, 89, 93, 96, 97—100, 103—106,

112, 118, 121, 123, 124, 132, 134,

136, 141, 161, 166, 184, 192, 193,

195—198, 201, 208, 211, 216; jeho

dcera Anna 216.

Tubinky 120.

z Tulechova viz Codicillus.

Turka Jan, mistr 115.

Tvršice 214.

Tycho de Brahe 70.

Týn, škola, rektor 86, 113, 155, 158, 193.

v Týně Jakub, kněz 29; kostel 214.

typograf universitní 147.

učení na fakultě 3, 120, 147, 154.

učitelstvo latinské 117, 156, 209, 212.

uherští stavové 151.

Uhří 83, 102.

ultramontani 8.

ungarus eques 139.

Unhošt 170.

universalis schola 1.

universitas magistrorum 2.

universita právnická 4.

universita Pražská viz akademie Praž.

universitas scholarium 3.

Ursinus, děkan viittemberský, 80.

Ursmarus Goissonius, jesuita (z Lutichu) rektor 44.

úředník universitní 156.

Václav IV., král 5, 7.

Wagner Valečský Jindřich, učitel 168.

z Valdštiny na Hrádku nad Sázavou

Adam starší, nejvyšší hofmistr 179,

188, 190, 201, 204, 207—209.

z Valdštiny na Hrádku nad Sázavou

Benedikt 16.

z Valdštiny na Hrádku nad Sázavou

Eusebius 207.

z Valdštiny na Hrádku nad Sázavou

Henyk 194.

z Valdštiny na Hrádku nad Sázavou

Jan, nejvyšší písař zemský 63.

z Valdštiny na Hrádku nad Sázavou

Marie 82.

z Valdštiny na Hrádku nad Sázavou

Rudolf 180.

Valoni, Valouni 83, 173.

Walterskirchen viz Hildbrand.

z Walterspergu a na Lochovicích

Walter Mikuláš 68.

Walther, švýcarský theolog 60.

z Vartenberka Karel 87, 95.

Varus Jiří, Angličan, jesuita, mistr 49.

Vary Karlovy 147.

Weinsberg 178.

z Veleslavína Adam 61.

z Veleslavína Daniel 188.

z Veleslavína Samuel 158, 188.

Velhartice, farář 69.

Veliká kollej viz kollej Karlova.

Velvary 167, 181.

Vesalius, bruselský lékař, spisovatel 71, 72.

Veselí 153.

veselí a vesničané universitní viz poddání.

ze Vchynic Vchynský (Kinský) Radi-slav, mladší 124.

ze Vchynic Vchynský (Kinský) Václav 168.

Vchynicianum beneficium 136.

Videňská kolej jezuitská 49.

Videň, universi 8, 14, 15, 23, 25, 26, 34, 43, 60, 69, 148, 149, 154, 183.

Videriana foemina, příznivkyňe jesuitů 54.

Wimpeling Jakub, humanista 30.

sv. Vincencia kaple 159.

Virga Hostimenus, mistr 141.

de Vitte Hons, kupec 196, 197, 199, 200.

Vittenberk universita 32, 34, 39, 57, 58, 60, 69, 79, 80, 105, 115, 124, 139.

Vivarius, jesuita 50.

sv. Víta na Hradě chrám 50.

u sv. Víta studium particulares 2.

Vladislav král 25, 27, 28.

z Vlašimě Martin, mistr 25, 26.

Flaveryn Nosislavský Václav, mistr 69, 91, 163, 173.

Voborský Jan, mistr 104, 115.

Vodicus Mirovický Jan, učitel 156.

Vodňanský z Levenperka Bartolom. 68.

Vodňanský Nathanael 87.

Vodňany 158.

vojáci 150, 153, 160, 188.

vojáci v koleji 175, 177, 179, 194, 211.

vojáci zbíjení od sedláků 194.

vojačky 179.

vojsko akademické 152, 157.

vojsko stavovské 153.

volba universitních úřadů 208; professorů 215.

Volf, pisář akademický 128.

Volfgang z Horšova Týna, jesuita 50.

Vožice 137.

Vratislav 191.

Vrbenský Viktorin, mistr, kněz 184, 185, 187, 190.

Vratislavský z Mladé Boleslavi Daniel, mistr 98, 99, 106, 109, 113, 121, 138. výhost 181.

výjezdy do vesnic 132.

Vysoké Mýto 107.

vzorná škola akademická viz classes.

Ximenius Petrus, rektor jezuitský 214.

Zahrádka Jan, mistr 63.

Zalužanský ze Zalužan Adam, doktor lékařství 72, 79, 86–88, 90, 106, 133.

Zapský viz Stránský.

Zderazská škola, kollega 155.

zemská škola viz classes.

Zelený čtvrtek 139.

Zelotyn (Zelotin) z Krásné Hory (a Formoso Monte), Pražan, Václav, mistr, dr. medicíny 60, 72, 75.

Zikmund císař 12, 13.

zkoušky viz grady.

zkonšky po školách městských 158.

zlatník 161.

zpověď 139.

Zuzana, divadelní hra, 36, 37.

Žabonius z Vyšetina Minicenus Jakub, mistr 138, 141, 157, 162, 175, 185, 186, 192, 195, 196, 198–200, 206, 208, 209, 211, 216.

žactvo škol městských 116, 197.

Žalanského Havla syn Daniel 166.

Žatec 38, 166, 192, 197, 199, 200.

Žatecký Václav, mistr, matematik 32.

žebračkové světlonoši 55.

Žebrák 160.

žezla stříbrná, rektorská 205.

Žlutický Vokorineus Jan, mistr 81.

z Žerotína Bernard 137.

židé 105, 171, 190.

Žiž, měšťan staroměstský 27.

Žizka 154.

Chyby tisku:

Na str. 11. v řádku 20. z dola místo nařizují stůj nařikají.

Na str. 62. z řádku 10. s hora slovo „je“ patří do řádku následujícího za slovo „at“.

Na str. 82. 9. řádek s hora místo promování stůj promovování.

Opravy a doplňky do „Života církevního.“

Na str. 96. řádek 9. s hora stůj katolické konsistoři místo kališné.

Na str. 194. stojí nejisté jméno Radounka (?) ves; má tu státí Radouň Kostelní (Kirchraudaun).

Na str. 565. dole stůj místo Litoměřičti Litomyšlští, nač ovšem citát dobře ukazuje.

Na str. 586. má býti datum 1571 místo vytištěného 1531

„ „ 605. „ „ „ 1570 „ „ 1470

„ „ 608. „ „ „ 1574 „ „ 1567

„ „ 649. „ „ „ 1574 „ „ 1567

„ „ 697. „ „ sládka vytištěno místo sedláka.

„ „ 705. bylo položeno datum zprávy vatikánské za nejisté; pan archivní adjunkt Kollmann dokázal v kritice mého díla, že zpráva vznikla asi roku 1587 nebo záhy v roce 1588; proto musí dole na str. 706 býti míněn Ferdinand Svibovský a ne Adam Valdštýn, jenž by se k těm létům nehodil.

Na str. 743. v citátech místo listin prachatických má býti rokycanských.

Na str. 747. chybou tisku jest datum 1517 místo 1567

„ „ 865. „ „ „ „ vapillo místo vexillo.

„ „ 953. nekonána slavnost dvorské kapelly v kapli Božího těla nýbrž v chrámu Všeoh svatých na Hradě (viz o tom článek Ant. Truhláře, Č. Č. Mus. 1897. 79.)